MILE BUDAK

NA VULKANIMA

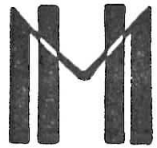

IZVANREDNO IZDANJE
SUVREMENE KNJIŽNICE „MATICE HRVATSKE“
KOLO VI.

MILE BUDAK

N A V U L K A N I M A

KNJIGA DRUGA

DRUGO IZDANJE

TISAK »TIPOGRAFIJE« D. D. U ZAGREBU

MILE BUDAK

NA VULKANIMA

KNJIGA DRUGA

DRUGO IZDANJE

ZAGREB 1942

IZDANJE „MATICE HRVATSKE”

UVEZ: KNJIGOVEŽNICA BOGUMIL ŠOBAN

N A V U L K A N I M A

KNJIGA DRUGA

1.

Sunce je već poodavno potonulo u more, a nebo se na zapadu prelijevalo u svih sedam duginih boja i u još sedamdeset i sedam najčudesnijih prelijeva i smjesa. Nisi mogao razbirati, gdje se sastaje more s obzorjem, jer je na milje i milje gorjelo i more i nebo u jednoj jedinoj neprekinutoj poljani čarobnih boja, sjena i rasvjeta. Taj se je bajoslovni plamen hvatao desno Demensova brijega, koji je stršio iz mora kao crna neman i svaki čas bacao u nebo svoj prkosni uzdah u obliku rastaljena željeza i drugih ruda, što je čarobno odsijevalo od večernjega neba, koje je malo po malo na sve strane poprimalo crvenkastu boju, da se začas podlije blijedim modrilom, koje se je probijalo kroz ostale boje i prelijevalo se u ljubičastu povlaku nevjerojatne nježnosti i ljepote.

Terribilis je već potonuo u tami, i da se nije vidjela njegova užarena Paklena dolina, ne bi se moglo ni odrediti, gdje leži. Ovako su se jasno ocrtavali obrisi njegove opasne glave, a vatreni se jezici polako, jedva primjetljivo produživali i spuštali, no posve neopasno i bez ikakva značenja — kao i svake večeri, kad bi mu uzavrela nemirna utroba.

Gravis je svoju visoku glavu zavio u tmaste oblake, pa se ne vidi ništa od njegove goleme tjelesine, dok se je Insidiosus stisnuo ispod njega i kao da se je odmakao od tolike grdosije i priljubio se Mortuusu i nemirno pušio, jadno i beznačajno kraj tih divova, kao što siromačak kutri jadno sa svojim čikom kraj gavana, koji je razvalio usta oko debele cigare ili pisane lule — — —

Kad bi Demens opalio koji žešći hitac, odjeknuo bi zrakom kao dalek tutanj topa, kojemu nitko ne pridaje upra-

vo nikakva značenja. Čuje se i ne primjećuje se, kao da se ništa i ne događa — — —

Ulice su već rasvijetljene i pune šetača, koji se gurkaju i prolaze jedni kraj drugih, svaki za svojom misli, razgovarajući, pozdravljajući se međusobno i dobacujući šale i doskočice ili poslovne upite i odgovore, bockanja i bedastoće, duhovitosti i šale veoma niske cijene. I Stožina se je gurkao i promicao kroz svjetinu, nastojeći, da se ne sastane ni s kojim znancem, s kojim bi morao zastati, jer mu se je žurilo. Stoga je gledao samo preda se, a kada bi mu se učinilo, da će se sastati, s kime ne bi želio, zastao bi ili se zgodno okrenuo, da izbjegne.

Kad je tako jednome izmakao, zastavši pred nekim izlogom, uhvati ga Grudica ispod ruke.

— Taj me je tvoj Filipin danas dvaput kuckao u mozak — reče mu povišenim glasom. — Najprije, da mu dođem, a poslije, da mu ne dođem. Recide ti njemu, neka ne jede, što je već spremljeno da se njime hrane njive, a ne ljudska usta. Meni je već puno godina, i ja sam već prošao i sito i rešeto i lomio sam pandžu sa vašim ćaćama, pa im ne ću djeci služiti za šalu. Ako trebate, da vas što poučim, dođite, pitajte i slušajte, ako znam, a akoli ne znam, reći ću vam, kod koga ćete naučiti. Ali nemojte, djeco, misliti, da ćete vi mene stara učiti, kako se krumpir guli. Ja sam već derao, što se i ne dere, a kamoli ne bih znao sa dvizice kožu skinuti.

Govorio je na dušak, bez odmora, neprestano ga čvrsto držao za ruku i gledao mu u oči, kojih nije mogao nikako uloviti nego samo s donje strane, ispod zjenice, jer je neprestano s njima bježao nekuda u visinu i pri tome se smiješio.

—Ništa vam ja o tome ne znam — reče mu Stožina, nastojeći, da mu se na zgodan način izmakne. — Ništa mi nije govorio.

— E, to ti meni sada! Kao da ja ne znam, što vi kuhate i mijesite u svojim malim glavama! Samo pazite, da ne pretjerate s pameću, pa će vam se onda smučiti, kao kad čovjek dobije potres mozga. Hoće to od velike mudrosti, hoće!

— Ništa ja to ne znam, što vi govorite, blažene mi matere! — poče ga Stožina uvjeravati.

— Dobro, dobro! Samo da znaš, da Grudica ima zdrave oči — reče, izvuče ruku ispod njegove ruke i krene svojim putem.

Stožina zadovoljno odahne i jurne u pokrajnu ulicu, da iz nje zakrene k Filipinovu stanu. Išao je veoma brzo, jer je znao, da ga već čekaju, budući da je veoma otegao sa svojim dolaskom baš zato, da ga čekaju.

Kad je došao, svi su ga prijateljski pozdravili, a on se je svakome napose prijateljski nasmiješio i stisnuo mu ruku tako, da je svaki mogao tvrditi, da je prema njemu bio najljubazniji i najpažljiviji.

— Oprostite, što vas smetam, no ja sam došao, da samo nekoliko riječi rečem prijatelju Filipinu, koji vas je umolio, da dođete k njemu na razgovor.

— Ja sam im rekao, da ste vi željeli da s njima govorite — rastumači mu Filipin.

— To ste posve krivo rekli, a vaša je stvar, zašto ste se time poslužili, kad znate, da bi braća došla i na sam vaš poziv. Ja sam želio reći samo toliko: nitko na svijetu nema ovakve zgode za proučavanje vulkana kao mi, pa se onda moramo tom zgodom i okoristiti tako, da od toga cijeli narod ima koristi, moramo iz te svoje prilike načiniti veliko poduzeće, cijeli veleobrt, da nam se svijet divi, a ne da nam se ruga i da nas smatra običnim drumskim razbojnicima, ako se usudimo da zatražimo i najmanju malenkost za sve ono, što pružamo čovječanstvu. Ja ne ću nikoga optuživati za sve ono, što je dosad propušteno, jer je sve kasno. Što je bilo, bilo je, a sada treba gledati, da se više ne ponavlja, što ne valja. Da tako bude, dužni smo svi složno poraditi. Vi znate, da sam ja uvijek govorio, kako bi trebalo, no nisu me slušali. Sada je došao čas, da uredim, kako ja znam — — — Dobro pazite: nije toliko važno, tko je na kome mjestu, jer svatko može griješiti, koliko je odlučno, kako se radi i kako se ljudi poučavaju za buduće pothvate. Odredio sam već sve, što je potrebno, a na vama je, da izvedete, kako treba. Prijatelj će vam Filipin rastumačiti sve pojedinosti, jer sam njemu predao vodstvo i nadzor.

Nazočni su mirno slušali, no na izražaju njihova lica nisi mogao čitati, slažu li se ili ne slažu s onim, što čuju, jer je svaki posve tupo gledao preda se, dok se ne pomače ponajmlađi među njima i reče:

— Oprostite mi, što se ja javljam. Najmlađi sam, pa bih morao šutjeti, kad bih vidio, da će vas koji progovoriti, no vi svi zavezali, pa je red, da ja odvežem. Molim vas, gospodine Stožina, je li gospodin Janko odredio, da se mi ovdje sastanemo i porazgovorimo?

Stožinu zateče taj upit, časak zastade, no odmah se trže, s visoka se nasmiješi i reče:

— Prijatelju: vjerujte mi, da ja mislim na sve i da s prijateljem Jankom ne ću doći u sukob, jer je on pametan i znade, kamo spada on, a kamo ja. Zar ne vidite, da je on već danas otputovao? Znate li, zašto je otputovao? Ne znate, naravno, pa ću vam ja reći: otputovao je, prije svega stoga, jer sam mu namijenio jednu drugu zadaću, pa je nužno, da već sada neke stvari i pitanja prouči, a zatim je otputovao i stoga, što je opasno bolestan. Molim vas, sve ovo, što sam vam rekao, jest i mora ostati među nama najsvetija tajna i ja vas sve vežem poštenom riječi, da o ovome ne ćete ni s kim ni riječi, dok se javno ne proglasi. Kad smo već kod tajna, onda me nemojte siliti, da vam otkrijem i još jednu tajnu o mojoj zadaći, koju mi je povjerila Providnost i koja mi je pala u naslijeđe iza naših velikih predšasnika — — — Ja mislim, da je pametnim ljudima, kao što ste vi, već i ovo dosta, što sam rekao.

— Molim vas — opet se javi onaj isti mladić — kako vi možete određivati zadaću gospodinu Janku, kad je on najstariji?

— Eto, prijatelju, kako ne razumijete, što vam govorim, a hoćete da budete najpametniji među svom braćom! — usklikne Stožina. — Promozgajte moje zadnje riječi, pak ćete odmah sve razumjeti. Ne želim se ja mjeriti s njime po starosti, jer nismo na istom putu, pa da su mjere iste za mene i za njega. Znate li, tko je osnovao, zapravo: raširio vulkanski Red? Treba li da vam odgovorim, kad i sami znate, da je to moje djelo? Zar onda može netko drugi određivati u njemu, a ne onaj, koji ga je stvorio, podigao i učvrstio?

Pitajte o tome gospodina Janka, kad se povrati, pa ćete čuti i od njega ovo, što vam ja tumačim.

Na mladićevu se licu vidjelo, da ne prihvaća takvoga tumačenja, no nije ništa više rekao.

— Najzad — nastavio je Stožina — ovdje se uopće ne radi ni o meni ni o Janku osobno, nego se radi samo i jedino o samoj sadržini, o samome radu, o uspjesima našega rada. I u tim pitanjima smo ja i prijatelj Janko posve složni. Naravno — — ima pitanja, na koja on gleda očima kakva franjevca ili dobre zabrinute bakice, a dobar čovjek — — Znate i sami, kako se ono kaže! To je istina, da ja u takvim časovima i takvim pitanjima moram zagrabiti i mimo njega, pa ako bi trebalo i protiv njega, jer je i opet — uspjeh rada prije svega i iznad svega.

Filipin je napadno kimao glavom i odobravao svaku Stožinovu riječ, bacajući pogled na prijatelje, da vidi, kako koji prima. Nije mogao zaključiti ništa sigurno, osim da je onaj mladić nezadovoljan i nemiran, a većina da ih očito ne shvaća, o čemu se zapravo radi. To nije loše, po njegovu mišljenju, jer će im on već otvoriti oči. Zasad je najvažnije, da se ne opiru i ne bune.

— Toliko s moje strane — reče Stožina — a sada mi dopustite, da samo nekoliko riječi rečem prijatelju Filipinu, pa ću odmah otići, da vam ne smetam.

— Ja sam mislio, da ćete i vi ostati s nama — reče Filipin.

— Ne, ne — odbi on, smiješeći se veoma ljubazno i prijateljski. — Ja znam, da nazočnost mnogo starijih veoma kvari dobro raspoloženje nižih! Stoga ne ću smetati, jer želim, da vam svima bude ugodno, dok ste tu skupa. Samo bih vas molio, da me ispratite nekoliko koraka — reče, sa svakim se pojedinim oprosti napose i pođe, a Filipin za njim.

Ljudi se uzvrpoljiše i u čudu se pogledavahu, kao da ne znaju, gdje su, no ne reče nitko ništa. Šutjeli su kao zaliveni i kao da se boje, da ne bi svojim glasom narušili grobni muk, koji je zavladao, kada su se vrata zatvorila iza Stožinovih i Filipinovih leđa.

— Nemam vam ništa reći — reče mu Stožina — osim da s ljudima postupate lijepo i da ne naglite. Što god koji

hoće, može biti. Svako njihovo tumačenje može dati ruku — samo neka idu, neka su unutra. Inače sve, kako smo već rekli. Pazite, da se koji ne opije, jer će načiniti kakovu bedastoću, a to bi bilo neugodno.

— Poznam ja svoje ljude!

— A što brblja onaj mladić?

— On je dobar, no njemu treba sve obrazložiti sa propisima i pravilima i dokazati mu, da se ništa ne protivi načelima, odredbama i — svemu, što je dosad rečeno ili učinjeno.

— Dakle: nosilac predaje i povijesti?

— Tako nešto, no budite bez ikakove brige. On je moj.

— Možete mu reći, da će biti — — — Recite, što god hoćete. Posve je svejedno, što rečete!

— Kod njega to ne upaljuje. Njemu treba dokazati, da je sve u savršenom skladu sa propisima i gospodinom Jankom!

— Znate, što hoćemo, pa radite! — reče Stožina, stisne prijatelju ruku, potapše ga po ramenu i žurno otide.

— Sad ste, braćo, moji — usklikne Filipin, kada se je povratio u sobu. — Vi ste moji i ja sam vaš! I nema tu ni gospodstva ni starijih ni mlađih ni stege ni straha — nema ništa nego pusto ljudstvo i dobra volja, da ti srce prsne od zadovoljstva i veselja!

Svi se nasmijaše njegovim riječima i osjetiše veliko olakšanje.

— Sada možemo, kako god tko hoće — nastavljao je on i sjeo, a svi ostali oko njega. — Sada bismo mali i ja mogli filozofirati i mudrovati, koliko god on želi, i vidio bi, da je sve u granicama zakona i propisa, ali nije vrijeme, braćo moja, da se gnjavimo glupostima.

— Ja mislim, da to i nisu gluposti — reče mladić. — Meni se to ništa ne dopada, što vi tuda snujete i šapćete, a sami znate, da je šaptanje nečastivi izumio i da — šaptom Bosna pade — — —

— Moj vrijedni Benjamine — reče Filipin povišenim glasom — vi dobro i pošteno mislite i mi se svi s vama slažemo, a u prvom redu naš dični Stožina i ja. To razumijte i zapamtite, pa se onda više ne ćete uznemirivati. Malo

po malo ćemo doći na sva pitanja, pa ćete vidjeti, da je sve u anđeoskom miru i redu.

— Ja drugo i ne želim i ne trebam — odgovori Benjamin mirnije. — Mi ovdje nismo bogzna što, ali smo ipak najprvi među ljudima i uvijek s njima, pa je i naša odgovornost najveća.

— Točno, točno — potvrdi mu Filipin. — Ako je silaziti nad uskipjelo ždrijelo, vi ste prvi; ako je ispitivati ohlađenu i pritajenu rupu, vi morate prvi staviti u nju i ruku i glavu; ako je prenositi nove neispitane gromade užarene tvari, vaša su leđa prva — uopće, vi ste vazda prvi, pa prvi i odgovarate i glavu dajete. Zato sam ja mislio, da se večeras — mi prvi pozabavimo i proveselimo, kako dolikuje ljudima, koji od života za sebe ne traže upravo ništa.

Većina se očiju podiže veselo prema njemu i zacakli se plamenom iščekivanja, da vide, što obećava i što znače te njegove riječi.

— Naručio sam dobru večeru — nastavljao je Filipin. — Nije baš bogata, ali se siromah i slaninom može omrsiti.

— Je li mnogo? — upita Lujin i šakom pomiluje bradu.

— Jest! Mnogo je — potvrdi Filipin — jer sam računao i s vama, ali vas ipak molim, da jedete polako, da i drugi mogu sustizati — govorio je, smiješeći se, a i ostali su se počeli smijati, gledajući Lujina, opasnoga izjelicu.

— Jesam ja najjači — odgovori on, smiješeći se i sam — ali ima ih tu, koji mnogo ne zaostaju za mnom.

— Ja mislim, da se vi ne biste zaustavili na tri kile mesa? — reče Filipin, da ga izazove.

— Ne ću se zareći, ali donesite, pa ćemo se kladiti! Ako je kokoš, onda ću je i s kostima pojesti.

— U vrijeme cara Augusta živio je u Rimu znameniti proždrljivac Apicius — pripovijedao je Filipin — koji je napisao i knjigu o dobrome jelu, a kada je zajeo sav svoj imetak, tada se objesio.

— Naš se Lujin ne će objesiti — povikaše nekoliki u isti mah. — On će prije umrijeti od straha, da će umrijeti od gladi.

— Pa ipak je mogućnost vrlo vjerojatna! — odgovori neki. — Kad njega zapane dužnost, da ide Demensu u zube,

mogli biste ga rezati, a da iz njega ne bi iscurila jedna kap krvi. Još je gore, kada pomisli, da ne će imati dosta jesti.

— Nemojte vi tako! — vikne Filipin. — Poznam ja svoga Lujina i ne dam nikome, da ga švanji!

Čekajući jelo Filipin nenapadno i posve priprosto i naravno izvadi cigaretu i zapali je. Svi ga pogledaše raširenih očiju, no nitko ne reče ništa, već se značajno zgledaše.

— Naravno! — reče on mirno. — Ako je netko, koji određuje, netko je, koji i oslobađa odredaba — — Viši sve može, jer je tako u propisima i načelima rečeno. Imam i ja ovlast, da za večeras oslobodim vas svakoga dužnosti, da se suzdržava od bilo čega. Stoga vam dopuštam sve i sve na moju odgovornost, jer mogu. Dana mi je moć — — — ne na nebu, ali ovaj čas tu na ovom komadiću zemlje, u ovoj sobi, jest! Dana mi je vlast, pa vas oslobađam svih obveza —

Iza tih je riječi metnuo na stol nekoliko kutija cigareta tako, da je svaki mogao uzeti.

Svi su šutjeli ,pogledavali se, stiskali usne i razmišljali, što bi, dok su se kod nekih opažali jasni trzaji, koji su ih nukali, da prihvate i zapale.

— Kad je tako, onda nemam što mudrovati! — javi se prvi Lujin, maši se za cigaretom i zapali je. Odbi dim kao omašnu rukovet najdivnijeg povjesma, kada ga provuče preko grebenca vješta ženska ruka — — Ah! — uzdahne Lujin blaženo. — Mirisniji je od svakog tamjana — — —

Ostali su trljali ruke, pogledavali se u velikoj muci i neprilici, a u ustima im se je slina skupljala i škakljala ih, da su jedva dospijevali da je gutaju. Bez promišljanja su neki položili ruke na stol i zaustavili ih blizu cigareta, a Filipin je ispod oka gledao i pripovijedao o posve tridesetim pitanjima, samo da ih zabavi i rastrese. Gledao je, kako neki stišće i otvara šaku, kao da prima i pušta iz nje cigaretu, ali se ipak ne maša, pa bez riječi uze jednu kutiju i prosu iz nje sve cigarete po stolu tako, da su ležale svakome na domaku prstiju. To je bio prevelik izazov, pa se maši i drugi, nasmiješi se, da pokrije uzbuđenje, i žurno potegne cigaretu, šapćući, kao da je u krađi:

— A zašto ne, kad je tako?

Filipin ne reče ni bijele ni crne, ne pridajući upravo nikakove važnosti takvim tricama i kučinama, već samo zapali šibicu i podmetne je pod prijateljevu cigaretu.

— Majka te rodila, što miriše! — uzdahne onaj, odbivši prvi dim.

Malo po malo zapališe svi osim Benjamina. On je ljutito udarao šakom o stol, kao da se samo zabavlja slušajući zvukove tih udaraca, dok je uistinu time zatomljivao svoje osjećaje, koji su navirali i bunili se toliko, da ih je već jedva svladavao. Filipin je dobro vidio njegovo raspoloženje, no nije mu obraćao nikakove posebne pažnje, već se pretvarao, da ništa niti ne opaža, što ne bi bilo u savršenom skladu i s općim raspoloženjem i s onim, što su činili i svi ostali.

Večera je bila obilna toliko, da je i Lujin bio potpuno sit, te je zadovoljno trljao dlanom po trbuhu, no ne samo da je bilo dosta jela, nego ih je čekalo i drugo iznenađenje. Filipin je samo šutio i jeo, ali je nenadano potegao veliku bocu vina, natočio i pio.

— Rekao sam vam, braćo, da vas opraštam svih obveza, jer sam ovlašten, da vas mogu oprostiti. Što je na stolu, to je ponuđeno. Nikoga ne silim, ali svakome i nudim i preporučujem.

Ponovili su se isti prizori, koji su se već bili odigrali sa cigaretama. Lujin je i ovdje prvi uhvatio, a ostali malo po malo za njim, dok se nisu ugrijali i počeli piti, kako piju ljudi, koji su već davno poželjeli vina. Benjamin se najduže držao, ljutio se i mrmljao, no najzad je i on prihvatio čašu i iskapio je.

— Ja sam znao, da to tako mora svršiti! — reče mu Filipin i natoči mu čašu. — Tko je čovjek, ne može biti izvan ljudi, a tko je još pri zdravoj pameti, znade, da grijeh ide iz usta, a ne u usta.

— E, ali su propisi propisi! — reče Benjamin, stišćući nezadovoljno obrve i pokazujući svim mogućim vanjskim znakovima, da je sobom posve nezadovoljan. — Čovjek je gori od životinje, ja vam velim, pa se ne može svladati, kada vidi druge, gore od sebe, što rade. Nikada ne gleda one bolje, nego vazda one gore. Tako je bilo i meni večeras s vama.

— Za večeras je prošteno svima!

— Ako ja sam sebi ne oprostim, onda mi je uzalud, što vi govorite. Vi meni ne dadoste mira i zadovoljstva.

— Vidite nas, kako smo složni kao jedna duša! — usklikne Filipin. — Ovako moramo vazda i na svakom mjestu, pa se ne trebamo ništa bojati!

— A zašto bismo se mi koga i bojali? Što radimo nevaljalo, pa da se moramo bojati? — odgovoriše nekoliki, nadvikujući se, te je nastala opća galama.

— Ima mnogo toga, što nije u redu, kako bi moralo biti — poče domaćin polako i izdaleka.

— E, toga ima — potvrdi Lujin.

— Ali nije sada mjesto, da se o tome raspravlja! — opet će Filipin. — Ja vas nisam za to ni zvao. Bilo mi je glavno, da se porazgovorimo i pozabavimo, kao što se zabavljaju braća i junaci, koji prkose, kada treba, i samim otvorenim vulkanskim ždrijelima.

— Mi bismo morali u svoje nastambe — reče neki, pogledavši na sat. — Imamo mi i o tome propise.

— Za večeras je sve slobodno! — usklikne domaćin. — To sam vam već rekao, a vrijedi i za spavanje. Kada dospijemo — a još nismo ni počeli zabave — istom ćete vidjeti, što će tu biti.

— E, da nas sada vidi naš gospodin Janko, jadna nam majka! — reče Lujin nekako neodređeno, pa se nije moglo razabrati, da li se boji ili ne boji.

— Ne može nas vidjeti, ali će znati — odgovori Benjamin.

— E, naravno, da će znati — potvrdi i Filipin. — Nemojte misliti, da Čovo i njegovi spavaju! Sve će oni njemu to javiti.

— Pa, reći ćemo mu i mi, ako dođe razgovor o tome — opet će Benjamin. — Ja barem mislim tako, a drugačije i ne može biti.

Lujin ga značajno pogleda i skoro se nasmiješi, no Filipin odmah ispravi tu neopreznost, koju su neki primijetili, pa reče:

— To se razumije, da ćemo mu i mi reći. Ja ću mu ispripovijedati, čim se sastanemo. Znate, ne ću mu pripovijedati sve pojedinosti, jer bi se zgražao, kakav je on već strog u tim pitanjima, ali ću mu pripovijedati u glavnome sve. On možda ne će biti ni zadovoljan, ali nam ne će reći ništa, nego će se samo smijuljiti i opominjati nas kao baka unučiće. Znate, predobar je on, pa niti ne umije zapovijedati ovakovim obješenjacima i vucibatinama. On bi morao imati posla s anđelima, koje bi odgajao, da postanu arkanđeli, a on s njima da postane sveti Janko. Tako bi već išlo, ali da se on gomba sa ovakvima, kao što smo mi, pa Čovo, pa onaj naš dragi Trupac, a — pustimo s mirom, braćo, pa budimo sretni, što će se on siromah nas ipak oprostiti.

— A otići će? — začudiše se svi.

— To vam je gotovo. Već je danas stoga otputovao.

Raspoloženje je raslo, a s raspoloženjem i vika tako, da se u neki komad noći nije više čulo ništa nego velika, nerazumljiva graja, kojom je nekako ravnao Filipin utoliko, da ih je sve držao na okupu.

Više nije ni Benjamin pomišljao, da bi trebalo ići spavati, a pušio je kao i ostali posve mirno i zadovoljno. Na većini se je osjećalo, da su već mnogo pili, ali pijani nisu bili, dok je Filipin dostojanstveno ravnao tom veselom družbom, kao da uopće još nije vina ni okusio, iako je bio već najviše popio.

— Svako društvo imade svoje žile kucavice i svoje živce, kojima živi — kako bih vam rekao: da ih nema, odnio bi ga đavo. U našem vulkanskom društvu ste baš vi, braćo moja, te žile i ti živci. Baš vi, koji ste glavni vodiči, glavni prethodnici svih pothvata, svih proučavanja i uopće svega zajedničkoga života. Vi, samo vi i opet samo vi: vi ste sve, jer je sve na vašem vratu, na vašoj šiji — — — A jeste li vi sve? Jeste, kada treba vući, kada treba crkavati i natjecati se sa zlim i dobrim dusima nad zemljom i pod zemljom. Tada ste vi priznati — — Kada svršite svoju zadaću, onda ste opet nitko i ništa — — — Pitam ja, braćo moja: gdje je tu pravda? Gdje je tu poštenje? Gdje je tu obraz i vjera u Boga jedinoga, koji nas je stvorio na svoju sliku i priliku? Da li se s nama postupa kao sa slikama Božjim ili kao s marvom i nijemim blagom, koje ne zna nego blejati i žderati? Recite mi! Pogledajte ovoga našeg Lujina, pa recite, ne

bi li na svakom drugom mjestu i na svakom drugom poslu, gdje se gleda na Boga, on bio prvi među prvima?

— Kod punih zdjela! — odgovoriše nekoliki u jedan glas, a drugi se nadušiše smijati.

Filipin osjeti, da je tu promašio, a kako je vazda osjetljiv za dobru šalu, skoro se i sam nasmije i tresne Lujinom o ledinu, no ipak se svlada i reče:

— To je, ako ćete šaljivo, no ako ćete ozbiljno, braćo, kao što moramo i ozbiljno, onda morate svi priznati, da je on i školovan i učen i spreman, da bude vodič ne petorice, kao što je sada, nego pedesetorice, kao što će i biti i kao što ćete vas svaki biti, čim ja to uzmem u svoje ruke.

— A vi ćete preuzeti? — upita Benjamin posve pristojno, no u glasu mu je sijevalo iznenađenje.

— To je gotovo — odgovori Filipin kratko.

— Dobro smo počeli! — odvali Benjamin kao od panja. — Ako ovako nastavimo, pod vašom ćemo vladom daleko dognati.

— Sad ćeš vidjeti, mladiću, dokle ćemo dognati! — odgovori Filipin, ustane i otvori vrata. — Nije me uho prevarilo! — reče i iziđe van.

Začas se povrati, češući se po glavi i praveći licem kojekakve nakaradne slike.

— Ovog puta sam se ipak prevario — reče kao kroz plač, pa sjede na svoje prijašnje mjesto.

— A koga čekate? — upita ga neki.

— Čekam popa, da nas blagoslovi — odgovori on takvim glasom, da mu ne povjerovaše.

— Da ste kanili zvati Velečasnoga, ne biste ga bili pozvali, da dođe o ponoći!

— Morao je k nekim popovima na večeru, pa će stoga doći kasno, ali će sigurno doći — rastumači Filipin. — A, da vam pravo kažem: osim popa, čekam i popadiju.

Svi prasnuše u neobuzdan smijeh, kao da je bomba prsnula među njima, i u toj najvećoj ciki i vrevi — vrata se širom razjapiše, kao da ih je netko bacio sa baglama, a u njihovoj se šupljini pokaza Velečasni s blaženim smiješkom na licu. Usta mu se razvukla od uha do uha, oči zasuzile od veselja, a on stupio među njih i stao kao prorok. Svi su

skočili i okupili se oko njega, hvatajući ga za ruke, a neki su se uhvatili oko njega, kao da će se s njime pohrvati.

— Mir, dečki! Mir, pasje capice — govorio je on i neprekidno se smijao. — Drago mi je, da se i ovdje pomalo pije, ali, pazite, dečki, da se ne bi koji opio! Pazite, jer to bi bio grijeh i sramota.

— Dosta ste vi pijani za sve nas! — reče Filipin, uhvati ga ispod ruke i svali na stolicu. — Tako: naše vino nije dobro kao biskupovo, ali ćete ipak moći nastaviti s nama.

— E, duša valja: vino je iz vinograda našeg preuzvišenoga vrlo dobro i malko me je prevarilo, al — — Ali, koliko vas se je skupilo — — —

— Što valja, sve je tu! — odgovori Filipin.

— Ne daj, Bože, da je tako! — usprotivi se Velečasni. — Sve je valjano, što je tu, ali svi valjani nisu došli, jer ne bi imali gdje stati. Tako to treba reći.

— Imate pravo.

— Znate, braćo: ovo, što mi ne pijemo i ne pušimo, čini se glupost i —

— I jest glupost! — prihvati Filipin.

— Nije istina! — usprotivi se Velečasni. — I vi nemojte o tome ni govoriti, jer niste još toliko visoko, da shvatite! Nije glupost, već velika stvar. Samo se čini neupućenu i onome, kojemu je duša zatvorena, da je bedastoća kao —

— Kao vaš celibat! — reče opet Filipin.

— Jezik pregrizli, bezumni stvore! — reče Velečasni ljutito. — Uvijek se petljate u pitanja, kojima niste dorasli i kojima niti ne ćete dorasti na ovome svijetu.

— Nije moja krivnja, što nemam sposobnosti, da pojmim takove mudrolije! Ja ne mogu biti nego onakav, kakova me je Bog stvorio, a vi se sigurno ne želite petljati u Božje djelo, pa da pokušate mene popravljati?!

— Ja sam davno digao s vas svoje ruke, i kada me Gospodin upita za vas, reći ću mu, prema onoj poznatoj: »Jarca si mi, Gospodine, dao, jarca ti i vraćam«. I nemojte ga, dečki, slušati, jer on nije pametan. Nije loš, ali — eto, Božja je volja, da je ovakav ostao — — —

— Dajte vi radije pijte! — ponudi ga Filipin.

— To hoću. Živjeli, dečki! Ovo, što mi ne pijemo — — i što ne pušimo — —

Filipin mu šutke turne cigaretu u zube i pripali, a Velečasni počne odbijati tmaste dimove — —

— — — Ovo, velim vam, što mi ne pijemo i ne pušimo, imade veliko simboličko značenje — — To su strasti tjelesne, kojih se mi odričemo i koje smo pobijedili — — —

— Kako vidimo na vama! — reče Filipin.

— Pogana gubico! — odgovori Velečasni, smiješeći se. — Ovaj čas smo svi samo dokaz i slika ljudske slabosti i jada i kukavičluka, kojemu se ni najjači ne mogu vazda oteti — — Veliki Asiški Svetac — — —

— Nemojte, molim vas, počinjati sa svojim propovijedima! — vikne Filipin. — Ni u crkvi ih ljudi ne vole, a kamoli kod čašice razgovora.

— Veliki Asiški Svetac nam je dao primjer — nastavljao je nesmetano Velečasni — kako se moramo odricati svih tjelesnih strasti, a potrebe svesti na šaku najbjednije hrane i žlicu vode!

— Zato ste vi popovi večeras pojeli nekoliko odojaka — dobaci Filipin ujedljivo, no uz bučan smijeh tako, da je i druge izazvao, da se smiju.

— Mi smo slabi, ali su uzori uzori, i treba težiti za njima — — —

— — i živjeti, kako se najbolje može?

— — najkreposnije može — — — Janko je naš svetac, vjerujte vi svome Velečasnome — — — Ja sam njega već i opsovao i uvrijedio, jer sam slab i jadan, ali on je svetac — rekao je povišenim glasom, a zatim se obočio na ruku i zamuknuo kao nijem.

— Rekao sam vam — opet će Filipin — da vam propovijedi ne slušaju rado ni u crkvi, a kamoli sada ovdje o ponoći.

On je šutio i nepomično sjedio. Filipin se nenadano uspravi, podigne glavu i metne ruku iza uha, da bolje čuje:

— Mislim, da se sada ne varam! — reče i ustade, pa iziđe van.

Začas se vrati sa dvije djevojke, smijući se, i pokazujući rukom na Velečasnoga reče:

— Ne bojte se ovoga, jer se ni on ne boji vas.

Velečasni se trže, kada vidje došljakinje, smrče obrve i ustade. Stojeći popije čašu vina i reče dosta tiho, ali odlučno:

— Slabi smo, slabi, ali sve ima svoje granice, braćo moja! Svi mi griješimo, ali ne smijemo pregoniti!

Iza tih riječi uze šešir, pozdravi i pođe.

— Ne pravite, Velečasni, bedastoća! — reče mu Filipin. — I ovo su slike i prilike Božje kao i mi, pa je grehota, da ih izbjegavate.

I još neki pokušaše da ga ustave, no on odlučno ostane kod svoje nakane i otide.

Malo poslije stigoše još dvije djevojke. Ljudi su se iznenadili i prvima, a drugima pogotovo, no ni jedan ne reče ništa. Nekako je svakome bilo nezgodno, da se baš on istrčava i da kvari tako lijepo raspoloženje, pa je šutio, a najzad, pomišljao je svaki: Bože moj, kakova je velika nesreća u tome, ako se porazgovore i pozabave sa kojom lijepom djevojkom? Da to nije za ljude, ne bi Bog ni ostavio ljudima, nego bi bio udesio nekako drugačije. Napose je u Benjaminu sve kuhalo i vrelo, pa je svaki čas očekivao, da će planuti zbog svega, što se te večeri tu događa, no niti se ne mače. Nešto mu je zavezalo jezik i stislo ga u grlu, pa nije mogao ni probijeliti, a nešto mu opet drugo uhvatilo oči pa ih prikovalo na grudi jedne djevojke, kao da ih je sam nečastivi tamo privezao svojom uzicom. On nije nikada bio ženskar, a još je bio i premlad, da bi mislio na ženidbu, no večeras mu je udarilo u žile: nikotin, alkohol, ljutnja, stidljivost, bojazni, i sve se smiješalo u čudnu tvar, koja mu je zarazila i žile i mozak i srce.

Kada su se svi otresli tih prvih kolebanja i neuspjelih nakana, da se bune, raskraviše se, i zabava poče punom parom. Zaori pjesma, nasta podcikivanje, poče gonanje i igranje po sobama — — —

Rana je zora ustuknula, kada je bacila prve zrake kroz prozore Filipinova stana: osvijetlile su groblje čaša, boca, stolica i uopće svega, što se dalo slomiti ili razbiti. Sva su vrata bila širom otvorena, a Filipin je u odijelu i cipelama ležao na krevetu, koji je sličio razbacanoj hrpi krpetina.

On je običavao da svako jutro ide na kavu k Velečasnome, pa kada ga toga jutra nije bilo ni do devet ni do deset sati, Velečasni se dosjetio jadu i uputio k njemu. Pred vratima je našao dvorkinju, koja mu je rekla, da se ne usuđuje išta početi u stanu, dok se gospodin ne probudi, jer ne će da odgovara za ono, što nije učinila. Velečasni je nije ništa pitao, nego je oprezno ušao i stao se krstiti, čim mu je s praga pao pogled na prve slike.

Probudio je Filipina, koji je odmah došao k sebi, protrljao oči, sjeo na krevetu, nasmijao se, zijevnuo od uha do uha i veselo rekao:

— E, jesmo ozidali, majka te rodila, da se pripovijeda!

— I pripovijedat će se, ne bojte se! — potvrdi Velečasni i zavrti glavom. — Jadna vas rodila majka, što ste načinili?!

— E, ne ćete mi sada vi držati tu moralne pouke, kada ste bili pijaniji od mene!

— Neka sam, i žao mi je, na moju dušu, ali sam ipak ctišao na vrijeme i kao čovjek kući, a nisam tu radio ovakove gadaline i sramotu, da vam se svijet kupi kao na čudo! — — A znate li vi, što ste sve tu počinili u ovom svome jadnome stanu? Znate li, da vam je sada, kao da ste uzeli medvjeda za podstanara?

— Što zna pop, što je merak! — usklikne Filipin. — Kada je došlo do cike i milja, nije se gledalo, što je što, već se je bacalo, što je došlo pod ruku.

— I vi se svega sjećate?

— Kako se ne bih sjećao, kada još nije ni pet sati otada! Polupali smo sve, što se je dalo polupati!

— I vi ste to sve svijesno radili? — čudio se je Velečasni.

— A nego kako? — čudio se Filipin njegovu neshvaćanju. — Kako bi se drugačije moglo uživati u tome, ako ne bismo bili svijesno radili?

— Vi ste uživali u tome, što ste sada potpun prosjak?

— Pa, što onda? Zar me je Bog stvorio bogatijega? Ako nas On može gola tura bacati na svijet, što se mi imademo miješati u Njegove poslove i tu se kinđuriti i minđuriti kao stare usidjelice! Kada mi se hoće, da uživam, onda uživam onako, kako mi se sviđa, a ne onako, kako biste mi vi

propisali! Lupao sam, majka te rodila, da je sve pucalo, a kada su drugi vidjeli, što ja radim, oni odmah shvatiše priliku, pa — kao da su podivljali! Vele, da je najugodnija zabava pravome kršćaninu uzeti nekoga za noge, pa ga vući po koprivama! Tako su dečki bacali moje stvari s tolikim užitkom, da ne bi s većim — siguran sam! — da su im taman ćaćine! Divota, što se je tu stvaralo! Pa, da vidite naše momke, što je to oduševljeno, što je to zanosno i odlučno! Vjerujte mi, da mi i sada srce igra od veselja pri samoj pomisli, a zamislite istom, kako je bilo, kada sam ih gledao. Uzeo jedan cijeli stol, pa htjede njime o zemlju, no bio je odviše pijan, a stol pretežak, pa ostade sve pri starome, ali zamislite taj božanstveni prizor: onako se pijan navalio na stol i misli, da ga diže, da on diže stol i da će ga baciti, i viče nama, da se uklonimo, da nas ne bi udario, a u tome se času svali pod stol, a da nas stol niti nije dospio opomenuti, da se uklonimo, da nas ne udari nogama, kada ga svali poda se! Zamislite taj prizor, pa recite, ne bi li čovjek podivljao od oduševljenja? Vjerujte mi, da ću morati ići k liječniku, da mi dade kakav lijek za vilice, jer me bole u zglavcima, koliko sam ih razglavljivao, smijući se.

— Neka vam Svemogući oprosti! — reče Velečasni, vrteći glavom u znak i žaljenja i neodobravanja.

— Ne vrijeđajte vi Svemogućega! Ja sam siguran, da se Njega naše pijanke ne tiču! Vi nam neprestano probijate mozak sa nekim predodžbama i slikama, koje bi vrijeđale i pametna, normalna čovjeka, a kamoli ne bi Svemogućega. Molim vas, pustite me s mirom — govorio je Filipin sve žešće i žešće bez ikakova vidljiva razloga. Najednom je zapao u protivno raspoloženje od onoga, u kome je bio čas prije. — Morate znati — govorio je povišenim glasom — da ja vjerujem u Boga i da stoga znam, da On nije onakav, kakova Ga slikaju u Starome Zavjetu!

— Molim vas, pustite to sada s mirom — mirio ga je Velečasni. — Nije ni vrijeme, niti ste vi sada za takove rasprave. Pustite vi Svemogućega s mirom, dok On pušta vas, a već ćete dospjeti i da Mu odgovarate.

— E, nije nego će Svemogući doći i uhvatiti me za jaku, pa će me pitati, koliko sam čaša polupao! Ne ludujte, molim

vas, nego nam idite donesite rakije, da se izliječim. Ne bi mi glavu obletio bumbar za pola godine, a čim je izmučkam onom mučenicom, odmah će se razbistriti kao kristal, kao što je bistra i rakija — — —

— Malko se properite, pa idemo van, da vam dvorkinja može urediti ovo razbojište. Poslušajte me, pa će sve biti dobro. Budite pametni barem sada, kada niste bili noćas, pa me slušajte.

— Daleko bih dospio, da vas slušam! Ali ustati hoću, jer moram na posao. Već sam i tako okasnio, ali nije opasno, jer nema Janka, a ispriku ću već naći.

— Ni ne želim, da me i u drugim pitanjima slušate. Ne daj, Bože, da imam takvoga duhovnoga gojenca!

— Možete se rugati, koliko hoćete, ali dobro predviđate, da sa mnom ne biste mogli praviti kojekakve gluparije.

— Bog s vama! Meni se sve čini, da ste se vi malko makli u mozgu, dok se toliko ritate na nekakove umišljene protivštine.

— Ne, ne. Samo se ne dam od vas zajahati. Nego — recite vi meni, što ste ono opet noćas počeli pričati o svetosti gospodina Janka?

— Ja? Što sam ja pričao o njemu? — upita Velečasni, a krv mu udari u lice. — Ništa se ne sjećam, vjerujte mi.

— Ne sjećate se, jer ste bili pijani kao ćuskija, a na me izazivljete Svemogućega, što sam polupao nekoliko čaša! Eto vam vaše pravde i pravednosti! Ali to je još ljepše, da se i ne sjećate, što ste govorili, jer vam to onda znači, da trijezni mislite onako, kako ste pijani govorili. To vam to znači, dragi moj Velečasni! A sami ste se uvjerili i već rekli gospodinu, što o njemu mislite! Uostalome — sada vam je sve prekasno, jer ste već mlijeko prevrnuli, kada ste mu sve sasuli u lice, što vam je samo naletjelo na jezik.

— Pustite me s mirom, molim vas — govorio je Velečasni i zamišljeno buljio nekuda u neodređenu točku. — Čovjek je slab, pa kukavac posrne, a da ni sam ne zna, kako.

— Oljoska li se, kao vi noćas, onda mu nije teško ni padati, a kamoli posrtati, kada je njegov redovni hod samo posrtanje. Stoga ste i mogli noćas onako izvaljivati pred onim pametnim dečkima, koji će misliti, da ste poludjeli,

jer već znadu, što ste trijezni govorili i pisali Janku. To svakako morate na pametan način ispraviti, jer će inače s punim pravom vjerovati, da imadu posla ili s neozbiljnim ili s ludim čovjekom.

Filipin je ustao i pokvasio oči i nos, a zatim su izišli.

2.

Cijelo je mjesto brujalo i zujalo samo o noćnome događaju, koji je uzbunio okolicu Filipinova stana, a onda se kao val prenosio sve dalje i dalje, dok nije dospio i u najzabitniji kutić, koji je imao razumijevanja i raspoloženja za ovakove priče.

Stožina je bio izvan sebe od bijesa, zatvorio se u sobi i nije uopće nikoga puštao k sebi, izgovorivši se velikim bolovima, koji su ga napali. Došao je i Tužibaba, da mu reče, kako se pripovijeda, pa kada je na svaki način htio, da ga primi, doviknuo mu je sam Stožina, da sve zna i bez njega.

— Ne znate sve, što ja znam — odgovori mu onaj. I nije se dao otpremiti, dok ga nije Stožina primio.

— Govorite! — reče mu suho i odrezano.

— Uzbuna među ljudima! — odgovori Tužibaba kratko i jetko. — Oni nesretnjaci su još i sad pijani, pa se ostali ljudi zgražaju i psuju, da se čuje do Boga.

— Što još znate?

— Ja mislim, da je dosta i ovoliko. Treba misliti, kako ćemo ljude smiriti. Zna se već, da su i nekakove žene bile s njima, a pijani i jesu i smrde duhanom kao stare lule. Užas, velim vam.

— To su sve gluposti — odgovori Stožina. — Naši su neprijatelji ljude prevarili nekakovim pićem, koje na prvi pogled niti nije ništa drugo nego obična voda!

— Tko će nam to vjerovati?

— Više od polovice ljudi. Dvije trećine će vjerovati, a polovica onih preostalih će biti u dvoumici, i tek onaj preostatak će tvrditi, da je to laž i glupost. Razumijete li me?

— Prvi će oni sami reći, da to nije istina.

— Treba im odmah svakom napose reći, da se moraju tako izgovoriti, jer da su inače propali za vazda. Ne znaju, kako je do toga došlo, no ipak je tako. Bili su na večeri kod Filipina i — nenadano se dogodilo kao začarano. Tko je imao razloga, da to učini od naših ponajboljih ljudi, to mi ne znamo, ali bi svakako trebalo pogledati, gdje su i koji su neprijatelji gospodina Filipina i gospodina Stožine, a možda i samoga Velečasnoga, pa bi se našao brzo i onaj, koji je ovo načinio.

— A možda je među našim ljudima?

— To se ne smije reći tako glasno, no treba samo nabaciti izdaleka kao sjenu, koja će padati na to pitanje kao vukodlak, pa onda neka ga goni, kome smeta.

— Trebalo bi to reći i Filipinu i Velečasnome, da se i oni znadu ravnati.

— Otiđite i recite im, da sam ih molio, da odmah obojica dođu ovamo, jer da im imam nešto reći. Ujedno ih upozorite, da ni s kim ne govore o ovome, što se je noćas dogodilo.

Našao ih je upravo pred stanom Filipinovim. Stajali su i razmišljali, kako bi najlakše došli do rakije, a da ipak ne moraju ni u gostionicu ni u trgovinu, da se ne vidi, da baš oni osobno kupuju.

— Sam te Bog nosi! — usklikne Filipin, kada opazi Tužibabu. — Idi tu u dućan i kupi nam bocu rakije, pa ćeš i ti piti. Mi idemo k Velečasnome u stan, a ti donesi za nama.

— Gospodin Stožina vas moli, da odmah dođete k njemu, i veli, da ni s kim ne govorite o ovome, što se je noćas desilo kod vas.

— Što se je desilo kod mene? — upita Filipin, kao da doista ne zna ništa.

— Ja ne znam. On mi je samo tako rekao, a ja ne znam!

— Vrlo dobro, mladiću. Ni ja ne znam ništa, pa je onda sve u redu. Nitko ne zna ništa, pa nije ništa ni bilo. Samo idite brzo po rakiju, pa će onda biti sve u još boljem redu.

Došao je brzo za njima. Filipin je nagnuo bocom i dobro potegao, dok je Velečasni samo malko gucnuo, a Tužibaba malko jače.

— Idemo odmah, da čujemo, što želi naš dični Stožina — reče Velečasni. — Vi ne znate, što nas zove?

— Radi ovoga noćas, da vam nešto reče — odgovori onaj, no nije im više pripovijedao, jer nije bio siguran, ne će li se Stožina dosjetiti čemu boljemu, dok oni dođu, budući da mu se nije nikako sviđao onaj izgovor, kojega je već rekao njemu.

Išli su pokrajnim ulicama, samo da se što manje sretaju sa ljudima, koji bi ih mogli što pitati. Filipin je bio već posve svjež, a pogotovo se je posve razbistrio rakijom.

— Sad mi je glava kao u malog djeteta — tumačio je Velečasnom i zadovoljno se smiješio. — Kao da sam u njoj cijelu noć razgrtao ljubice, a ne lijevao vino kao u bačvu. U vašoj sigurno šumi?

— To je moja nesreća! Samo malo popijem, i već me uhvati kao čičak i onda me drži tri dana, kao da sam popio barilo.

— Nije to, moj Velečasni, nego za ljude, pa se onda ostavite posla, za koji vas Bog nije stvorio, a prepustite ga nama, rođenim bekrijama i pijanicama. Kad god vam dođe želja, da pijete, vi lijepo mene pod ruku, pa naručujte, koliko god želite, a ja ću ispiti i — ja zadovoljan, a vi zdravi, iako ste platili piće, za kojim vam je srce težilo.

— Ne teži meni srce, da ga plaćam, nego da malko i popijem.

— Vama je »malko« preveć, a manje od »malko« ne postoji, nego kako sam vam rekao.

Nađoše Stožinu, kako žurno hoda po sobi, kao da se s nekim utrkuje. Primio ih je dosta mirno i gledao ih najprije šutke, očekujući, da će tako njih kojega izazvati, da počne i reče štogod, što bi možda bilo važno u tom razgovoru, no njih su oba šutjeli kao zapečaćeni.

— Izvrsno ste sve izveli! — reče najzad, gledajući u Filozofa.

Filipin mu je smiješkom uzvratio pogled i čudio se, kako je moguće, da mu tako dugo i uporno gleda pravo u oči. To je tumačio kao veoma važan i neobičan događaj, kojemu nije mogao predvidjeti posljedica, a ni učinka.

— Učinio sam, što sam najviše mogao, da se dečki dobro pozabave i da znadu, kada su Filipinovi gosti! — odgovori on posve veselo i svijesno, da je izvršio svoju zadaću.

— Doista! Po gradu se već pripovijeda od ranoga jutra, da takove veselice već davno nije bilo.

— To im vjerujte! I nije je bilo. Da vidite rusvaja, što su ga počinili u stanu! Milina, prava milina — — — Vjerujte mi, da se nemam iz čega napiti vode, osim iz šake, a imao sam punu kuću čaša i lončića. Sada ni za lijek! Sve je to otišlo u milijun komadića, da je sve praštilo kao na ratištu.

— Onda se po gradu još malo i pripovijeda?

— Vjerujem! Nije lako ni pripovijedati onaka čudesa! Znate, da ni ja sâm nisam još nikada doživio ništa slična ljepotom i veličinom zamaha i zanosa, a doživio sam već koješta.

— Ukratko — reče Stožina posve mirno — vi ste prezadovoljni svim, što se je dogodilo?

— Prezadovoljan je preslab izraz. Trebalo bi stvoriti nešto mnogo jače. Moje su sobe, cijela kuća, cijela je ulica i sve su okolne bliže ulice odzvanjale našom srećom, oduševljenjem i divnim raspoloženjem — tako je to bilo, pa vi sada recite jednim izrazom, kako je bilo, ako ste poznavalac našega jezika, koji je prebogat bekrijskim izrazima kao i ljubavnim prenemaganjima i pjesmama o sreći. Dajte vi takav izraz, koji će reći, kako smo pjevali mi, pjevale čaše, boce, djevojke, sobe, kuća, ulice — pjevalo sve i plesalo sve i sve se oduševljavalo osim ovog popa ovdje, koji se je prekrstio i utekao, čim je vidio lijepo žensko. I on još tvrdi, da vjeruje u Boga, preziruć najdivnija Božja stvorenja! Eto: tako je to bilo, ali je ovo samo blijeda, kukavna slika, koju vam ja dadoh.

— Izvanredno lijepo, moj dragi Filipine! — potvrdi mu i odobri Stožina posve mirno i ozbiljno. — Tako vi to ocjenjujete, Velečasni ne prosvjeduje, a ni ja se ne ljutim, ali znadete li vi, kakav je to rusvaj i uzbunu izazvalo među ljudima, koji nisu bili sinoć vaši gosti?

— To ne znam, ali mi nije teško zamisliti, jer bi i meni bilo krivo, da me je noćašnja noć mimoišla, pa je tako sigurno i svakome drugome, koji nije bio kod mene.

— O drugom se tu radi! Gore su vam ovi naši gosti pijani kao crna zemlja, a smrde kao avan od šnjofanca, pa se ostali kupe oko njih kao na čudo. O tom se radi, dragi moj! Kako ćete vi opravdati, što ste to učinili od ljudi?

— Nikako drugačije nego pozivati redom, pa dok sve ne obredam. Samo mi tako mogu svi oprostiti!

— I svi će piti i svi će pušiti?

Svi. To su i bile Jankove što gluposti — što pretjeranosti, pa je i vrijedno, da ih se oprostimo.

— Nije tako! — usprotivi se Velečasni. — Ima to svoju veliku važnost i značenje.

— Ima u vašoj i Jankovoj bedastoj glavi! — odvali Filipin. — Nemojte me vući za jezik. Vi uvijek govorite o nekakovim simbolima i glupostima, kao da je to roba od ovoga svijeta. Kakav je simbol bio, koji je nagnao Ferdinanda Burbonskoga, da imenuje svetog Ignacija Loyolu maršalom napuljske vojske sa redovitim berivima, koja su redovito isplaćivana?! To vam je bilo oko trista godina — poslije smrti svetog Ignacija! I to su simboli — je li? Ferdinand ne bi bio mogao postupati pametnije, da je imao za savjetnika vas ili našeg poštovanog simboličara Janka.

— Vi nikada ne znate, što lupate, pa tako ni sada — branio se je Velečasni veoma loše i nesigurno, dok je Stožina samo šutio i slušao, puštajući Filipina, da se izviče i izvjetri, koliko mu je god trebalo, da onda tim bolje i pokornije sluša Stožinu.

— Znao, ne znao, ne ću nikada pristati, da mi se gluposti prikazuju kao neke posebne i izvanredne vrednote. Glupost je glupost!

— Ja sam tvrdio i tvrdim, da su Janka vodile samo velike i plemenite misli i da je opravdan njegov postupak — govorio je Velečasni polagano i sve gledao, kako će njih dvojica primiti njegove riječi — baš u pitanju pobijanja svih osobnih strasti i potreba. Samo se tako postiže viši cilj čovjekov.

Filipin se prekrsti i sklopi ruke, govoreći:

— Ovako se moramo držati, kada slušamo propovijed. Zar ne?

— Ne čuju nebesa, moj Filipine, svake! Govorite vi, što hoćete, ali još sam htio reći i to, da nije Jankova krivnja, ako griješe oni, koje on nije postavljao i kojih ne može ni micati, a isto tako nije njegova krivnja, što Demens šalje svoju lavu prema zapadu, a ne prema istoku ili sjeveru, kao ni to, što nam još nije uspjelo da zavirimo i u živa ždrijela bilo kojega vulkana. On ima svojih pogrešaka, i ja mu ih ne gledam kroz prste, ali ne ću zato vikati i tamo, gdje ima pravo.

— Jeste li gotovi?

— Jesam, zasada, da možete vi nastaviti svoja mudrovanja.

— I ja sam svršio. Htio sam samo vama reći, da napišete sve ove svoje misli pod naslovom: »Propovijedi o svetom Janku«.

Stožina se je glasno nasmijao i podrugljivo pogledao Velečasnoga, malko stegnuo usne, a onda rekao:

— Nemojte se, Velečasni, upuštati s ovim u raspravu. On je opasan, jer je bezobziran! Morate se držati onoga, koji vas razumije, pa ima razumijevanja i za vaše slabosti, jer zna, da i vi njemu mnogo toga praštate. Nas dvojica ćemo sklopiti savez proti ovome, pa ćemo onda biti jaki.

— Svakako! — potvrdi Filipin. — Jer ću i ja pristupiti tome savezu pod uvjetom, da naš dobri popo ne uvuče u savez i svoga prijatelja Janka!

— Molim vas, ne tupite uzalud zubi!

— Nego, gospodo, mogli bismo se povratiti na noćašnje događaje — reče Stožina.

— E, baš imamo i na što! Ako hoćete, imamo o čemu tri dana razgovarati! — prihvati Filipin veselo. — I pripovijedat će se o tome još dugo.

— Meni se čini, gospodo, da bi bilo vrlo pametno, da se ta tolika slava malko odmakne od vas, da vas ne bi preveć pritisla, pa možda i zgnječila! Nemojte se s tim šaliti, jer je nastala sablazan među ljudima. To treba ublažiti, što se više dade, i svakako i pod svaku cijenu odmaknuti od vas. Ne možete dopustiti ,da se raširi uvjerenje, da ste sve one divote — koje ste nam tako oduševljeno opisali — počinili s mojim odobrenjem i blagoslovom.

— Eto: kako god vi rečete, ali mi vjerujte, da mi je uprav žao, da se odričem onolikoga slavlja! — reče Filipin tugaljivo. — E, da mi je uspjelo da i popa oženim, onda se, vjerujte mi, ne bih te noći odrekao ni za šta na svijetu, no ovako — utekao on, utekla i glavna slava, pa onda može i ova mala slava za velikom i glavnom.

— Treba ubaciti među ljude — nastavljao je Stožina — da je netko zlobno dao ljudima, koji su bili kod vas, neki napitak, koji vas je sve omamio i, sami ne znate kako, opio, a onda isto tako da ne znate, što se je dalje događalo i što ste radili. Ja sam već uputio Tužibabu i poslao ga, da ovu priču ubaci u uši mnogima na raznim stranama tako, da se ona počne sretati sa raznih strana, pa će na taj način postati i vjerojatna. Naravno, ne će je prihvatiti svi, ali će svakako otupiti oštricu, a mnogi će i prisizati, da je istina i da se je sve tako dogodilo, kako se prikazuje u toj priči.

— Ne će to nitko vjerovati — odgovori Filipin zabrinuto. — Ostat će bez ikakova uspjeha, a onamo, ja se odrekoh jedne lijepe veselice. Ne ćemo ništa postići na taj način.

— Ja se ne varam, prijatelju! Prepustite tu stvar meni, a vi samo nemojte kvariti svojim izjavama, pa ćete vidjeti uspjeha.

— Možda bi štogod i bilo, da »oni« ne počnu vatrom s druge strane, ali sam uvjeren, da su već i Čovo i Omot i Trupac i svi njihovi u punoj ratnoj opremi proti mome nemoralu, pijančevanju i svim ostalim smrtnim grijesima. Uvjeren sam, pa je onda tu uzalud pričati priče — —

— Samo vi to prepustite meni i ne brinite se dalje o tome. Možete se samo čuditi i snebivati se, što se to desi s vama, a da ni sami ne znate, kako to bi. To svakako činite.

— Mogu vas poslušati, kada tako velite, ali sam siguran, da to nije dobro! — odgovori Filipin, slegne ramenima i umukne. Na licu mu se je odrazivala neodlučnost i potpuno nepovjerenje u spasonosnost toga lijeka, no nije se više opirao.

— Neka sve bude, kako smo rekli! — utvrdi Stožina. — Dalje ćemo vidjeti, što ćemo i kako ćemo, dok ovo pregrmi i dok se slegne.

Janko je stigao brodom oko podne. Bio je uznemiren i neveseo, a da ni sam nije znao razloga takvu raspoloženju. Na obali su ga mnogi dočekali.

— Što je novo, Djede? — pitao je, prije svega ostaloga, čim je stigao na kopno.

— Pa, uprav i nema ništa! — odgovori Djed nesigurno.

— To je najugodnija novost — reče Janko i zadovoljno odahne. — Nekako sam predosjećao, da će se nešto dogoditi — — —

— A — — baš ništa — — ponavljao je Djed, gledajući oko sebe na one, koji su stajali oko njega.

Janko je opazio na nekim licima oblake, pa se opet povrati s istim pitanjem:

— Svi živi, zdravi?

— Kao drenovina! — potvrdi Djed sigurnije. — A kako je Skijaš?

— I on dobro. Za koji će se dan već povratiti ovamo.

Pošli su prema Jankovu stanu u ovećoj skupini. Djed se je neprestano nesigurno oglédao i češkao se iza uha, ne znajući, kako bi Janku kazao, što mu je želio reći, i bojeći se, da ga koji ne preteče i ne bubne na najnezgrapniji način.

— Znate — — počeo je lagano i nasilu se smješkao. — Imamo malih neprilika ili — — Eto: neki su se malko napili noćas. Ja i ne znam, komu su dospjeli u ruke, pa ih prevario — —

— Nije ih nitko prevario, nego se izopijali kod Filipina i pod njegovim vodstvom! — odreza neki veoma ljutito. — Poslije su počinili sve moguće gadaline i načinili sramote za sve, dok smo živi!

— Ta, nije tako? — reče Janko posve blago. — Valjda će biti malo manje!

— Čut ćete, kada dođe Čovo, da vam sve rekne, kako je bilo.

— Čujem, eto, od Djeda. I on zna, kako je bilo.

— Djed štedi i umanjuje!

— E, pa ne ću sada početi jaukati ovdje na obali! — odvrati on dosta žestoko. — I nije svijet propao, pa da sami pravimo iz jedne sramote dvije! Izopijali se, izopijali, i pu-

šili i cure zvali i porazbijali i boce i čaše — i, eto: sve je to istina, ali opet, što ćeš sada nego potrpavati svoju sramotu?

— To je onda bila veoma žestoka borba? — primijeti Janko posve nehajno, kao da se radi o šali.

— A znate vi, kako je, kad se Filipin raspraši! — odgovori Djed mnogo lakše i slobodnije. — Načinili su čudesa, da se pripovijeda, ali — eto: nekako moramo pokriti, da se ne raznese po gradu, da su načinili nevaljalštinu, kako jesu.

— Vidi se, da si ti, Djede, stari majstor, pa odmah shvaćaš, kako se mogu rješavati takove nezgodne upadice! — pohvali ga Janko. Djed se zadovoljno nasmiješi, dok se neki namrgodiše, začas nađoše izgovor, pozdraviše i udaljiše se.

Janko je primijetio to držanje i vidio, da je događaj već stvorio svoje posebno raspoloženje.

— Nije lijepo, što su učinili — opet će Djed, polako i oprezno, jer je želio, da se pitanje raščišćava, kada to i onako mora biti.

— Vidim, vidim, da nije ni lijepo ni pametno!

— Ludo doboga!

— Koliko ih je bilo?

— Ne znam točno, ali se bojim, da ih je bilo desetak.

— Mnogo! A što im je dalo povoda, da se sastanu?

— Filipin je nešto slavio, pa priredio večeru. Bio mu je rođendan, što li.

— Nije mu bio ni rođendan ni imendan, nego ih je pozvao, samo da ih zavede! — rastumači neki drugi i ljutito omjeri Djeda.

— Pa da je i tako — odvrati Djed — ne ćemo sada proglasiti po gradu, da je tako! Slavio je nešto, pa gotova molitva.

Kad su stigli do kuće, odoše svi ostali svojim putem, a on i Djed uđoše. Sjeo je kraj stola, naslonio glavu i zamislio se.

— Ružno je — govorio je Djed kao sam sebi — ali opet: što ćete sada vi stoga razbijati glavu?! Desilo se, desilo, pa tko je kriv, neka i odgovara, ali vi — — — Imate dosta i drugih glavobolja, pa ne ćete i tuđim glupostima trti glave.

— To se zna, Djede, da ne ću — odgovori mu Janko, ne podižući pogleda. — Samo razmišljam, kako su se mogli to-

liko zaboraviti, pa izazvati javno ruglo. Kad su već morali pogriješiti, trebali su udesiti, da tim ne izazivaju drugih.

— Trebali su, trebali, ali eto! Sada iz te kože nikuda.

Još su bili u riječi, kad netko snažno zakuca na vrata i odmah uđe. Bio je Krljo, najbliži i najpožrtvovniji Čovin suradnik.

— Šalje me Čovo, da vas obavijestim o noćašnjim događajima — reče posve lijepo i pristojno. Janko mu ponudi, da sjedne. — Mogu li govoriti s vama nasamu? — upita, bacivši pogled na Djeda, pa odmah nastavi: — Djed zna, da ja njega volim i cijenim, ali neke stvari ipak želim reći samo vama, jer mi je tako odredio Čovo.

— Ja mislim, da nam možete sve pripovijedati ovako u troje — odgovori Janko — jer ćemo Djed i ja i tako rješavati skupa. Mi se porazgovorimo, pa onda pametnije rješavamo.

— Ja vam onda ne bih mogao svega pripovijedati.

— Ja i tako imam poslova! — reče Djed i ustane. — Mogu ja i otići, gospodine Janko.

— Kako hoćeš. Meni je svejedno.

Krljo je potanko ispripovijedao sve, što se je odigralo te noći kod Filipina, sa svim pojedinostima i malenkostima.

— Otkuda to sve znate?

— Sami su pripovijedali. Netko ovo, netko ono, pa onda nije teško sastaviti cijelu sliku. Mamurluk je užasan, te se vidi, da je većina ljudi posve slučajno zapala u to kolo.

— I ja sam o tome uvjeren. Ako pustimo na stranu pitanje ogriješenja o danu riječ, da će se suzdržavati od stanovitih užitaka, kakvo su zlo počinili? — upita Janko posve nenadano i bezazleno.

— Vi se šalite, kad me to pitate! — odgovori Krljo spremno. — Tu je kovanje urote posve jasno i dokazano. Sve je pod upravom i pokroviteljstvom gospodina Stožine. Filipin vodi, a Velečasni škropi blagoslovljenom vodom, a za čim se ide, to sami najbolje znate.

— Vjerujte mi, da ne znam! Nije mi jasno, što bi gospoda htjela.

— Vi se i opet šalite sa mnom.

— Ne šalim se, nego vam govorim posve pošteno, iskreno i otvoreno. Ne znam, što hoće, jer ni oni tog ne znadu.

— Znadu oni dobro! Oni hoće da sruše sve, što postoji, pa da postave sve novo, kako oni žele.

— Vulkani će ipak ostati na svojim mjestima! U svemiru se ne će ni jedan prah maknuti sa svoga određenog mjesta.

— Ako je tako, onda uopće ne treba da išta radimo, jer i tako — ne ćemo ništa promijeniti!

— Posve krivo zaključujete, jer je naša i dužnost i jedina zadaća, da težimo za usavršavanjem. To je zadaća, to je cilj, pa prema tome — to je i posao, a sve su drugo djetinjarije, manje ili veće, ali vazda djetinjarije.

— Onda moramo na tom putu pobijati i suzbijati sve, što nas smeta i što koči naš napredak.

— Ništa mi nemamo ni pobijati ni suzbijati, već moramo ići k svom cilju preko svih zapreka, smetnja, provalija i užasa, podnoseći ih, koliko najviše možemo.

— A kad ne možemo?

— Zadat će nam najsavršenije bolove i podići nas u neviđene visine!

— I satrti nas.

— Samo ovo naše odijelo, ovo nekoliko kilograma mesa i kostiju, a to nismo — mi. To nije ništa.

— Oprostite mi. Ne mogu vas slijediti u vašim mislima. Nedokučivo mi je, jer sam preveć vezan za zemlju i za pojave, koje me sretaju na njoj svakog časa.

— Zašto nije ovamo došao Čovo? — upita Janko posve nenadano i bez ikakva prijelaza. — Kad sam čuo, što se je dogodilo, pomislio sam, da će sigurno on doći k meni, da ga čujem.

Krljo se malko uznemiri, pocrveni i ne reče ništa.

— Je li bolestan?

— Nije.

— Je li možda još u krevetu?

— Nije.

— A zašto onda nije došao?

— Vi znate, da ja vama nisam nikad lagao, pa ne želim

ni sada, no dopustite mi jedno pitanje. Moram li vam odgovoriti?

— Ne morate, dragi moj Krljo! I od vas je lijepo, što nastojite da čuvate dvojicu svojih iskrenih prijatelja: Čovu i Janka. I bez vašeg odgovora znam, zašto nije došao, jer već podugo promatram njegovo držanje. Vjerujte mi: nisam kriv, što sam ja na ovome mjestu, a ne on, ali mi vjerujte i to, da bih bio blažen, da me je ova čaša mimoišla i pala kome drugome u dio!

Krljo je šutio kao mramor, te nije niti najmanjim trzajem odavao ni svojega raspoloženja ni svojih misli. Iza kraće stanke reče:

— On je, znate, divan radnik i besprimjerno odan poslu, ali ima i on svojih slabosti — —

— Ja ga sam najbolje ispričavam.

— Ove sada ne smijete ispričavati! — reče Krljo bojažljivo i malko se nasmiješi. — Prevelik je grijeh!

— Onda mora biti preveliko i razumijevanje ljudske slabosti, pa da se primaknemo njihovu raspoloženju, u kome su mogli pasti, da ih pridignemo, pomognemo i spasimo.

— Oprostite, ali — — Ja ne mogu govoriti, jer ste vi odgovorni i vi određujete, no ovo je odviše i tome treba stati na kraj najvećom strogošću.

— Znate, dragi moj prijatelju: vi ste čelični, vi ste jaki, vaš je zanos postao vašim redovnim, posve naravnim stanjem, vi uopće skoro i ne živite zemaljskim životom posebnog, samoživog bića, pa onda ne smijete zaboraviti, da ste visoko nad osrednjim našim čovjekom, pa da ste mu nepravedni, ako mu sudite po svojim sposobnostima. Sudite svakome po — njegovim slabostima. Osim toga: vaš silni napredak ne smije u stanovitom pogledu značiti strahovit nazadak. Ne smijete biti gluhi i slijepi za tuđe slabosti. Htjeti biti svakome savršeno pravedan znači isto što i biti dvosjekli naoštreni mač, koji je zaboden u bratovo tijelo. Dok je brat miran i nepomičan, odnosno, dok njegovo kretanje odgovara titrajima mača, ne može mu se ništa dogoditi, no čim makne samo za jedan jedini titraj na stranu, gotov je.

— Ja sâm uviđam, da sam prestrog, ali ja na tome raspoloženju ne mogu ništa promijeniti. Vjerujte mi, da to

nije plod moje umišljenosti ili preuzetnosti. Ne. To je u meni tako naravno, kao što mi krv kola po žilama. Ne mogu ništa na tome promijeniti: ni poboljšati ni pogoršati.

— Ne trebate me uvjeravati, ja vas i sam dobro poznam. To je vaše raspoloženje ispravno, ali — nije još za ovog svijeta. Morate se svladavati i nastojati, da svoje više stanje — ne smijem nipošto reći: savršenstvo! — priljubite zemaljskim, ljudskim niskostima i slabostima. To je vaša dužnost, jer samo na taj način možete svojoj braći biti na korist. Inače ste im samo strahovita smetnja i strašilo, pred kojim se moraju uklanjati, a da ipak niste nego — napredniji od ostalih!

— Ne mogu se promijeniti, ne mogu ništa učiniti, da budem drugačiji — odgovori Krljo. — Meni je i samome gdjekad žao, što nisam drugačiji, ali odmah izatoga uviđam, da nemam što žaliti.

— Vi ste prenagli i osim toga držite, da morate svakom reći potpunu istinu i onda, kad ona nije nikom ni potrebna ni korisna, ali svakako izaziva nepotrebne sukobe, sumnje i žalosti.

— Ne mogu drugačije. Ja to priznajem. Priznajem, da je Skijaš imao pravo, kada se je nekima tužio na mene, jer sam mu rekao, da ga treba objesiti zbog duhovne lijenosti i zbog općeg nedostatka duha, poleta i zanosa. Rekao sam mu.

— I držite, da imate pravo na takvo suđenje?

— Ne! To ne mislim, već upravo znam, da time griješim, ali nemam dovoljno snage, da se otresem takva raspoloženja. Mene spopada groza, kada pomislim, da ima ljudi, koji bi i u slučaju najveće nužde razmišljali: Bi li ili ne bi golim rukama zagrabili u razbijeljenu lavu!

— Ja vas razumijem, ali i vi morate razumjeti druge. Morate biti na čistu, morate vazda imati na umu, da nitko ne može dati više, negoli nosi u sebi, pa da od njega zahtijevati više nije nimalo manji grijeh negoli nagoniti ga na zločinstvo. On ne griješi, što ne da ono više, kad ga nema, ali vi griješite, kad svojim razvijenim umom i snagom duha ne ćete da spoznate, da on daje sve, što može, pa prema tome da on za ono svoje malo ima iste zasluge kao i vi za svoje mnogo,

jer obojica dajete — sve! Ako želite biti pravedni, ne zaboravljajte nikada ove temeljne istine.

— Razumijem vas i znam, da imate pravo, da je sve istina, što mi govorite, ali ujedno znam, da nemam dovoljno snage, da slijedim tu istinu.

— Ipak ne zaboravite, što smo razgovarali. Možda će vam kada koristiti. Sjetite se češće mojih riječi. Možete ih pripovjediti i gospodinu Čovi, kad nemam prilike, da mu ih ja rečem. Možda i njemu kad tad posluže. Ujedno mu recite, da sam već sve znao, što se je noćas dogodilo, jer mi je Djed sve izvijestio.

— Baš sam vam morao reći za Djeda, što Čovo poručuje. Kaže, da je i Djed temeljito sumnjiv, da drži sa Stožinom i uopće sa svima, koji su nezadovoljni.

— Pa i ja držim vazda sa svima, koji su nezadovoljni! — odgovori Janko posve ozbiljno. — I meni je vazda žao, kad spoznam — bilo da se oni varaju bilo da se ne varaju — da im ja ne mogu pomoći. Uvijek mi je nešto žao, kad ne mogu učiniti sve, što oni zamišljaju da bi trebalo učiniti. Ne smijete, naime, zaboraviti ni vi ni Čovo, da nezadovoljnici u svim životnim prilikama znače — napredak!

Krljo se je smiješio, slušajući Jankovo razlaganje.

— Znam ja, da vi njima vazda popuštate!

— A znate i to, da gospodin Čovo smatra i mene temeljito sumnjivim, da držim sa Stožinom!

— Skoro imate pravo! — reče Krljo i glasno se nasmije. — On je takav, ali nije loš, i znate, dugogodišnje iskustvo — — —

— Stoga misli, da je svaki, koji je njemu sumnjiv, već i uglavljeni zločinac, a budući da je njegovu oku sumnjiv svaki, koji nije u stanju dokazati, da je njegova sumnja neosnovana, to su mu svi ljudi sumnjivi, počevši od njega samoga. Što mislite, je li on već mnogo puta posumnjao i u sama sebe? Vi se smiješite i ne odgovarate! To znači, da znadete no ne možete govoriti, pa i nemojte i oprostite mi, što sam vas neoprezno to i upitao. Svakako mu recite, da za Djeda i sebe ja preuzimam svu odgovornost.

— Odviše ste sigurni, ako smijem primijetiti! — reče Krljo veoma pristojno, ali odlučno. — Ja ne optužujem Djeda, ali svakako znam, da i on rado šapuće i nešto šuška s ljudima, koji su nesumnjivo u Stožinovu društvu.

— A zar nisam i ja sa svima vrlo često u razgovoru i vazda u iskrenom prijateljstvu — bar sa svoje strane? Iz toga ipak ne smijete zaključivati ništa nego da vršim svoje dužnosti baš kao i Djed. Najzad: moj dragi prijatelju, vi morate znati, da se mi tu borimo i lomimo s besprimjerno sitnim sitnicama, koje u vječnosti nemaju ni približno one važnosti, koju im mi pripisujemo, a kada to znademo, onda moramo i suditi blaže. I još nešto: ovo je samo posve prolazan položaj, u kome se nalazimo. On služi samo za vježbu, samo — da i to sve prođemo. Nije svakome lako živjeti u ovom zraku, na vječnoj straži pred svemoćnom prirodom i s njome u vječnom koštacu. To nije zabavan život, i samo ga najjači mogu podnositi lako, a jaki tako, da ne počnu očajavati, kada vide otvoreno ždrijelo Demensa i upaljenu paklensku glavu Terribilisa, dok slabi i najslabiji samo životare. S tim treba računati, pa čovjek onda ne može postati ni strog, a kamoli nepravedan.

— Vi uopće preblago sudite svima.

— Ako je izbor moguć između samo preblaga i samo prestroga, onda vrlo rado biram preblago. Dobro je, da to znate.

Čim je otišao Krljo, ušao je Djed, smiješeći se, kao da tim daje sa svoje strane tumačenje želji, da ne prisustvuje razgovoru.

— Dugo smo pripovijedali — reče mu Janko. — Sve stvari, koje si mi i ti rekao ,a i takve, koje znam, a da mi ih nitko i ne reče.

— A da: i sami znate, što može, a što ne može biti, pa vam nije teško suditi. Vjerujte mi, da su uzbunili ljude kojekakvim ludostima, da vam ne mogu ni reći, kako i koliko. S jedne strane ovi noćašnji, a s druge strane ovi, kao što je naš vrijedni Krljo i njemu slični. Svaki vuče na svoju stranu i svaki hoće da uvjeri ostale, da samo on zna spasonosnu riječ, koja otključava vrata nebeska. A ne može to

tako biti, dok je mozga i zdrava razuma. Ali uzalud vi to njima dokazujete. Ja volim gospodina Stožinu, i radnik je, da mu premca nema, i učinio je mnogo, ali — — — kad mi nikad ne gleda u oči — — — Pa ni Čovi nema prigovora, kad je na radu. Bože sačuvaj! Da je naći negdje kakav vulkan ili kakvo bilo drugo čudovište nakraj svijeta, izvan svega naroda, pa da je na njemu sam gospodin Čovo (i da mu je, da prostite, štogod sluškinjice! On drugo ne traži!), ja bih se zakleo, da ne bi bilo takva radnika pod Božjom kapom. Ali ovako, gdje moramo biti toliki — — — njemu pretijesno.

— Misliš, Djede, baš tako?

— Možda se ja i varam, ali mi se sve čini, da nisam daleko od istine. Pa vidite, molim vas, ovog nesretnog Filipina. To je duša od čovjeka, kad je u pravome društvu i kad je trijezan. Ali što ćete vi, kada ga uhvati onaj, pa kljuje i kljuje — — onda je Filipin i slijep i gluh i postane potpuna i prava pravcata životinja. Ništa mu nije sveto, a inače bi se, dok je on sam i onaj pravi — rasplakao nad mrtvim mravom. Bi, vjerujte mi. Ali, eto, vidite, što radi, kada ga uzjaše i zaulari nečastivi, pa ga još podbode svojom ostrugom.

— Idem ja, Djede, malko prohodati, da odahnem, a idem sam, ako koga sretnem, da se porazgovorim. Ne može mi nitko reći, da si mu ti smetao. Mislim, da je danas nužno da izađem i da se vidim s ljudima.

— Svi su se razišli po postajama. Ima ih na svim otocima. Nekako se čini, da će Gravis brzo početi žešće raditi — — —

— Ipak ih je mnogo i tu, pa ću već nekoga naći.

— To jest, a i ovi su najglavniji kod kuće — reče Djed i nasmija se. — Ovi noćašnji — — — Vidio sam nekoje! Kao metiljave ovce kunjaju i ne usuđuju mi se pogledati u oči.

— Treba s njima lijepo, da čim brže i čim lakše prebole tu svoju nesreću.

— Kad vi velite tako, onda sam i ja za to.

— Bilo bi dobro, da i ti ideš među ljude, ali ne sa mnom. Svaki svojim putem, pa gdje se sretnemo i gdje se s kim sretnemo.

— Možemo i tako. Ja sam već bio, ali mogu i opet. Velim vam: ne usuđuju mi se pogledati u oči.

— Onda ih pusti s mirom, a nastoj da razgovaraš s ostalima i da im, sve neopazice, nenapadno tumačiš pravo stanje stvari i kako moraju gledati na ljudske pogreške. Pitaj najgrlatije, da li su oni već koji put pogriješili.

— Ima, ne bojte se, i takvih, koji će mi odgovoriti, da nisu nikada. A znate, kako to misle: jer nisu nikada bili kažnjeni, misle, da nisu nikada ni pogriješili.

— Blago onima, koji tako sude — — —

3.

Išao je lagano, uzdignute glave, nastojeći posve svijesno, da ne bude namrgođena lica i stegnutih obrva, jer je želio, da nitko ne opazi po njegovu licu, da je zabrinut. Želio je da svojim mirom ulijeva mir u duše sve svoje braće i prijatelja, pa je stoga i želio da se sa mnogima sastane i da svakome baci samo po koju misao, a onda da ide dalje, da nađe drugoga, kojemu će na isti način ostaviti zalihu ljekovite hrane.

Put ga je doveo kraj Marialbine kuće, iako nije na nju niti mislio niti je kanio onuda proći. Posve je slučajno naišao tuda, a — kako nema slučaja — možda je nategnuo tuda, misleći na Velečasnoga, jer je želio da se s njim sastane i da progovore koju riječ, a tuda vodi njegov redovni put iz stana u grad.

Kad je već bio pred kućom, osjeti, gdje se nalazi, pa baci letimičan pogled na prvi kat, u kome se redovno zadržavaju i živu, i pogled mu se sukobi sa žarkim Marialbinim pogledom. Pozdravi je i razumje, da ga ona moli, da dođe k njima. Nije ni časa razmišljao, bi li ili ne bi, već odmah skrene u kuću.

Marialba ga dočeka na otvorenim vratima, sva zažarena u licu, a oči kao dvije baklje.

— Sam vas je Bog nanio! — govorila je ona u zanosu, pružajući mu obje ruke. — Već sam mislila, da ne ćete danas dospjeti da se svratite, pa sam bila očajna.

— Moram vam pošteno priznati, da se nisam kanio svratiti — reče on, prihvaćajući pružene ruke. — I posve sam slučajno ovuda prošao.

— Toliko vi mislite na mene! — ukori ga ona i ozbiljno se rastuži. — Zar ne znate, da vas jedva čekam i da sam već htjela poći na obalu pred parobrod, samo da čim prije doznam, što vam je rekao liječnik, no ipak sam se morala svladati. Znala sam, da će vas dočekati mnogi prijatelji, pa da ne biste ni imali vremena da sa mnom razgovarate, a mislila sam i na ovo: mnogi bi veoma pogrešno tumačio, kad bih vas ja čekala. Stoga sam se morala svladati i čekati, dok ovamo dođete, a vi — niste na me ni pomislili.

— Oprostite mi, Marialbo, jer nisam kriv — govorio je on veoma toplo, držeći njezine ruke u svojima. — Imam mnogo posla i briga s jedne strane, a s druge strane — ja sam savršeno, potpuno zdrav!

— Hvala Bogu! — klikne ona sva blažena. — Hvala Bogu! Samo vi morate znati, da ja to nisam znala, već sam čekala kao suluda od briga i bojazni. Kod koga ste bili? Koji vas je pregledavao?

— Profesori Riki i Razi — odgovori on savršenim mirom. — I pomislite, što mi rekoše? Kažu, da se čude, kako je u mome zdravome mozgu mogla nići tako bolesna misao o nekakovoj mojoj tobožnjoj bolesti! Ja sam im onda rastumačio, kako imadem jednu duhovnu sestricu, koja je za mene odviše zabrinuta, pa je onda veoma lako uspjelo nekome da joj napuni glavu mojom bolešću, samo da muči i nju i mene.

Marialba je spočetka slušala sa smiješkom njegovo pripovijedanje, no kada ne spomenu sna, već »nekoga«, koji je njoj napunio glavu, uozbilji se, problijedi i ukoči pogled, kao da je opčinjena.

— Tko vam je to rekao, gospodine Janko? — upita veoma tiho.

— Pa, vi ste mi sami rekli.

— Ne, ne! Ja vam tako nisam rekla. Rekla sam vam, kako je i bilo: ja sam sanjala!

— Naravno, naravno. Vi ste sanjali, i tim putem vam je netko napunio glavu mislima o mojoj bolesti.

— A tako vi to mislite? — reče ona i odahne.

— Točno tako, no na stvari ne mijenja ništa. Ja sam profesorima točno prikazao izvor vašega sna: netko želi mučiti i vas i mene, pa je stoga djelovao na vas tako, da ste sanjali onaj strašni i posve bestemeljni san. Ja, naime, znam, da imade veoma temeljnih, pametnih i istinitih snova. Ovaj vaš ne spada u tu vrstu snova. On je puka tlapnja ili je nezdrav plod nekoga nesretnika, koji nije kriv, što je takav.

Ona ne reče ništa, već je zamišljeno gledala preda se. Sijevne joj u mozgu pitanje, da li Janko sluti, otkuda je njoj taj »san«?

Sjeli su jedno prema drugome.

— Sada možete, sestrice moja prelijepa, biti savršeno mirni, pa noćas spavajte anđeoskim snom i nastojte da sanjate opet o istim ljudima, o kojima ste sanjali i prošlog puta, pa svima recite, da je vaš brat Janko zdrav kao kremen. Nadajmo se, da ih ta vijest ne će ražalostiti.

— I zaista vam nije ništa? — pitala je ona, osvijestivši se od prvih dojmova njegova čudnoga prikazivanja tog njezina sna.

— Upravo ništa, Marialbo. Potpuno sam zdrav kao najzdravije dijete, kada dođe na svijet. To mi vjerujte i ne dopustite, da vam se opet, bilo kojim putem, uvuče u glavu misao o mojoj bolesti. Bilo u snu, bilo na javi — morate biti potpuno svijesni, da sam potpuno zdrav i da vam drugačije može govoriti ili tko je neupućen, nesvijestan, o čemu govori, ili tko ima posebnog razloga, da me prikazuje bolesnim.

Ona je čas šutjela, lomeći se pod teretom misli, da je to ipak rekao njegov dobar i odan prijatelj, koji ne može imati nego najplemenitije namjere, pa nije mogla ni pomisliti, da bi ga vodile drugačije namjere. I Janko je njoj o njemu govorio vrlo lijepo, pa ni s te strane ne može ni pomisliti na bilo što, što ne bi bilo u potpunom skladu s prijateljskim odnosima, koji vladaju između ta dva muža. Osjećala je, da mora tražiti razjašnjenje, pa ne znajući, kako bi bolje, upita ga:

— A da mi to reče koji dobar i vaš i moj prijatelj?

— Recite mu, da se vara, te da se ne treba bojati.

— Ali ako je on ipak veoma zabrinut?

— Onda morate veoma nastojati da ga uvjerite, da se boji nečega, što doista ne postoji.

— Ako on ipak ostane kod svojega?

— Tu onda može pomoći samo milost Božja, ako se izlije na njega i prosvijetli ga, da uvidi, da se tim putem ništa ne postiže — —

Marialba se trže, široko otvori oči i upeni ih u Janka.

— Oprostite, što sam načeo vašu tajnu — reče on mirno. — Nisam kanio, iako mi je neizmjerno stalo do vašeg mira. Htio sam vas samo općenito upozoriti, da ne nasjedate, no vi ste nastavili s pitanjima, pa sam vam morao odgovoriti, da vidite, da znam, otkuda je priča o mojoj tobožnjoj bolesti. Uostalome, Marialbo: nemojte zamjeriti mojemu prijatelju. On meni želi samo dobro. I ja bih bio zadovoljan, da se oprostim i Demensa i Terribilisa, a on samo to želi, pa po tom vidite, da mi je doista prijatelj.

— Na koga mislite? — pitala je ona posve nesigurno.

— Već sam vam ga prošli put spomenuo i pitao vas, da li biste htjeli poći za njega, a sada ću vam, Marialbo, reći, i zašto sam vas to pitao. Slušajte me, sestrice moja prelijepa: vi biste bili trebali poslužiti samo kao sredstvo za neke male osnovice i nakane, a u tu svrhu će vam biti ili vam već i jest ponuđen brak, do kojega ne može doći. Je li me sada razumijete? Ja sam to odmah osjetio — vjerujte mi, da nisam ništa znao! — pa sam vas stoga onako pitao, da vidim, treba li da vam pomognem ili ne treba. Vaše me je držanje uvjerilo, da vam ne prijeti ni najmanja opasnost, pa vam stoga ne rekoh ni jedne riječi. Sada ste me izazvali, a i dobro je, da znadete radi vladanja u budućnosti. Samo, molim vas, obećajte mi ovo: nitko, ni Fila ni moj prijatelj ne smiju na vama opaziti, da ja išta znam i da vi u što sumnjate. Vi se morate držati, kao da i dalje vjerujete, osim u slučaju bračne ponude, koja sada, vjerujte mi, ne će više ni biti stavljena, jer nema svrhe.

— Meni se čini, da sada doista sanjam — šane ona.

— A ipak ne sanjate. Ovo je čista java! Morate znati, da moj prijatelj nije nipošto zao čovjek u poredbi sa ostalim našim znancima i prijateljima. Već sam vam prošloga puta

rekao, da je čovjek veoma velike budućnosti, i to vam sada ponavljam. On je izvanredno dobro građen za ovaj svijet, pa se može bez opasnosti upustiti u svaku borbu i natjecanje, gdje su potrebni oštri laktovi i nešto malo ne preosjetljiva savjest i ljubav prema istini. To, uostalome, u današnjem svijetu nisu nego odlike.

— — — Kao strašan san — — —

— Ni govora, Marialbo! Osvijestite se, otrijeznite se i probudite se, pa gledajte bistrih i otvorenih očiju u svijet, kakav jest. Čovjeka hvata malko vrtoglavica, ne prijaju mu mirisi, koji se razvijaju, a pogotovo su odvratne, ružne i neugodne boje, tko ih vidi. Sreća je, da mi većinom nemamo razvijen vid za boje, koje izviru iz svake naše misli. To je naša sreća u današnjim prilikama, kao što će biti u budućim boljim prilikama nesreća za onoga, koji toga velikog dara ne bude imao.

— Boje?

— Da, da, Marialbo! Boje. Ali — pustimo sada to s mirom, a recite mi, da li ste vidjeli Marka? Nemojte mi zamjeriti, što vas ovo i ovako pitam, no ja sam jučer pokušao da ga sa svojim mislima pošaljem ovamo pred vaše prozore.

Ona se trže i skoro ustade.

— Što vam je, Marialbo? Bio je, je l' te? Prošao je ovuda i pucketao svoju divnu melodiju?

— Da. Bio je — šane ona. — I pogledao me je! Da znate, kako me je pogledao — govorila je Marialba i mijenjala boje u licu kao djevojčica.

— Nemojte me krivo razumjeti, Marialbo: ja se zabavljam gdjekada slanjem misli, pa sam tako pokušao i sa Markom, nastojeći, da mu dadem samo odlučnosti i smionosti. I ništa više. Dobro me razumijte, Marialbo: samo srčanosti i odlučnosti, da prebrodi ove zapreke obiteljskog značenja. Ništa drugo. Osjećaje ja njemu niti mogu niti želim ni pojačavati, a kamoli davati. Što osjeća, osjeća! — — I velite: pogledao vas — —

— Da. Pogledao me je. Prošao je tuda s kolima. Ja sam bila na prozoru i gledala sam napolje. Nenadano je bacio pogled prema meni — — Nemojte mi zamjeriti, što vam to tako pripovijedam — — — Dugo sam ostala na prozoru i gle-

dala, kuda je on prošao. Poslije sam bila tu po sobama i radila svoje obične poslove, kad me nenadano opet obuze osjećaj, da je on tu blizu. Potrčala sam k prozoru i zagledala se van, no njega, naravno, nije bilo. Bila sam razočarana i rastužena, pa sam naslonila čelo na staklo i buljila na ulicu, kada nenadano — — —

— Opazite njega?

— Da, gospodine Janko — — — Došao je sam, pješice, i išao polako, polako pločnikom s one strane ceste. Nije se ni primjećivalo, da je uperio pogled na moje prozore, jer je bio samo malko nagnuo glavu: upravo, koliko je bilo najnužnije, da pogledom zahvati i naše prozore.

— Vi ste protrnuli, kada ste ga opazili — —

— Ne ću reći, da nije bilo tako — odgovori ona i nasmiješi se. — Protrnula sam i sve mislila, kako bih morala gledati nekamo drugamo i pretvarati se, da njega niti ne opažam, no nisam mogla dignuti pogleda s njega, kao da sam bila začarana — — —

— A ni on nije mogao dignuti pogleda s vas — — —

— Da. Meni se čini, da je bilo tako. Usitnio je korake i nenadano bacio pogled oko sebe, pa kad je vidio, da ga nitko ne motri — tako ja to tumačim! — opet je bacio pogled k meni, zastao i pozdravio me, ali tako divno, tako neopisivo i neobično, da to ne ću nikada zaboraviti. On je uperio pogled u mene, mašio se šešira, skinuo ga i više ga nije ni metnuo na glavu, a hod je toliko usporio, da je skoro stao tu prema našoj kući.

— I vi ste mu, posve naravno, odzdravili?

— Jesam! Ja sam naklonila glavu na pozdrav i više je nisam uspravljala, baš kao što ni on nije metao šešira na glavu. I tako smo se gledali: ja ne znam, je li trajalo jedan tren ili cijelu vječnost, no ja i sada živim u onome pogledu i ne mogu ga se riješiti ni na jedan jedini časak.

— O, divna moja Marialbo, kako sam sretan s vama! — usklikne Janko, opet je primi za obje ruke i srdačno ih zanjiše u svojim rukama.

— Ja vam niti ne mogu reći, kako mi je pri duši! Sve mi se čini, da sanjam, ploveći na nekom drugome, daleko ljepšem i boljem svijetu — — —

— Skupa s Markom — — —

— Istina je: skupa s njim — — Ali vama sigurno nije žao? — — — rekla je ona tako nježno i osjećajno, kao da govori kroz suze, koje guta i krije.

— Sestro moja! — usklikne on. — Kako smijete i zastati kod takve misli, kada vas već napadne? Zar vam nisam već mnogo govorio? Zar ne poznate mojih osjećaja i moje duše? Rekao sam vam, da sam se i sam jučer bavio samo tim mislima, da njemu dadem odvažnosti, da ga uvjerim, da ga ne ćete odbiti, jer ga vaša duša čeka razdragana i raspjevana, kao što zreo cvijet čeka pčelicu, da je nahrani, a ona da njega blagoslovi i usreći u budućim pokoljenjima — — —

— Nemojte mi zamjeriti. Ja znam, što vi mislite, ali mi je ipak lakše, kada vas upitam i kad čujem istinu iz vaših usta — — —

— Jeste li ga danas vidjeli?

— Ne. Nisam ni bila na prozoru sve do malo prije, kad ste i vi došli. Možda je i prolazio — — —

— Pričajte mi, Marialbo — —

— Pričam vam. Pred vama ja nemam tajne — — —

— O Politu. To mi još niste pripovijedali.

— Najprije o Filipinu. Sram me je pred vama, no teško mi je, da pred vama nosim tu tajnu. Oprostite mi.

— Znam sve, mogu sve dokučiti i bez vašeg pripovijedanja, Marialbo. On je silan predstavnik svoje struje, svojega životnog nazora. Tko je u njegovim vodama, može se pouzdati u njega, no tko je krenuo već drugim stazama, tko se je prilično otresao tijela i njegovih požuda, taj ga se mora veoma čuvati, jer on i nema ničega, što nije usko vezano za tijelo. Njegovo je društvo ugodno, njegova je zabava neodoljiva, njegove su laske zavodljive kao slatko vino, ali baš stoga se morate njega čuvati kao zmije prisojnice.

— Bio je opet ovdje.

— To je posve naravno, i nemojte misliti, da će prestati dolaziti, kad vidi, da ste postojani u svojim odlukama. On ne odlaže oružja, dok mu ne ispane iz utrnule ruke. Vjerujte mi, sestro Marialbo, da ga se ne ćete lako riješiti, jer se

njega ne tiču vaši osjećaji, budući da ga zadovoljava vaše lice.

— Bila sam sama kod kuće, pa da ga ne moram istjerati iz kuće, najprije sam mu bila poručila po djevojci, da me boli glava, pa da ga ne mogu primiti, no nije se dao time otpremiti. Tada sam ga primila i uzela k sebi našu Luciju, da mi drži raščiće, a ja sam motala. Tako smo sjedili u troje. Kada sam na jedan čas bila izišla van, napao je Luciju laskama i usput je pozvao, da ga posjeti u stanu.

— Sreća njezina, što vam se je povjerila.

— Ona je dobra i čestita djevojka. Rekao je, da će joj pokazati slike neke filmske glumice, kojoj da je Lucija veoma slična.

— Pazite, da ona ipak ne otide u svojoj bezazlenosti. Neupućeno je djevojče najgluplji stvor Božji na zemlji, pa otide za muškom laskom kao ovca za slanom rukom. Morate joj dosta jasno tumačiti, o čemu se radi, jer je inače nad provalijom, iz koje se ne izlazi cijelih kostiju. Ne će joj koristiti, što će poslije jaukati i proklinjati svoju sudbinu.

— Čim je došla Fila iz grada, ja sam otišla i više se nisam pokazala ni kada je odlazio.

— To nije mudro. Pomislit će, da ga se bojite. Ovakvi moraju osjetiti svijestan i jak otpor, koji ne preda. To mora biti veoma grub, muški otpor, jer ih svaki drugi način potiče, da se samo prenemažu, što vrlo često doista i biva, i samo ih još žešće izaziva, da onda pad žene bude tim opojniji i slađi.

— Na to nisam pomišljala.

— A morate ne samo pomišljati, nego neprestano misliti na to, kad imate posla sa ovakvim ljudima. Veoma mi je žao, što ćete još dugo morati trpjeti i mučiti se, dok ga se riješite.

— Možda, kad vidi — — —

— Izvolite? Ne mogu se dosjetiti, što mislite.

— Kada opazi, da sam — — —

— Mislite: kada opazi, da je Marko tu?

— Da! — reče ona tiho i pocrveni.

— Ništa to ne znači, Marialbo. Na stvari ne bi ništa promijenilo na njegovim željama.

— Pa on ipak nije lud, a nije ni zvijer — reče ona bojažljivo i nesigurno. — Mora računati sa mojom voljom i sa mojim raspoloženjem. Toliko mora biti čovjek — — — Ni životinje ne idu preko granice — — —

— Životinje ne, ali ljudi nažalost idu i mnogo dalje. Slike i prilike Božje — — — Je li, Marialbo: tad se je nenadano i neočekivano umiješao Polit i stao mrsiti pjesmu praporaca, zvončića i biča — je li, Marialbo: tako je bilo?

— Da. Ja sam jednog dana primijetila, da neko drugo švikanje svijesno zadire u Markovu glazbu — — — I prije se je gdjekad desilo, da je koji momak izazvan Markovim švikanjem i počeo udarati svojim bičem, ali je bilo vazda posve jasno, da je to obično kočijaško mlaćenje, kakvo se čuje svakog časa sa svakih kola. Ono, međutim, što sam ja nenadano osjetila i čula, nije bilo takvo mlaćenje, nego nesigurno, ali jasno i razgovijetno odgovaranje na Markovu glazbu. Čula sam to prvi put, čula sam drugi put, no desilo se, da ni prvi ni drugi put nisam mogla sa sigurnošću zaključiti, koji je taj njegov protivnik, jer su kao za okladu prošla nekolika kola. Sporedno je, kako je moguće, da nisam mogla odrediti, koji je, kad velim, da je doista bilo tako. Istom treći put je riješena ta zagonetka, jer su se Marko i Polit sreli s kolima baš tu pred našom kućom. Ja sam stajala iza zastora i pratila i uhom i okom, koliko se je moglo pratiti.

— Vi ste i Polita poznavali otprije?

— Još iz djetinjstva, no nismo se nikada družili, jer je on siromašak, bez igdje ičega, pa njegovi roditelji nisu k nama zalazili. Naravno: poznavali smo se iz viđenja, ali ništa više od toga.

— Lijep je momak.

— Prekrasan! — potvrdi ona vrlo hladnokrvno. — Iznenadila sam se, kada sam vidjela, tko se je to s Markom uhvatio u koštac, i odmah sam pomislila, da se radi o pukom slučaju. Ja sam naime već znala, što znači Markova pjesma — ne znam, zapravo, kako sam stekla to saznanje, ali je ono bilo potpuno sigurno i stalno — a učinilo mi se, da mu Polit odgovara nesigurno, bez pravoga razumijevanja. Stoga sam držala, da se Polit bori samo protiv samog Markova švikanja

i ni protiv česa drugoga. Nije teško svaki dan čuti, kako se kočijaši natječu šviknjem kao za okladu. To je svagdanja pojava.

— Tako ste vi to spočetka shvaćali.

— Da. Nisam imala nikakva razloga, da prosuđujem drugačije, sve dok jednoga dana nisam primijetila, da mi je i Polit počeo — svirati podoknicu šviknjem biča. To me je upozorilo na njega, pa sam ubuduće bolje pazila i došla do sigurna zaključka, da je dvoboj po srijedi — doduše, posve nova oblika, ali najčišći dvoboj.

— Kako se inače vlada Polit?

— Posve pristojno. Još nikad nisam primijetila, da bi samo i pogledao prema našim prozorima, a kad prođe ulicom, pa se slučajno sretnemo, on se pretvara, da me niti ne vidi, kao što ni ja njega ne gledam baš namjerice, da mu ne bih dala povoda, da onda i on gleda mene. Nemojte mi zamjeriti, što vam pripovijedam o takve bedastoće, no kad se već događaju, a one su živa i nepatvorena istina, onda ne bi od mene bilo lijepo, da vam ne iznesem svoja opažanja.

— Vjerujte mi, sestro Marialbo, da bi mi bilo veoma žao, kada bih znao, da preda mnom štogod tajite! Naravno: svaki čovjek ima pravo na svoj skroviti kutić, u koji nema nitko drugi pristupa, ali on mora biti toliko skrovit, da ostali niti ne slute, da postoji.

— Meni je neugodno, što vam sve ove trice iznosim, ali ne bih mogla da vam ih zatajim, pa mi ne zamjerite.

— Rekoh vam, Marialbo, da bi mi bilo žao, kad biste preda mnom što tajili, iako znam, da svaka žena mora imati svojih malih tajna. I ne samo svaka žena, nego i svaki čovjek. Takva je ljudska narav!

— Sada znadete sve, i ja mislim, da nemam pred vama nikakve tajne. Rekla sam sve, česa sam se sjetila.

— Zahvalan sam vam na povjerenju, s kojim me susretate. Kod mene je zanimljiva pojava, da osjećam neodoljivu potrebu, da ljudi imadu u mene povjerenje, a taj je moj osjećaj to veći, što mi je miliji čovjek, o kojega se povjerenju radi.

Marialba je šutjela i zagledala se u nokte svoje desne

ruke. Ušutio je i on i promatrao je. Ona toga nije primijetila, jer je uporno i netrenimice zurila u istu točku.

— Nešto ste zamišljeni, Marialbo — reče on. — Naravno: imate i o čemu razmišljati. Možda je dobro, da razmišljate na miru, u samoći i tišini, pa ću ja otići, da vam ne smetam.

— Nemojte, molim vas, još ići — stane ga ona moliti, prenuvši se iz svog snatrenja. — Vjerujte mi, da sam razmišljala o vama, a ne o sebi. Ne mogu nikako srediti misli o toj tobožnjoj vašoj bolesti. Što znači ta čudna igra i zašto je nekome potrebna? — — —

— Uzalud o tome razmišljate, Marialbo! Dosta je, da je meni sve jasno i naravno. Vjerujte mi, da se ne događa ništa ni neobično ni čudno. Sve je to već u vječnosti, sve je tu, sve jest, pa po našem shvaćanju već bilo ili će istom biti. Ono jest. Onda? — — — Moja draga Marialbo, ne razbijajte glave pitanjima, koja i nisu pitanja. Pustimo crve, da gmižu po zemlji, kad je to njima ostavljeno i kad se nikako ne mogu dignuti u visine; pustimo vukove, da maste zube janjećom krvlju, kad ne mogu drugačije, ako ne možemo pred njima ukloniti janjaca.

— Hvata me vrtoglavica, kad pomislim, i što više mislim, to mi je sve nejasnije — — —

— Samo su dva puta: put dobra i put zla, ali treba znati, da je i zlo potrebno — — —

— Znate: to je strašno! No nemojmo na to misliti, nego mi radije pripovijedajte o vašoj pokojnoj Ljubici.

— Drugi put, Marialbo. Sada moram ići, jer imam mnogo posla.

4.

Naduo se je strašan vjetar, te je nosio sve, što nije bilo prikovano, privezano ili uzidano, a ljudi su se jedva pomicali ulicama, držeći rukama šešire i okrećući se svakoga časa prema onoj strani, na koju je udarao vjetar, da malko otpočinu i da očiste oči od silne prašine, koja je ispunjavala zrak.

Dok je sjedio u sobi, nije ni primijetio te promjene, a kad je došao k Marialbi, bilo je još sve mirno, pa se je sada veoma neugodno iznenadio i skoro požalio, što nije još dulje ostao kod nje. Kad je već jednom bio na ulici, nije se htio ponovno vraćati u kuću, pa je skopčao kaput, nabio šešir na oči i išao naprijed, gledajući poda se, kao da nešto traži na zemlji.

Idući tako, skoro se sudari s Grudicom, koji je dolazio s protivne strane, sa šeširom nabijenim preko ušiju i uprav do trepavica, a rukama u džepovima do koljena.

— Baš mi je drago, što smo se sreli! — reče i primi Janka ispod ruke. — Mogli bismo ići k meni, ali je još bolje, da idemo izvan grada, da nas nitko ne smeta, a ne treba nas nitko ni vidjeti. Moram ti svašta reći. Ne viđamo se često, jer ja nikud ne izlazim, a ni ti ne dolaziš k meni, pa sam željan, da se porazgovorimo.

— I meni je milo, što smo se sreli, samo je teško po ovakvu vremenu hodati. Prije pola sata bilo je još prekrasno.

— Po onom sam lijepom ja izišao, pa me stoga sada i vidiš ovdje, jer nisam dospio na vrijeme uteći kući. Inače ja ne izlazim kao ni krtica.

— Ovoga te je puta dobro prevarilo!

— E, i neka je, kad sam se namjerio na tebe! Ako je vrijeme, i razgovor je — govorio je Grudica, držeći čvrsto šešir i zatvarajući odčas dočas oči, da ih zaštiti od udaraca vjetra i od prašine. — Već se nekoliko dana spremam k tebi, ali mi se sve nekako nije dalo izlaziti iz kuće, da te tražim, a i znao sam, da imaš posla i bez moje gnjavaže.

— Drago mi je, da smo se sada sreli! Bar ne možeš više odgađati.

Išli su prema jugu i dospjeli u duboku usku dolinu, kojom je vodio put u brda i na njive, a za vrijeme kiša služio kao korito nagle bujice. S jedne i druge strane puta podignut je zid, koji je visok preko tri metra, a na mjestima se diže i do pet metara, pa za vrijeme vjetrova u tome žlijebu nije uopće bilo moguće ići ili je pak bila potpuna tišina kao ovog puta, jer je vjetar udarao sa sjevera i prolazio preko toga korita, koje je išlo od juga ravno na istok.

— Što si učinio s onom budalom? — pitao je Grudica, priljubivši se posve uz Janka, da ga bolje čuje i da se zaštiti.

— Na koga misliš?

— A znaš na koga: na nesretnog Skijaša.

— Aha! Dobro. Smirio se je i bit će sigurno izliječen.

— I ja bih njega izliječio, da mi nisu smetali ovi mazgilji! Ja sam vidio, da čovjeku nije ništa, nego je sebi utuvio u glavu, a ovi ga još više plašili, da je bolestan, da će umrijeti, i počeo ludovati. Ja sam njega bio priklonio k sebi, ali ne možeš s budalama. Još i bih, da je on čovjek, pa da ima svoje stalno mišljenje i uvjerenje, ali da je takav, ne bi bio dospio na onako stanje, na kakvom je bio, kada si ga odveo u bolnicu.

— Sada je posve dobro — potvrđivao je Janko. — Naime, da se dobro razumijemo: ostao je iza mene u dobrom raspoloženju, no kako je već sada, to ja ne znam.

— Tako, tako. Kod njega nisi nikada siguran dva sata, da će biti jednakog raspoloženja. Ali dobro je, da si kukavicu smirio, da tu ne laje o tebi, kad se vrati.

— Znaš, kako je: ja sam vršio i vršim svoju dužnost bez ikakva obzira, kako to primaju oni, prema kojima je vršim. On će mene i opet i psovati i blagoslivati — već prema raspoloženju, no kako je već sada, to ja ne znam.

— On je takav, ali svejedno. Morao si radi ljudi. Trebalo mu je pomoći, pa sada, ako će u bezdanku.

Sjeli su na veliku ploču u maloj udubini u zidu, te nisu osjećali niti jednog ćuha vjetra.

— Znam, da si već čuo za ovo, što je noćas bilo. Jest to sramota i bezobraznost i nije dostojno odraslih ljudi, ali nemoj se nagliti. Moraš znati, da ljudi nisu krivi. Željni su, pa ih nije teško navesti. To je razlog svemu. A nije to ni takav grijeh.

— Ni ja ne gledam na to drugačije.

— To mi je drago. A znam, da neki tuda galame i brbljaju, kao da su nebo skinuli i provalili rajsku ogradu! Ni meni nije drago i već sam dvojicu opsovao, ali pred drugima vičem, da to nije ništa, pa mene napadaju i govore, da sam gori od Filipina. Ali meni je to u frkeš! Fućkam ja

na ono, što Čovo o meni govori, kao i na ono, što mi pjeva Velečasni ili Filipin. Ja imam svoju glavu i već sam bio i na tavi i na padeli, i na kolcu i na stolcu. Sve ja znam, jer sam već sve kušao. Nije Grudica od jučer, ja mnogo vidi, jer je već mnogo proživio. Ja vidim i kako je tebi, i onako mi Bog pomogao, kako me često ne boli duša za tobom. Nisi ti rođen, da uzbijaš ovakvo blago, ali sada ne možeš iz te kože. I ja sam te već mnogo puta psovao i javno i u razgovoru s pojedincima, a i još ću, ako nas Bog poživi, no iz toga ne smiješ nikad zaključivati, da ja ne sudim pošteno. Ja svašta izvalim i drago mi je opsovati, ali kad dođe do ozbiljnoga, onda ja dobro znam, gdje stoji duša! Ne diram ja onda u to. Ti si predobar i svakome vjeruješ, a ja bih to gonio kolcem i ne bih vjerovao nikome, dok očima ne zabijeli i dok mu džigerice ne vidim na dlanu. Ne znaš ti, iako si učeniji od mene, kolika je životinja i stoka gospodin čovjek, kad mu je zgoda! E, moj brate, da vidiš krmeta i zvijeri, kad vidi, da nije puška uperena u čelenku!

— Ja mislim, da u svemu pomalo pretjeruješ!

— Kako ti to ne bi mislio! Znam ja, da ti ne vidiš ništa nego pusto čovječanstvo, a ja ti velim, da ti očale ne valjaju, jer nema ništa nego životinjstvo u najgadnijem obliku i u najdubljem blatu. Veliki majstori i velika gospoda to blato poliju kakvom bojom, da zamažu oči, namirišu ga, da se lakše podnosi smrad, podrežu pandže, a derače zube obuku zlatom, da se čine pitomiji, pa onda — harače kao u prašumi. To ti je to tvoje divno čovječanstvo, moj dragi dobri Janko! I nemoj misliti, da je to krivo našim milima i dragima! Bože sačuvaj! Oni samo gledaju, da ulove svoj dio i da se ne vidi, da su im gubice krvave, pa mirno žvaču i proždiru komade sirova mesa — ako treba: i tvojega! — kao da su slatkiši, kojima djecu mitimo i smirujemo.

— Pretjeruješ, jer zaboravljaš, da su pesimisti sposobni samo da crkavaju pod plotovima i ni za što drugo!

— Može i to biti, ali nije njihova krivnja, što usprkos tomu ne mogu vidjeti čovjeka, gdje je divlja zvijer zauzela zasjedu.

— Optimisti mogu biti gdjekad i smiješni, ali su samo oni sve velike stvari vidjeli, prije negoli su bile otkrivene!

Samo su oni svojim mrtvim tjelesima označili put na sve vrhunce.

— Može i to biti, ali iz toga ne slijedi, da moraju i zmiju zatočnicu metati u svoja njedra. Kamo sreće, da svi imademo moć Asiške Riječi! Ali je nemamo, pa moramo janje prutom, vola kolcem, a medvjeda olovom. Ne možemo drugačije. I ovdje bi trebalo drugoga lijeka negoli je tvoje dobro srce i bratska riječ. Ti i ne vidiš, kakvih tu ima gadova — — —

— To nije istina! — usprotivi se Janko. — Nekoliko ih je, koji su lošiji, ako hoćeš: i mnogo lošiji od ostale braće, ali je velika, veoma velika većina neisporedivo bolja od običnog ljudskog prosjeka. Ovo moraš priznati, ako si pravedan.

— Priznajem! Bolji su, i reći ću ti još i više: da nisu bolji, ne bi ni bili ovdje! To je istina. Uza sve to — ostaje, što sam ti već rekao: čovječanstvo još nije čovječanstvo. Ja to priznajem i za sebe, a priznajem i još nešto: kada te psujem i kada se s tobom ne slažem i kada s tobom govorim ovako lijepo i prijateljski, vazda sam ti iskren, jer ja i ne mogu biti drugačiji. Ja tebe psujem od sveg srca, kada mi se čini, da činiš stvari, koje nisu dobre. A to ti se dešava, kada popuštaš kojekakvim gadovima, pa rade, što god hoće.

— Čini mi se, da ti i tu pretjeruješ. Ja sam dospio u sretan položaj, da sa mnom nisu zadovoljni ni oni sa skrajne ljevice ni oni sa skrajne desnice. Meni se čini, da je to priličan dokaz, da sam donekle na pravom putu, koliko čovjek uopće može biti na pravom putu. Pogotovo — na ovim živim ždrijelima, gdje osim toga svaki čas čekaš, kada će se razjapiti nova pod našim nogama i progutati nas ili nas baciti desetak kilometara što u visinu što u daljinu. Tu je onda doista vrlo teško odrediti, koji je put pravi.

— Moram ti reći, da te psujem i zbog tih tvojih nekakvih produhovljavanja i, što ja znam, kako ti se to sve zove! Mi smo, jadan, obični slabi smrtnici, a život je tako jadan i kukavan, pa kukavca još naputi, da se ostavi i onoga malo, što mu godi i što ga mami, reci mi — što mu i ostaje od cijelog života?

— Shvaćajući tako, imaš potpuno pravo! Ja međutim gledam na ta pitanja posve drugim očima i veselim se, kad vidim i toga slaboga, malog čovjeka, toga, kako ti veliš,

»kukavca«, kako junački svladava sam sebe. Samo s te polazne točke može sigurno i proti vanjskim neprijateljima. To nije moje mišljenje, nego je to plod moga osjećanja, a osjećanje je za mene sigurniji putokaz nego mišljenje.

— Sve su ti to, moj brate, besposlice. Daj ti što u živa usta, a kad se umre — može, kako hoćeš. Ne treba se trapiti i patiti, kada je već i sam život sama puka deračina i muka.

— Stojimo na posve protivnim točkama, pa je suvišna svaka rasprava, jer ne možemo nikako doći na jedno mjesto, kada ni jedan nije spreman da popušta.

— Tako i jest, ali ti samo velim, gdje ne možemo skupa, pa mi je ujedno drago, kad čujem, da razumiješ i one, koji se otrgnu, pa okrenu u kvar, kao ovi kukavci noćas. To mi je bilo glavno, da ti rečem. I još, dobro je, da znaš, što i drugi misle, jer je ipak na tvojim leđima velika odgovornost. Znam ja, da je ovo tebi natovareno, kao što je nama svakome natovaren život i kao što je na magare metnut samar. Lijepo, no ipak ne slijedi iz toga, da mi ne nosimo svih posljedica života i da magare ne tišti samar te da mu se ne mogu rastrovati rane, koje mu samar natuče, pa ni da ti nisi odgovoran za sve, što se ovdje odigrava, koliko je u tvojoj moći, da djeluješ na događaje!

— Izvrsno! Sada si izvrsno označio opću granicu svačije odgovornosti i svake zasluge.

— I da znaš: ja često lupam svašta. Nemoj mi nikad zamjeriti, pa te i ružno opsovao. Nemoj, jer bi mi bio nepravedan. Vjeruj mi, da ja nisam svoj gospodar, kada se raspalim ili kada pustim jezičini maha. Ja sam već mnogo puta u životu požalio, što sam izbrbljao, no — povratiti nisam mogao ništa kao ni ispaljeno tane. Dobro je, da ovo znaš, pa kada bude trebalo, da se mirimo, nemoj zaboraviti. Ti se smijuljiš, a ja ti ozbiljno velim, da ćemo se mi još nekoliko puta u životu i posvaditi.

— To ne ćemo! — upade mu Janko u riječ. — Za svađu su vazda potrebna dva, a ja se svađati ne ću.

— I ne trebaš, jer ću te ja psovati i bez tvoga sujelovanja! — odgovori Grudica i nasmije se. — Ja sam pošten i iskren, a dobro sebe poznam, pa ti i ne tajim, što mislim. Istina je, ja sam uvjeren, da nikad ne počnem bez razloga. Povod je

uvijek tu, samo — granica nema. Tu je moja krivnja, odnosno nije krivnja, nego pogreška. Kriv nisam, jer nikad toga ne činim u želji, da nekom naškodim. Tako mi Bog pomogao!

— Ne kuni se! Vjerujem ti i bez toga.

— Ja bih tebi mogao, kao i mnogi drugi, pripovijedati o svakome ponešto i puniti uši mojom mudrošću, ali ne ću.

— Varaš se, misleći, da ja i druge slušam o takvim stvarima.

— Ali mnogi nastoji, da ti se tim poslom dodvori.

— Može pokušati samo jednom, pa da se nikad više ne povrati na istu njivu. To meni vjeruj, a sve su drugo babarije i izmišljotine s jedne i s druge skrajne strane. Vjeruj mi.

— Vjerujem ti, kada mi tako kažeš. I nemoj ih slušati, jer se tim poslom ne može baviti pošten čovjek, jer on i sam spriječi, što vidi da ne valja, a kad nešto mora prijaviti, onda on to čini otvorena lica kao pravi i ponosni čovjek.

— Slažemo se, da imade pravih i ponosnih ljudi! — Dakle ipak nije sve životinjstvo.

Grudica se zadovoljno nasmije, pa reče:

— I misliš: — Evo ga u opreci sa samim sobom! — Je l' de, da si tako pomislio? A ipak nije tako. Time, što netko učini koji čin, dostojniji čovjeka nego vuka, ne slijedi još, da je potpun čovjek, ali se u razgovoru tako kaže, da se istakne razlika između onoga niskoga i onoga malko višega. Posve visokog nema uopće, jer čovjek još nije dorastao, da se diže visoko. Još je uvijek bliži krtici nego orlu. Vidim ti ja ove nekoje naše, kako dižu nosiće u zrak, da bi im u njih mogla kiša padati, a ne znaju kukavci, da su smiješni. Ja se samo poigravam s njima i pretvaram se, da ne znam ni do deset brojiti, a oni prosiplju — — — Nego, sada sam i ja zapao u bedastoće i počeo se hvastati! Što ćeš, to ti dođe s godinama, a ja već i u godinama! Htio sam se povratiti na ovo noćašnje. To je gadalina one budale, koju su još veće budale prozvale filozofom, ali vjeruj Bogu i meni, da ni on nije loš. Jest on Tale Budalina, i kada nešto zaglavi, onda udara kao bik, pa mora u komade ili plot ili rog, ali, na moju dušu, nije loš! Njega je netko sada napunio i napuhao kao svinjski mjehur, pa se ne može s njim ni go-

voriti. Malo prije sam bio s njim. I vidio sam, da to više i nije onaj isti, koji je bio do prije koji tjedan. Prije je bio samo bekrija i šaljivac, a sada je i zloban i podrugljiv i umišljen i drzak kao divlji vepar. Ja sam mu to i rekao, jer ne praštam nikome, pa ni njemu. Opsovao sam ga i za ovo noćas. Neka je mladiće počastio, neka su večerali, neka su i pili i pušili, ali nije smio svoju kuću pretvoriti u špilju i u njezinu blatu valjati poštene mladiće. Ali, vjeruj mi, nije da ja njega branim, nego ti je ovo istina: ni to nije iz njegove glave! Vjeruj ti meni! O tome sam se pogotovo uvjerio, kada mi danas reče, da ih je netko otrovao i napio. E, znaš, kada mi to reče, oko mene se okrenu cijeli svijet! Da je on meni počeo na dugo i široko pripovijedati, kako je to bilo, kako su pijančevali, kako su plesali s onim nesretnicama i sve druge bedastoće — e, tada bih ja znao, da imam posla s pravim i nepatvorenim Filipinom. Ali ovako!

— Može biti, da i nije iz njegove glave, ali — zašto ne bi i bilo? — reče Janko, ne pokazujući ničim, da je i on istoga mišljenja i da nešto i zna o tome, kako je došlo do te pijanke. — Najzad: a zar je uopće i važno, otkud je potekla misao, kada nije važan ni sam događaj? Malko je nezgodno, što se je pročulo i razbubalo po gradu, no inače — neka nam u tome budu sve neprilike i nesreće, koje nas čekaju u vulkanskome odsjeku našeg života.

— Tako i ja mislim, ali ti samo rekoh, da znaš, što mislim. Nije iz njegove glave! To ti je iz nekog mozga, čiji nosilac misli, da je težak barem kao volovski!

Digli su se i polako pošli prema gradu. Vjetar se je malko stišao, pa Janko odluči, da ne će još kući.

— Pratit ću te — reče Grudici. — Ne žuri mi se kući.

— I mlađi si, pa je onda i u redu, da ti pratiš mene, a ne ja tebe. — Nego — i ja bih tebe ispratio, da si odlučio kući, a kada nisi, onda ću ti još reći i ovo: sigurno si čuo o Filipinu i o toj, što je zovu »Udovica djevica«?

— Nešto sam načuo.

— On jest takav i ne da mira ni jednoj, ali je ovo, što radi s tom, prešlo svaku mjeru. To više nije ni životinjski, jer su životinje u tome nad čovjekom, pa bismo morali reći, da je to pravo — ljudsko vladanje! Da si ti njega čuo, što je

danas izbrbljao i izdrobio! Meni se je već smučilo, a — duša valja! — nisam gadljiv u tome pitanju!

— A što radi s njome? — upita Janko, svladavajući uzbuđenost, koja ga je obuzela, kada je čuo Grudičine riječi.

— Ne radi još ništa, jer se je namjerio na pravu ženu, ali da čuješ njegovih namjera i osnova! Ja mislim, da ni njegovi praoci u špiljama nisu onako postupali sa ženama, kako on napija toj siroti.

— A što veli, zašto tako kani s njome?

— Da joj se osveti, što je tako otporna, i da se njezinom nesrećom osveti još nekome. Nisam mogao razumjeti, na koga misli, no veli, da će ga udariti kroz udovicu! To su njegove riječi, a ja ne znam, koga pod tim misli. Sramota nam je, ali bi je trebalo upozoriti, jer je još veća sramota, da sve to znademo i da pustimo, da se žena izloži iz neopreza onakvoj životinji.

— Možda on više govori, negoli je sposoban učiniti.

— To može biti, i ja znam, da on nije loš, dok je pri sebi, no kada se razbjesni, onda je divlja zvijer. To ti ja velim, jer znam!

— Nadajmo se, da ne će imati prilike, da izvede svoje nakane.

— Kad zaslijepi, onda će prijeći preko svih obzira i načiniti nam sramotu, da je ne ćemo saprati, dok bude i spomena na nas.

— Ne će. I sam si rekao, da nije loš, pa onda ne će imati srca, da načini razbojstvo.

— Ne će, dok ne pobjesni, ali kada izgubi svijest, onda je njegovo srce bez osjećaja, oči bez mjere i požude bez dna. Ti sigurno još nisi vidio čovjeka u takvu stanju i raspoloženju, pa i ne znaš, kolika je zvijer u nama. Ti ideš tim ženama u kuću i dobri ste među sobom, pa je nekako upozori. Ja sam njega psovao i opominjao, ali bez koristi. Ne znam, kako bi bilo, da mu koju i ti rečeš?

— Ne znam, kakav bih uspjeh postigao. Gdjekad me sluša, da je milina, a gdjekad — na jedno uho unutra, na drugo van. Stoji do toga, u kakvu bih ga raspoloženju zatekao. A ne znaš, koga to želi pogoditi?

— Nisam nikako mogao razabrati.

Janko je zašutio i nije htio više dirati u to pitanje, bojeći se, da bi Grudica mogao razabrati, da znade više Janko nego on.

Išli su neko vrijeme šutke i tako stigli u blizinu Grudičina stana, gdje su se i rastali.

— Kad me što trebaš, znaš, gdje sam, i vazda računaj na moju iskrenost. To je najvažnije, što sam ti htio reći.

Janko okrene natrag prema svojem stanu, no nije bio odlučio da ide kući, nego da ostane još u gradu, e da bi se sastao s još kojim, da se porazgovori.

Bez promišljanja je zakrenuo u neku pokrajnu ulicu, idući oborene glave, s noge na nogu. Išao je jedva kojih pedeset koračaja, kada opazi Polita, kako stoji postrance od ulice, na neograđenom gradilištu, koje je služilo kao ostava za kola svim obližnjim susjedima. Na njemu se je vidjelo, da nekoga čeka i da je nemiran, odnosno — takva ga je Janko vidio na prvi pogled i odmah se ustavio pred jednim izlogom, pa ispod šešira motrio, što radi. Nije mu bilo zgodno da ga tako motri, pa žurno prijeđe na protivnu stranu ulice i tamo stade pred velikim izlogom trgovine odijela. U golemom se je staklu odrazivalo cijelo gradilište s protivne strane kao u ogledalu, koje je prekriveno slabom naslagom maglice, jer mu je staklo zaprašeno.

Polit je stajao kao mramor, uperivši pogled preko gradilišta u jednu kuću. Bilo je očito, da nekoga čeka, koji će izići otuda ili — koji bi po njegovu računu morao otud izići. Od njega je do Janka moglo biti najviše petnaest koračaja, a možda ni toliko.

Lijep je momak, čvrst, razrastao, visok kao jela i mnogo, mnogo uredniji negoli bi čovjek očekivao, znajući mu zanimanje i imućtvene prilike, pa je bilo očito, da veoma mnogo pazi na sebe. U jednom času Janko ne izdrža, da ga motri samo kroz staklo, pa se okrene od izloga, kao da gleda u smjeru, kojim je došao, dok je uistinu ispod oka promatrao Polita, očekujući, da se nešto dogodi. Zašto bi se »nešto« moralo dogoditi i na temelju česa je on to očekivao, ne bi bio znao reći niti je i pomišljao na odgovor te zagonetke, koja je nikla u njegovoj glavi bez ikakva temelja i razloga: nešto će se dogoditi!

— — — Kako je taj mladić mogao doći na pomisao, da se zagleda i zaljubi u lijepu udovicu? — — Je li on uopće »došao na tu pomisao« ili ga je jednostavno uhvatio i smotao osjećaj, a da nije ni u snu nikad došao na samu pomisao? Možda je jednoga dana našao u sebi nešto, što ni sam nije mogao u prvi čas prepoznati i čemu se nije nikako ni nadao, zaprepastio se, protrnuo i pokušao da uteče, da se spasi, da se sakrije, ali mu nije ništa pošlo za rukom, osim da još pojača taj neočekivani, nerazumljivi i čudesni osjećaj. Počeo je sav gorjeti, a plamen je po njemu lizao i obuzimao mu cijelo tijelo, kao da je bio poliven čistom čarobnom žestom, koja gori, ali niti izgara niti sagorijeva, već samo podržava vječnu vatru i pomalo sisa težinu predmeta, koji obuzme, tako, da ga podiže u visinu kao vjetar lagano perce — — — On je to osjetio i više nije bio gospodar ni svojih osjećaja ni svojih misli — — — Ona je zavladala kao neograničeni silnik svakom kapljicom njegove krvi, svakom njegovom mišlju i svakim njegovim dahom i titranjem. Uzalud se je uvjeravao, da to nije ljubav, nego obično ludovanje; bez koristi je nastojao, da obuzda svoju razigranu maštu; bez ikakva je uspjeha kušao uvjeriti sam sebe, da on to samo sanja u groznici momačke snage, koja je jednaka ludilu mozga i upali svih živaca — — — Uzalud je uspoređivao svoju bijedu i njezino gospodstvo i gazdinstvo lijepog Marka!

— — — Taj Marko — taj i jest izvor i povod njegovih prvih poriva, prvih osjećaja, koji nisu bili ljubav, već otpor, prkos, pobuna i izazov svemoćne bijede, kad se upali pred onim, česa nema, a u čemu drugi plivaju i guše svoje bolesne žudnje — — — Ako sve mogu, ako sve imaju, ako im je sve na raspolaganju i na usluzi — muška je snaga prosuta zemljom bez obzira na druga bogatstva i prednosti — — — I Marko ne znači više nego Polit — pred lijepom, zamamnom i zaljubljenom ženom! — —

To je bio prvi osjećaj, kojega on nije ni razumio, a kamoli dočarao i izazvao svojim razmatranjem i umovanjem! Sijevnuo je, planuo je, prsnuo je jednoga nesvijesnog časa u njemu kao meteor i obuzeo cijelo njegovo biće, zavladao njime, opsjeo ga i više ga ne ostavlja ni na jedan jedini čas. Istom je poslije opazio, da je tu, među njima, jedna posve

određena, prekrasna, neodoljiva žena. Najprije je bio tu Marko sa svojim držanjem, sa svojom izazovnom muževnošću, sa svojim šepirenjem, na koje je Polit odgovorio, a onda je istom opazio i ženku, o kojoj se radi!

I u tome je času bilo sve gotovo. Nije više mogao natrag, jer nije bio u igri sluga Polit, nego mužjak Polit, koji nije nimalo slabiji, nimalo ružniji od mužjaka Marka — — —

Da je on bio imalo prepredeniji, sigurno bi se bio još na vrijeme trgnuo i izvukao iz te mreže, no njemu je bila daleka i sama pomisao o svemu tome, što se je oko njega odigravalo, čemu je on postajao ponajglavnijim licem, te je samo — nosio sav teret osjećaja i sve posljedice tereta, koji se je svaljivao na njegova pleća. Nije ništa razmišljao, jer nije bio dorastao takvu umovanju. Dosta je bilo, što je muško, pa da upane u tu tajanstvenu i čudesnu igru.

Netko prođe kraj Janka i gurne ga tako žestoko, da se je okrenuo oko svoje osi, no to ga ne smete niti on obrati pažnju onomu, kojemu se tako žurilo, već opet ukotvi pogled na Politu.

U istome času opazi, da iz one kuće, u koju je netremice zurio Polit, iziđe Marko.

— Eto ga! — prošapće Janko, kao da je i on očekivao, da će baš Marko otuda izići. Sav protrne i stane premještati težinu tijela s jedne noge na drugu, kao da je ozebao stojeći šupljih cipela na ledu. — Što će sada biti? — upita se i nagonski pođe na drugu stranu ceste, da bude posve blizu. Zakoraknuo je malko nalijevo tako, da se čini da će uz ulicu, držeći neprestano oko na njima dvojici.

Marko je uperio korake ravno prema Politu i približio mu se skoro istovremeno, kada je i Janko bio na uglu kuće, kod koje je počinjalo gradilište. Polit je bio udaljen od njega samo nekoliko koraka. Markove su oči bile uperene u protivnika kao dva užarena bodeža, a lice mu je bilo sve u krvavom plamenu, te je Janko vidio, kako se taj plamen izvija iz njega i širi oko njegove glave i udara prema Politu poput vatrenih strijela, koje je Polit odbijao isto takvim oružjem i isto takvom žestinom. Čas je bio strahovito težak, te je Janko počeo drhtati cijelim tijelom. Osjetio je potrebu i dužnost, da skoči među njih i da ih rastavi, no ipak se je

još mogao svladati, jer ni oni ne učiniše ništa niti rekoše išta. Kad je Marko došao na jedan korak, stane kao ukopan prema Politu, kao da mu je htio reći: »Gledaj me! Ja sam mužjak Marko, a znaš, koja je moja odabranica!« — — — Janko je skoro čuo te riječi — toliko mu je bio jasan i razumljiv govor samih pojava, same krvi i živaca.

Polit mu je odgovorio istim načinom: isprsio se, podigao glavu, uperio u njega strijele svojih užarenih očiju, stisnuo pesnice i pustio krv, da kliče: »Mužjak ti, mužjak ja, a ona je tamo, pak ćemo vidjeti!«

Možda su cijeli jedan čas stajali nijemo jedan prema drugom, gledali se, nosili se, mjerili se neukrotivom, nemilosrdnom silom i neobuzdanom snagom, koja ne pozna ni zapreka ni međa.

— E?! — procijedi prvi Marko kroz zube kao da bi štrcnuo vrele krvi i žuči.

— E?! — odvrati istim načinom i žestinom Polit, a da nije trznuo ni jednim mišićem.

Opet tajac. Oči se ustremile jedne u drugima, obočila se snaga o snagu, i ni jedan ni da bi se ganuo, prkoseći poput pećine.

Janko se maši rukom okvira izloga, kraj kojega je stajao, da se oboči i podupre, jer se je bojao, da ga ne izda snaga. Tako je preko ruke mogao još nenapadnije motriti, što se događa tu na nekoliko koračaja. Vidio je, da njih dvojica ne obraćaju njemu upravo ni najmanje pažnje, kao da ga i nema na svijetu.

— A?! — izbaci opet Marko kao hitac iz puške.

— A?! — povrati mu Polit isti udarac.

Obojica su stajali raskrečenih nogu kao usađeni stupovi, kojima je povjereno, da drže teret, kojemu se ne zna zamašaj.

Najzad se Marko pomače s noge na nogu, no tren izatoga opet stade, kao što je stajao i prije. Polit opazi te pokrete i malko se, jedva primjetljivo, nasmiješi, kao da je htio reći: »Popuštaš?!«

Možda je i Marko osjetio taj slabi titraj svojih živaca, pa opet premjesti težinu tijela, no više se ne povrati u prijašnji položaj, već ostade s težinom samo na jednoj nozi.

—O! — izvije sada Polit kao slomljen nalet poruge i smijeha, ne pomičući se, kao da je saliven iz čelika.

— O! — odvrati mu isto tako Marko, ali njegov glas nije ni približno mogao dati onu boju i onaj zvuk, koji je nosio Politov usklik kao na oštrici noža. Kad je to izgovorio, Marko se još više uznemiri, osjetivši očito i sam, da ga živci izdaju, pa se malko izmače, na silu se podrugljivo osmjehne tek toliko, da su mu zatitrali mišići kraj vanjskih očnih kutova kao površina vode na malome ćuhu povjetarca. Izatoga naglo odstupi, pljune na stranu i žurno udari na cestu kraj Janka. Korak mu je bio nesiguran i neodlučan.

— Hahaha! — nasmije se glasno Polit, ne mičući se sa svoga mjesta, kao da je granitni stup, a ne živi čovjek. Glas mu je zvučao pobjedonosno, no spokojno i mirno, zadovoljno kao glas trube, kada poslije pobjede pozivlje svoje divne momke, da se skupe, gdje ih čeka mir, priznanje i slava — —

Izišao je i stao kraj Janka, ne puštajući iz oka Marka, koji se je polako udaljivao, a da se nije više ni obazreo na svoga protivnika. Janko htjede nešto reći, upitati ili — što bilo početi s Politom, no ne nađe prave riječi, koja bi mu bila otvorila usta, pa i sam nijemo krene za Markom. Osjećao je, da su njegovi osjećaji s Markom, ali — da je Polit ipak jači. Jači je Polit — — —

— — — Jači mužjak — mislio je Janko, idući za Markom, koji je sporo odmicao. — Jača životinja — — —

Skoro se sudari s Čovom.

— Oprostite! — ispriča se Janko. — Nisam vas primijetio.

Čovo se je smiješio i u prvi čas šutio, a onda reče posve nehajno:

— Ništa, ništa! — i htjede produžiti, no kako je Janko stao pred njim, nije ga mogao mimoići, osim ako bi bio spreman da ga gurne, pa stade i on.

— Krljo vam je rekao, što smo razgovarali?

— Čini mi se, da mi je rekao — odgovori on i zakorači mimo Janka, da ide.

— Kako vidim, vama se žuri — reče Janko i pomakne se na stranu. — Izvolite samo. Mislio sam, da ćemo skupa malko prohodati.

— Nije potrebno! — reče Čovo, odlazeći.

— Nažalost, čini se, da nije korisno, a potrebno bi bilo — odgovori Janko. — Najvažnije je, da svatko radi, što mu nalaže njegova savjest.

— Nikako drugačije! — dobaci onaj i ode.

Janko je neko vrijeme stajao na istom mjestu, zagledavši se u neki predmet u izlogu, no nije vidio ni izloga, a kamoli bi vidio u njemu neku malenkost, koja ga nije nimalo zanimala. Vjetar se je međutim bio posve stišao, pa nije bilo neugodno stajati na ulici i ujedno — nije bilo nikoga, tko bi bio Janka gurnuo, da ide dalje, pa je stajao posve neodlučno i bez ikakva razloga pred istim izlogom.

— Mora biti veoma zanimljivo, što je toliko okupilo vašu pažnju! — trže ga iz misli glas Matajin.

— Vjerujte mi, da i sam ne znam, što gledam! — odgovori on posve iskreno. — Samo sam se tako zagledao, a misli mi nekud lutaju, da ih ne bih stigao na najboljem vrancu!

— Imamo već i bržih prometnih sredstava od vranaca! — odvrati Mataja veoma ljubazno i prijateljski se nasmije.

— Mi stariji — ne kažem: stari, jer sam i ja još mlad! — ne volimo mijenjati posvećenih poredbi, iako ne podcjenjujemo modernih tekovina.

— Čuvati predaje znači biti dobar gospodar ili: znači živjeti prema onoj mudroj, koja nalaže, da se čuvaju bijeli novci za crne dane.

— Vidite, kako se mi i u tome slažemo!

— Bolje rečeno: slažemo se barem u tome! — ispravi ga Mataja.

— Tako? Zašto držite, da je tako točnije?

— Činjenice dokazuju, da je tako — odgovori Mataja veoma polagano, naglasujući svaku riječ. — Kada je god bilo što važna, prošlo je mimo mene i ja sam doznao istom, kada su i najzadnji bili obaviješteni.

— U više je slučajeva možda bilo i tako, ali vas uvjeravam, da niste bili nikakav izuzetak prema ostalima. Nisam imao nikad ni razloga ni namjere, da s vama činim neki osobiti izuzetak.

— To je ono, što i ja tvrdim! — reče Mataja, a glas mu poče drhtati. — I ja velim, da nisam nikada imao prilike da

vam rečem svoje mišljenje o važnim stvarima i pitanjima, koja bi trebalo riješiti.

— Kada sam god smatrao potrebnim da se s prijateljima posavjetujem i prijateljski porazgovorim, vi niste bili nikad zaboravljeni! Osim toga, ja nisam zasjeo u svoju očevinu —

— Ja sam već i zaboravio, kad sam tako prijateljski s vama razgovarao! — upadne mu Mataja u riječ.

— Već poodavno nije bilo ni jednog težeg i važnijeg slučaja, zbog kojeg bih bio morao uznemirivati prijatelje — odgovori Janko, pa nastavi: — Htio sam reći i to, da ja nisam zasjeo u svoju očevinu, nego sam na narodnom poslu, pa kako je moja dužnost, da pazim na sve, što vodi napretku i boljitku, i kako mi je dužnost, da čujem savjet i sve svoje braće, isto je tako najsvetija dužnost vas svakoga i najzadnjega, da mi vazda pomognete i djelom i riječju, pa ako se desi, da ja kada ne pitam, jer mislim, da nije nužno da se s kime posavjetujem, a vas koji opazi, da bi ipak imao nešto važno reći ili me na nešto upozoriti, onda je vaša dužnost da to učinite i bez moga pitanja ili poziva.

— Ja nisam nikad nicao, gdje nisam bio posijan.

— Na narodnoj smo njivi svi posijani, dragi moj prijatelju, i ta vam isprika nije na mjestu!

— Ja ne mećem na bubanj svoga znanja, svoga iskustva i svojih umnih zaključaka. Gdje su potrebni, tu su i traženi, a gdje nisu traženi, tamo ih i ne treba. Ja sebe ne precjenjujem, ali — — — Povijest će reći svoje i svakog će metnuti, kamo spada.

— Nemojte mi zamjeriti, no meni se čini, da ste vi uvrijeđeni mojim postupkom prema vama. Nemojte mi, molim vas, uzeti za zlo, što vas ovo izravno pitam, no moram, jer mi je mnogo stalo do toga, da se uklone svi nesporazumci.

— Uvrijeđen? To nije pravi izraz — odgovori Mataja, mijenjajući neprestano boje u licu i trepćući očima veoma nemirno, nepravilno i užurbano. — Ja ne gubim ništa uslijed vašeg postupka, pa nemam zašto biti uvrijeđen. Ja sam samo malko iznenađen, a ako hoćete — moram biti i sretan, što imate pri ruci toliko spremnijih i sposobnijih od mene, da sa mnom uopće i ne računate. Vi znate, da sam ja vazda imao

i da imam i sada prema vama poštovanje kao prema svojem otcu, pa po tome možete suditi i moju osjetljivost. Ja vam ne smijem tajiti, da sam u tome osjetljiv! Bio bih neiskren, kada vam ne bih rekao i to, da mi nije svejedno, kada vidim, gdje je neki nepismenjak Čovo, a gdje ljudi s visokom naobrazbom i sveučilišnom naukom.

— Ne znam, prijatelju, vjerujete li vi u Sudbinu ili ne, no u ovom se i u svim sličnim slučajevima morate obratiti izravno na višu vlast, na Sudbinu! Tu vam ja nimalo ne ulazim u to pitanje baš kao ni vi, ali morate ujedno znati, da ni on ni mnogi, na koje mislite, nisu zadovoljni svojim poslom baš kao ni vi! Osim toga, nije možda loše, da čovjek ima vazda pred očima posvećeno iskustvo, da mnogi siju igle, a niču im ćuskije, dok drugi siju najčistije i najzdravije zrno pšenično, a niče im kukolj!

— To su sve lijepe riječi.

— Nisam kanio ni želio da vas zalažem ni tim, jer vi sami morate naći i rješenje i utjehu u svojim jadima, kojima ja nemam lijeka. Ja se mogu s vama bratski samo porazgovoriti, a vi povlačite nauk iz toga razgovora, ako kakav nauk nađete u njemu.

Mataja ne odgovori ništa, već iza male stanke upita:

— Čuli ste o noćašnjem događaju — sa svih strana?

— Prilično.

— Smije li se znati, što ste odlučili?

— Odlučio sam da pitam prijatelje, što koji misli — odgovori Janko s najvećim mirom i posve odlučno i uvjerljivo.

— Već sam neke čuo, a sada je red na vama. Izvolite mi reći svoje mnijenje.

Mataja se skoro glasno nasilu nasmije, da prekrije svoju veliku smetnju, u koju su ga bacile Jankove riječi, pa onda reče:

— Velite: »Sad ga imamo, pa neka pleše!«

— Nije točno. Ja se nisam digao, da braću lovim i stavljam u nepriliku, nego da mi pomognu svojim savjetom iz ove neprilike, koja nije ni jednostavna ni malena. Sada je zgoda, da svaki ponese sa mnom malko odgovornosti i za naš dobar glas i za red i zapt u našim redovima. Recite mi prijateljski, što vi mislite, kako treba to pitanje skinuti s dnevnog

reda i pokopati ga, da mu se nikad više ne pokaže ni strvina ni njezin miris!

— Znate: nije to tako jednostavno. Treba stvar dobro promisliti. Stvar je veoma zamršena.

— Da je jednostavno, onda se o njoj ne bi ni govorilo.

— Tako je. Veoma je zamršena i teška, pa se i ne može rješavati naprečac. Ja sam o tome razmišljao cijeli dan.

— Ja sam to znao, jer je posve naravno. Tim ćete mi lakše moći reći, do kakva ste zaključka došli. Pitanja su jednostavna: tko je kriv, kolika je krivnja i, najzad, kakav lijek treba primijeniti, da se stvar najuspješnije izbriše s lica zemlje? To su pitanja.

— Tko je kriv — nije lako ustanoviti. Tu se mnijenja veoma razilaze. Neki optužuju Stožinu, neki Filipina, neki same ljude, koji su se dali zavesti, a velika većina krivi — nemojte se iznenaditi! — reče on, smješkajući se prijateljski — većina krivi vas!

Janko se iznenadi, no svlada se i ne reče ništa.

— Tko od ljudi odviše traži, mora biti spreman, da će i odviše griješiti — nastavio je Mataja mirno i ozbiljno. — Znate, kako je ono bilo s magarcem, kojega su učili da gladuje? Crko je baš, kad se je odučio da jede.

— Vi ste zaboravili samo jednu malenkost — podsjetl ga Janko — a ta je, da je u našem slučaju taj vaš magarac bio pitan, česa se može odučiti i ostaviti i da je sa svim svojim udovima, jednoglasno, on sam glavom odredio, što će i kako će — recimo — gladovati.

— To na stvari ne mijenja mnogo — odvrati Mataja. — Vi ste otac te misli i ujedno ste nosilac sve odgovornosti uopće, pa i ove. Stoga većina ljudi smatra vas odgovornim i za noćašnje ispade.

— Mogli bismo se poslužiti i još kojim primjerom osim magarećega — reče Janko. — Na priliku: opća ćudorednа načela zabranjuju krađu, ubojstvo, preljub i mnoga druga nedjela. Budući da se ipak mnogi ne drže te zabrane, nego ta nedjela ipak počinjaju, ispričavajući se, da su ih morali počiniti, onda nisu krivi oni, nego stvaraoci tih ćudorednih zakona?

— Vi stojite na stanovištu, da ne smijemo suditi, jer da je čovjek činio, što je morao činiti — odgovori Mataja, smješkajući se.

— Iz toga ipak ne slijedi, niti da su zakoni suvišni niti da je za prekršaje kriv njihov stvoritelj. Tko ih ne može još držati, odgovara, iako ne odgovara nama, i već će se naučiti da ih drži! Padat će, dok god ne nauči, kako se — ne pada! Ali — najzad ne će padati!

— Tu ja imam svoje mišljenje i nazore, no sada je sporedno, a najvažnije je, kako vam rekoh, da većina ljudi smatra vas odgovornim. Ujedno drže, da je krivnja velika — to je odgovor na drugo vaše pitanje! — i to tim veća, što dopuštate, da se Čovo i još neki, njemu slični, miješaju u poslove, koji ne spadaju na njih.

— Čini mi se, da ste pomiješali dva pitanja, no ništa zato, jer je meni jasno, gdje jedno svršava a drugo počinje. Sad biste mi još mogli reći, kakav lijek preporučuju ona braća, koja smatraju mene odgovornim.

— Oprostite: meni je teško o tome govoriti — reče Mataja i pocrveni. — Ipak vam moram reći, da misle, da biste morali prepustiti mjesto drugome. Tako ljudi govore, a moje je mnijenje, da je to nemoguće. Vi morate izdržati do kraja na svom mjestu.

— Ja bih morao, u neku ruku, dati ostavku?

— Tako ljudi govore.

— Ili se proglasiti bolesnim i otići na liječenje?

— To je opet drugi list! Među ljudima se ozbiljno pronosi uporan glas, da ste vi doista opasno bolesni i da stoga kanite otići na liječenje, jer da ćete inače podleći u najkraćem roku. Molim vas, recite mi — ako je umjesno pitati — da li je ta vijest istinita? Vjerujte mi, da je meni strašna i sama pomisao, da biste oboljeli.

— Tako ljudi govore? — priupita Janko umjesto odgovora.

— Da. Te se vijesti uporno podržavaju i šire.

— Od koga ste ih vi čuli, ako smijem znati?

— Skoro svi ljudi govore o tome. I znate, kako je: kad se čuju takve vijesti, onda ih svatko tumači na svoju ruku i na svoj način, pa se čuju najnevjerojatnije priče. Tako neki

tvrde, da ste oboljeli, jer da ste otkrili neko novo ždrijelo na Insidiosusu i silazili u njega, pa se tamo namjerili na nekakve nepomične pare, a one da su vas zahvatile i otrovale. Drugi tvrde, da ste to dobili na Gravisu. I tako redom — svaki imade svoju posebnu priču, koju zastupa i brani sa izvučenim mačem.

— Mi imamo već i uspješnijih obrambenih sredstava od mačeva! — primijeti Janko, ponavljajući Matajine riječi o vrancima, i nasmiješi se.

— Imate pravo, no ovo dokazuje, kako ćemo i mi mlađi biti vrlo pouzdani čuvari djedovske predaje! — odgovori Mataja, smješkajući se.

— Biste li mi mogli reći kojega, od koga ste čuli vijest o mojoj bolesti? To me pitanje zanima bez ikakva razloga, no zanima me, pa stoga oprostite, što vas time i dalje gnjavim.

— Poimenično? — — Znate: čovjek ne obraća posebne pažnje onome, koji pripovijeda, pazeći samo na sadržinu, pa tako i ne zapamti, od koga što čuje. Vjerujte mi, da se sada ne bih mogao ni jednoga sjetiti. Doista se ne sjećam.

— Od tolikih ljudi, koje spomenuste općenito, ne sjećate se ni jednoga, baš ni jednoga napose?

— Vjerujte mi, da se ne sjećam! — uvjeravao ga je Mataja. — A to vam je psihološki i razumljivo: kad se god pronesu veoma važne vijesti, nikad se ne može ustanoviti, tko ih je prvi iznio.

— Mene zanima i tko ih je dalje nosio. Zapravo: ne zanima me, već je u meni na čas zavladao čovjek primitivac i gurao me, da vas gnjavim. Sada sam ga pobijedio, pa mi i vi oprostite, što je i vas mučio neumjesnim pitanjima — govorio je Janko i smiješio se, pa tim smiješkom zarazi i Mataju, kojemu je dobro došao, da njim prikrije zabunu.

Zašutjeli su.

— Pozdravlja vas Skijaš — reče Janko bez ikakva prijelaza.

— Hvala vam. Baš sam vas kanio pitati za njega. I o njegovu se slučaju mnogo govori. Ja, naravno, u samo pitanje ne ulazim, jer na mene ne spada, ali vam kažem, što ljudi govore.

— A što govore o tome?

— Tvrdi se, da je u ludnici — — i tako. Neki kažu, da će tamo sigurno i umrijeti.

Janko je šutio i odlučio da ne reče ni riječi, koja bi mogla glasiti kao odgovor. Mataja je čas šutio, pa kada ne dobi razjašnjenja, nastavi:

— Ljudi ga žale, jer je, kažu, žrtva; žrtva ljudske zlobe.

— Što vele: čije zlobe?

— Spominju razne, no — ne ću vam ni tu tajiti, da mnogi, nažalost, i tu spominju vaše ime. Ja nisam upućen, pa i ne mogu imati svoga mnijenja o tome pitanju, no tako čujem, kako ljudi govore. Morao bih reći, da velika većina drži, da ste vi krivi njegovim nesrećama.

— A što vi mislite, gospodine Mataja, ako smijem pitati?

— Zaista: nisam se bavio tim pitanjem, pa ne mogu ništa tvrditi — odgovori on i žurno zaigra očima. — Nisam ga proučavao.

— Ja sam držao, da ste dobro upućeni, jer je Skijaš bio vazda u vašem društvu, pa nitko drugi i ne može biti upućen u to pitanje bolje nego vi.

Mataja naglo promijeni boju u licu, zatreperi očima, nasmiješi se i nesigurno promuca:

— To je istina — — Ali — — Znate: ja imam svoj posebni način druženja s ljudima. Tako je bilo i u ovom slučaju. Bio je u mome društvu, no ja o njemu ništa ne znam. Ni o njegovu raspoloženju.

— Baš ništa.

— Vjerujte mi!

— Zanimljivo je, kako je vjetar bio nenadano puhnuo svom žestinom i opet posve neočekivano i naglo prestao duhati — reče Janko i zagleda se u Mataju posve mirno i ljubazno. — Jeste li razmišljali o toj pojavi? Vrlo je zanimljiva.

Mataja, kojemu opet udari krv u lice, stegne usne i ne progovori.

— Ja vam se često, ovako posve nenadano i neočekivano, bacim na razmišljanje o prirodnim pojavama, pa onda štošta brže i lakše pojmim i iz ljudskoga života, što bi mi inače možda ostalo posve nejasno i sakriveno — govorio je Janko savršenim mirom i bez ikakva prizvuka. — Međutim, pre-

dugo sam vas već zadržao, no morate mi oprostiti. Znate: mi stariji imademo svoj način druženja s prijateljima, pa često i zloupotrebimo strpljivost svojih mladih suradnika. To vam dolazi s godinama, a može biti i nešto predaje — — —

— Vi mi želite malko oprati glavu! — reče Mataja dosta nabusito i osorno.

— Vjerujte mi, da je ta želja od mene veoma daleko. To čovjek čini svojoj djeci ili inače svojima, koji mogu podnositi takovo trljanje, koje može biti časovito i neugodno. U našem slučaju je taj posao posve nemoguć s moje strane.

— Da, znate — — Ja sam tokom svojih dugotrajnih studija — — —

— Bit će mi milo, ako se opet skoro sretnemo, gospodine Mataja — reče Janko, pružajući mu ruku. — Tamo me, vidite, čekaju neki drugi prijatelji, s kojima također moram koju progovoriti.

Iza tih riječi Janko okrene natrag, a Mataja zastane na mjestu, na kome se rastadoše, pa onda zakrene u neku pokrajnu uličicu.

5.

Stožina je gorio od želje, da čuje, što je Janko donio sa kopna, no nije znao, gdje bi zahvatio, kako bi najbrže i najlakše došao do tih vijesti. Već htjede izići u grad, da hodajući skuplja vijesti, no ipak se predomisli i odluči, da će ostati kod kuće.

Mnogi su dolazili i pripovijedali mu razne malenkosti i trice, no on o Jankovu putu nije mogao ništa doznati. Čuo je razna nagađanja o Skijašu, no ono glavno nije nitko ni spomenuo, jer nije nitko ništa ni bio pustio među ljude.

— Što su mu rekli liječnici? — pitao je Stožina. — Još nisam bio s njime, pa ne znam. Znate, da sam toliko slab, da se ne usuđujem ni izići na ovaj vjetar.

— Rekli su — — Bolestan je, teško je bolestan. To se vidi već na prvi pogled.

— A što su mu rekli liječnici?

— Na obali nije ništa pripovijedao, a dobro je raspoložen. Smije se. I kaže, da će Skijaš skoro doći natrag potpuno zdrav.

Stožina se samo značajno nasmije umjesto svakoga drugog odgovora ili bilo kakve primjedbe na te riječi.

— E, da — — I mi smo se smiješili, jer znamo — — — Vele, da s njega i ne skidaju luđačke košulje.

— Tko to veli?

— Oni, koji znadu. Baca se, vele, kao divlja zvijer, ali mu ništa ne pomaže.

— Ni ne liječe ga?

— Zar treba liječiti onoga, koji je osuđen?

— I baš osuđen?

— Nema mu spasa, osim ako vi — — Vi biste mogli... A i tko će, ako ne ćete vi?

— Znate, meni nije zgodno, da se miješam u kučine. Tko se je u njih zapleo, neka gleda, i kako će se ispetljati. Sa Skijašem je teško, ali ću ja ipak reći, da ga moraju pustiti natrag, pa ćemo već vidjeti, što ćemo s njime. To možete svima slobodno reći: ja sam vam kazao, da će on doći natrag!

Jednog je poslao po Filipina, pa kad je on stigao, umolio je ostale, da ih ostave malko same, dok riješe neka važna pitanja.

— Jeste li ga vidjeli?

— Jesam. Vidio sam ga i razgovarao s njime na obali

— Što govori?

— Veseo je. Pripovijedao je samo o Skijašu. Tvrdi, da će skoro doći natrag i da će brzo ozdraviti.

— Je li spominje svoju bolest?

— Ni riječi.

— Što rade vaši bolesnici? — upita ga, smiješeći se.

— Traže liječnika! — odgovori Filipin veselo. — Znate: čim se otruješ, tim se i liječi. Tako veli iskustvo, a njima to sada nije moguće, pa im je sigurno teško. Ja sam se malko isprao rakijom, pa mi je sada utrobica kao u malog djeteta.

— Što je rekao gospodin, kad je čuo, što se je kod vas odigralo? Je li bjesnio?

— Kažu, da prosuđuje vrlo blago i mirno.

— Treba ga podjariti.

— To će već učiniti Čovo.

— Mogu i drugi. Bit će zanimljivo gledati, kako će se bacakati kao ribica u plitkoj vodi. A jesu li se ovi naši već dobro rastrijeznili?

— Prilično. Jesu svi osim Lujina. On je polokao barilo vina, pa nije čudo, što ga tako dugo drži. Ne bi ga zajapila milost Božja, a da je začiniti Božju neizmjernost, ja sam uvjeren, da bi Lujin zagrizao i da bi prihvatio okladu, da će je pojesti.

— Kako su se držali?

— Mislite kod jela i pića?

— Ne, ne. O tome ste mi već pripovijedali i to me ne zanima.

— A inače isto dobro. Benjamin se je malko kostrušio kao prase na sjekiru, no brzo se je i on pripitomio i — jeo iz ruke kao janje. Ja sigurno računam sa svima, kada bude trebalo.

— Samo budite oprezni. Ne rasplašite i ne zastrašite ljude kojekakvim svojim izjavama. Oprostite, što vam ovako govorim, no vi i sami znadete, da ste nagli i da se rado grozite i ondje, gdje niti ne kanite ništa učiniti.

— To je istina, no pazit ću. Budite bez brige.

Ustali su i oba se spremili da iziđu.

— Kuda vi sada kanite? — upita Stožina.

— Mislio sam skoknuti k svojoj udovici, da je malko poškakljim — odgovori on, smijući se. — Ako vi nemate ništa proti tome! — nastavio je pola u šali, pola u zbilji.

— Dobro, što ste mi to rekli, jer baš u ovaj čas moram jak njima, a ne bi nikako bilo zgodno, da smo tamo skupa, jer ja dolazim posve drugim poslovima negoli vi.

— Onda i možemo skupa! Da idemo istim poslom, onda bi jedan bio suvišan. Ovako — ima mjesta u isto vrijeme za obojicu.

— Poslušajte me, molim vas, pa vi pričekajte, dok se ja povratim od njih. Ne ću se dugo zadržati. Poslije radite, što vam drago.

— A smije li se znati, kakve vi to poslove obavljate kod tih poštovanih djevica? — pitao je Filipin malko zlobno, a malko u šali.

— To je uredovna tajna! — odgovori Stožina i nasmije se, da i on udari šaljivu boju svojem odgovoru.

— Da vi ne kanite uredovati na teritoriju, koji sam već ja prilično obilježio?

— Kad bi tako bilo, onda bih vam odmah najavio, da možete dizati šatore i seliti prije bitke, no — nema opasnosti. Nisam raspoložen za takve poslove.

— Da ste i raspoloženi, prisjeli bi vam! — odvrati Filipin, smijući se. — Znate, da bih vas odmah dojavio gospođi, a onda — neka vam Bog pomogne.

— Ne bi me ni to smelo, kad bih bio raspoložen za pothvat, no — srećom vašom — nisam sada spreman da i na to gubim vrijeme.

Kad je djevojka ušla i najavila ga, njih su sve tri sjedile i svaka rodila neki ručni rad.

— Molim vas — upozori Marialba sestre — pustite mene, da mu ja odgovaram sve, što bude pitao o Janku, a vas dvije samo potvrđujte i nemojte se čuditi mojim odgovorima. Pomažite me i slijedite me.

Njih se dvije u čudu pogledaše, no ne dospješe da traže razjašnjenje tih njezinih riječi, jer je on već bio među njima.

— Baš smo razgovarale o vama! — reče Marialba. — Jedva sam čekala, da vas vidim.

— Vidite, da imademo iste misli i osjećaje! — odgovori on. — I ja sam osjećao potrebu, da čim prije dođem k vama. Znate i sami, što me najviše zanima.

— Naravno! — potvrdi ona. — I mi smo tako jedva iščekale, dok je došao, da nam reče.

— Pa? — upita on, uperivši pogled u nju. To je bio rijedak slučaj, kada je i on s nekim razgovarao i gledao mu u oči. — Što veli? Sigurno tvrdi, da mu nije ništa?

— O ne! Varate se. Liječnici su ustanovili, da nešto jest, ali još nisu na čistu, o kakvoj se bolesti radi, pa je gospodin Janko veoma zabrinut. Rekli su mu, da bi moglo biti i veoma opasno, ako se ne bude čuvao.

— Eto, vidite! Jesam li ja vama rekao! Posve je naravno, da liječnici ne mogu jednim pregledom ustanoviti narav bolesti. Bilo bi potrebno da ide u koju kliniku, pa

da se tamo podvrgne temeljitom promatranju. Naravno: to mu ne može nitko predložiti i opet — reče on, nakloni se Marialbi i ljubazno joj se nasmiješi — osim vas. Samo bi vas poslušao.

Sjeli su. Kako Fila i Mala nisu mogle razumjeti, zašto Marialba tako s njim razgovara, našle su neku izliku, da ih ostave same.

— Je li njegov odlazak hitan i veoma potreban?

— Teško je odgovoriti posve sigurno, no ja svakako držim, da je veoma hitan, pa biste učinili dobro djelo, ako biste ga mogli nagovoriti, da najhitnije otputuje. Vi niti ne slutite, kolika mu pogibelj prijeti, ako zakasni s liječenjem.

— Ja to osjećam, gospodine Stožina! — odgovori ona posve uvjerljivo. — Ne razumijem, ali osjećam i svakako ću nastojati na svaki način da ga nagovorim. Istina, on ne sluša nikoga —

— Osim vas!

— Ne, ne! Varate se. Ne sluša ni mene, a — zapravo — ja nisam nikad ni kušala da djelujem na njegove odluke, pa nisam imala zgode ni da okušam svoju moć na toj strani.

— A ovo s njegovim odlaskom na pregled? Zar to nije ništa? Komu bi drugome bilo uspjelo da ga smjesta pošalje na put, kao što ste to vi učinili? Nemojte se, gospođo, podcjenjivati, kad znate, da ste mu neprocjenjivi i da ste kod njega svemoćni.

— Opet vam velim, da se varate. Ja njega poštivam i cijenim do krajnih granica ljudske mogućnosti, a i on je dobar prema meni, ali iz toga ne slijedi ništa više osim ono i onoliko, koliko sam vam već rekla. Ja ću i opet pokušati i uložit ću svu svoju snagu, da ga nagovorim, no veliko je pitanje, hoću li uspjeti.

— Ja sam uvjeren, da će biti onako, kako vi budete htjeli.

— Ja želim, da pogodite i da se ne ispune moje bojazni.

— Neopisivo ćete me zadužiti! On je, znate, meni više nego da mi je rođeni brat. On je meni, smio bih reći, kao otac, pa vam nije onda teško zamisliti, koliko mi je stalo do njegova zdravlja i života. Stoga ga i moramo bezuvjetno otpremiti na kopno. Bezuvjetno!

— Ja se nadam — — —

— A onda vi meni zapovijedajte! — reče on veoma nježno, uperi pogled u strop, malko se nasmiješi i zaigra desnom rukom, kao da drži u njoj loptu. — Znate, draga gospođo Marialbo, što je ljudski život, kad se provodi ovako, kako provodim ja svoj život!

— Ne. To ne znam — odgovori ona, kao da je toliko rastresena i zamišljena, da niti ne pazi na sadržaj njegovih riječi, nego odgovara kao stroj na sam njihov zvuk.

— Vjerujem, da ne znate. Kažem vam kao svojoj majci, da mi je gdjekad da poludim. To vam velim kao svojoj rođenoj majci! — ponovi on, malko spusti glavu, kao da će pogledati Marialbu, no opet zabaci pogled preko nje ravno na strop.

— Čini mi se, da sam ipak malko premlada, a da bih vam mogla biti majkom — odgovori ona savršenim mirom i jedva se svlada, da joj smiješak ne preleti preko usnice.

— E — nisam ja to ni mislio tako ozbiljno — odvrati on. — Ja sam samo tako rekao, a vi ste mlađi od mene. To se vidi i na vama, a ja to i osjećam — — —

— Oprostite! — reče ona i sada se nasmije. — Ja sam se samo našalila, a znala sam, kako ste vi mislili.

— Sigurno. Kako vi ne biste mene razumjeli, kada vam kažem, da mi je već dosta ovakva života?! Gdjekad sam kao lud, pa ne znam, što bih počeo. Znate, da mene ne vežu preveliki i prevažni poslovi, ja bih bio već odavle otišao i udesio svoj život, da bude dostojan čovjeka mojeg položaja, no ovako — ja sam rob svojih dužnosti. Mnogi nalaze osobitu važnost u laskama, u položaju, u častima i ugledu, pa mi čak i zavidaju, a ne znadu, da su te stvari dobre, dok je čovjek natašte. Čim se jednom nasiti, onda ih više ne može ni pogledati. Ja sam u takvu raspoloženju.

— Morali biste se oženiti! — reče Marialba posve ozbiljno.

— O tome vam i govorim — prihvati on. — Baš sam se o tome htio s vama porazgovoriti.

— Nije loša misao, jer mi stare udovice imademo i iskustva i volje, da se bavimo tim pitanjem.

— Vi se šalite! Kakva ste vi stara udovica?! Još niti ne znate, kako je pred vama divan život sa svim svojim slastima i lastima.

— Nažalost, ja imam pravo: već sam dugo udovica, pa spadam među »stare udovice«, a to tim više, što je svima poznato, da se više ne kanim udavati. Već me ta sama činjenica baca jednim mahom među najstarije žene, koje uopće više ne dolaze u obzir, kada se radi o životu, bujnom i naprednom životu. Mi imademo pravo samo da životarimo, a život prepuštamo drugima.

— Ne, ne. Tako ne smijete govoriti, gospođo Marialbo! U meni se sve nešto buni, kada moram slušati takve vaše riječi. To je najčistiji grijeh proti Duhu Svetome. Vi se sigurno sjećate, koliko vas je volio moj pokojni otac? Kao da ste njegovo rođeno dijete.

— Ne. Toga se doista ne sjećam.

— Naravno, naravno. Ne možete se sjećati, jer niste nikada bili s njim, pa da bi vam bio to mogao reći. Ali on je vas dobro poznavao i često mi je o vama tako lijepo i zanosno govorio, kao da je zaljubljen mladić. Međutim — on umrije, a vi se udadoste — — —

— A vi ostadoste i — — — Oprostite mi: ne znam, što sam htjela reći. Veoma sam rastresena danas. Ni sama ne znam, što mi je. Možemo prijeći na kakav drugi razgovor, pak ću možda biti pažljivija.

— Ovaj vas razgovor očito ne zanima?

— Nisam raspoložena. Samo se o tom radi. Nekako me smeta, što su nas moje sestre ostavile i otišle svaka svojim poslom, iako znadu, da zabavljanje gostiju nije moja jaka strana, pa ni onda, kada se radi o veoma milim i ugodnim gostima, kao što ste vi.

— Hvala vam, gospođo, na laski! — reče on i nakloni joj se. — Vjerujte mi, da me vaše riječi usrećuju. Ja i inače osjećam neodoljivu privlačivost vašeg bića, a kada čujem vaše riječi, koje gode mojemu srcu, onda sam sav blažen i zanesen. Kada još obavimo zajedničkim snagama i nastojanjima veliko djelo ljubavi i prijateljstva prema gospodinu Janku, ja ne mogu ni zamisliti, koliko ćemo biti povezani tim čarobnim vezama.

— Jednu stvar ne razumijem — reče ona nenadano. — Vi ste s gospodinom Jankom tako dobar prijatelj, a ipak ne ćete da mu izravno rečete, da se mora liječiti. Razumijem, da mu ne ćete da spomenete veliku opasnost, u kojoj se nalazi, i strahovitu težinu njegove bolesti, no da mu ne govorite ništa, to jednostavno ne razumijem. On ipak nije bliži meni nego vama. Ja tako sudim i po onome, što mi govorite vi, i po onome, što znam od njega.

— Stvar je jednostavna — odgovori on i zamisli se, da nađe, što bi joj rekao. Iza male stanke nastavi: — Vidite, gospođo, kako je to s nama muškarcima. Mi smo dobri prijatelji, mi smo i povjerljivi, ali mi nikad ne ulazimo u takva skrovita pitanja, kao što su zdravlje, ljubav, dugovi i slična pitanja.

— Oprostite! Pitanje zdravlja ipak nije takve naravi, da prijatelji ne bi o njemu raspravljali!

— Ja sam vam takav. Ne mogu sebi pomoći.

— Čudni nazori i još čudniji ljudi! Uostalom — oprostite, što sam vas uopće to pitala. Najglavnije je, da se vi ipak svojski brinete za zdravlje svojeg prijatelja.

— To je istina! Drugo su sve besposlice, o kojima se dade lijepo i ugodno brbljati, no ne vode nikud, ne razjašnjuju ništa.

— Ne, ne. Ne razjašnjuju ništa. Ja sam u jednom trenu bila pomislila, da će mi to pitanje štogod razjasniti, no vi imate pravo. Ne razjašnjuje ništa.

— Vi rekoste, da ste odlučili da se ne udajete, ako sam vas dobro razumio? — upita on. — Oprostite, što se povraćam na to pitanje, no vi ste ga takli, pa onda mogu i ja.

— Posve tako: zaključila sam, da se ponovno ne udajem. Dobro ste razumjeli moje riječi. Međutim, rekoste, ako sam ja vas dobro razumjela, da se među prijateljima ne govori o nekim skrovitim pitanjima, među koja ubrojiste i ljubav?

— Među prijateljima se ne govori, ali među prijateljem i prijateljicom nema naravnijeg razgovora od toga — odvrati on veoma brzo i spremno.

— Dopuštam takvo tumačenje, no nas dvoje nismo nikad prijateljevali, pa se vaš odgovor ne može odnositi na nas.

— Što nije bilo, može biti, a osim toga nas veže jedan veliki zajednički prijatelj. To je, vjerujte mi, veoma velika veza!

— Morali bismo pitati njega, da nam reče svoje mnijenje.

— Ne razumijem točno, koju bi svrhu imalo takvo pitanje, ali pristajem na vaš prijedlog bez ikakva okolišanja time, da ćemo pitati, kada se povrati s liječenja. Ja vjerujem, da ćemo ga onda moći pitati, odnosno, da ćemo mu moći pripovijedati i još koješta drugo, što će nas oboje veoma zanimati — reče on, prateći svoje riječi laganim smiješkom.

— Oprostite, no moram pogledati, gdje su sestre — reče ona i ustade. — Nije lijepo, da vas ostavljam, no već sam toliko nemirna, da ne mogu izdržati, a ne ćete mi zamjeriti, kada vam kažem otvoreno i pošteno, o čemu se radi.

— Ne! — reče on i otegne, kao da će zapjevati. — Ako dopuštate, mogu ih ići i ja tražiti.

Marialba je međutim otvorila vrata i zovnula Filu, koja joj je odmah odgovorila.

— Ne razumijem, kuda ste obje pobjegle?! — reče joj Marialba. — Srećom se radi o gospodinu Stožini, pa se ne će uvrijediti, no da je tko posve strani, ne znam, kako bi mogao tumačiti vaše držanje.

— Eto nas odmah! — odgovori Fila, ulazeći. — Imale smo neku malenkost obaviti u kuhinji. Znate — poče tumačiti Stožini — kuharica je izišla u grad, pa je ovaj čas na nama, da pazimo i na njezine poslove.

Mala je šutjela, prepuštajući Fili svu težinu izmišljanja i pripovijedanja tih priča.

— Ja sam već bila i zaboravila na to, pa sam se stoga i čudila, a bila sam se i uznemirila, jer je neobično, da se tako ostavi gost. Istina, nama nije bilo dosadno, jer je gospodin Stožina nedostiživ pripovjedač, a osim toga smo imali rješavati i neke zajedničke poslove.

— I ja se nadam, da gospođi nije bilo dosadno — reče Stožina Fili, uperivši pogled preko nje. — Ja sam barem nastojao, da joj ne dosađujem, ali moram priznati, da je ona

vodila niti razgovora, a ne ja. Kuda je htjela, onamo me je vodila.

— To je i dužnost pažljive domaćice — rastumači Fila.

— Ja sam je želio riješiti te dužnosti, ali mi nije pošlo za rukom. Vodila me je kao medvjeda na lancu.

— Moram vam priznati, da ne štedite poredbe — reče Marialba i glasno se nasmije.

— Riješili smo neka važna pitanja.

— A najvažnije je — prihvati Marialba — da gospodina Janka moramo čim prije spremiti u koji sanatorij na kopnu. On će se, posve naravno, opirati i braniti rukama i nogama, ali mi ipak moramo uspjeti. Je li, gospodine Stožina, da je ovako?

— Točno. Moramo bezuvjetno uspjeti, ako nam je stalo do njegova života.

— Budite bez brige, koliko je do mene i do sestara. Mi ćemo učiniti sve — utvrdi Marialba, ustade i pođe van. — Sada dopustite meni, da obavljam kuhinjske dužnosti.

— Samo nemojte zaboraviti da se povratite! — opomene je Stožina ljubazno.

— Budite bez brige — odgovori ona i otide u hodnik, a otud zakrene u svoju sobu i priđe k prozoru.

Obuzeo ju je nemir i neko neodređeno iščekivanje, koje se je svakoga trena moglo izroditi i u bilo kakav drugi osjećaj, koji bi provalio neočekivanom snagom i žestinom. Osjećala je, kako joj krv vrije i šika kroz žile, kao da će ih probiti, a živci trepere kao na perima.

Sva se je priljubila uz staklo i neodređeno zurila na ulicu. Nije pomišljala, koga čeka, ali ga je čekala i osjećala, da mora ubrzo tuda proći. Mora — — — Taj je glas u njoj tako jak, te nije moguće ni pomisliti, da bi je prevario, jer ona snaga, koja tako tajanstveno stvara osjećaje budućih događaja, mora i vidjeti te događaje. Inače ne bi imala nikakva uporišta, nikakva izvora za svoje stvaranje onoga, što za obična ljudska osjetila još nije tu.

Mora skoro tuda proći — — —

Ona je sva u groznici, koju ne će moći dugo nositi. To se mora brzo razvijati i rješavati. Mora, jer osjeća, da je

veoma nestrpljiva, a nestrpljivost je loš suputnik. S njim se ne može daleko dospjeti.

— Kako će se to razviti s tim ludim Politom? — pomisli ona i časak se zanese tim mislima. — Kako je on uopće mogao zapeti okom za nju, kada zna, da ga nije nikad ni pogledala s većim zanimanjem negoli je gledala svakoga drugog siromašnog radnika! Da li će on nastaviti tu svoju ludu igru, i kad vidi, da je doista samo — luđačka igra i ništa drugo?

Osjeti nenadano trzaj u srcu, kao da je navalilo, da jednim kucajem izbaci trostruku redovnu mjeru krvi, a pred očima joj sijevnuše crvenkasto ljubičaste varnice. Boju im ne bi mogla točno, posve točno opisati, no vidje, da je nebeski divna i čarobna, i kroz tu divotu opazi na protivnom pločniku Marka. Nenapadno je gledao prema njoj, malko se zaustavio, nagnuo glavu na pozdrav, pa kada je primijetio, da mu ona odzdravlja isto takvim malim naklonom, žurno uđe u najbližu kućnu vežu i povuče se u kuću toliko, da ga nije nitko niotkud mogao vidjeti osim nje. Tu je stao, skinuo šešir i zagledao se prema njoj bez ijedne kretnje, bez ijednog trzaja: stajao je u polutami kućne veže kao divan kip i gledao u nju, kao što se u crkvi gleda na žrtveniku svetačka prilika. Samo ju je gledao bez ikakva znaka, po kojemu bi morala zaključivati, što joj želi reći tim svojim činom. Njegov je govor bila savršena šutnja i nepomičnost.

Ona je prvi tren ostala nepomično priljubljena uz staklo, no nije mogla dugo izdržati, pa se uspravi u svoj svojoj ljepoti i stane ravno prema njemu, ne pokazujući ni jednim pokretom, da je to njezin nijemi odgovor na njegova očitovanja. Stajala je i gledala ga — — —

On se je nenadano okrenuo i počeo s nekim razgovarati. Ona nije vidjela, tko je to došao niz stepenice i iznenadio ga u njegovu mramornom miru, pa se malko nagne kao na pozdrav i povuče se iza zastora, jer nije htjela, da je tko vidi. Marko je primijetio njezin pokret, pa se i on nagne na pozdrav i iziđe iz kuće s nekim mušarkcem. Bio je to sin vlasnika kuće, s kojim su Marialbini živjeli u velikome prijateljstvu, pa je stoga nije zabrinulo, što je zatekao Marka, jer da Marku

i nije naletjela dobra isprika, on ne će iz toga napraviti nikakvu priču za stare usidjelice.

Bilo joj je žao, što tako brzo svrši ta divna igra, ali je osjetila, da će se on svakako povratiti. Stajala je iza zastora i nestrpljivo čekala, a srce joj je tuklo, kao da će probiti grudi. Tu nema više razmišljanja — — — Ona je sva u vatri, sva gori od želje za njim — — — Povratit će se, proći će opet tuda, da se vide — — —

— Marialbo, gospodin Stožina odlazi! — javi se Filin glas.

— Neka mi oprosti, no ovaj čas ne mogu nikako doći! — odgovori ona, ne dižući pogleda s ulice. — Molim te, pozdravi ga i ispričaj me.

— Eto ga! — klikne oduševljeno u njoj onaj tajanstveni glas, koji sve predviđa, koji sve najavljuje. — Eto ga! — klikne i zapjeva njezina duša i ona, bez ikakva sustezanja ili razmišljanja, odmakne naglim pokretom ruke zastor na stranu i uperi u njega svoje velike nasmijane oči. On je opet pozdravi na takav način, da je to samo ona mogla razumjeti i uzeti za pozdrav, uspori korake i prođe dalje. Ona mu uzvrati pozdrav i posve se priljubi uz prozor, a zatim naglo pođe natrag tako, da je on to mogao vidjeti i tumačiti samo tako, da mora otići, jer ima posla.

— Oprostite mi! — reče, dospjevši još da pozdravi Stožinu. — Bojala sam se, da ne ću moći, pa sam zato molila Filu, da vas pozdravi i da me ispriča, no vidite, da sam ipak tu!

On se je zadovoljno smiješio, i kada mu je pružila ruku, primio ju je objeručke i zadržao je veoma srdačno i prijateljski.

— Onda: kako smo rekli! — reče joj.

— Budite bez brige: on mora na liječenje!

— I ne otezati za živu glavu!

— Potpuno razumijem svu opasnost, u kojoj lebdi.

Kada je izišao, Fila i Mala saletješe sestru pitanjima, da im razjasni, što to znači, kakva je to igra, koju ona s njime provodi na Jankov račun.

— Je li vam govorio, kako me voli i kako će me uzeti za ženu? — upita Marialba umjesto odgovora. — Vidite, da ja

znam i ono, što nisam čula, a ipak nisam ni vidovita niti sam vještica.

— A ipak je nešto, što ja ne razumijem — reče joj Fila.

— Čini mi se, da neka poslovica kaže, da se treba čuvati čovjeka jedne knjige i nijednog pogleda, a to znači: čovjeka, koji sve svoje znanje crpi iz jednoga jedinog izvora i koji ti ne gleda u oči, kada s tobom razgovara. To su dvije veoma opasne pojave. Ne znam, da li gospodin Stožina uopće što čita, ali znamo svi, da nikad ne gleda u oči onome, s kime govori.

— Što znači taj tvoj odgovor? — opet će Fila. — Ti misliš, da si time odgovorila na moje prvo pitanje.

— Točno tako mislim.

— Ja te ipak ne razumijem. Ti si htjela reći, da je gospodin Stožina — što je on? Opasan, neiskren, nepošten — što li?

— Nemoj tražiti, da pred tobom tražim pravi izraz i da ti odgovorim, jer bih bila u neprilici. Dosta ti je, da znaš, da je — opasan.

6.

Još nije bila ni zora zabijelila, kada se je probudio. Neko se je vrijeme vrtio po krevetu, nastojeći, da ponovno zaspe, no kada je vidio, da mu je nastojanje uzaludno, ustao je, obukao se i izišao na ulicu.

Zrak je bio vlažan i gust, a nebo posuto rijetkim i tankim naslagama oblačića, koji su žurno letjeli sa juga prema sjeveru, no na zemlji se nije osjećao nego veoma laki i ugodni povjetarac.

Dim se je iz vulkana miješao sa oblacima i gubio se tako, da nije bilo moguće razabrati, gdje svršava dim a gdje počinju oblaci, osim kod Terribilisa, iza kojega su se već osjećale prve zrake ranoga sunca. U tim je zrakama ležala golema tjelesina crnog brijega kao neman i nepovjerljivo zirkala oko sebe, a oblaci su joj, u sunčevu svijetlu, savijali oko glave bajoslovan svetački vijenac, stvarajući najnevjerojatniju opreku

između te čarobne pjesme boja i crne gromade ukrućene mrtve lave.

Oblaci su bili jedan čas posve ljubičaste boje, a već slijedećeg su trena bili poliveni ružičastom bojom, ispod koje se je jasno naziralo blijedo žutilo kao kora zrela limuna.

Janko je išao obalom prema jugoistoku tako, da je mogao nesmetano promatrati tu divnu igru boja, koja je rano jutro činila posve sličnim prvome sutonu, kada se sunce izgubi u morskim valovima. Gledao je i pustio duh, da plovi bez napora i zapreka beskrajnim daljinama i nedokučivim visinama — — — Priklopio je vjeđe toliko, da je jedva kroz njih nazirao, kuda stupa, i gledao neizmjernost, u koju se ne vidi ljudskim okom — — —

Što mi uopće vidimo i znamo? Redovno se drži, da je sunce, ovo naše sunce, središte svemira, oko kojeg se vrti sve ostalo, a kad tamo — otkriše neku malu zvjezdicu, koja je prostom oku posve nevidljiva i za koju se je utvrdilo, da je tri tisuće puta veća od toga našeg sunca. Tri tisuće puta — — — A mi je ne vidimo — — — Što bi se vidjelo s te točke s istim sredstvima, s kojima je ona otkrivena sa zemlje? — — — Što bismo onda držali središtem svemira?

Poslije hoda od nepuna sata stigao je na kuk prema Insidiosusu i tamo sjeo na neku gromadu lave, koja je imala oblik golema mamuta.

Sunce je već nathvatilo obzorje i popilo sve bogatstvo boja, kojima je bilo zasulo oblake prije svojega izlaska, i bacalo na Terribilis guste sjene, kroz koje se je jedva razabirala njegova golema tjelesina. Insidiosus je, naprotiv, bio osvijetljen tako, da se je činilo, da se može rukom dohvatiti svaki pramečak dima, što je sukljao iz bezbrojnih rupa na obrubu njegova golemoga ždrijela.

U pozadini je dostojanstveno zabio glavu u nebesa ponosni i skoro nepristupačni Gravis, ogrnut prebijelom snježnom kabanicom sve do vrha, koji je ogolio, crn i vazda u maglici svježih para, što se dižu i iz ždrijela i iz uvala, u kojima se topi snijeg pod udarcima silne vrućine, što bije na otvore, koji se jedva i primjećuju.

Janko pozna sve te izvore vatre i užasa, pa ipak — da li on išta zna o tim čudovištima svesilnih tajna? Što zna?

Što se tu uopće i može znati, kada nenadani događaj prevrne sve ono, što smo mislili da — znamo! A neka nitko ništa i ne prevrne od svega onoga, što je dosad otkrio ljudski um; neka sve stoji kao planina čvrsto i nepomično i nepromjenjivo — neka je sve tako, pa ipak — što je to prema onome, što mi ne znamo?! — — —

— — — Što mi znademo, što mi možemo i što značimo?! — — —

Ustao je i krenuo laganim korakom na zapad. Najprije je išao uz brdo i osjetio u leđima jake zrake jutarnjeg sunca, iako je istom bila veljača! Usporio je korake i išao s noge na nogu, pomišljajući, da se ne smije oznojiti. Zašto se ne bi smio oznojiti? — pade mu na jezik pitanje, pa zastade na njemu i skoro se sam sebi nasmije. — Kao baka se boji znojenja i nahlade — — — A Štožina je isto tako zabrinut — — —

— — — Stožina je zabrinut za Jankov život — — —

—— Popevši se na uzvisicu, koja je bila pred njim, okrene malko na lijevo prema velikim nasadima naranača. Tu je veliki voćnjak Marialbine obitelji. Bio je već nekoliko puta u njemu, pa se i sada poče u mislima prenositi u njega, zanimajući se, da li su već obrali naranče.

Na svim je stranama već opažao težake, koji su se laćali poslova: jedni su prekapali njive i spremali ih za nove nasade, drugi su popravljali obrambene zidove, koji su štitili zemlju od udaraca pobješnjele bujice, kada bi grunula niz kamena brda, koja skoro i ne piju vode, već je svu šalju munjevitom brzinom niz svoje obronke na visoravni, a otuda vrtoglavce u more. Tko zapusti zidove, ubrzo ostane bez njiva i vrtova, jer vode odnesu i zadnju mrvicu zemlje, kao da bi je otpuhnuo, a ostane gola, čista lava, salivena u jednu gromadu, koja sačinjava jedno posebno tijelo one veličine, kolika je bila rijeka žive lave, kada je baš ta masa tekla iz ždrijela ugaslog Mortuusa.

Pogled mu se ustavi na prekrasnim zlatnim plodovima pravilnih narančinih stabala, koja su se prostirala na velikom prostoru lijepe visoravni. Nekako u sredini tog nasada leži Marialbin posjed, no on nije mogao odrediti, gdje počinje, gdje li svršava, usprkos velikom nastojanju, da mu odredi

granice. To ga je zabavljalo i krijepilo mu duh, koji je neobičnom lakoćom lebdio oko narančinih grana i plodova, ne zanimajući se toga časa ni čudesnim tajnama vulkanskih utroba ni nevjerojatnim pojavama ljudske duše, kada je nosi Stožina — — — Odmarao se je i uživao, promatrajući nesebičnu prirodu, koja se daje sva na uživanje i korist drugima, svima, svakome, koji ima u sebi spremu, da može hvatati i upijati te bajoslovne ljepote — — —

U nekim voćnjacima težaci beru naranče. Možda je i Marialba već tu s težacima — — —

I nehotice požuri korake, da čim prije vidi, ne će li se možda ispuniti to njegovo malo, veoma malo očekivanje. Doista: nije se nadao, nego je samo tako pomislio. Možda bude tu — — —

Čim se je približio k prvim stablima, opazi, da i tu beru.

— Čiji je ovo voćnjak? — upita težaka, koji je sa najvećom pažnjom skidao naranče sa stabla.

— Marka Silvestrova — odgovori težak. — Ovo je voćnjak gazde Marka.

— Gazde Marka?! Krasan voćnjak.

— Jest, jest. Vrlo je lijep i ove je godine rodio, kao što već davno nije bio rodio.

— A vi podranili!

— Kod Marka se drugačije ne radi! — odgovori težak mirno, ne prekidajući posla. — On pošteno plati i postupa ljudski, ali se mora raditi — — A i pravo je ovako — — —

Janko je krenuo naprijed i iza nekoliko daljnjih redova vidje i Marka pod jednom narančom, s beračom u ruci. Kad mu se je Janko približio, i Marko se približi njemu, pozdravi ga i pruži mu naranču:

— Smijem li vas ponuditi, gospodine? — upita ga veoma prijateljski i sigurno.

— Vi mene poznate, gospodine Marko? — upita ga Janko, umjesto odgovora. — Hvala vam! — reče i primi naranču. — Iskazujete mi osobitu pažnju, nudeći me plodom, koji ste vi odgojili i ubrali svojom rukom.

— Meni je milo, što ste baš sada ovuda naišli — odgovori mu Marko, uzvraćajući mu ljubazni pogled i smiješak.

— Pitate me, da li vas poznam? Kako vas ne bih poznavao? Mi se samo rijetko sretamo, jer sam ja vazda zaposlen poljskim poslovima izvan grada, a vi radite većinom u sobi i na kopnu, pa smo se malko izgubili iz vida. Nekoliko smo se puta sreli, otkad ste se povratili među nas, no ja sam odmah opazio, da me se ne sjećate. Stoga mi je osobito drago, što smo se ovdje našli, jer sam vazda bio uvjeren, da me niste — hotimice zaboravili.

— Ja sam vam iskreno zahvalan za tako ljudsko shvaćanje i ocjenjivanje mojeg držanja prema vama. Ja vam mogu samo potvrditi, da je doista bilo tako, kako vi to tumačite, i nikako drugačije.

— Ja sam to znao, pa sam vam se stoga sada i približio tako sigurno i prijateljski — odgovori Marko smiješeći se.

Janko ga je promatrao s velikim zanimanjem i pažnjom, kao da ga još uopće nije izbliza vidio, i neprekidno zamišljao kraj njega Marialbu. Promatrao ih je oboje skupa i vidio, da su prekrasan par mladih ljudi. Od zadovoljstva mu je počelo nešto poigravati u grudima i dizati se prema grlu, pa je svakog trena morao gutati zrak i pljuvačku, da se riješi osjećaja, kao da će mu ponestati daha.

— Tako mi je drago, neizmjerno mi je drago — ponavljao je Janko. — Šteta, što mi se niste već prije javili, kada ste vidjeli, da sam ja ovako smušen i smotan svojim mislima.

— Vjerujte mi, da sam češće pomišljao, da to učinim, no uvijek sam odustao od te namisli. Znam, da vi vazda razmišljate, a često vidim s vama i razne strance, koji dolaze ovamo radi proučavanja ovih naših zemaljskih ljepota — govorio je, smiješeći se — pa se nisam usudio da vam otimljem i jedan čas našim razgovorom. A bio sam siguran, da ćemo se mi već sresti na zgodnom mjestu, gdje ćemo se porazgovoriti i sjetiti se i prošlih dana.

— Baš mi je drago — — — A vi se sasvim dali na gospodarstvo? To je doista i divno i pametno! Vaš imetak ima posla i za više nego za jednoga dobrog gospodara!

— To je istina! — potvrdi Marko zadovoljno. — Jedva dospijevam na sve, iako sam na nogama od rane zore do kasne večeri.

— Ali sigurno osjećate i velik napredak u gospodarstvu, otkada ste sve uzeli u svoje ruke?

— To se ne da ni porediti s onim, kako je bilo prije. Ali mi vjerujte, da nije taj veliki uspjeh sam sobom, koji me usrećuje. Ja sam zadovoljan, ponosan i presretan samim svojim zanimanjem. Ne mogu vam opisati, koliko sam zadovoljan i sretan! Vi znate, da su me moji bili dali u školu, i pokojni je otac već vidio u meni nekakva velikog učenjaka ili kardinala ili prebogatog odvjetnika. Ja sam, međutim, prevrnuo sve te osnove. Kad se sjetim svoga postupka, veoma ga žalim, jer je ocu zadavao mnogo žalosti i sramote. U meni su svi njegovi znanci gledali običnu vucibatinu i protuhu, a vjerujte mi, da to nije bilo točno. Ja sam samo već onda osjetio svoje pravo zanimanje i ljubav tu na zemlji. Ništa drugo. Da sam bio zreliji, bio bih to ocu prikazao na način, koji bi možda i njemu bio otvorio oči, no ja to nisam znao učiniti. Stoga smo bili u trajnom sukobu.

— Sada ste presretni?

— Vjerujte mi, da jesam! — potvrdi on zadovoljno.

— Morate se oženiti čim prije, da imadete druga, koji će vas razumjeti i pomagati, pa će istom onda vaša sreća biti potpuna — govorio je Janko kao sam sebi, promatrajući, kako te riječi djeluju na Marka.

— Na to i sam mislim — odgovori on i uznemiri se. — Samo, pitanje nije jednostavno. Nisam ja sam. Tu je i moja majka, koja je prastarih nazora i osjećaja, a ja ne bih želio i njoj ogorčiti posljednje dane ovoga kratkog života. Dosta sam ih otrovao pokojnom ocu — — —

— Vaša je majka mudra i razborita žena — — —

— Jest, jest — potvrdi Marko, smješkajući se — i vezana predajama još od desetog koljena unatrag. Ona još i danas pamti, tko je kada malko krivo pogledao moga prašukundjeda — — —

Janko vidje, da su na istome putu, no odmah zastade.

— Stari ljudi moraju nositi te predaje. Oni su naša prošlost i sadašnjost kao najčvršći temelji naše budućnosti. Međutim, u njihovo vino prošlosti treba naliti malko blagoslovljena znoja mladenačkih poletnih i neobuzdanih snova, da nastane zamamno piće.

Marko se je zadovoljno smiješio.

— Tu je odmah i voćnjak mojih prijateljica — reče Janko.

— Čiji to? — upita Marko, ne dosjetivši se, na koga misli.

— Gospođice File i njezinih sestara.

— Međaši smo — reče Marko i pokaza rukom prema nizbrdici. — Tu odmah počinju njihove naranče.

— Nisu još obrale ni one?

— Znate — poče Marko u neprilici — i tu vam se radi o predaji.

— Ne razumijem vas. Kakva predaja?

— Naši su se stariji posvadili prije mnogo godina, i onda dobar odgoj i predaja zahtijevaju, da se ni mi mlađi ne smijemo ni pogledati.

— Kad bi vam to i srcu godilo? — reče Janko i izazovno se nasmije.

— Upravo tako: ni onda, kada bi nas na to srce gonilo! Ne da obiteljska predaja, ne da dobar odgoj, ne da pošteni glas, koji moramo sačuvati među našim sugrađanima! Vi sigurno osjećate, koliko sam ja tu nabrojio gluposti, ali je točno sve, što sam vam rekao. Radi toga se, vidite, ja ne mogu i ne smijem zanimati, da li su naše susjede obrale ili ne.

— A niste posvađeni?

— Ne, to nije točno: posvađeni smo i mi, jer su obitelji posvađene. Osim toga, ja sam već bio velik momčić, kada se je ta svađa porodila, pa znam sve, iako nisam bio djelatni ratnik u tom dvoboju. Istina je, da mi mlađi ni s jedne ni s druge strane uopće nismo ulazili u sukob, nego smo ostali posve hladni, ali... i međusobno smo morali prekinuti svako druženje. To je bilo i posve naravno, a tako je i danas.

— Ali danas nije više naravno!

— Ne. Niti je naravno, niti je pametno, pogotovo, kada se danas vidi, da je razlog svađe bio posve djetinjast i da nije bilo krivnje, nego samo zablude i zavrnutosti u jednakoj mjeri s obje strane.

— Nije ugodno biti međaš, a ne razgovarati — govorio je Janko, kao da sam sebi tumači. — Istina, vi ovdje viđate samo težake, pa i ne osjećate te neugodnosti.

— Ipak mi je strahovito neugodno. Gdjekad je tu i njih koja — —

— Napose se gospođa zanima gospodarstvom! — ubaci Janko i vidje, kako Marku šikne krv u lice, kad je čuo te riječi.

— Da. Ona češće dolazi, pa je onda neugodno, da je ne smijem ni pozdraviti. A ne smijem, jer bi mi se i ona možda podrugljivo nasmijala.

— Na temelju česa to zaključujete?

— Na temelju predaje! — odgovori Marko i nasmiješi se. — Predaja i dobar odgoj zahtijevaju, da se poštuju — stare svađe!

— To nije pametno, gospodine Marko! — reče Janko odlučno, kao da se je prenuo iz sna.

— Slažemo se!

— I vi ne osjećate nikakve ni potrebe ni pametna razloga, da s njima budete u svađi?

— Osjećam sve razloge, da se čim prije prijeđe preko tih ludosti, koje nas sapinju i truju nam dnevni život.

— Pa zašto onda ne prekinete, zašto ne učinite odlučan korak? Možda ne možete zbog majke?

— Ne usuđujem se... koračati. Majka ne bi bila zapreka, jer je i ona već jednom spomenula, kako je to ludo držanje, koje vlada među ovim dvjema starim prijateljskim kućama. Morate naime znati, da je među našim starijima bilo prijateljstvo posvećeno najdužljom predajom.

— Onda je najnaravnije i najpotrebnije, da čim prije najodlučnije izbrišete ovaj kratkotrajni oblak, koji je bio prekrio tu obiteljsku svetu predaju! Trgnite se i — zakoračite. Na vama je i kuća i odgovornost, a tamo su same žene, koje ne mogu učiniti takva koraka, pa sve kad bi i htjele.

— Čudnovato je, u kakav ja razgovor dođoh s vama, kojega se uopće ne tiču moje stvari i kojega to ne može zanimati! — reče Marko u neprilici. — Oprostite mi, što sam u to upao.

— Nemojte se čuditi — poče ga Janko umirivati. — To je dokaz, da zrake, koje puštaju naša tjelesa, idu usporedo, pa se sretamo i u mišljenju i u raspoloženju. Slažemo se. Osim toga, morate znati, da je obitelj gospođice File kao

moja obitelj, jer nemamo nikoga bližega od njih. Stoga mene i zanimaju njihovi poslovi. Recite mi, molim vas, gospodine Marko, jeste li vi već pomišljali, da biste učinili taj odlučni korak?

— Kad smo već zašli u to — — — Ni nemam misli, koja bi me više mučila od te.

— Zašto se onda ne odlučite?

— Ne usuđujem se, jer se bojim, da me ne ismiju i ne bace na nozi na ulicu.

— Na temelju čega to zaključujete, odnosno — dolazite na takovu bojazan?

— To je naša najstarija porodica sa stoljetnom predajom, a to ujedno znači i s ponosom posebne vrsti. Istina, ja moram priznati, da na mladima nisam nikada primijetio — — A bili smo vrlo dobri — — —

— Eto, sami iznosite razloge, koji dovode do drugog zaključka negoli je onaj, do kojeg ste vi došli.

— Ne usuđujem se — — Istina, meni se čini — — Ne znam, kako bi se držala gospođica Fila, a ona je glava porodice.

— Dopustite mi jedno pitanje! Je li vama doista mnogo stalo do toga, da uspostavite diplomatske odnošaje s njima? — pitao je Janko i smiješio se, da ga ohrabri svojim držanjem.

— Moram vam otvoreno priznati, da mi je do toga stalo možda više nego i do čega drugoga, što me sada zanima.

— I spremni ste da prvi učinite nužne korake?

— To je posve razumljivo! Ne mogu očekivati, da žene prve dođu k meni.

— U redu. Ja sam vam rekao, da sam s njima veoma dobar. One gledaju u meni svoga najstarijeg brata, pa onda i ja mogu štošta učiniti u njihovoj kući, što drugi ne može. Pristajete li, da sklopimo savez, jer je i meni stalo, da se uspostavi mir i red?

— Ja sam spreman na sve i još ću vam biti veoma zahvalan, ako mi pomognete. Vjerujte mi, da me je sram, kad moram tu kraj njihovih težaka prolaziti, kao da ih i ne vidim, a ovamo gorim od želje i potrebe, da progovorim — tumačio je Marko, želeći, da Jankovu pažnju odvrati od glavne stvari na sporedne trice.

— Onda budite bez brige! Ja ću odmah izvidjeti, da znam, što one misle, no unaprijed vam velim, da sam dosad čuo samo najbolje — reče mu Janko i značajno ga pogleda. — Prema tome... spremite se, da jednog dana skupa idemo u posjete.

— Ako vam to uspije, načinit ćete najveće djelo svojega života. Vjerujte mi, gospodine Janko! — govorio je Marko u zanosu, zagledavši se između dugih redova stabala.

— I ja ću se s vama veseliti. Ako ste spremni, možemo već sada odrediti posjet za nedjelju pred podne. Jeste li za to?

— Danas je — reče Marko i ne dovrši, a zatim nastavi drugo: — Možemo i prije! Ili ne. Bilo bi napadno, da ja radnim danom idem u posjete, gdje se zna, da sam neprekidno u poslu, koji nerado prekidam. Neka bude za nedjelju, iako je to podaleko.

— Oho! — usklikne Janko, kao da je iznenađen. — Čini mi se, da se vama veoma žuri? To je vrlo dobar znak.

Marko se nasmiješi u neprilici, no ne odgovori ništa.

— Oprostite mi, što sam malko neugodan sa svojim opaskama.

— Ne može biti ni govora o neugodnosti! — odvrati Marko. — Moram vam iskreno priznati, da mi je naprotiv veoma ugodna ta vaša opaska i da nije neumjesna.

— To bolje — odgovori Janko, ne upirući u cilj, jer je pomislio, da je bolje ne dirati u ono, što će i sam Marko krenuti neobuzdanom snagom, čim stane na pogodnu točku. — Onda: u nedjelju u jedanaest na trgu. Tamo ćemo se sastati i onda idemo.

— A što onda, ako me ne budu htjele primiti? — upita Marko veoma ozbiljno i zabrinuto.

— Samo se sobom razumije, da ću ja prije sve prirediti, te ne ćete banuti neočekivani. Za slučaj, da reku, da vas ne žele, reći ću vam, kada se sastanemo na trgu, i onda vjerojatno ne ćemo ni ići tamo. Što vi mislite?

On ne odgovori ništa, nego se u neprilici nasmiješi.

— Hoće li dopustiti, da dođem? — upitat će na rastanku.

— Svakako je vaša dužnost, da pokušate prekinuti to nezdravo stanje, pa — što Bog dade! — odgovori mu Janko. — Ja se svakako nadam najboljemu.

— Mislite?

— Sudite, gospodine Marko, po onome, što osjećate u sebi, pak ćete odmah imati odgovor na sve svoje bojazni! — dovikne Janko, odlazeći.

Osjećao je neobičnu snagu i lakoću u svakom dijelu tijela, pa je sve poskakivao s noge na nogu i svladavao želju, da počne podvikivati i popijevati. Sva mu se je unutrašnjost razigrala, a misli raspjevale, kao da se radi o njegovoj ljubavi i osobnoj sreći.

Gradske su ulice bile još prilično puste i prazne, te osim po kojega radnika i mnogo ribara nije nikoga drugoga sretao, jer su građani još spavali ili se istom dizali i lijeno ulazili u novi dan.

Išao je žurno, kao da ga čeka neki određeni i hitni posao, iako uistinu nije ni sam znao, što će početi, kad dođe kući. Ima on mnogo posla, ali ni jedan nije tako hitan i neodgodiv, da bi se morao baciti na njega, dok je još sav u posve drugim mislima.

Djed se još nije javljao iz svoje sobe, pa Janko sjede na balkon i zagleda se u pučinu.

— To je svakako slučaj, gdje će dobro nadjačati svoga protivnika — — Zlo je inače još zasad jače — — Zasad?! Što znači taj pojam u neograničenosti vremena! Može biti, da znači milijune, a može značiti i milijarde naših godina. Tko to zna?! A zna se i to, samo mi toga ne znamo — — — Marko je svakako predstavnik dobra, jer ga vodi velika ljubav — —

— — A ovo drugo? — — Gluposti i bedastoće, kakve može rađati samo ljudska slabost — — Stožina, Filipin, Čovo, Janko — — — Trice i kučine — — — Pijanstvo, pijančevanje, lokanje i povraćanje, razbijanje i uništavanje stvari i ponosa i ženskog stida — — — Što to sve znači? — — Možda je to sve samo san. Koliku važnost predstavlja sukob dvaju vrabaca oko zrna tuđeg žita? Kakav utjecaj imade na djelovanje Terribilisa borba dvaju crvi, koja se vodi na život i smrt na podnožju glavnog ždrijela? Profesori bi se morali pozabaviti tim pitanjem, pa prije svega ustanoviti, otkud su crvi pod ždrijelom tako bijesna vulkana, a zatim, zašto su zapodjeli borbu, i najzad, koji je jači. Kad sve to ustanove i izmjere spravama, koje će odgovarati toj zadaći, mogu prijeći na glavno pitanje: kakav će utjecaj imati ta borba na djelovanje neumoljivog Terribilisa — — —

— — — Janko svakako nije sposoban za ovaj i ovakav život — — To je njemu posve jasno, jer osjeća, da je nedonošče: rođen je mnogo, mnogo prije svojega vremena, s raspoloženjem, osjećajima i sposobnostima, koje nemaju još »zasad« svoga pravoga mjesta i uposlenja — — Hoda po svijetu, noseći na barjaku svoju veliku dušu, da je dade svakome, tko ju je sposoban primiti i ogrliti svojom dušom, a kad tamo, jedini mu je odgovor, da djeca Stožine, Čove, Filipini i bezbrojna druga derišta gađaju u nju kamenjem i smiju se suludu mjesečaru — — — On upire svoj pogled daleko i visoko naprijed, kao da traži zaštitu, no klone, opazivši, da je izgubio česa nije nikada ni imao: tamo nema nikoga, tko bi ga zaštitio — — —

— — Jesu li oni Zlo, a on Dobro? Tko bi to znao i odgovorio obvezno, bio bi spasitelj čovječanstva, jer bi digao koprenu s velike Tajne. Ljudski sud i mišljenje ne razjašnjuju ništa, upravo ništa ni onda, kad se pozivlju na Uzvišene Uzore, jer krivotvore sve, pa i Najsvetije — — — To su slike i prilike Božje — — —

— — Oni će svakako pobijediti, jer pobijediti moraju, a povijest će nepristrano zabilježiti, da je pobijedio, tko je bio sposobniji za život, i ujedno će im splesti vijence priznanja, koji će im resiti pobjedonosne glave. Kako su svi pobjednici kasnije uzori, jer se zaborave razbojstva, a ostane samo pobjeda — tako će i ovdje biti: školska će djeca učiti napamet pjesmice, kojima će se veličati djela velikih preporoditelja proučavanja vulkana — — —

— — Što je zlo, a što je dobro? — — Zna se sve! Doista se zna?

— Poranili vi danas! — trže ga iz misli Djedov glas.

— Nisam ni čuo, kad si ušao! — odgovori mu Janko i ustane.

— Jako sam kucao, a kada se nije nitko javljao, mislio sam, da ste još tamo u drugim sobama, i ušao, da pogledam. A vi poranili?

— Ja sam već tri sata na nogama — odgovori Janko, smijući se. — I da znaš, gdje sam već bio!

Obojica su se naslonili na ogradu balkona i gledali u pučinu.

— I ja sam već bio vani — reče Djed.

— Ja te nisam čuo, kad sam se vratio, pa sam mislio, da još spavaš! A kad tamo — ti već bio u poslu.

— Obišao sam — — I tako: malko sam probazao. Moram vam reći, dečki se srame zbog onoga.

— Naravno. Ja nisam drugo ni očekivao od njih. Tako je uvijek, kada pametan čovjek napravi kakvu glupost: čim se otrijezni, počne se sramiti.

— Ali neki drugi lutaju zbog toga događaja. Vode se rasprave, kao da su poklali desetak građana.

— To su ljudske slabosti — —

— E, da. Da nisu bili slabi, ne bi bili toga ni načinili!

— To je točno, ali su isto takve slabosti, kada drugi iz toga prave životno pitanje. To nije manja slabost od one prve.

— Oni ne misle tako, nego vjeruju, da su jedini na pravom putu i da samo oni mogu spasiti i sve ljude i sav naš rad. Vi znate, da se ja rado ne petljam, gdje mi nije mjesto, pa tako ni ne volim mudrovanja. Neka se njime bave, koji su za to rođeni i koji nemaju pametnijeg posla. Ali ipak ja gdjekad ovako — zavezem se mislima i mislim, koliko li dobra i sreće donose dragome Bogu i Crkvi njegovoj sve one bake, koje gmižu i liže oko oltara, a u svojim su mračnim kutovima — ja znam za neke — najodvratnije svodilje! — — Eto, tako je svima, koji pretjeruju u čemu bilo. Meni su odmah sumnjivi. Ne kažem ja, da ove kukavice treba pohvaliti zbog one gadaline, ali opet — ne ćemo im ni glave zato skidati. A vi samo šutite: neka Djed lupa!

— Ne, ne. Nisam tako mislio, nego mi godi, kada slušam, kako drugi razlaže svoje misli. Ja svakoga vrlo dobro slušam. Samo stoga šutim.

— A što mislite? Svi čekaju, i neki su već i nestrpljivi, da vide, što ćete vi napraviti.

— Neka samo strpljivo čekaju, jer im nestrpljivost ne može pomoći u tome pitanju, a inače im škodi zdravlju.

— A kako mislite?

— Sve polako, Djede, pa će dobro biti.

— Ako se ne učini ništa, jedni će i drugi pobjesniti: ovi, da im se ništa ne smije, a oni, što se ovi ne podave.

— Neka, neka, Djede. Treba imati živce na mjestu, pa se onda može sve prenijeti, a vrijeme nosi lijek svakoj rani.

— Ja vidim: Filipin buca Stožinovim rozima, a Stožina se uplâkao među ljude kao fratar u milost Božju, pa kao u svojoj prćiji i očinstvu. I vjerujte mi — — A, ja ne znam, ali se bojim, da ljudima ne dojadi. Sada ga slušaju i šute, a mnogi mu i odobravaju, jer vide kako se penju po njegovim ljestvama, koje im on sada pruža, dok ih nema, a kada bi ih se dočepao, udarao bi njima... po glavama — — — Bojim se, da ovo ne može ovako dugo.

— Mora tako dugo, dok može i dok hoće narod. Tko je rođen, da bude uprezan i da na njemu oru, on mora svoje proći. Tko je rođen, da ga vodaju kao medvjeda na lancu, on se ne može riješiti brnjice, dok svoje ne otpleše. Čije su oči načinjene tako, da zamjenjuje rog za svijeću, on se mora naužívati rogova, prije nego progleda, kako ljudi gledaju — — Sve to ima svoje zakone, koji su neumoljivi, nemilosrdni i nepromjenjivi, pa... moraju biti izvršeni do zadnjega slovca. Trajat će, moj Djede, dokle god ima na kome trajati. A tako i mora biti.

— Tako vi velite?

— Znaš, Djede, ja i sam često pomislim: Da ja možda ne sanjam? Tad se štipam i udaram, da osjetim bolove, pa vidim, da je sve java. Nema druge, nego vjerovati, da je java, iako je strahovito teško vjerovati u sve, što vidimo, kad znademo, koliko smo ljepota učili u školama i kako su nas pitali posve gotovom, nepromjenjivom mudrošću. Čovjeku pamet staje, i ja se onda pitam: Jesam li ja rođen, da se moram boriti sa zvijerima i divljom krmadi ili da živim s braćom, u međusobnom pomaganju i razumijevanju! — — Neopisivo je, koliko mi trebamo jedan drugoga, jer smo pojedinačno ne samo preslabi, nego smo savršeno, potpuno ništa. A ipak... mi se bacamo pojedinačno naglavce, da ulovimo kakvu malu prividnu korist, samo za sebe, i za taj smo uspjeh spremni žrtvovati i dušu i Svemogućega, ako bi On bio cijena kojemu peru za našu divljačku perjanicu!

— Znate — — Teško je to — — —

— Vrlo teško, moj Djede. I meni se gdjekad lome rebra i puca mozak pod pritiskom ove užasne težine. A ipak — snosim i podnosim i vrludam na razne strane, kako me kada zabaci prevelika i prejaka struja, no srećom vazda svijesno vidim, kuda vodi pravi put. Ja barem mislim, da ga vidim, a... nažalost, nije isključena mogućnost, i da se varam — — Sigurno je samo, da sam daleko od cilja, a sve drugo je nejasno i sumnjivo. Nije isključena mogućnost, da se varam.

— E, da — — — Ja vam to i ne razumijem — — —

— Ni ja, moj Djede. Ni ja ne razumijem ništa, upravo savršeno ništa!

— Drugo je to vaše!

— Isto je to. Ne razmišljati uopće, ili razmišljati samo o tome, kako ne znaš ništa — — — Nešto je drugo, kad netko misli, da zna mnogo, da su mu otvorene tajne neba i zemlje kao početnica pučke škole — — To je posve drugo.

— Eto vidite: takvih imamo! — reče Djed i uozbilji se, kao da ga je pritisla nenadano neka velika nevolja. — Da vam ih nabrojim? A zašto bih tupio zube, kad ih i sami znate bolje od mene. Nego samo jedno: vjerujte mi, da su nam oni najveća guba i nesreća. Da nema njih — a i nema ih mnogo! — nama ne bi bilo ravnih, koliko smo god i slabi i griješni i jadni i — kakvi god hoćete. Velim vam, da nam ipak ne bi bilo ravnih. Vjerujte vi svome Djedu! Ima ih desetak — — petnaest li najviše i onda ono nešto njihove vižladi, kolik i njih, pa gotovo. Sve je drugo čisto zrno, pa ako i nije suho zlato.

— Misliš, da se ne varaš?

— Ne varam se, jer poznam svakoga u dušu.

— Međutim, moj Djede — reče Janko smijući se — mi se raspripovijedali, kao da i nemamo drugog posla.

— Lako ćemo mi svršiti svoje poslove. Nego — nisam vam pričao, da sam dugo razgovarao s Lujinom. To vam je nesreća i kukavica, kakve nema među ljudima.

— Ne prestrogo, Djede!

— Još je sve ovo malo, kako on zaslužuje. Slušajte: svi pripovijedaju, kako je pojeo za tri čovjeka i popio toliko, da se je jedva otrijeznio, a on sada hoće mene uvjeriti, da je samo nasilu malko okusio, jer nije mogao drugačije! On je,

kaže, išao tamo, samo da čuje, što će im Filipin govoriti, a on se meni kune i preklinje, kako je bio vrlo miran, hvalio — kaže — gospodina Janka i naš rad i sto drugih čudesa.

— Ne mogu se više ni sjetiti, što je sve nadrobio, a nije ni vrijedno spomena, nego samo da znate, kakav je čovjek!

— Ne može drugačije ni biti.

— Ja sam ga dobro ispovjedio i ispreskakao, da će zapamtiti. Pitao sam ga, kako je mogao kao pošten čovjek ići k prijatelju na večeru s nakanom, da ga samo uhodi, i za koga bi ga uhodio? Komu je to potrebno? A on — poklopio se ušesima, nešto rokće poda se i ne odgovara. Ne bojte se — može se pričestiti, koliko sam ga ispovjedio!

— I misliš, da će od toga itko imati bilo kakve koristi? On mora proći svoje, mora — kako ti kažeš — proroktati, što mu je ostavljeno, i tu mu ne pomaže nikakvo preskakivanje i ispovijedanje. Neka rokće!

— Neka rokće, ali će i zapamtiti, kada je sa mnom razgovarao.

— Ne će, Djede, ništa zapamtiti! Kao da si bacio kamen u vodu: rupa je bila, samo dok je kamen propadao, a kolobar oko rupe samo malko dulje.

— A, neka i ne pamti! Meni je drago, što sam mu rekao.

— Ja bih opet morao u grad — reče Janko i odmah pođe.

— Ako vas bude tko tražio?

— Neka dođe poslije podne.

Išao je vrlo brzo, pa se i oznojio. Sunce je divno grijalo i već izmamilo prve cvjetiće po vrtovima.

Skrenuo je u jednu usku, zabitnu uličicu i poslije tridesetak koračaja ušao u neku staru, neuglednu kuću. Unutarnja su vrata bila zaključana, pa kada je pozvonio, otvorila mu je neka stara žena.

— Je li gospodin u kući? — upitao ju je.

— On je uvijek u kući, ali ne znam, hoće li vas htjeti primiti — odgovori starica.

— Hoćete li ga upitati?

Žena ne odgovori ništa, nego ode u drugu sobu i pokuca na vratima.

— Što želite? — javi se krepak muški glas.

— Gospodin Janko želi s vama govoriti — odgovori žena, ne otvarajući vrata.

— Odmah! — odgovori isti glas iznutra, a malo izatoga zaškripi ključ u bravi, vrata zacvile, kao da im netko trga utrobu, i jedva se otvore, a među dovratnicima se pojavi ugledan, častan lik čovjeka, na kojemu bi teško mogao odrediti, koliko mu je godina. Mršav je i koštunjav, koža na licu mrka i malko smežurana, no oko živo kao u mladića i držanje tijela uspravno, sigurno i odrješito.

— Milo mi je, što vas vidim — reče, zaključavajući za sobom vrata i odgovarajući na Jankov pozdrav. — Što mi dobro nosite?

— Došao sam, samo da se porazgovorimo, pak ćete vidjeti, da li sam vam štogod donio — odgovori Janko.

Žena je izišla i zatvorila za sobom vrata, a njih su dvojica sjeli kraj velikog okruglog stola.

— A vi ćete vidjeti, da li ćete štogod od mene odnijeti — reče on, odgovarajući na Jankovu misao. — Vidim i čujem, kako se razvijaju prilike. U glavnome — nema nikakvih iznenađenja.

— I meni se tako čini.

— Ovo, što neki iskaču iz kolotečine — ?! Da li vas to zabrinjuje?

— Čini mi se, ne. Nastojim da budem hladnokrvan.

— To je dobro. Tako sam i ja čuo, jer su mi se već tužili sa svih strana, a to vam je najbolji dokaz, da idete ravno. Bilo bi mi žao, da se tuže samo oni, koji su pretjerani, a isto tako ne bih želio, da su nezadovoljni samo oni, koji su na posve protivnom kraju.

— Ja nastojim da ne kolebam, no neizmjerno mi je teško, te često puta ne znam, jesam li još živ ili sam već davno mrtav, pa lebdim nad svim ovim ljudskim bijedama i gledam ih nadzemaljskim mirom i ravnodušnošću, ili sam pokvaren, pa nemam više osjećaja za nevolje i nesreće svoga bližnjega.

— Ne bojte se takvih osjećaja, jer su vam najbolje i najsigurnije mjerilo. Ne može postojati milosrdnost, gdje postoji pravda. Ne može biti strog sudac, tko vidi ljudsku slabost, kojoj čovjek nije kriv. Zar možete zamisliti sliku i priliku

Božju, koja ne bi htjela biti dobar i savršen stvor svojeg Stvoritelja? Htjela bi, ali ne može — — — Stoga ona i ne traži milosrđa, nego očekuje pravdu: onakva je, kakva može biti!

— Razumijem vas.

— Stoga mi ne možemo ni goniti ni progoniti, nego moramo vazda biti uz svojega brata, da mu se nađemo u pomoći, ako počne padati, ili da ga ustavimo, ako zakorači, da učini zlo. To je nauk i to su propisi i načela. Naravno, ima posrtaja, koje je teško spriječiti, jer su predviđeni i potrebni nekome za njegov razvoj. On bez njih ne bi nikad mogao okusiti svih bolova, koji su mu potrebni za njegov razvoj, pa stoga mora posrtati, mora možda i padati i učiniti mnogo zla i sebi i drugima. Ovo je moralo biti, što se je odigralo ove neke noći. Mi možemo ne shvaćati, možemo se i zgražati, možemo biti i tužni zbog toga, što još uviiek imademo tako slabe braće, koja padaju i preko slamke, ali se ne smijemo čuditi i ne smijemo dopustiti svome naglom osjećaju, da nas obuzme i navede na prenagao sud. Što ste odlučili u tome slučaju?

— Ništa.

— A što kanite učiniti?

— Prepustiti, da vrijeme prijeđe preko toga svojom branom, pa ćemo onda vidjeti, da li će uopće išta i ostati. Ako bi što ostalo, nadam se, da ćemo već naći lijeka i za te brazgotine, koje će tada već biti veoma stare i neosjetljive.

— Dobro mislite. Čujem o nekim šaputanjima i ubacivanjima velikih mudrolija. Jeste li vi čuli za to?

— Već po načinu, kojim ih spominjete, čujem, da jednako gledamo na te pojave. Čuo sam, iako nastojim, da pojedinosti i ne doznam, jer one na stvari ništa ne mijenjaju. To je svakako mnogo bolesnija pojava od one noćne pijanke, koja može biti časovita zabluda. Ovo je, naprotiv, proračunata i promozgana mreža.

— Ukoliko se tu uopće smije spominjati mozak — mislim, naime, na zdrav mozak!

— To je točna opaska. Cijeli postupak pokazuje nedostatak i mozga i srca, no mi znademo, da u tjelesima imade

i mozgova i srdaca, koji bi morali resiti svako stvorenje prije negoli — sliku i priliku Božju. Prema tome — ne smijemo se iznenaditi.

— Drago mi je, što ni tu niste prenagli. I to sam već čuo od drugih: i s jedne i s druge i — recimo! — sa srednje strane. To me veseli. Ne znam, da li se vi možete već toliko sabrati, da vidite jasno?

— Gdjekad mogu, no redovno 'oš ne mogu.

— Kada bi vam uspjelo da ovdje pogledate, vidjeli biste veoma zdrav razvoj. Malko buran i neočekivan, ali — posve priprost i posve prirodan razvoj života.

— Nisam još na to ni pomišljao, da se saberem i da onda pokušam to promatrati, a samo sobom nije mi još došlo, da bih neočekivano opazio.

— Meni su već toliko o tome napunili uši, da sam se morao zatvoriti i vratima i ključevima, pa onda i tjelesno i duhovno, dok sam ostao sa samim tim događajima i ljudima, da ih mognem posve sabrano i bez ikakova utjecaja sa bilo koje strane mirno i nepristrano promatrati. Možemo biti bez ikakove brige. Istina — moram vam priznati, da sam se veoma iznenadio, kada sam vidio, no — iznenađenje je dokaz samo, da ja nisam prije bio otvorio očiju, da vidim. Tko daleko vidi, nikad se ne iznenađuje, ili barem: redovno se ne iznenađuje.

— Veseli me, što ne će biti zlih posljedica, a inače — moramo sve prenijeti. Moram vam iskreno reći, da se ni ja nisam iz toga bojao velikog zla, jer ja vjerujem u zdravi nagon nepokvarena i priprosta čovjeka. On često zabrazdi i pretjera, ali u odlučnim časovima ipak iziđe na pravi put.

— Što mislite o vulkanskoj djelatnosti?

— Ne znam, da li se varam ili ne varam, no ja osjećam, da su blizu veoma jake provale. Smio bih reći, da ih sigurno osjećam.

— Jeste. One nisu daleko. Čak se i Gravis sprema, da nam priredi malo iznenađenje. Već je i bio dugo miran, pa su ga neki već počeli klevetati, da je i zaboravio svoj posao. Sad će ubrzo opet vidjeti njegovu veličanstvenu snagu u svoj njezinoj užasnoj ljepoti.

— Ja ne vidim ovakvih pojedinosti.

— Dosta je, da osjećate sam događaj — — A sada, dragi moj brate: imajte i dalje čvrste živce i svoje uzde u svojim čvrstim rukama — rekao je i pružio mu ruku na pozdrav. Janko prihvati pruženu ruku, nakloni se i časak tako ostane. — Mi ćemo se skoro posve sjediniti — reče tajanstvenim glasom tako, da su Janka probili ledeni trnci, a zatim žurno zamače u svoju sobu, zaključavši za sobom vrata.

— — — Mi ćemo se skoro sjediniti — — — Gdje? Kako?! — — —

7.

Nabavio je najnužnije i opet dao stanu vanjsko lice ljudskog obitavališta. Trebao bi bio kupiti još mnogo stvari, da je htio samo nadomjestiti sve, što su polupali, no na to nije mogao ni pomišljati, jer nije imao toliko novaca.

Pokazivao je Stožini, što je kupio, vodajući ga po sobama.

— Vi biste mi morali pomoći, da naknadim svu štetu — reče mu posve ozbiljno.

— A molim vas, kako dolazite na tu pomisao? — iznenadi se Stožina. — Vi lupali i nagonili druge, da lupaju skupa s vama, a ja bih sada trebao nadomjestiti, što ste upropastili! To je divno umovanje!

— Ja nisam za sebe ni na svoj račun priređivao pijanku. Ja bih, u najboljem slučaju, bio s nekoliko prijatelja na zajednički račun udesio štogod večere, bili bismo malko i popili, a možda bismo se bili i nacuclali do prave kršćanske mjere, ali ne bismo bili stvarali onakva čudesa, kao što je to bilo, kada ste bili vi domaćin.

— Čini mi se, da ipak imadu pravo, koji tvrde, da vi niste posve pri sebi! — odgovori Stožina posve mirno i ozbiljno. — Gdje sam ja bio domaćin i što ja uopće imam s vašom pijankom?

— E, pa dobro, dobro: to vrijedi pred drugima, i ja se ne ću ogriješiti o svoju riječ, ali kada smo sami —? Ja još nikad nisam pogazio riječi, zapamtite to, ali isto tako ne mogu

mirno podnijeti ni da drugi svoje ne drže, kada imadu sa mnom posla. Nemojmo se ni varati ni šaliti.

— Ja se ne šalim s vama, jer nemam za to nikakva razloga, ali ni vi ne smijete zapadati u bedastoće. Nemojte biti kao bukva, kada znate, da ste na nišanu svih očiju i svih ušiju.

— E, moj gospodine! Sa šupljom se mješinom ne ide po vino, a ni s uzdrhtalim gaćama na medvjeda! Ja sam već svega i svašta prošao: dobivao sam batina kao vol u kupusu, a dijelio sam ih kao mahnit; valjao sam se pijan po grabama i druge sam napijao, da tri dana nisu mogli doći k sebi; bio sam na situ i rešetu, ali jedno još nikad nisam bio, a to je — kukavica još nisam bio niti ću ikad biti, pa i glavom platio! Jeste li me razumjeli! Ja što hoću, to hoću; kuda navrem, tuda i prodrem, bez obzira, hoće li tamo na drugoj strani proviriti — živa ili mrtva moja glava! Sporedno je — ona mora prodrijeti na drugu stranu! Samo je to, što se pita.

— Nemojte, molim vas, ludovati, kad ste inače prilično pametan čovjek — opomene ga Stožina. — Ne ćete sigurno zastupati mišljenje, da moramo izići na raskrižje i sipati na sva četiri vjetra, što hoćemo i što kanimo!

— Što se mene tiče, možemo i tako! Ja sam vazda u svaki posao zalagao sebe cijeloga i nikad se nisam ni štedio, a kamoli da bi se polovičio i s jednom polovicom udarao naprijed, a s drugom virio iza ugla i čekao, da vidim, kako će pothvat uspjeti, pa da se onda odlučim i s onom drugom polovicom. Ja sam takav, pa i glavom platio. Zbog ovakove je moje naravi moj otac dao izravno mojoj djeci, što je kanio ostaviti meni, a žena me već osam puta bila ostavila i — vazda se povratila. Ja se ne sramim, što sam takav, jer u tome nema ništa nečasna.

— Ali luda ima dosta! — reče Stožina veoma mrko i zabrinuto. — Kao da je đavo ušao u vas.

— Vi se varate! Ako je ovo đavo, što iz mene laje, onda se je on sa mnom i rodio, a žalosno je, da vi — kao dobro oko i oštar promatrač ljudi — niste dosada u meni opazili tolikoga gospodina.

— Vjerujte mi, da ste danas posve drugi. Meni se čini, kao da sam pao iz oblaka ili kao da ste vi pijani, ludi, što li?

— Ništa se vi ne bojte za mene, nego da se vratim na polaznu točku: svakako biste mi morali pomoći, da stan napunim.

— O tome ni govora. Da imam, dao bih vam bez ikakova obzira na način, kojim ste se ovako ogolili, ali nemam ni sam ništa.

— Kad se povratite s puta. Jeste li za to?

— O tom po tom. Međutim, čini mi se, da će gospodin Janko na putovanje, pa onda ne će biti ni potrebno, da ja zasada odlazim.

— Vidim ja, što je. Prepadoste se vi moga ludovanja, pa se ne usuđujete ostaviti poslova na meni! O tome se radi, a ne o Jankovu putovanju. Nemojte vi sa mnom tjerati visoke politike! Vidim ja i kroz maglu, koju sipate između nas.

— Ozbiljno vam govorim, pa tako i primite. On će otići na liječenje, a onda je polje slobodno.

— Tko vam jamči, da će otići?

— Udovica. Ona mi se je obvezala, da će ga poslati na kopno.

— A vi njoj vjerujete?

— Ne bih joj vjerovao, da zna, da radi za nas, no ona vjeruje, da je to sve za Jankovo zdravlje.

— Ja sam se baš sada spremao, da idem k njoj, pa ću je pitati.

— Molim vas, nemojte joj ni spomenuti za živu glavu! Uvjeren sam, da bi joj postalo sumnjivo, kada bi čula i vašu veliku zabrinutost za njegovo zdravlje i život. Već je i meni postavljala veoma sumnjičava pitanja tako, da sam se već bio pobojao, da je igra završena. Nemojte se ni taknuti tog pitanja, već ako bi ona što spomenula, vi se pretvarajte, da ništa ne znate. Ona bi mogla početi ispitivati, ako što sumnja, pa budite veoma oprezni. Vi imate o čemu s njome razgovarati.

— A, ne! Varate se. Mi možemo naše razgovore završiti s dva — tri pokreta ruku i s nekoliko znakova. Eto vam svih naših razgovora!

— Tu ćete se pošteno nasaditi — reče Stožina i podrugljivo se nasmije.

— Za tim se i ide! — usklikne Filipin, tumačeći njegove riječi na svoj način.

— Vidjet ćete, da baš niste ni išli za onim, što ćete stići. To vam ja proričem, a nisam ni Janko ni Jankov učenik, pa da se petljam u proricanja.

— Nije prvi put, pa ne će biti ni posljednji, da ste bili loš prorok. Vidjet ćete, osim ako sam ja posve ishlapio i poludio, kako ste mi vi to nekoliko puta rekli.

— Ne kanite mi prigovarati? Vi znate, da i ja imam dosta oštar jezik, a — baš vi nemate prava, da tu manu bilo kome prigovarate, pa da je i još jače izbočena negoli se je pokazala u našem današnjem razgovoru — razumije se: s moje strane.

— Ne prigovaram vam, nego sam samo spomenuo. Nego, da se povratimo: zar vi doista kanite otputovati?

— To ćemo vidjeti za koji dan. Sve mi se čini, da ne ću trebati, jer će — kako vam rekoh — vjerojatno on otići, a onda će biti potrebno da budem ovdje.

— To lakše meni! Inače bi sve bilo na mojim leđima, a kako sam ja lud, mogao bih u onoj naglosti počiniti svakakvih rusvaja.

— Ne će biti potrebno, jer će sve ići mirno kao u crkvici. Vidjet ćete.

— Hoće, ako i vi budete ovdje, no ako ja sam budem provodio, onda ne jamčim, ni da će biti kao u sakristiji, a kamoli kao u crkvici.

— Vidjet ćemo za koji dan. Za slučaj, da ja budem odsutan, vi ćete imati točne upute, kojih ćete se morati držati, pa će i tada ići kao po loju. Glavno je, da su ljudi na mjestu i da svaki znade, što mu je dužnost — govorio je Stožina posve mirno i uvjerljivo, promatrajući pauka u jednom uglu pod stropom. — Ne znam, što kani s tečajevima? Tražio je osnove i mnijenja, a sada se ne miče.

— Zasad još moramo raditi po starim odredbama, pa nije ni hitno, da izdaje nove. Samo je pitao, da vidi, kako mislimo. Na tome nema ništa zla.

— Međutim — reče Stožina i pruži mu ruku — ja idem.

— I ja ću, pa možemo skupa.

— Ne. To nije pametno, da nas vide skupa Vi ostanite koji čas, a ja idem. Moram malko protrljati Velečasnoga, da se ne bi ukočio i okamenio. Gledao sam ga s prozora jutros, kad je prolazio ispred moga stana. Ide kao peta gladna godina!

— Da imade malko više odlučnosti i nešto mozga, ne bi bio loš.

— I da mu je Bog dao i malko vjere — dometne Stožina.

— U što vjere? Zar je on nema dosta?

— Nema vjere u čovjeka.

— To je posve opravdano bezvjerje! Kako će vjerovati u čovjeka, kad ga sretaju same zvijeri u ljudskoj prilici!

— S vama se danas uopće ne može razgovarati, pa je najpametnije, da idem — reče Stožina i žurno pođe.

— A niste mi poželjeli ni »dobar uspjeh«!

— Mislite — kod udovice?

— Da.

— Ni lovcima se to nikad ne smije poželjeti, jer onda poslije za neuspjeh krive druge. Vi ćete nagrabusiti i bez moje želje!

— Lizali biste vi prste, kada bi vam moglo biti onako, kako će biti meni — odgovorio je Filipin, prateći prijatelja do na stubište.

Obukao je bolje odijelo, uredio se, dotjerao se, ulickao se i pošao kao na zaruke. Osjetio je, da je malko nemiran, što inače nije njegova slabost.

— Što si se uzdrhtao, životinjo! — šane on sam sebi, stisne šake i stegne usne, pa požuri korake, da zatomi taj neugodni osjećaj.

Primila ga je Fila.

— Ako sam došao u nezgodno vrijeme, potjerajte me! — reče joj on veoma tiho i povjerljivo.

— Ni najmanje! — odgovori ona glasno i veselo. — Vi ste nam uvijek dobro došli.

— Zahvalan sam vam od svega srca! — prošapće on i ponovno joj stisne ruku.

— Nemate mi za što biti zahvalni, a ako biste trebali — onda bi zahvalnost morala biti uzajamna. Zar ne? — upita

ona i zamamno mu se nasmiješi. — Ja znam cijeniti prijateljstvo.

— Uvjeren sam! — odgovori on i šane: — Oprostite mi... jesmo li sami?

Ona mu malko namigne, metne kažiprst na usta i lagano psikne.

Skoro u isti čas uđe Marialba.

— Nemojte me izbaciti — reče joj Filipin. — Nije moja krivnja, što me same noge vuku ovamo. Ja ne trebam nikad misliti, da ovamo idem, već naprotiv — moram se vazda boriti s nogama, da me ne nose ovamo prečesto i posve u nevrijeme.

— Nema opasnosti, da bismo vas izbacile, dok se vladate pristojno — odgovori Marialba, smiješeći se.

— A inače? — upita on, pa se i sam zasmije.

— A inače se nemojte zanositi, da smo u kući same ženske, jer biste se mogli žestoko prevariti. Kao lavice smo — govorila je ona veoma ljubazno i prijateljski.

— Istina, ja nisam strašiv, no da i dođe do takvoga sukoba, ja sam spreman da se unaprijed priznam pobijeđenim i — izbačenim.

— Vitez!

— Bez ljage i mane — dometne Fila.

— Nastojat ću, da takav i ostanem — odvrati on i kićeno se nakloni. — Ne dođoh na svijet sa mnogo pari rukavica, no ovaj mi jedini mamičin služi veoma dobro i ne da mi, da griješim prema ženama.

— Oprostite mi — reče Fila, čuvši, da je netko došao i da pita za nju. — Poslovi su poslovi.

— Marialbo! — šane Filipin. — Pogledajte me i čitajte na mome licu, da ću poludjeti za vama.

— Samo ne ovdje, molim vas! — odgovori ona vrlo ozbiljno, ali nimalo ljutito. — Na ulici radite, što vam drago, a ovdje poštivajte tuđu kuću, u kojoj su same žene.

— Oho! To vi meni preozbiljno propovijedate! — reče on i nenadano je ogrli i poljubi. Ona se trže, skoči i ote mu se iz ruku.

— Ovo vam je jedini odgovor! — reče i udari mu svom snagom zaušnicu.

On se trže, kao da je gromom ošinut, razrogači oči i zine, da nešto reče, ali mu riječ nije htjela na jezik. Zanijemio je.

— Ako se još jednom drznete, da ponovite svoj bezobrazluk, onda ćete vidjeti, da znam baratati i drugim oružjem osim ruke! — govorila je ona nasilu mirno i sabrano, kao da raspravlja o kakvom poslu, dok ju je on zabezeknuto gledao i jedva se snalazio.

— Oprostite mi! — bile su prve riječi, koje je izgovorio.

— Ništa, ništa! — odgovori ona. — Vi ne znate drukčije, a ja nisam smjela drukčije, pa je sada sve u redu. Kao da nije ništa ni bilo. Samo zapamtite, što sam vam rekla: ako još jednom pokušate da mi nametnete svoju volju, ne ću gledati, čime ću vas!

— Oprostite mi — opet će on već slobodnije — ali vi niste pri sebi. Vi ste poludjeli.

— A, tako vi to mislite! — iznenadi se ona. — Ja sam poludjela, a vi ste pobjesnili — je li?

— Znate, gospođo — govorio je već sigurno i mnogo mirnije — to mi se još nije desilo, a siguran sam, da se ne će ponoviti.

— Ne će, ako se budete pristojno vladali.

— Ne će ni u kojem slučaju... za to vam ja jamčim — odgovori on. — I još nešto, dok smo sami: zašto se i prošloga puta ne pobuniste?

— Zahvalite Bogu, što sam već mirnija, jer biste inače i na to pitanje dobili odgovor, kakav zaslužujete — odgovori ona.

— Ja mislim, da je u vama nečastivi — reče on savršeno mirno i nasmije se, kao da se nije ništa ni dogodilo. — No, ne bojte se, potražit ću ja toga vašeg nečastivoga! Nemojte ovo uzeti kao neprijateljsku grožnju, nego samo i jedino kao muževno obećanje. Vjerujte mi, što vam rekoh! Ne ćemo se mi goniti ćuškama kao derani — — —

— Divim vam se, vjerujte mi, da vam se divim! — odgovori ona. — Ne pojmim, otkud vam tolika količina drskosti i bezobrazluka! Vi govorite sa mnom kao s kakvom kuharicom, koja vam je krišom donosila kolače u đačku sobicu.

— Ne, gospođo. Nemojte podcjenjivati vrijedne i zaslužne kuharice. Ja vam govorim, kao što se govori ženi, a

žena ste i vi, kao što je žena i svaka kuharica. Žena i ništa drugo nego žena!

— Vas ste dvoje opet, čini mi se, u ratu! — reče Fila, ulazeći.

— O, varaš se, draga moja! — odgovori joj Marialba i nasmije se. — Među nama vlada savršen mir. Istina je, da sam ja malko uznemirena, jer sam se sjetila, da bih morala otići u voćnjak, da vidim naranče. Sigurno su svi oko nas obrali, pa je krajnji čas, da beremo i mi.

— Sada bi išla? — iznenadi se Fila.

— Morala bih — odgovori ona i ustade. — Oprostite mi, no moram otići.

— Idete u voćnjak sada? — upita Filipin bez ikakva osobitog naglasivanja. — Baš mi je žao, što odlazite, a nismo se ni porazgovorili.

— Oprostite mi, ali doista moram ići — odgovori ona. — Mi ćemo već razgovarati drugom zgodom.

— I ja se nadam! — odgovori on i značajno joj se zagleda u oči. Ona uzvrati pogled neobičnom snagom i odlučnošću, no to njega ne smete. Gledao ju je veoma drsko i jedva joj primjetljivo namignuo.

Kada su on i Fila ostali sami, dao je maha svome širokome raspoloženju bez ikakve stege i granice, a ona mu odgovarala s puno oduševljenja. Koliko god je bio veseo i zadovoljan, nastojao je da zabavu čim prije završi i izmakne. Budući da se njoj nije nikud žurilo, nije joj bilo pravo, kada je vidjela, da želi izmaknuti, pa mu je to i prigovorila. Ispričao se je nekim poslom i otišao, prije negoli je minulo pola sata od Marialbina odlaska.

Išao je žurno, računajući, da je putem više ne možestići, a želeći opet, da se ne uputi natrag, prije nego on tamo stigne. Znao je poprilici, gdje je njihov voćnjak, pa se nije bojao, da ne će pogoditi pravog puta.

Marialba je, međutim, sjedila u svojoj sobi i čitala, čekajući kao na iglama, da on pođe, a kad je čula, da su za njim lupnula vrata, doletjela je k Fili i prasnula u smijeh.

— Što znači ta igra? — začudi se Fila.

— Značenje je vrlo jednostavno — odgovori Marialba. — Ne dam se gnjaviti. Gadi mi se.

— Nisi otišla u voćnjak?

— Nisam ni kanila ići. Samo sam tako rekla, da ne moram otvoreno kazati, da ne ću s njim razgovarati.

— Vjeruj mi, da te ne razumijem — govorila je Fila, sjela prema sestri, metnula ruke u krilo i u čudu je promatrala. — Ne razumijem te. Čemu je potrebno, da ga izbjegavaš i da se skrivaš u svojoj kući?

— Rekla sam ti, da mi se gadi, a to je dovoljno tumačenje moga vladanja. Trebaš li još što?

Sestra joj ne odgovori, ali ni ne skide s nje svoga upitnog pogleda.

— Onda slušaj: napastuje me i ne da mi mira, čim ostanemo sami. Užasno je nasrtljiv.

Fila ju je i dalje gledala s jednakim nerazumijevanjem i čuđenjem, kao da je pita: — I to je sve?

— Nije dosta ni to? Meni je već i to odviše, no čuj još i ovo: on je oženjen čovjek!

— Pa, što onda? — upita Fila. — Što je time izgubio?

Marialba se nasmije i iza kratke šutnje reče:

— Imaš pravo, Filo, ako gledaš pred sobom samo muškarca! Ja tako ne gledam. Istina, u ovome slučaju moje držanje ne bi bilo prema njemu drugačije, i da nije oženjen.

Fila nije promijenila svoga držanja, kao što se nije promijenilo ni njezino shvaćanje toga slučaja: ne razumije ga. Čemu je potrebno s čovjekom praviti sukobe i stvarati nepotrebne prizore, kada se svi ti poslovi mogu i moraju obavljati u najvećoj tišini neprimjetljivo i za sebe, a kamoli ne za sve ostale! Napastuje ju? Naravno. Kakvo bi on bio muško, da ga žene ne zagrijavaju, a kad ga zanimaju i zagrijavaju, onda mora zagrijavati i on njih! Oženjen je? A tko je uopće računao s tim, da je neoženjen? Zar je Marialba pomišljala, da bi se on mogao njome oženiti! Toliko zna o njemu i ona, koliko treba, da ga — ne poželi za muža: izvrstan muškarac, poželjno muško, neodoljiv mužjak — nikakov muž svoje žene! To je posvećeno iskustvo.

— Uostalom, Filo — reče Marialba veoma predano i meko. — Zar je potrebno, da nas dvije o tome raspravljamo? Ja ne mogu drugačije, a ti ćeš, kako ti možeš. Je li ovako pravo? Mene ne smeta, što on k nama dolazi, no ja

ću ga izbjegavati posve pristojno i nenapadno, jer tako moram činiti.

— Najzad — progovori Fila iza duge šutnje — imaš potpuno pravo. Radi, kako misliš da moraš raditi. Moram ti samo reći, da meni doista nije neugodan.

— Meni jest. Meni je gadan, ali ti moram priznati, da nije samo on izvor tih mojih osjećaja. Razlog je donekle i izvan njega, u mojim osjećajima.

— Zaljubljena si u Janka.

— Kao i ti.

— I u Marka.

— To jesam! — odgovori Marialba čvrsto i odlučno.

— Zaista?! — upita Fila iznenađena, ali se u glasu nije iznenađenje odrazivalo onoliko, koliko je ona to željela pokazati.

— Jesam. U njega jesam zaljubljena! — ponovi Marialba.

— A što veliš za Polita? — upita sestra posve slučajno, jer joj je misao metnula riječi na jezik. Kraj Marka je posve nužno opazila i Polita.

— Njega prepuštam tebi! — odreza Marialba bez i najmanje natruhe zlobe. Reče, jer joj je tako naletjelo na jezik.

Fila grune u grohotan smijeh i udari dlanom o dlan, pa reče:

— Misliš, da bi mi škodilo! Onakav momak — — —

Iza tih riječi ustade i priđe k prozoru, pa se zagleda na ulicu.

— Evo Janka! — vikne Marialbi.

— Zovi ga ovamo — odgovori joj ona i pritrči k prozoru.

Janko ih pozdravi, čas zastane, a zatim skrene u njihovu kuću.

— Baš sam ga željela! — reče Marialba zadovoljno. — Možda sam i ja stekla snagu, da mogu svoje misli nametnuti drugome.

— Zar si ga u mislima zvala, da dođe?

— Ne. To nisam, ali sam mislila na njega.

— To nije dovoljno, da nekoga dozove.

— Ja se u to ne razumijem baš nimalo, ali — glavno je, da je on sada tu.

— Imate li za me malo vremena? — upita ga Marialba već na kućnom pragu.

— Za vas uvijek — odgovori on veselo i uvjerljivo. — Štoviše: morate znati, da sam se i sam kanio svratiti k vama. Možda ne bih bio sada odmah došao, ali bih ubrzo bio ovdje. Dajte da čujem, što mi imate reći!

— Velike novosti! — odgovorila je Fila u sav glas. — Samo — nastavi tiše — da ne čuju djevojke. Idemo u salon, pak ćete čuti.

— Sigurno su sve dobre novosti?

— Najbolje — odgovori Fila, uzme ga ispod ruke i uvede u sobu. — Znate li vi, dragi naš gospodine Janko, da je naša premila Marialba zaljubljena kao tetrijeb?

— Živjela! Tako treba! To me veseli! — klicao je Janko i uzeo Marialbine ruke u svoje i počeo ih njihati. — Tako treba.

Ona se je samo smiješila i užarena oka gledala u prijatelja, kao da mu tim mirom i takvim pogledom želi pokazati svu dubinu i svu iskrenost svojih osjećaja, koje on već — zna.

— Da: u Marka — šane Marialba. — Zašto bih se prenemagala i tajila? Nismo djeca.

— Tako je! — potvrđivao je on. — A sada, slušajte, djeco — reče on, kako je običavao govoriti u izvanrednim zgodama onima, koje osobito voli. — I ja nosim jednu veliku, veliku novost.

Njih se obje malko uspraviše i uperiše u njegove oči nijeme upitne poglede.

— Velika novost — nastavljao je on polako, gledajući preda se, kao da smišlja i bira riječi i izraze. — Slušajte. Jutros sam se probudio još prije zore. Htio sam opet zaspati, no nije mi se dalo. Bio sam već odviše budan. Vrtio sam se po krevetu i počeo osjećati, da je tvrd i neravan i uopće — neugodan.

— Onda ste ustali — reče Marialba posve nesvijesno, prateći svaku njegovu riječ i kretnju.

— Vi pogađate, Marialbo. Dajte nastavite, da vidimo, hoćete li pogađati i dalje.

— Uredili ste se i sjeli za stol, da radite.

— O ne, sestrice moja prelijepa! To nisam načinio, nego sam u cik zore izišao na obalu —

— I šetali obalom — nastavi ona.

— — prema Insidiosusu. Tamo sam na kuku sjedio i promatrao izlaz sunca

— A otud ste se povratili kući — reče Fila i nasmije se.

— Vi ste račundžija! — usklikne Janko i nasmije se. — Naravno je, da sam se otud morao povratiti kući, kada se dalje ne može! Ali daite vi recite. što sam sve doživio putem? To vi meni recite, lijepa moja gospođice Filo. Da vas tu vidim na mezevu!

— To ne bih znala reći, pa pogađanje prepuštam Marialbi. Njezina je mašta bujnija od moje.

— Išli ste kući kroz voćnjake — reče Marialba posve nehajno i slučajno.

— A tko vam je to kazao? — upita Janko užurbano.

— Ja ću vam razjasniti — odgovori mu Fila. — Pred kratko je vrijeme ona rekla, da mora u voćnjak, pa se sada tako sjetila, da vas pošalje onim putem kući.

— A kad je to ona rekla?

— Pred jedan sat, poprilici.

— E, ja sam onda već davno bio u gradu. Kroz voćnjake sam prošao odmah poslije granuća sunca. Bilo je divno sunce, i pomislite — — —

— Brali ste naranče u tuđem vrtu — reče Fila i podrugljivo se nasmije, dok ga je Marialba natrenimice gledala i na njegovim usnama vrebala riječi.

— Nisam krao, ali sam naranču dobio — odgovori on, smiješeći se, a pogled uperi u Marialbu.

— Je li moguće? — prošapće ona.

— Da, Marialbo: vi ste pogodili! Naranču mi je dao Marko — reče on veselo i opet uzme Marialbine ruke i srdačno ih zanjiše i strese kao dječarac, kad ne zna od pustog oduševljenja, što bi počeo i kako bi dao oduška svojim nabujalim osjećajima.

Ona se je previjala od milja pod dodirom njegovih toplih ruku, sva se pretopila u čeznutljivi pogled, koji je prelijevala u njegove nasmijane oči, da tamo nađe nove snage, kojom će se vinuti u nedokučive visine sreće i zaboravi sa svojim dragim žuđenim čovjekom.

— Bili ste s njim? — šaptala je kao u bunilu. — I razgovarali ste? — — —

— Razgovarali smo kao stari, dobri znanci, koji su se našli poslije dugoga vremena. On je divan čovjek, razborit, mudar i miran.

— To je istina! — potvrdila je Fila, koja nije shvatila osobitog značenja toga susreta. Sastali se... pa, nikom ništa. I drugi se ljudi sastanu i razgovaraju; sastanu se mnogi, koji se već duže vremena ne vidješe ili koji su se već bili i pozaboravili, pa — nikom ništa. Tako je i tu: sastali se, porazgovorili se, dao mu naranču i gotova molitva. — Kada smo posljednji put razgovarali, on je već bio odrastao momak, pa se je već tada vidjelo, da je veoma pametan i bistar.

— Zašto su se vaše porodice posvadile i razišle? — upita on nenadano i zagleda se u Filu.

— To vam je duga priča i velika tričarija — odgovori ona. — Zapravo se je radilo o nesporazumu, a kada se je jednom počelo raspravljati s vatrom i zanosom, tada se je — stvorilo pravo strašilo i užas, pa je bilo naravno, da smo prekinuli. A velim vam: trice i kučine!

— Drago mi je, što vi tako gledate na to pitanje, jer mene sada zanima, zašto ste i dalje u neprijateljskim odnosima, kada uviđate, da za to nema nikakva pametna razloga, a pametni ljudi ne rade nikada ono, za što nisu uvjereni, da je dobro i pametno. Možete li mi odgovoriti na to pitanje?

— Ne — odreza ona i nasmije se. — Ipak... možda i mogu, a odgovor bi glasio: Nema čovjeka ni u jednoj ni u drugoj obitelji, koji bi prekinuo taj besmisleni niz gluposti i običaja.

— A ako ja toga čovjeka nađem? Ako vam ja kažem, da takav muž postoji? — reče Janko veselo.

— Dobro mi došao! — odgovori Fila jednostavno i srdačno, bez i trunka ukočenosti ili pretvaranja.

Marialba je samo treperila od uzbuđenosti, slušajući taj razgovor i videći, kuda ga Janko vodi. Sva joj je utroba poskakivala, kao da je svaki pojedini organ postao samostalno živo biće i želi da na svoj posebni način dade oduška velikom nemiru, koji ga je zahvatio, uslijed tako silnog a neočekivanog događaja. Sreća joj je podizala u beskrajne visine cijelo

biće i nosila ga kroz nekušane i nepojmljive slasti i ljepote, te joj se je činilo, da će u besvjestici pasti i izgubiti se u opojnom milju.

— Hvala vam, gospođice Filo! — reče on povišenim glasom, kao da zaključuje kakav posao. — Vi razumijete, zašto je meni toliko do toga pomirenja? Ako možda sada i ne razumijete, razumjet ćete ubrzo.

Fila baci značajan pogled na Marialbu, ljubazno se nasmiješi i reče:

— Ja slutim, što vas vodi u vašem radu.

— I zadovoljni ste?

— Ako je zadovoljan onaj, koga se tiče, ja sam presretna — odgovori ona i pogleda Marialbu. Ona ne izdrži toga pogleda, već se munjevito baci sestri oko vrata i brizne u glasan plač.

— Marialbo, junače moj! — vikne Janko. — Samo polijevajte suzama radosnicama svoju sreću, da vam bolje buji i cvate, a međutim slušajte, što je dalje bilo.

— Oprostite mi — — Oprostite mi — šaptala je ona kroz rodne jecaje, pritišćući lice na sestrine grudi.

— Prošteno je, sestro moja, svima, koji su ljubili! — odgovori Janko svečano. — Samo vi plačite, a ja ću pripovijedati. Kada smo nas dvojica obnovili naše staro prijateljstvo, malko ga isprašili i oprašili, prešli smo i na druga pitanja. Tako sam se ja zanimao za vaš voćnjak, koji je kraj Markova, a s voćnjaka smo prešli u razgovoru i na pitanje o dobrim ili lošim susjedskim odnosima, koji među vama vladaju. Ja sam, posve naravno, i Marku stavio pitanja, koja su bila posve slična ovima, koja smo sada ovdje riješili, a on mi je na njih odgovarao baš ovako kao i vi, gospođice Filo. Kod njega me je još zanimalo, kako misli o tome njegova mamica.

— Molim vas? To me zanima! — požuri Fila. — Što je rekao?

— I ona misli o tome točno ovako kao i vi: treba ovo već jednom prekinuti, ali tko će se odvažiti na taj korak?

— A Marko? — upita Fila.

— On bi, ali se ne smije izložiti opasnosti, da ga izbacite iz kuće. I on je dijete velike kuće, i on je čovjek gospodin!

— Ali, molim vas! — usklikne Fila. — Kako je mogao tako misliti!

— Vrlo jednostavno i po svim pravilima zdravoga mišljenja. On nije ni mogao drugačije misliti nego tako.

— Ako je moguće — poče Fila mirno i dostojanstveno, kako dolikuje predstavniku stare kuće i velike obitelji — molim vas, budite vi našim poslanikom, koji će ga uvjeriti, da su mu naša vrata širom otvorena, a sigurno — reče, podigne sestrinu glavu među svojim rukama, zagleda joj se u oči i nasmiješi se, govoreći — a sigurno će naći otvoreno i koje srce! Je li, Marialbo?

Umjesto odgovora, Marialba ovije sestri oko vrata ruke, čvrsto je zagrli i stane je cjelivati.

— Polovica cjelova ide sigurno na Markov račun.

— Možda i više od polovice — prošapće Marialba. Po glasu se je osjećalo, da više ne plače, no nije glave podizala sa sestrina ramena, već je preko nje gledala prema prozoru. Primijeti, da joj Janko dobacuje veseo pogled iza Filinih leđa, pa i ona pogleda njega, blaženo se nasmiješi i opet žurno zakopa oči u sestrine haljine.

— Skrajnji je čas, da je udamo! — reče Fila Janku, nastojeći, da se već po zvuku i boji glasa vidi, da se šali, iako je odista mislila posve ozbiljno. Već podugo promatra te nagle nastupe plača i tuge, kojima Marialba podliježe, kad je živci izdadu, a po njezinu je mišljenju bilo moguće samo jedno jedino tumačenje: mora se udati, jer će poludjeti.

— Ja se ne slažem s vama! — odgovori Janko.

— Slagali se, ne slagali se, vjerujte mi, da ja dobro vidim — odgovori Fila posve ozbiljno. — Ja poznam žensku dušu.

— Ja ne, ali poznam svoju sestricu — odvrati Janko, smiješeći se — i ne dopuštam ni pomisli, da je njoj stalo do bilo kakve udaje. To naprosto nije moguće. Je li, sestro Marialbo, da se ja ne varam?

— Ne varate se! — potvrdi ona posve čvrsto i odlučno.

— Nije joj stalo do bilo kakve udaje, ali bi se za Marka udala — nastavljao je on. — Je li, sestro Marialbo, da se ja ne varam?

— Ne varate se — potvrdi ona opet, samo nešto slabije i nesigurnije.

— Tako je — reče on zadovoljno. — Ja dobro poznam svoju sestru. Nego... da nastavimo. Vi onda, gospođice Filo, imenujete mene izvanrednim poslanikom svoje odlične kuće za rješavanje spora s Markovom kućom?

— Bez prava na opoziv! — potvrdi ona.

— Primljeno. Ujedno ću vam odmah dati i odgovor. Slušajte: ja sam vidio Markovo raspoloženje, a slutio sam, kakvo je i vaše, pa sam stoga odmah bio sam prigrabio pravo na posredovanje, jer sam očekivao, da će se dogoditi ovo, što ste mi vi sada rekli.

— Što ste se dogovorili? — upita Fila s velikim zanimanjem.

— Da ćemo u nedjelju poslije jedanaest sati doći skupa k vama u posjete. Predviđen je i slučaj, da vi ne biste željeli da ga primite.

— I na to ste pomišljali? — upita Fila, a Marialba se uspravi i zagleda se u Janka velikim užarenim očima, kao da će ga progutati od puste sreće i zadovoljstva.

— Morali smo misliti i na to, kad ja nisam bio siguran, da će sve ići ovako glatko.

— A što ste bili zaključili za slučaj, ako ja ne bih dopustila, da nas posjetite? — upita ona, smješkajući se.

— Naravno, nismo kanili doći silom. Bili bismo odgodili, dok vas ja ne bih obradio i predobio za ovaj naš pošteni posao. Doista nisam poznavao vašeg mišljenja — govorio je Janko, ne skidajući pogleda s Marialbe. Ona mu je uzvraćala poglede, no svaki je čas prinosila rupčić na lice i brisala ga, iako više nije imala što brisati, jer su joj suze presušile. Naglo ustane.

— Oprostite mi — reče — ja ću se odmah povratiti.

— Zaljubljena je kao kevica! — šane Fila i zadovoljno se nasmije. — Vjerujte mi, da sam stoga presretna, jer je već bila postala u gdjekojem času posve nesnosna.

— I ja sam sretan. Znate — — — Ljubav — zapravo: Ljubav — to je dosta duši. Duhu je dosta, ali tijelo je životinja nezasitna i proždrljiva, pa traži i obične trave za svoje dnevne potrebe — — Marialba je došla u taj opasni

procijep, u kome mnogi i mnogi ostavi velik dio svoga bića. Ona će sretno isploviti, jer se je namjerila na čestita momka, koji za njom luduje, pa ne će moći ni opaziti, da Marialba nosi u svojoj duši osim te njegove ljubavi još i svoje goleme, nebeske Ljubavi. To on ne će moći opaziti, jer ne će imati vremena da promatra. Opijen je već sada, a poslije će se uopće i prestati trijezniti s ovako divnom i pametnom i čestitom ženom, kao što je Marialba.

— Bit će divan par.

— Bez sumnje!

Marialba se je povratila osvježena, kao da ju je oprala jutarnja rosica.

— Bili ste lijepi i zaplakanih očiju, Marialbo — reče Janko — no sada ste prelijepi. Vjerujte mi.

Ona se je samo smiješila, osjećajući, da ne smije govoriti, jer joj je prijetila opasnost, da se opet rasplače, čim bi poremetila svoj sadašnji prividni mir.

— Divna je moja seka! — potvrdi i Fila zadovoljno i ponosno, više kao majka nego kao starija sestra. — Moram vam sada priznati, da sam bila nesretna zbog nje, kada je bila zabila u glavu misao, da se ne će više udavati. Vjerujte mi, da mi je gdjekad bilo, da se sita isplačem zbog te njezine odluke, jer sam dobro razumjela, sa kakvim je posljedicama skopčana. Sada mi je lakše, kada se barem nadam, da se je predomislila i da je udarila drugim stazama.

— Ja se ne ću moći snaći od puste sreće i zadovoljstva — govorio je Janko veselo, no u glasu mu se je osjećao neki tanašni mukli prizvuk sjete i pregaranja. Podigao je glavu, kao da jača šiju, da skuplja snagu za teret, koji se svaljuje na njega i koji on rado, svijesno i mirno prima na svoja pleća. — Već sada osjećam ugodne struje, koje će me podići, kada budem gledao, kako moja sestrica stupa laganim, ponosnim koracima pred žrtvenik — — A svi idemo na žrtvenik! Bez toga nema spasa — počeo je on kao u zanosu. — Netko danas, netko sutra, bilo u ovom bilo u onom obliku — — Vazda je žrtvenik, na kojemu se prikazuju krvne žrtve života za Život — — — Tako će i Marialba stupati pod teretom svoga divnog križa — — Ali će ipak biti Križ i na žrtveniku — —

Marialba je netrenimice gledala u njegove usne, dok se je Fila uznemirila, kao da traži, što bi počela. Nije osjetila značenja Jankovih riječi, pa nije razumjela, ni zašto ih uopće sada govori, kada treba govoriti samo vesele, pa i besmislene riječi.

— To je tako tužno! — reče mu prijekorno. — Kako ste nenadano zapali u tako plačljivo raspoloženje?

— Nastavite, gospodine Janko — šane Marialba.

— Oprostite mi, gospođice Filo! — trže se on. — Znate, ja nisam nikada prisustvovao ovako velikim i svečanim prizorima, pa se jednostavno ne mogu snaći i ne znam, kako bih se morao vladati.

8.

— Nastavite, gospodine Janko — ponovi Marialba. — Vi tako lijepo govorite.

— Ne, Marialbo. Oprostite mi, no gospođica Fila ima pravo, kada kaže, da sam zapao u plačljivo raspoloženje. Sada nije čas za takva mrnjaukanja! Moramo biti veseli, moramo pjevati, moramo vikati, vikati što bilo, samo da se viče, da se prsa nadimlju i šire! Moramo skakati i veseliti se, jer je jedna naša duša blizu svojoj zemaljskoj sreći! Je li ovako, Marialbo? Vi me sigurno dobro razumijete, pa onda razumijete i moje raspoloženje.

— Razumijem vas, pa bih stoga i željela, da i dalje govorite, kako ste bili počeli.

— — — Onako, spuštenih vjeđa, gledajući, što se tjelesnim očima ne vidi — — — Je li, sestrice moja?

— Da, da. Tako — — —

— Drugom zgodom! Vidite, kako me sestra Fila mrko gleda.

— To nije točno! — usprotivi se Fila. — Istina jest, da me ne oduševljavaju vaše tužne opaske, koje možda niti nisu tužne same po sebi, ali im je zvuk takav. Samo je to istina, no već se ne slažemo, kada vi nazivljete svoje riječi »mrnjaukanjem«, htijući očito time reći, da ja tako ocjenjujem vaše izjave. To nije točno, jer ja cijenim vaše nazore

i rado ih slušam vazda, osim sada, kada sam sva zanesena vijestima, koje sam čula, i događajima, koji će sigurno slijediti.

— Ti su događaji, na koje mislite, posve sigurni i neizbježivi — je l'te, gospođo Marialbo? — upita Janko.

— Ja ne znam — odgovori ona nesigurno i neodlučno, časak zamukne, a onda ponovi jače: — Ja doista ne znam ništa. Vidjet ćemo.

— I to je točno! — potvrdi Janko. — Ne znate, jer niste ništa čuli, a nisam čuo ništa ni ja, ali — — Ja sam vidio!

Njih se obje nasmijaše tim njegovim riječima, a on se zadovoljno zagleda u Marialbine oči.

— Nemojmo sada o tome — reče ona.

— Na službu! Recite, o čemu ćemo početi. Ja danas imam prilično slobodna vremena, jer sam već posvršavao, što sam do podne morao urediti, pa sam sada na vašem raspolaganju, ako imadete vremena, da mi ga poklonite.

— Za vas sve vazda! — odgovori Marialba, a Fila potvrdi:

— Doslovno tako i s moje strane.

— Sretan sam i zahvalan — odgovori on, naklonivši se i jednoj i drugoj — jer tako znam, gdje je i moja jedina luka na ovom svijetu, kada me uzvitla bura i oluja. Uostalom, ja to već davno znam. Recite, Marialbo, o čemu bismo onda? Ili da idem, da vas ne zadržavam.

— Ja nisam sada ni za kakav posao — odgovori Marialba posve jednostavno i nepromišljeno, te se Fila glasno nasmije. — Ne rugaj mi se. Već od jutros nisam raspoložena ni za kakav posao.

— Poslije te je razveselio Filipin — dometne Fila.

— A i on je bio ovdje? — upita Janko i već malko pokrene glavu, da pogleda Marialbu, no u zadnji se hip svlada.

— Učestao je, da nas gnjavi, dok ga jednom ne izbacim iz kuće — odgovori mu Marialba.

— To ne bi bilo... lijepo — odvrati joj Janko. — Ne samo što ne bi bilo lijepo od vas, nego ni on ne zaslužuje takva postupka. Ja sam uvjeren, da mnoga njegova izjava i mnogi pokret njegovih udova ne će vas ni jednu ni zadovo-

ljiti, a kamoli oduševiti, no iz toga nipošto ne slijedi, da on nije i veoma zabavan gospodin.

— Može biti, ali mene niti on zabavlja niti vidim njegove uglađenosti, jer vidim samo beskrajnu drskost raspojasana mužjaka! — govorila je Marialba i sa svakom riječi dolazila u sve jaču i jaču vatru tako, da je svršila misao već posve ljuta i uzrujana.

— Nije, sestro, jedini. Nije izuzetak svojeg roda. Nije bezobzirniji od mnogih i mnogih, koji se kreću po parketima — — —

— To može biti, ali to mu nije opravdanje, a nije ni razlog, da ja podnosim njegove ispade.

— Imate pravo. Htio sam samo naglasiti, da on ipak...

— Molim vas, pustimo i to — prekide ga ona u riječi. — Nije sada čas za takove razgovore. Nije vrijedno — — —

— Ja mislim, da rečemo koju o Marku — dobaci Fila posve mirno i ozbiljno, te se nije nikako moglo primijetiti, da se šali.

— Filo, nemoj me izazivati! — odvrati Marialba ozbiljno, ali ni ljutito ni uvrijeđeno.

— O čemu bismo? — upita Janko i glasno se nasmije. — Oprostite, što se smijem, no sjetih se nespretnih ljubavnika, koji počinju prve šetnje u gradskoj okolici, pod teretom dviju strašnih muka i briga: prva je, da ih tko ne će vidjeti i prijaviti ih roditeljima, a druga je, u glavnom njegova briga, o čemu će razgovarati. To su prve muke svake prve ljubavi. Zapravo, tu se još i ne radi o ljubavi, nego samo o buđenju. To je prvo proljetno lepršanje malih poletaraca, koji osjetiše, da su dvaju spolova. Tako se sada i mi pitamo: o čemu ćemo?

— Ja imam posla, pak ću i tu brigu i zabavu prepustiti vama dvoma, iako mi je žao, što ne mogu s vama... tražiti, o čemu bismo razgovarali — reče Fila i ustane.

— Mislite ozbiljno, da nas ostavite u ovako svečanome času? — pitao je Janko, smijući se.

— Najozbiljnije, a znam, da mi ne ćete zamjeriti — odgovori ona i izađe. — Čim dospijem, povratit ću se, da nastavimo.

— Znate, o čemu ćemo? — reče Marialba, kad su ostali sami.

— O čemu? Ja sam raspoložen za sve, što poželite.

— Izvrsno! Tako mi sada ne ćete izbjeći — reče ona veselo. — Molim vas, dovršite mi vašu priču.

— Moju priču? — iznenadi se on. — Moja priča još teče, još se razvija. Ja barem držim, da još uvijek živim ovim malim zemaljskim životom! Kada svrši ta moja priča — možda ćete je vi, draga moja sestrice, pripovijedati svojoj maloj curici ili svome zlatnom momčiću — — —

— Ne mislim ja na tu priču! Onu o vašoj ljubavi!

— A, onu! — reče on i obori glavu, kao da mu je odsječena. — Rekao sam, da sam raspoložen za sve, pa ne mogu sada reći drugačije. Raspoložen sam i za to. Gdje smo ono prestali pripovijedati?

— — Vi ste doživjeli silan, užasan slom — govorila je Marialba, nastojeći, da što vjernije ponovi njegove riječi — a sve se bojite, da ga nije doživjela i ona, iako nije bila kriva. Bila je samo slaba žena.

— Da, da. Tu smo prekinuli našu priču — govorio je on kao u nekoj omaglici ili u vrućici. — I sada bi trebalo nastaviti — — — A niste mi rekli, Marialbo, što vam je pripovijedao moj prijatelj Filipin. On je inače veoma zabavan čovjek. Gdjekad je i duhovit, te za njim upravo luduje većina žena, s kojima dođe u doticaj.

— Dobro kažete: većina. Mene ubija njegova duhovitost, jer je sirova, kao da odvaljuje od bukve koja je istom posječena. Ja sam vidjela, kako on umuje: čim drzovitije i smionije, tim uspješnije. Vjerujem, da ga je iskustvo poučilo, da on tim sredstvima najuspješnije pobjeđuje većinu žena.

— Što vam je pripovijedao?

— Ništa, upravo ništa. Držao je, da je bolje raditi, negoli se gubiti u čavrljanju. I tu je nasjeo žestoko. Znate... nisam se mogla više svladavati, pa sam ga udarila.

— Udarili ste ga?! — iznenadi se Janko.

— Morala sam. Dala sam mu zaušnicu.

— Dobro je, što ste bili odlučni i odvažni, ali da ste mu odmah dali zaušnicu — — —

— Držite, da nisam dobro učinila?

— Bojim se, da niste u zaletu otišli predaleko. Bojim se...

— Zašto se bojite? Česa se bojite?

— Ljudi su njegova kova veoma osjetljivi na svoju mušku čast, pa su onda i osvetljivi.

— Kako bi se on meni mogao osvetiti? Uostalom — ja se njega ne bojim, a ne bojim se ni njegove osvete. Što mi on može?

— Ne mislim ni ja na neku određenu osvetu, no ipak mi nije milo, što ste odgovorili tako žestoko. Odlučno, određeno, pa i oštro — to da, to je potrebno s ljudima njegove žice, jer inače misli, da ga samo izazivate, no koliko je opasno biti s njima preblag i obziran, isto je toliko opasno pretjerati, pregnati preko granice, jer onda i oni udaraju u krajnosti.

— To je činio i bez odgovora na moje držanje.

— Razumijem, no sada mislim, da može udariti u krajnosti druge vrsti. Međutim, poslušajte me, pa nastojte ublažiti.

— Pomislit će, da mi je žao, što sam se branila.

— Morate paziti, da ne mogne tumačiti na taj način. Možete mu, uostalome, i otvoreno reći. Zar žena ne može razgovarati s muškarcem jezikom, koji oboje razumiju? Tko tvrdi, da se žena mora vazda pretvarati, da neke stvari ne zna, a o nekima da nema prava govoriti kao samostalan čovjek? Svakako nastojte, da tu nezgodnu »grbu« izgladite, a da ipak s druge strane ništa ne pokvarite. Mislim, da se ne varam, osjećajući, da će biti najpametnije, da govorite otvoreno.

— I ja sada osjećam, da vi imate pravo, ali ne znam — —

— Malko ćemo još promisliti, Marialbo, pa onda odlučiti. Znate, ovakve odluke moraju u vama posve dozoriti, prije nego ih uzmete kao pravilo svojeg držanja. Sada možemo o čemu drugome. Na primjer o mojoj bolesti — — —

— Da, vidite, na to sam posve i zaboravila! — reče ona užurbano, kao da želi i pokretima svojega tijela pokazati, koliko joj je stalo, da čim prije ispravi taj svoj propust. — Zaboravila sam vam pripovijedati —

— Svoj daljnji san! — ote joj Janko misao.

— Možemo to tako zvati. Ja sam opet sanjala — — —

Rečeno mi je, da ste vi ipak bolesni. Da: moram se ispraviti. Ja sam rekla, da su vam kazali stručnjaci, da nešto jest, što nije u redu, no da još nisu na čistu s pitanjem, o čemu se zapravo radi. To sam rekla, da čujem, što će mi on na to reći i kako će se držati. Naravno: ostaje kod svoje tvrdnje i teške zabrinutosti za vaše zdravlje. Tu smo se složili, jer sam, posve naravno, i ja zabrinuta skupa s njim.

— Potpun savez za poboljšanje mojeg zdravlja! — reče Janko veselo.

— Dopustite, da začas prijeđem na drugo, odnosno na ono ranije, o čemu smo htjeli govoriti. Je l' te, gospodine Janko, vama se danas ne da, da nastavite priču svoje ljubavi? Niste raspoloženi za taj razgovor?

— Ne bih smio reći, Marialbo, da nisam raspoložen, jer mi je posve svejedno, što pripovijedam, kada ste vi sretni i zadovoljni. Ja se mogu lako svladavati, kada se radi o meni i o mojim doživljajima. Stoga bih vam i o tome mogao pripovijedati, no — —

— Volite, da ne govorite o tome?

— Milije mi je da danas o tome ne govorim, a inače svakako vam želim ispripovijedati do kraja. U ovom času ne bih rado spominjao sve one — — Kako bih rekao? Da ste vi mlada i neiskusna djevojčica, za koju bih ja bio zabrinut i koja bi trebala moje bratske pouke, onda bih vam bez oklijevanja pripovijedao baš te svoje doživljaje.

— Kao pouku?

— Ja mislim, da bih smio tako reći. Kao pouku bih vam sve pripovijedao baš u sadašnjim časovima vašega života. Međutim, vi ste zrela žena... Istina... nemojte mi zamjeriti, što ću vam reći —

— Vi mi možete reći sve, što mislite.

— Nemojte mi zamjeriti! Htio sam reći, da vi, doduše, niste iskusna žena, ali ste zrela žena, pa će vam vaša potpuna zrelost nadomjestiti mnoga teška i krvava iskustva i prištedjeti vam mnoga razočaranja. Stoga vam nije nužna moja pouka.

— Ali ćete mi svakako pripovijedati drugom zgodom?

— Svakako, Marialbo. Pripovijedat ću vam, da vi budete znali potpunu moju priču, kada je budete danas sutra pripo-

vijedali svojim malima. Njima će možda dobro poslužiti kao pouka za životne borbe.

— Mojim malima — — — reče Marialba kao u snu i lagano se nasmiješi, uperivši pogled daleko, daleko — — —

— Da, Marialbo. Mislim, da ste mi jednom rekli: »Da znate, što bih bila uzorna majčica!« — — Sjećate li se, da ste mi tako rekli?

— Ja osjećam tako i umirem od želje za tim — odgovarala je ona posve jasno i određeno. — Samo me je taj osjećaj i dognao na ove staze. Vjerujte mi, gospodine Janko — — — Nemojte mi krivo suditi i razumite moje čežnje — — — Ja ne znam, ali osjećam — — Nemojte me osuđivati, gospodine Janko, jer vi možete sve razumjeti, samo kada hoćete.

— Marialbo, nemojte zapadati u posve neosnovane sumnje — govorio je on veoma ozbiljno i skoro prijekorno. — Zar vam moje vladanje ne daje odgovor na sve te vaše neosnovane bojazni? Zar ne vidite, da se s vama veselim i da sve činim, kako biste čim prije našli svoje smirenje i zadovoljenje svojih sanja i snoviđenja?

— Istina je. Sve ja to vidim, ali se ipak bojim, da me ni vi ne ćete točno razumjeti.

— Molim vas, nemojte gubiti riječi u nepotrebna razglabanja neosnovanih misli!

— Dopustite, da vam rečem još samo ovu misao. Mislim, da sam našla prave izraze, da rečem, što osjećam: u meni se nije uzbunila žena, nego majka. Jesam li dobro rekla, da me razumijete?

— Točno! Izvrsno i posve vas razumijem i slažemo se. Vjerujte mi, da ja nisam ni jednog časa drugačije gledao na vaše držanje nego upravo tako, kako ga i vi sami prikazujete i obrazlažete.

— Sretna sam, gospodine Janko, kada znam, da me vi razumijete.

— A ja sam uvjeren, da vas i Marko... razumije — reče Janko tiše i kao tobože tajanstveno.

Ona se zadovoljno nasmiješi i odgovori:

— Ja sam to vidjela na njegovim očima — — —

— A mogli ste pročitati i na tako veliku daljinu?

— Kakva je to daljina, molim vas! — usklikne ona. — Samo preko ulice.

— Imate pravo. U ljubavi su velike i oštre oči.

— Više se ne sjećam, jesam li vam pripovijedala, da je bio tu i zašao prijeko u vežu, pa me otuda gledao — — — Vjerujte mi, da mi se sve čini kao san. Kao da mi je osamnaest godina — — — Istina je: ja niti nisam imala mladenaštva. Nisam sreće ni okusila, tek sam bila zinula na nju kao ptić iz gnijezda, a... poklopila me teška i neutješljiva žalost. Možda sam to više sada djetinjasta. To je moguće, jer čovjek mora proći sve odsjeke ljudskog razvoja u ovom životu. Ništa se ne može izrezati ili preskočiti.

— To su tjelesni zakoni, kojima se mora pokoriti svako živo tijelo, bez obzira, kojemu carstvu pripada. Život je jedan i zakoni su jedni.

— Sada mi je lakše, kada sam vam i to rekla — — A, molim vas, recite mi: hoće li onda sigurno doći?

— Kao što smo sigurni, da ćemo u nedjelju vidjeti sunce, ako budemo živi i ako se ne dogodi... recimo, propast svijeta! Poslije jedanaest sati smo kod vas, ovdje, gdje sada sjedimo nas dvoje.

— Znate, da ne vjerujem sama svojim osjetilima — — — I možda još niti ne bi to bilo u meni tako naglo dozorilo, da me nisu potakli ovi naši osobiti prijatelji — — — Oni su me jednostavno bacili kao iz praće iz svojega prljavog svijeta u onaj mnogo uzvišeniji i čistiji, koji se zadovoljava s tako malo — — —

— S divnom glazbom praporčića, zvončića i švijuka biča u jakoj i ponosnoj momačkoj ruci — — —

— Da — — — prošapće ona, malko se strese, kao da su je preletjeli hladni trnci, pa onda reče: — Sad ćemo se opet vratiti na razgovor o vašemu zdravlju.

— Kako želite. Vi ravnajte, pa nam ne će biti dosadno, jer vas ja rado slijedim.

— Zabrinut je, kako već rekoh, za vaše zdravlje i vjeruje, da ste u najvećoj opasnosti, usprkos tomu, što sam mu rekla, da liječnici nisu na čistu, što vam je.

— Veoma zabrinut? To je razumljivo. Ja sam čvrsto uvjeren, da je on doista uvjeren, da sam teško i opasno bolestan.

— Tako mi je govorio. Doduše, ja mu nisam mogla pogledati u oči, pa da prosudim, što uistinu misli, ali po zvuku njegovih riječi nisam mogla sumnjati o iskrenosti onoga, što je govorio.

— On vjeruje u ono, što govori.

— Zašto mu to treba? — upita ona nekako bolno i zabrinuto.

— To su tajne ljudske duše, Marialbo, kojih mi ne možemo dokučiti. Neke malenkosti naslućujemo, neke druge malenkosti su nam otkrili veliki Učitelji, a najviših stvari i ne slutimo, a kamoli da bismo ih poznavali. Mi još nismo zreli. Na djetinja ramena ne će pametan čovjek natovariti stotinu kila, kad se uginju već pod deset kila. Dozorit ćemo i onda ćemo znati — — —

— Kad će to biti?

— Zar je u vječnosti to pitanje važno? Što je kapljica vode u oceanu, to je u vječnosti milijun ili, ako hoćete, milijun milijuna godina. Vječnost — — — Dozorit ćemo — —

— On vjeruje i tvrdi, da vi bezuvjetno morate otići na liječenje u koje lječilište na kopno.

— Bezuvjetno?

— Bezuvjetno i čim prije. Stoga je mene molio, da vas nagovorim, da čim prije otputujete.

— Vi ste mu obećali?

— Posve naravno. Obećala sam mu, da ću učiniti sve, što je u mojoj moći i mojim silama, da vas nagovorim na taj korak.

— Znate li, da je tu neka čudna i nerazumljiva igra nepoznatih sila? Zanimljivo — — —

— Što mislite? Ne razumijem vas.

— Ja doista moram otputovati.

— Zbilja morate otputovati? — iznenadi se ona. — Baš morate?

— Moram, Marialbo! I moram brzo otputovati — potvrdi on.

— A prije mi niste ništa o tom govorili.

— Ne, nisam vam govorio, jer ni sam nisam o tome ništa znao do danas. I drago mi je, da sam već sada doznao od vas, što očekuje prijatelj od mene.

— Zašto vam je to drago?

— Da možemo tu šalu nastaviti — odgovori on i nasmiješi se.

— I vi se nimalo ne uzrujavate? ... Vama se ne čini, da tu nešto nije u redu? — — Oprostite ... ja znam, kako vi mislite, no ipak moram pitati, jer me to pitanje neprestano muči.

— Neka vas ništa ne muči. Ja sam posve miran, pa budite i vi. Sve se razvija svojim nepromjenjivim i neumoljivim redom. Mi bismo tu mogli mudrovati, ali ne bismo mogli stvarno promijeniti niti jednu jedinu mrvicu. Čemu bih se onda uzrujavao?

— Lako je tako govoriti, ali je veoma teško tako i raditi.

— Nema sumnje, da nije lako, dok se čovjek ne uvježba i ne učvrsti, no kada valjano prođe tu školu, onda je sve samo puka igrarija. Nego, znate, sestro Marialbo: moramo napraviti osnovu za daljnji rad.

— Tako sam i ja mislila, a kako rečete, ja ću tako načiniti.

— Recite, da ne osjećam velike potrebe, da idem na liječenje, ali da sam ipak malko zabrinut zbog onoga, što su mi rekli liječnici, pa da ću se vjerojatno odlučiti i na to.

— A kada ćete se odlučiti?

— Recimo — — za osam dana. Ili ne. Recite, da ću se odlučiti u nedjelju. Baš u nedjelju.

— Baš u nedjelju? — ponovi ona i nasmiješi se.

— Da. Neka to bude međašni dan. Recite mu, da ste u glavnome više nego sigurni, da ću svakako popustiti i odlučiti se na odlazak, no da zasad samo oklijevam, ali da ne znate, što zapravo čekam i zašto ne ću da se odmah odlučim i idem. I sad je dosta o tome. Mislimo malko na nedjelju — — Još je daleko, ali treba izdržati. Izabrali smo nedjelju, da ne bude napadno, što se je Marko svečano obukao.

— To je sjajan razlog! — usklikne ona veselo.

— U nedjelju, sestrice moja prelijepa — — —

9.

Odmah poslije objeda je došao Velečasni u Filipinov stan, da pozove prijatelja k sebi na razgovor i crnu kavu, jer već dva dana nije bio s njime. U prvi je čas htio da koga pošalje po njega, no onda se premisli i odluči, da se malko prošeta poslije jela i da ga usput digne iz kreveta i dovede sa sobom.

— Je li već legao? — upita staru dvorkinju, koja je sjedila u predvorju, pred otvorenim vratima.

— Nema gospodina — odgovori ona, jedva ustajući, jer su joj noge bile utrnule.

— Nema ga! — iznenadi se Velečasni. — A kuda je otišao?

— Otišao je još oko deset sati i nije se više ni povratio.

— Nije ni objedovao?

— Nije ni objedovao — odgovori stara kao jeka.

— A jelo ga čeka i hladi se?

— Jelo je već hladno. Čeka ga.

— I ne znate, kuda je otišao?

— Ja ne znam nikada, kuda gospodin ide.

Velečasni je časak stajao u dvoumici, što bi počeo, a zatim pozdravi i pođe van. Udari prema Stožinovu stanu. Išao je veoma žurno i u mislima slagao sve mogućnosti, gdje bi mogao Filipin tako dugo biti. Da se je zapio, to mu je bilo posve jasno i izvan svake sumnje. Pitanje je bilo samo: gdje se je i s kim se je zapio već prije podne?

Stožina je ležao, ali nije spavao.

— Što ste se vi podigli u ova doba? — iznenadi se, opazivši Velečasnoga.

— Vidim, da ga nema kod vas! — reče mu ovaj umjesto odgovora. — Bio sam pošao zvati Filipina na kavu, pa ga još dosad nema kući na objed. Stoga sam došao, da vidim, da nije kod vas.

— Kod mene nije bio, nego sam ja jutros od njega došao k vama. To sam vam i rekao.

— Jeste. Rekli ste mi, ali gdje je on sada?

Stožina se malko zamisli, udari šakom o zid i reče pobjedonosno:

— Znam, gdje je!

— Govorite! Ja sam siguran, da pije, samo ne znam, gdje i s kim.

— U dobru je društvu! Ne bojte se za njega — odgovori Stožina, smijući se. — Zavukao se je kao miš u sir i uživa.

— A gdje je? Znate li, gdje je?

— Kako ne bih znao, kada vam govorim, da znam, kako mu je!

Velečasni je radoznalo promatrao prijatelja, no nije ga otvoreno htio više pitati, kada mu on sam nije kazivao. Stožina ga ponudi, da sjedne, no on to odbi, izgovorivši se, da mora ići kući, jer da ima posla, a da mora ići i kavu popiti.

— Kada njome ne zalijem jela, čini mi se, da nisam ni jeo. Ni vama ne bi naškodila.

— Ja nisam na nju naučen, pa mi je svejedno, ili bila ili ne bila.

— Hajte sa mnom, pa ćemo posjediti, malko pušiti, malko popiti vina, malko srknuti kave, pa će nam vrijeme brže proći.

— Mogu sve to, ali mi vjerujte, da meni nije dosadno, da bih trebao tražiti, čime bih ubijao vrijeme — odgovori Stožina i odmah se digne, odlučivši, da ide k Fili na kavu, da tako, kao posve slučajno, uhvati Filipina ... u velikom poslu i zabavi.

— Gdje bi on to mogao biti? — uteče Velečasnome posve nehotice i nepromišljeno pitanje, koje je htio izbjeći.

— Rekao sam vam, da mu je dobro, pa neka vam je to dovoljan odgovor — reče Stožina, odlučivši, da mu ne reče, kuda je Filipin otišao, jer nije želio da s Velečasnim vodi čudoredne rasprave, koje bi on sigurno započeo, čim bi čuo, gdje je i u kakvu je poslu njihov prijatelj.

— Oprostite — ispriča se on žurno. — Nehotice sam upitao, a i bolje je, da ne znam, gdje je, kada sam siguran, da nije u dobru poslu.

— Ne možete suditi, kada ne znate.

— Da je u dobru društvu i na poštenu poslu, onda ne bi bilo nikakva razloga, da se taji. To meni vi vjerujte, a ja vas ništa ne pitam, jer ne želim ništa više znati.

— Veoma ste čudni, Velečasni — odgovori mu Stožina mirno. — Ne smijete praviti takve zaključke, jer morate dopustiti mogućnost, da ima i drukčijih poslova, o kojima se mnogo ne pripovijeda, osim nepoštenih i nečudorednih.

— Dopuštam — odgovori on isto tako mirno — i stoga nije ni potrebno, da na to gubimo riječi. Glavno je, da mu je dobro. Vjerujem, i da je u dobru društvu i u dobru poslu, kada mi vi tako govorite.

— To i možete vjerovati, a najzad ćete i vidjeti.

Išli su pravo k Velečasnome.

— Kako bi bilo, da pogledamo, da nije možda došao, otkad sam ja bio kod vas? — upita Velečasni.

— Nije potrebno, jer sam siguran, da još nije kod kuće, kada nije bio na objedu. On je sada tamo na kavi.

— Hajde, hajde, neka radi, neka napreduje, kada ste mu namijenili veliku zadaću! Vjerujte mi, da ja svaki dan molim Boga, da mu prosvijetli pamet i dade snage, da sretno izvrši sve, što će pasti na njegova leđa.

— To je lijepo od vas, no ja mislim, da zadaća i nije preteška. Mora samo raditi oprezno i s pametnim i odanim pomoćnicima, pa ne će nikad doći u nepriliku.

— Sve je to lijepo, ali ja ne bih podmetnuo svoja leđa pod ono, što će pasti na njegova.

— A biste li mu sada bili rado na mjestu, Velečasni? Tako... da malko podmetnete svoja leđa pod njegove sadašnje muke i terete? — pitao je Stožina i izazovno se smijao.

— Ne rugajte se vi sa siromašnim popom — odgovori Velečasni, smijući se i odbijajući sve na šalu. — Nisu moja leđa za gospodske besposlice, pa bile i udobne i ugodne, a nisam ja ni rođen ni odgojen, da se podajem takvu životu.

— Možda je baš sada i on u onakvu načinu života, kakav odgovara vašem i zvanju i shvaćanju? Vi ne znate, pa ne možete suditi.

— Ja dvije stvari vidim i znam. Prva je, da se vi sa mnom šalite, a druga je, da Filipin nije u samostanu ni u molitvi. To vam je moj odgovor!

Kad su došli u stan, Velečasni se je veoma spretno i okretno dao na kuhanje kave, a Stožina je mudrovao i šalio se.

— Recite vi meni radije — prekide ga Velečasni u pripovijedanju doskočica — kada ćete na put?

— Ne znam još ni sam. Štoviše, čini mi se, da ću ga odgoditi na prilično dugo i neodređeno vrijeme.

— To bi bilo veoma pametno. Vjerujte mi, da se ja bojim, da bez vas ne će biti ništa. Svi smo mi dobri i pouzdani i požrtvovni, ali to sve skupa nije još dosta za tako zamašan posao, kakav ste nam namijenili. Treba tu još štošta drugo... čega mi nemamo — — Eto, možda se ja i varam, ali se doista bojim, da nemamo, pa bi moglo sve okrenuti nizbrdice i uroditi neviđenim metežem. Kad ste vi tu, onda je posve drugi položaj.

— Velim vam: ja mislim, da zasad ne ću odlaziti, dok ovdje ne uredim sve, što je potrebno.

— I znate: ja se ne miješam, ali promatram i pazim i slušam, što ljudi govore. Treba postupati polako i s najvećim oprezom i obzirom prema svakome, jer možemo doživjeti čudesa. Ja dobro poznam vulkane i sve njihove mogućnosti, ali sam uvjeren, da govorim ludosti, kada velim... da poznam išta. Ne znamo ništa, ne poznamo ništa, osim što nam je Svemogući sam otkrio svojom milošću i dobrotom. Ništa drugo ne znamo. Tako ne znamo ni što može narod, kada se uzmiješa kao gnijezdo stršenova. Vidim ja to sve i slušam i promatram. Meni se čini, da većina ljudi samo šuti i sluša — — —

— A meni se čini, da ste se vi ustrašili — bocne ga Stožina.

— Zbog česa bih se ja, molim vas, strašio? Što je na meni i do mene? — pitao je on odlučno i mirno. — Moja je zadaća vazda jasna, i ja ću je izvršiti, pa se ne bojim ništa.

— Nije posve jasno, Velečasni! — odvrati Stožina, smiješeći se. — Vi već sada stvarate i tražite izgovore, zaboravljajući, da vodiči i zastavnici idu bez briga za povratak. Naprijed, samo naprijed — to je pravilo onih, koji uspijevaju.

— Ne miješam se ja u to i radit ću, što mi kažete, no rekao sam, što mislim i što opažam među narodom. Narod

vam je čudna pojava. Nikad ne znate, što će učiniti slijedećeg časa.

— Vi ste, Velečasni, izvrstan stručnjak za kuhanje kave — skoči Stožina namjerice na drugi predmet. Velečasni je bio toliko zanesen mislima, da ne shvati, kuda šiba prijatelj, pa odgovori mirno i jednostavno:

— To smo već davno ustanovili. Vidjet ćete, kako sam dobru danas skuhao! Kao rakija je!

— Ja ne volim, kad je prejaka.

— Ne bojte se. Ne ćete se otrovati.

Stožina je sjedio kao na koprivama i jedva čekao, da popije kavu, pa da ide.

— A kuda vam se toliko žuri? — čudio se Velečasni.

— Ja sam se veselio, da ćemo podivaniti.

— Zar nismo govorili i odviše?

— To se tako čini vama, koji ne trebate razgovora s drugima, ali se meni čini drugačije. Istina, vi imadete pravo da radite, kako vama odgovara, a ne kako bi htjeli drugi, jer kuda biste inače dospjeli! Samo vi radite tako i neka vam Svemogući bude na pomoći i blagoslovi svaki vaš korak.

— Iz vaših usta u Božje uši, Velečasni! — odgovori Stožina sa čudnim i neodređenim smiješkom, pa nije bilo jasno, da li se ruga ili je samo nepažljiv i rastresen. — Možda ću se danas još jednom navratiti k vama.

— To bi mi baš drago bilo, da čujem, što je od one palavorde.

— Nemojte tako! — usklikne Stožina, no sada se je očito vidjelo, da ni sam ne uzimlje ozbiljno taj izraz.

— Naučen je on, da ja njega ovako zovem, a gdjekad mi se izmakne i gore, pa on proguta, kao što i ja moram mnogu njegovu paprenu i slanu preživati. Baš me zanima, čime će me zasuti, kada se sastanemo poslije današnjeg njegova izleta.

— Vi ćete ostati kod kuće?

— Ne ću se nikud ni maknuti. Znate, da je svako poslijepodne kod mene kao proštenje, pa moram biti u stanu. Inače bi se prijateljima činilo, da sam im povrijedio neko njihovo pravo i povlasticu.

— I ja ću možda za sat, možda za dva, a nije isključeno, da dođem i kasnije, ako se zadržim — govorio je Stožina, izlazeći.

Jedan čas je pomislio, da udari ravno k Fili, no onda se predomislio i okrenuo k Filipinovu stanu, držeći, da je svakako pametnije uvjeriti se, nije li se međutim ipak povratio kući.

Nađe dvorkinju na istom mjestu, na kome ju je ostavio Velečasni.

— Nema gospodina? — upita Stožina s vrata.

— Nema ga još. Ja ne znam, gdje je — odgovori žena zabrinuto.

Stožina joj ne reče ni riječi, nego se okrene i otide. Već je s ulice radoznalo pogledavao na Filine prozore, misleći, da su već sigurno popili kavu, pa da možda stoje i čavrljaju na balkonu ili na kome prozoru, no ne opazi ništa. Sve zatvoreno i mrtvo.

Kad mu je djevojka otvorila, žurno je prošao kraj nje, niti ne čekajući, da ga najavi. Kroz otvorena je vrata vidio sve tri sestre u blagovaonici, pa još iz predvorja reče povišenim glasom:

— Dopuštate mi, da se vladam kao domaći i da ne čekam, dok budem najavljen? Starom i dobrom prijatelju godi takva povlastica — —

— I onda, kada je prigrabljena! — rastumači Fila, smiješeći se.

— Dvije trećine povlastica nisu plod nečije dobrohotnosti, koja bi se sparila sa zaslugama nekoga drugoga, već su zakoniti plod vrlo nezakonite sile onoga, koji se njima služi.

Primile su ga veoma ljubazno, no on nije toliko gledao na tu okolnost, koliko je pogledom tražio svoga prijatelja.

— Gdje ste ga sakrile? — upita, smijući se i gledajući u Marialbu. — Ovo je veoma uspjela šala. Ja vam čestitam.

— O čemu vi govorite? — iznenadiše se njih sve tri.

— Opet nekakva šala, koja ne će uspjeti! — bocne Mala dosta ujedljivo.

— Ne! Doista se ne šalim — odgovori on u čudu. — Filipin je otišao k vama u posjete i još se nije povratio kući.

Njih se sve tri nasmijaše u jedan glas, a to njega još više smete. Stajao je na mjestu i ogledao se u najvećoj neprilici, ne znajući, što bi počeo.

— Izvolite sjesti! — ponudi ga Fila. — Kada popijete kavu, smirit ćete se i ujedno ćete se uvjeriti, da nije kod nas.

— Nevjerojatno! — reče on, sjedajući.

— Možda je negdje — — — reče Marialba nesigurno, no prekide se u riječi i ne dovrši misli.

— Htjeli ste reći, da je možda negdje u gostionici? — dometne on.

— To vi rekoste — odvrati Marialba i pocrveni, jer joj je bilo neugodno, što se je zaletjela svojom izjavom.

— Ali ovdje jest bio? — upita Stožina.

— Bio jest, ali je već nekoliko sati, otkad je otišao.

— Ne razumijem, zaista ne razumijem — ponavljao je on.

— Grad je velik, a broj njegovih znanaca i prijatelja isto tako nije neznatan, pa mu nije teško ostati kod kojega.

— Ali nije došao ni na objed kući, a to se još nikad nije dogodilo. Da ne dođe na večeru, pa ni slijedeće jutro na doručak — govorio je on, šaleći se — to ne bi bilo ništa novo ni neobično kod mog prijatelja, ali da ne dođe na objed, to je nešto posve novo.

— Moram vam napomenuti, da sam primijetila, da mu se nekud žuri — reče Fila i zamišljeno se zagleda u Stožinu. — Ne bih mogla reći, da sam primijetila ili da sada slutim, kuda je kanio ići, jer nije ništa spominjao, ali sam sigurna, da mu se je žurilo.

Na te Filine riječi puče Marialbi pred očima, kao kada neizmjerni val munjine rastrgne oblake i rasvijetli nebo i zemlju. Bi joj posve jasno, da je otišao u voćnjak, računajući, da će je tamo stići i onda raditi, što on bude htio i znao. Bila je jednim udarcem te misli potpuno uvjerena, da se ne vara, no ne reče ni jedne jedine riječi, niti je uopće sudjelovala u tome razgovoru.

Ostali su nagađali, gdje bi mogao biti, no nisu mogli pogoditi ni približno, pa su se gubili u naklapanjima, koja su redovno završavala šalom, da prijeđu na novu mogućnost.

Kada su se već umorili tim sijanjem prašine, upita Stožina Marialbu, je li razgovarala s Jankom.

— I on je danas bio tu — odgovori ona.

— Došao je malo poslije negoli je bio otišao Filipin — rastumači Mala. — Znate, ja nisam bila kod kuće, ali sam tako čula — reče ona, kao da se ispričava pred sestrama, što je poletjela, da mu tumači, a sama nije vidjela.

— Jeste li razgovarali?

— Naravno! Razgovarali smo i potpuno se složili — odgovarala je Marialba sigurno, gledajući preda se i ne pomišljajući, da bi ipak gdjekad morala pogledati i u njega, jer je bila sigurna, da ne može uhvatiti njegova pogleda.

— To me veseli. To je izvrsno! — govorio je on zadovoljno. — Ja sam odmah rekao, da vi možete kod njega sve, štogod hoćete!

— To ste loše rekli i još lošije pogodili — usprotivi se Marialba. — Ja mogu samo ono, što on i inače hoće ili kani, i ništa više!

— Vi obescjenjujete svoj utjecaj i moć.

— Ne, gospodine Stožina, nego vi podmećete svoje neopravdano mišljenje! —reče ona dosta oštro. — Ne znam, čemu vam to služi?

— Ali, gospođo! — usklikne on, kao da je iznenađen i zaprepašten njezinim riječima. — Vi znate dobro moje osjećaje i raspoloženje i prema prijatelju i prema sebi, pa mi ne biste smjeli biti nepravedni.

Marialba se je osvijestila i pokajala, pa se kao u neprilici nasmiješi i reče:

— Imate pravo i oprostite mi. Ja sam mislila jedno, a govorila posve drugo. Nisam uopće imala pred očima predmet, o kome razgovaramo.

— Ja sam odmah tako mislio! — prihvati on veoma zadovoljno tu čudnu ispriku. — Ne bi bilo ispravno, da vi o meni tako mislite, kada znate — — Ne mogu ni govoriti, jer biste me mogli opet krivo razumjeti — — Nego, što ste se dogovorili?

— Svakako će otići.

— To je sigurno?

— To je matematika! Otići će u lječilište i ne će se vratiti, dok ne bude siguran, da je potpuno zdrav.

— Izvrsno! To je divno! — povlađivao je on. — A kada kani otputovati? Svakako ne smije otezati.

— Eto, to je jedina točka, koja još nije riješena. Ja sam ga molila, da ide odmah ili barem što prije, a on je ostao uporno kod odluke, da još nekoliko dana ne može odlučiti, kada će otići.

— Još nekoliko dana ne može odlučiti?

— Da. Tako mi je rekao: još nekoliko dana. Možda tamo do nedjelje. Tako sam ja to tumačila i tako tumačim. Možda do nedjelje, a možda i prije, a možda i poslije nedjelje padne odluka, kada će ići. Da će ići, to je riješeno pitanje — govorila je ona i utvrđivala, kao da mora njega uvjeriti o istinitosti svojih riječi i tvrdnja.

Stožina je zadovoljno trljao ruke i smišljao, kako će što prije izmaknuti, da vidi, što je od Filipina. Ustao je i rekao svoju nakanu.

— Tako brzo? — iznenadi se Fila.

— Imam strašno puno posla, a skoknuo sam na čas, da čujem, je li gospođa razgovarala s prijateljem Jankom, pa kada je to pitanje u redu, onda mogu mirno na drugi posao.

— Ja ne razumijem, zašto vi s njime izravno ne govorite o tome? — upitala je Mala posve bezazleno.

— Ne će gospodin Janko o tome ni s kim da razgovara osim s Marialbom — rastumači joj Fila.

— Tako je, tako — potvrdi Stožina. — Taj je moj prijatelj neobična pojava u svakome pogledu, pa i u tome. On je zanesenjak svoje vrsti i svojeg kova, pa moramo svi s time računati. Znate, meni je još lako — reče on veoma polako i značajno — ali je mlađima od njega teško doboga. Ne bi mu nitko ugodio.

— Zar niste i vi od njega mnogo mlađi? — upade opet Mala s pitanjem kao iz magle, a u glasu se je osjećala veoma istanjena oštrica.

Stožina se uspravi, pogleda je, značajno se nasmiješi, malko nagne glavu i cijeli gornji dio tijela prema njoj, podigne desnu ruku do visine glave, pogledom zavije od poda do stropa i reče:

— Po godinama sam mnogo mlađi! To je točno, gospođice.

— A inače ne? — opet će Mala, kao da ju je đavo vukao za jezik.

— Molim te, Mala! — umiješa se Marialba. — Nemoj mi zamjeriti — —

— Oprostite, oprostite! — požuri Mala. — Ja sam mislila, da se to smije raščistiti.

— Nije naš posao, da raščišćavamo, što će raščistiti drugi — odgovori joj Marialba.

— I, zapravo: gdje se nema što tumačiti — dodade Stožina. — Uspoređivanje je moguće samo na istoj ljestvici.

— A vas dvojica niste na istoj ljestvici? — opet će Mala.

— On je činovnik! — odreza Stožina, naglasujući svaki slog. — Naravno: vrstan činovnik.

— A vi? — opet će Mala.

— Oprosti, Mala, no to već prelazi sve granice! — reče Marialba već ljutito.

— Pustite je, kad je veseli! — uze je Stožina u zaštitu kao nestašno i obijesno dijete, pa se obrati opet njoj i reče: — Ne, gospođice. Ja nisam rođen za činovnika.

Mala je htjela nastaviti, jer se je razljutila, no ipak se nije usudila, kada je već nekoliko puta opomenuta, držeći, da Marialba svakako znade, zašto je toliko opominje.

— Ne razumijem, zašto si onoliko skočila na mene! — upita sestru, kada je on otišao. — Baš sam bila raspoložena, da mu operem glavu!

— O stanovitim se pitanjima sa stanovitim ljudima nikad ne govori — odgovori joj Marialba mirno.

— Zar ja moram znati, a doista nisam ni znala, koje pitanje njega tišti? Što se to mene tiče?

— Oprosti mi, Mala, no vjeruj mi, da ja imam pravo, pa se pomiri s tom mišlju — govorila joj je sestra veoma mirno i uvjerljivo.

— Dobro — reče Mala i ode, no i po glasu i po držanju se je vidjelo, da je sada manje nego ikad uvjerena, da je krivo postupala.

Marialba je otišla k prozoru i naslonila glavu na staklo po svome običaju i prepustila uzde najsmionijim mislima. Bila je tvrdo uvjerena, da ju je Filipin išao goniti u voćnjak, a tamo — —? Tko bi to mogao pogađati i nagađati! Vidio je, da je nema, pa se je sigurno povratio u grad i tada se svratio k nekom znancu i tamo se zadržao. To je najvjerojatnije, ali je moguće i to, da je u voćnjaku vidio Marka, javio mu se, s njime razgovarao i pitao za Marialbu — — I tada?! Tko bi mogao slutiti, što je izišlo iz toga pitanja?! — — — Ako je pitao nenapadno i pristojno, Marku je bilo teško i krivo, kada je čuo, da se za nju netko zanima toliko, da je traži čak i u voćnjaku, a ako je pitao samo malo nejasno, neodređeno ili čak i dvosmisleno, upotrebljavajući nezgodne riječi? — — — Što je onda moglo slijediti, to se ne da ni pomisliti, ali je sigurno, da Marko nije ostao miran i da gospodina nije pustio bez valjana i temeljita odgovora — — —

Nešto je steže oko srca pri tim mislima i rastuži se, pa kao u omaglici odstupi od prozora i sjede u naslonjač.

— Što si se tako rastužila? — upita je Fila, prolazeći kroz sobu nekim poslom.

Marialba se trgne i bez velikoga joj razmišljanja, naglo i nepromišljeno, reče:

— Bojim se, da nije Marko isprebijao Filipina.

— Bog bio s tobom! — iznenadi se Fila. — Na kakve ti misli dolaziš! A na temelju česa to zaključuješ?

— Bez ikakva temelja! Samo mi je tako došlo u glavu — govorila je ona kao stroj. — Ja sam bila rekla, da idem u voćnjak i tobože sam otišla; on se je poslije toga žurio, da nekud pođe; prije toga je bio prema meni drzovit, i kada je dobio odgovor, kakav je zaslužio, zagrozio mi se. Po svojoj je naravi zavrnut i vrtoglav, a pravilo mu je, da ne gleda ni na obraz ni na savjest, kada se barem radi o poslovima sa ženama. Kada sve ovo zbrojiš, onda nije teško doći do zaključka, da je doista išao u voćnjak, držeći, da će me tamo ščepati na osami u klijeti, ili praveći kakve druge luđačke i zločinačke osnove. Tamo se je namjerio na Marka — Janko nam je rekao, da je tamo — i pitao ga za mene. Marku nije trebalo drugo, nego da netko strani pita u voćnjaku za mene,

pa još — baš pogodi da pita njega! Eto, vidiš, kakvim sam tokom i razvojem misli došla i na pomisao — sve i nehotice — da ga je Marko isprebijao kao mače.

Fila je šutjela i zamišljeno promatrala sestru.

— Umirem od straha — nastavljala je Marialba — da nije Marko bio pocivljao i da nije znao prestati, kada ga je jednom počeo mlatiti. Ja se dobro sjećam, kako je bio nagao još u svojim prvim godinama.

— Znaš, Marialbo, da pametno misliš! — reče Fila. — I ja se bojim, da bi mogla pogađati istinu. Strašno se je žurio i osjećala sam, da taji preda mnom, kuda mu se toliko žuri. Ako se je tamo namjerio na Marka, kao što jest, onda je sa svojim jezikom brzo izazvao sukob. To je kao sveto.

— Bojim se velikog zla — — —

Stožina se je navratio u Filipinov stan, a otuda opet k Velečasnom.

— Jeste li ga našli? — upita Velečasni, čim je opazio Stožinu na vratima.

— Bog bio s vama! — odgovori Stožina. — Zar mislite, da sam ja išao njega tražiti! Znam, da mu nije loše, pa gdje bio da bio, i to mi je dosta. Nije mi bilo ni na kraj pameti, da idem u potjeru za njim. A i zašto bih ga smetao u njegovu miru i užitku?

— Ja sam, bora mi, mislio, da idete k njemu, da vam bude kao i njemu — govorio je Velečasni napola u šali, a napola u zbilji. — Meni nikako nije jasno, gdje bi se mogao zadržati preko objeda, kada to nije nikad dosad činio.

Stožina je šutio, razbijajući glavu, gdje bi mogao biti. Nadao se je, da će ga naći tu, kako srče kavu, pa se je stoga toliko i žurio, no kada ga ne nađe, poče se i on pomalo čuditi i zabrinjavati.

— Znate, ja sam se svratio, jer sam vam rekao, da ću se još danas svratiti, no sada bježim, prije nego počne kod vas proštenje! — govorio je Stožina i ustao. — Ako još ostanem, ne ću se moći oteti.

Još je bio u riječi, kada bane u stan Mataja.

— Vi dolazite, ja odlazim! — reče mu Stožina. — Baš mi je žao, što ne stigoste prije, da se porazgovorimo.

— Vi sigurno ne morate nigdje na ljubavni sastanak, pa možete malko odgoditi svoj odlazak — odvrati Mataja. — Bio sam kod Filipina, pa ga ne nađoh.

— Je li vam rekla dvorkinja, gdje je? — upita Velečasni.

— Nisam je ni pitao, a ona mi nije ništa rekla.

— Otišao je još jutros i dosad ga nema kući. Nije ni objedovao — govorio je Velečasni i značajno gledao Mataju, dok se je Stožina samo smijuljio, pa bi se bilo moglo zaključivati po njegovu držanju, da on sigurno znade, gdje je.

— Ne će se on izgubiti — odvrati Mataja — a vidim po smiješku gospodina Stožine, da nije propao u bezdanku.

— Možda i jest gdje upao, ali će se već iskopati — reče Stožina i glasno se nasmije. — On već zna svome svecu post!

— Govore ljudi, da skoro odlazite — prijeđe Mataja na drugi predmet razgovora, gledajući Stožinu.

— Ovaj put ne pogađaju! — veselo će Stožina. — Ja ću se još strpjeti, jer odlazi gospodin u lječilište. Njemu je hitnije liječenje nego meni.

— Tako?! — iznenadi se Mataja. — Nešto sam čuo o toj njegovoj bolesti, ali nisam znao, da je ozbiljne naravi.

— Vrlo pogibelna i podmukla bolest! — stane Stožina tumačiti. — Liječnici je dosad nisu ni poznavali, pa je proučavaju baš na njemu. Čini se, da će je prozvati... na prijedlog našeg Velečasnog!... »Sveti podmuklac«.

— Tako? — upita Mataja, razumjevši prijateljeve riječi, dok se je Velečasni okosio na njega i gledao ga kao orao, kada se sprema, da se baci na svoj plijen. Stožina to opazi, pa ga upita:

— Zašto se čudite?

— Divim se vašoj maštі! — odgovori on, smiješeći se u očitoj želji, da tim smiješkom prikrije svoju i smetnju i zlovolju. — Ali eto: samo se šalite, kad ste dobre volje.

— I doista odlazi? — priupita Mataja.

— Sigurno. Za nekoliko ćemo dana znati, i kada odlazi, a zatim ćemo sve prihvatiti i žurno urediti.

— Tako ćete onda i vi moći otići?

— To je onda drugo i sporedno pitanje. Najprije treba sve urediti, sve pregledati, preustrojiti obići sva vulkanska ždrijela sa svim skupinama napose i — još koješta drugo.

— Što čujete za Skijaša?

— Dolazi natrag. Čujem, da mu je posve dobro.

— Tako pripovijeda gospodin Janko — reče Velečasni.

— Ja, Velečasni, pripovijedam uvijek samo ono, što ja znam, a u ovom slučaju znam još i to — ako vas zanima — da se vraća baš na moje osobno posredovanje kod profesora Razi-a! Ja sam poslao pismo i molio ga, na što mi je po istom čovjeku odgovorio, i Skijaš dolazi. Da to nisam poduzeo, svršio bi u ludnici... usprkos, ili baš uslijed posredovanja našega gospodina Janka. To vam ja velim.

— To nisam znao — ispriča se Velečasni.

— Onda je dobro, da znadete sada i da zapamtite.

— A možete reći i drugima, ako vas veseli! — dometne Mataja kao u šali i zvonko se i srdačno nasmije.

— Možete i to, ali mi nije ni stalo ni potrebno, da i to tko znade — dometne Stožina.

— Je li ozdravio? — upita Mataja.

— Jest! Kod njega se i ne radi o bolesti, nego o umišljenosti da je bolestan. Čim ga pusti ta misao, on je posve zdrav.

— Dokle ga opet ne uhvati.

— Točno. Sada ga je minula, i tako će biti kroz neko vrijeme, a onda će opet početi ludovati.

— A onda?

— Onda ga treba strpati u luđačku košulju. Međutim — — —

— Prijeđimo na drugo... je li? — reče Mataja i opet se zasmije ustima iz svega grla. — Na primjer: da nije Čovo odvukao Filipina, da malko s njime profilozofira nad kojim Demensovim živim ždrijelom? To samo tako nabacujem, da se latimo drugoga predmeta.

Velečasni ozbiljno podigne glavu i zagleda se u Mataju, a Stožina stisne usne, upilji pogled u vrh prozora i ne reče ništa.

— Gospodin Stožina zna, gdje je — reče Velečasni.

— Naravno. Ja se samo šalim — potvrdi Mataja. — Rekoh, samo da se latimo drugog razgovora.

— Ja ništa ne kažem — reče Stožina i nekoliko puta prevrne očima.

10.

Nabio je šešir na oči, i kada je pao prvi mrak, na međi dana i noći, prokrao se najzabitnijim ulicama do svojega stana. Uspio je proći sve opasne točke, a da ga nije vidio nitko od njegovih prijatelja, a za sve je ostale vjerovao, da ga ne će prepoznati tako poderana i zamazana.

— Vi još čekate? — rekao je dvorkinji, jurnuvši kraj nje kroz mračno predsoblje u stan.

— Morala sam čekati — odgovori ona i podigne se. — Trebate li što?

— Ništa! — odgovori on i lupne vratima za sobom. Brzo se je oprao i presvukao, pa odmah izišao na ulicu, usprkos bolovima, koji su ga kvačili ispod rebara i na plećima. Iz nosnica je otpuhivao kao parni stroj i grabio dugim koracima, kao da je želio da naknadi sve, što je toga dana propustio i zanemario. Nije sam znao, kuda bi, jer mu je bilo najvažnije, da ga vide prijatelji, koji su već sigurno doznali, da se cijelog dana nije svraćao kući.

Posve nesvijesno zavije u stan k Velečasnome.

— Nisam ni mislio, da ću k vama, ali me je nagon doveo na kavu! — rekao mu je, ulazeći.

— A gdje ste vi, ako Boga znate, cijeli dan? Kao da vas je zemlja progutala! — pitao ga je Velečasni veoma srdačno i prijateljski.

— Bio sam u brdima, pa me prevario san. Zaspao sam pod nekom narančom i spavao do maloprije. Umrijeh od želje za kavom.

— A gospodin Stožina meni tu pripovijeda, kao da ste negdje u svatovima i sve kao da on točno znade, gdje ste — pripovijedao je Velečasni, meljući kavu. — Ja sam mu vjerovao, jer znam, da zna mnogo i da ste vazda skupa — -- A kad tamo, vi u grmečima!

— U narančama, u narančama! — ispravi ga Filipin. — Bile su naranče. Ležao sam pod narančom, a naranče po meni padale kao kamenje, pa su me malko i izubijale.

— I to na licu, te modrice i ogrebotine — reče Velečasni — je li i to od naranača?

— To sam pao u trnje, pa sam se onda ozlijedio i na trnju i na lavi -- pripovijedao je on s najvećim mirom. — A gdje vam je večeras društvo?

— Otišli su na večeru oni, koji su bili tu poslije podne, a još nisu došli oni, koji će doći poslije večere. Ne bojim se ja, da će mi se iznevjeriti. Da držim gostionicu, obogatio bih, ako bi me ovako posjećivali.

— Promašili ste zvanje! Bili biste izvrstan gostioničar! — govorio je Filipin i svaki se čas pipkao sad po rebrima, sad po licu, sad opet po plećima, a češće bi otpuhnuo, kao da je bio upregnut pod voz soli.

— Nešto vam nije pravo! — reče Velečasni, kada je nekoliko puta uhvatio to otpuhivanje.

— Nije mi ništa. To ja tako otpuhujem od puste sile, pa na koga se najzad svalim, teško njemu.

— Samo mimo mene!

— Ne bojte se. Imam ja i drugih momaka, da s njima lomim pandžu. Znate, ovo mi se još nikad nije dogodilo! — rekao je tako naglo, glasno i neočekivano, da se je Velečasni iznenadio, pa ga u čudu upitao:

— A što vam se je dogodilo?

— Još pitate! — odgovori Filipin posve nepromišljeno, ustane, počne žurno hodati po sobi i trljati ruku o ruku.

— A što vam je najednom? Bog bio s vama — zabrinuto će Velečasni i pristupi mu, prateći ga u korak.

Filipin naglo sjedne, podboči glavu rukom, zagleda se u prijatelja, nenapadno se glasno nasmije i reče:

— Jesam li vas natjerao u strah, jesam? E, jeste mi junačina, jeste! Ja se samo šalim, da vidim, što ćete vi, a vi ... kao zec.

Velečasni se je veoma iznenadio tim držanjem, pa zastane, zagleda se u njega i reče mu posve mirno:

— Znate, čovjek se mora bojati i za pametna, a kamoli ne bi za takva, kao što ste vi! Ja sam se prepao, da se niste vi nenadano makli u mozgu, pa sam se stoga prepao.

— Tako vi meni govorite? — vikao je Filipin, da zatomi svoju zlu volju i bolove, nastojeći ujedno da prikrije onu časovitu slabost, koja ga je bila čas prije prevladala. Tvrdo je odlučio, da nikom ne oda, što se je s njime dogodilo, jer

nije htio, da mu se rugaju ili da pametniji i oštroumniji dovode s njim u savez događaje, koji će se svakako odigrati. Dosta je, što znadu njih dvojica, kako je bilo, a svi drugi moraju ostati u mraku i tapkati po njemu, kako kojemu uspije. Zaspao je, pao je... zar to nije vjerojatno? Zar se to nije i dosad događalo smrtnim ljudima?

Čim su popili kavu, ustane, da će otići.

— Sjedite, dok dođe tko drugi, da ne budem sam.

— Bojite se vukodlaka? Lijep pop, koji se boji nečega, što ne priznaje, čemu poriče i samo postojanje.

— Molim vas, ne tupite vazda uludo to zubi! Kad bih se bojao vukodlaka, sigurno ne bih sam sjedio tu s vama!

— Vi hulite, dragi moj prijatelju! Ja sam slika i prilika Božja, pa me onda zovite, kako vam drago.

— Znate: ja se nisam nikada pačao u Božje poslove, pa to ne činim ni sada, ali sve mislim, da se je kod vas morao pobuniti za tvorilo. Uzeo je nečiju drugu sliku i priliku.

— Još i to podmećete Svemogućem! Lijep ste vi sluga Božji.

— Griješnik jesam, i takova me je Svemogući milostivo dao na svijet, pa će mi i oprostiti, jer se za sve skrušeno kajem.

— I zato, što ste Janka nazivali svecem?

— I zato, ako sam griješio, kao i za sve ostalo.

— Još sumnjate, da li ste pogriješili? To je nova hula!

— Ne brinite se vi za moju dušu, nego pazite na sebe, ako vam je Svemogući što povjerio, da čuvate.

— Ako mi nije ništa povjerio... što ja mogu?

— Odlazite, odlazite, ako ste nakanili! — reče Velečasni, smijući se, samo da se riješi toga njegova nadmudrivanja.

— E, sada baš ne idem, kada me tjerate.

— Ja vas ne tjeram, nego ste sami rekli, da idete. Istina, još je najmanje zlo, da sve, što imate, istovarite preda mnom, jer mene ne ćete zavesti na zlo.

— Vas?! — nasmije se Filipin. — Baš ste pogodili u pravu žicu! Vidite li ovaj prst? — upita on, pokazujući mu kažiprst desne ruke. — Vidite li vi njega? Dosta je, da vam

njega pokažem, pa da idete, ako ja hoću, preko svijeta i sve, kuda ja hoću!

— A to vi mislite, da ste nekakva snaga i sila? — upita prijatelj podrugljivo.

— To ne mislim, nego znam, da ste vi slabost i nevolja! — odgovori Filipin i nasmije se. — A sada, dragi moj pope, laka ti noć!

— I vama, prijatelju. I gledajte, da opet ne dospijete pod naranče! — reče Velečasni, prateći ga iz sobe.

— Kako, kako? — upita Filipin. — Što ste to rekli, kakve to naranče spominjete?

— One vaše, pod kojima ste danas zaspali.

— Znate! — reče povišenim glasom Filipin, zatim se nasmije i nastavi: — Htio sam vas opet poplašiti, ali mi je žao, da vas takva onda ostavim. Mogli biste umrijeti od straha.

Kako se je bila raširila vijest, da nije došao kući na objed, a ni cijelo poslije podne, mnogi su ga zaustavljali na ulici i pitali, gdje je bio, a on je svima odgovarao kao i Velečasnome.

— A što vam je to na licu?

— Pao sam, pa me izgreblo trnje i kamenje.

Sreo je i Grudicu, koji ga pozdravi ovim riječima:

— Ja se poveselio, da su te odvukli u koje ždrijelo!

— Preusko je za ovolikog čovieka! — odvrati Filipin.

— Istina je, istina — povlađuje Grudica. — Zaboravio sam, da ti ni sama glava ne bi stala u najveće ždrijelo, kad si pijan. A čini mi se, da te je netko milovao po licu?

— Ovo me je poljubila tvoja sestra!

— E, čast joj i na onom svijetu! Vidi se, da je i sada ona ista. Nikad se nije dala pred svinje!

— Vele meni, da imam poganu jezičinu, da Bog da im se osušila! — podvikne Filipin i glasno se nasmije. — Umolit ću vrlo poštovanoga gospodina Janka, da napiše raspravu pod naslovom »Jezičić i jezičina«...

— ... u kojoj će prikazati — ote mu Grudica riječ — najprije najlajaviju babu kao anđela mira i šutnje, a onda tebe. Samo ćemo tako ostaviti pokoljenjima, koja će doći, prilično

sliku svih mogućnosti tvoga komada mesa, koji se kod ljudi zove jezikom.

— A kod životinja... Grudičina klepka!

— Ta ti je zatajila, dragi moj mudrače. Čuje joj se samo para kao tvoja, kada se graha najedeš.

Neki su se počeli oko njih skupljati i glasno se smijati, pa se Grudica malko ljutne, uhvati Filipina ispod ruke i povuče ga, da ne stoje na jednom mjestu.

— Oko mene su se skupljali, samo kada sam ja sam htio! — vikne on, odmičući krupnim koracima.

— Nemoj tako žurno — šane mu prijatelj, osjećajući, kako ga probada pod rebrima kao noževima, te osjeća svaki korak kao poseban ubod, dok kod laganog hoda ne osjeća skoro ništa. — Mislit će tko, da smo što skrivili, pa da bježimo pred redarstvom.

— Ništa je meni, što će tko misliti! Neka misle, da si pobudalio i da te ja vodam... meni je svejedno.

— Ali nije meni svejedno, da tko misli, da sam se udružio s pobješnjelim magarcem, koji me vuče, kuda ga je volja.

— A što ti to znači? — upita ga Grudica i zastade.

— Kada magarac pobjesni, onda bježi kao konj trkač, pa ga ne može nitko stići.

— Tako, vidiš, sada razumijem — reče Grudica i nastavi. — Tako ti dodaj jasno tumačenje svakoj svojoj doskočici i mudroliji, pa će ih možda tkogod i razumjeti i nasmijati im se. Možeš još imati i uspjeha. Nego, slušaj, prijatelju: pripovijedaj ti djeci i babama, da si zaspao pod drvetom i da si spavao deset sati! Meni je svejedno, ali vidim na tebi, da si bio u pasjim svatovima.

— Šta to opet znači?

— Da, da. Tko ide u pasje svatove, opanci su mu dugo mokri, i ne može to sakriti! Tako ni ti. Ja vidim, kako nabadaš, kad god korakneš. Ne treba meni mnogo tumačiti, kako treba prasad potkivati.

— To je doskočica? — upita Filipin savršenim mirom.

— Tako... rekao sam samo, da nađem pravi predmet, s kojim bih te uporedio, a potkivanje je došlo, samo da se teže pogodi, o kome se govori.

— Nešto si se žestoko zamjerio gospodinu Janku! — šane mu Filipin veoma tiho i povjerljivo.

—Ja se njemu zamjerio?! — iznenadi se Grudica.

— Da nam se je slobodno zaklinjati, ja bih skinuo nebo na zemlju i na njega ti se zakleo!

— A ja bih ti pljunuo na ruke. Nikada ne znaš, u koju glavicu lupaš. Što bi Janko meni zamjeravao?!

— Veli, da ćeš ga zapamtiti, dok te krpice teče. Tako reče jučer pred nas nekoliko i to reče tako, kao da bi pojeo krišku jabuke.

— Ja tebi ne vjerujem, jer ja vidim, kuda ste vi neki uperili, ali ću ja i Janku odčitati lekciju. Neka me i ne psuje, ali pušta tu neke, da sa mnom tresu i omahuju, kao da sam ja jučerašnji. Da je Janko čovjek na mjestu, ne bi on nikada zaboravljao, da je Grudica već prošao sve škole i sve tečajeve. Ali je i on kao i svi ostali, koji ste zavirili u nekakva sveučilišta, tamo poderali nekoliko hlača, natrli žuljeve, gdje ih nose i majmuni, i... pomislili: puna glava mudrosti Božje! A kad tamo — mućak, sve mućak, moj kukavče jadni. Ni jadni Janko nije bolje prošao. Osim toga svaki vas ima još i svoju posebnu manu: neki ostane glup, kao što je i bio, drugi se nauči kakvom posebnom lopovluku, treći se nauči voziti svake taljige, i tako svaki ima svoju posebnu oznaku. Janko se je zaljubio u nebo, pa vjeruje, da nam ono siplje same poštenjačine i uzorne značajeve, te svakom vjeruje kao svecu. Ja sam mu to već i rekao. Neka upropašćuje jezičina, nekoga dugi prsti, nekoga nevjera, a Janka upropašćuje vjera!

— To je istina — potvrdi Filipin. — Ja sam primijetio, da on siromah i tebi vjeruje, da si pošten čovjek!

— Tu se on ne vara, i ne plači stoga za njim, ali pomisli, moj junače, još i najgore: on vjeruje, da si ti čovjek! Veli se, da je vjera dobar drug, a eto, vidiš, kuda može neoprezna čovjeka dovesti. Nego koliko je god on lakovjeran, tebi ipak ne će moći ni on vjerovati, da si zaspao u brdu i da su te izubijale blagoslovljene zrele naranče. Tako lakovjeran ne može biti.

— Ne brini se ti za to. Ja ću njemu već podnijeti izvještaj.

— Šteta, što ti ga ne može potpisati onaj, koji ti je pisao po rebrima! Onda bi istom bio pravi izvještaj.

— Neka tebe ne bole moja rebra, a ako ja zaječim zbog njih, odjeknut će u nečijim slabinama!

— Eto, tako ti meni reci. Sada ja sve razumijem, ali mi nisi ti to rekao, nego samo potvrdio, što sam ja znao i bez tebe.

— Misli, dragi moj Grudica, što ti drago! Nego, znaš li ti, da je Janko teško bolestan?

— Čuo sam, kako neki o tome šapuću, ali ja znam, da su to bedastoće. To je izmislio neki, koji bi možda u svojoj ludosti i želio, da tako bude, pa rekao, a druge budale raznijele dalje, pa pričaju svi šaptom, jer osjećaju, da bi se i sami nasmijali, kada bi to glasno rekli. Vi jadnici zaboravljate, da nam mora biti sveto i dragocjeno zdravlje svakoga našeg brata kao i naše rođeno, jer mi i jesmo jedno tijelo, razdijeljeno u više prividnih tjelesa.

— E, ta ti valja! To je nova filozofija, koju bi trebalo napisati, da se ne izgubi! — reče Filipin podrugljivo.

— I pisat će pokoljenja, što je govorio Grudica, jadniče jadni! I što Grudica reče, to će se uvažavati među ljudima, kada više nitko ne bude ni znao, da su nekoga tokmaka bili prozvali filozofom, samo da se narugaju mudroslovlju.

— Ti si me prvi tako nazvao, i to mi ostade.

— Zato i znam, zašto si dobio taj nadimak.

— Oprosti, moram ići — reče Filipin nenadano i odmakne se, da se riješi Grudičine ruke.

— A kuda tako nenadano? — začudi se Grudica.

— Oprosti! Moram — reče Filipin i zamače u pokrajnu ulicu.

Grudica je u čudu gledao za njim, no ne opazi ništa, po čemu bi bio mogao zaključivati, zašto ga tako naglo ostavi. Poslije tridesetak koračaja zavio je u drugu malu uličicu i izgubio se, a Grudica kimnuo nekoliko puta glavom i krenuo dalje.

Filipin je išao žurno, vjerujući, da ga oči nisu prevarile. I čim je zakrenuo drugi put, vidje ga na desetak koračaja pred sobom. Nosio je pun naramak drva i išao veoma žurno. Filipin požuri još više i stiže ga, prije negoli je izišao iz toga mraka.

— Je li teško? — upita ga skoro šaptom.

— Oprostite! To su mi dali — odgovori onaj i stade, kao da mu je netko podrezao noge.

— Ne pitam vas ja za to, iako sam sve vidio i sve znam — odgovori Filipin posve mirno i tako tiho, da ga nije mogao nitko drugi čuti, osim prijatelja, kojemu je govorio.

— Ja sam mislio — — Ja sam — pentao je onaj i počeo se zadovoljno smiješiti.

— Mene se ne bojte, jer sam vam ja prijatelj! — umiri ga Filipin još više. — Ja znam, da vi ne ćete kupovati tu šaku drva kod onolikih skladišta gazde Pajine, ali mene to i ne zanima.

— Nego... Što trebate? — upita Polit sigurnije.

— Je li vi mene poznate? — pitao ga Filipin, gledajući u zemlju, pošto je šešir već prije bio nabio na oči.

— Ne. Ne poznam vas.

— Nije ni potrebno Glavno je, da vam rečem, što vam drugi ne bi htio reći. Ja sam bio sirotinja kao i vi: i ja sam se borio sa gazdinskim sinom, kao što se borite i vi.

— Ja se ni s kim ne borim! — poče se Polit braniti.

— Ne lažite! Kao da ja ne vidim skoro svaki dan, što radite s Markom Silvestrovim! Ne treba da se vi preda mnom pretvarate, kada vam velim, da sam vam prijatelj, a to vidite najbolje po tome, što me ni ne poznate, pa znate, da me ne vode nikakvi računi, jer mi vi ne možete ništa ni pomoći ni odmoći. Naprotiv: kada bi trebalo, ja bih vama mogao biti od koristi.

— Oprostite, ali ja vas ne razumijem. Ja ništa ne razumijem — govorio je Polit u najvećoj neprilici i naslonio drva na zid, da mu bude lakše na ramenu.

— Znam, da me još ne razumijete, kad vam nisam ništa ni rekao, no slušajte me, pak ćete me odmah razumjeti: Marko vam se grozi, da će s vama začepiti jedno ždrijelo Demensovo! Je li me sada razumijete?

— Ne razumijem — odgovori on kratko i jednostavno. — Tko bi mogao začepiti čovjekom vulkansko ždrijelo?

— Grozi se, da će vas ubiti. Je li me sada razumijete?

— Sada razumijem! — potvrdi Polit. — Zašto bi on mene ubio?

— Veli, da ga sramotite svojim švikanjem. Kaže, da ste ušljivi drznik, kojega će on naučiti pameti. Je li sada razumijete?

— Vidjet ćemo! — odgovori on žešće. — On će mene?

— Tako se grozi, pa — sada, koji vas bude brži. On se ne šali.

— E, ne šalim se ni ja! — reče Polit odlučno.

— Ja sam vam samo rekao, da se znate čuvati, ali pazite, da ne načinite kakvu nesreću. Jedini je u matere.

— I ja sam jedini! — odvrati Polit i poravna breme na ramenu.

— Eto, da znate! — reče Filipin i žurno se udalji istim putem, kojim je i došao, no ne udari na glavnu cestu, već na desno prema gradskoj kući tako, da je izišao u posve drugom dijelu grada. — — Metnuo sam ti bumbara u gaće — — mislio je i išao žurno, kao da ga vjetar nosi, ne osjećajući više ni najmanjih bolova. Sve je zacijelilo, sve je opet zdravo i čvrsto kao konopi — — — Ja ću tebi pokazati, kako se sa mnom igra kozaljka — — —

Snađe ga neobuzdana želja, da smjesta otiđe k Marialbi i Fili, da se rastrese, da se pozabavi i da se naruga — Marialbi. Osjeća u sebi toliko misli, koje bi joj morao reći, da je sve drugo zaboravio i mislio samo o tome.

— — Znate, gospođo, onaj, koji — — — Ne kanim vas vrijeđati, ali vas sigurno ne privlači duh — — Znate, da me nije iznenadilo, bili bismo se drugačije vladali, ali — — To ću ja vama pokazati, kako ja to umijem — — — Vidjet ćete, draga moja gospođice, kako se to radi — — Ali vas ne kanim plašiti. Ne bojte se. Ne će vam biti ružno — — — Samo nemojte pomišljati, da ćete mi izmaći — — —

Tako bi on njoj, da se sjeti toga dana, kada jednom prođu kojekakvi događaji, koji će doći — — —

Ipak vidje u posljednji čas, da to ne bi bilo pametno, jer je bio siguran, da se ne bi mogao posve pretvarati. Na bilo koji način pokazao bi ili barem omogućio, da oprezna i pažljiva žena nasluti, što se je dogodilo i što on snuje. A Marialba je sada veoma oprezna i pažljiva. To mu je pokazala. Istina, bilo je pokasno, da se posve opre, ali je ipak odmah skočila kao divlja zvijer.

Radije će potražiti Stožinu, jer mu je Velečasni rekao, da je dvaput dolazio, da vidi, je li se povratio. K njemu mora otići, da zna i da se ne brine.

Kod njega je našao veliko društvo, pa kada ga opaziše, mnogi počeše klicati i vikati.

— Čemu se veselite ili čudite, braćo? — reče Stožina s visoka. — Zar je kakvo čudo, što vidite našega vrijednog Filipina?

— Možda se je koji već bio poveselio, da se ne ću ni povratiti — reče on, smijući se.

— To ne vjerujem, ali braća misle, da ste bili Bog zna gdje, pa vam se stoga vesele. Pripovijedajte nam, gdje ste sve bili i što ste radili — reče Stožina, kao da mu zapovijeda.

— Stvar je vrlo jednostavna, i nemam što pripovijedati — odgovori on. — Otišao sam u brdo, legao i zaspao, pa spavao skoro do noći. Kad sam pošao kući, nisam više dobro vidio, pa sam pao i izgrebao se. Eto, to vam je ta cijela priča.

— Neka su braća mislila, da ste u kakvu ugodnu društvu — razjasni mu Stožina — pa je stoga i nastao urnebes i veselje, kada su vas opazili.

— A drugi su opet vjerovali, da sam otišao u krađu — reče on.

— Jedni su tvrdili, da vas je Čovo odveo na neko ždrijelo — dometne Tužibaba, koji je također bio među posjetnicima u sobi.

— To bi mi bilo drago! — odgovori Filipin. — Barem bismo ga se tako riješili.

— Ili možda vas?

— On je slabiji!

— Ja mislim, da to ni ne bi išlo tako, kako vi pripovijedate — dobaci neki. — Tamo biste se vi snjušili i postali najbolji prijatelji.

— Znate, da to nije isključeno, ma i ne išli na ždrijelo! — reče Stožina. — Već postoji među njima jedna vrlo važna dodirna točka.

— Koja bi to bila? — upita Filipin, kao da ne vjeruje u tu mogućnost.

— To vam je nitko ni manji ni veći nego gospodin Janko. Jednako ga volite i cijenite — odgovori Stožina, naglasujući svaku pojedinu riječ, da je svi čuju, razumiju i zapamte.

— Je li moguće? — iznenadi se Filipin.

— Točno je ovako! — potvrdi Stožina s potpunom sigurnošću i odlučnošću. — Ja se ne varam. Potpuno smo na istoj pruzi.

— Nisam nikada mogao ni pomisliti, da bih se mogao i s onakima naći na istoj točki ni u raju! — reče Filipin.

— Čovjek se ne smije nikad zareći, jer su mu nepoznati putovi, koje će morati proći, prije nego stigne na posljednju postaju.

— Točno je to, ali ipak ne mogu vjerovati.

— Ne možete vjerovati, što vam ja velim? — upita Stožina povišenim glasom.

— Oprostite mi! Janko je očekivao, da ćemo mu tako vjerovati, i mnogi mu tako i vjeruju, a ipak se često prevari.

— Tako se bar čini nekima, a možda se i ne vara — dobaci neki iz hrpe.

— On tvrdi, na primjer, da je potpuno zdrav, a liječnici su našli, da je potpuno bolestan — tumačio je Stožina. — On tvrdi, da ne treba ići na liječenje, usprkos liječničkom mnijenju, a liječnici tvrde, da mora, i to čim prije, i on će ići.

— Zaista ide? — upita Filipin.

— Ide sigurno slijedećeg tjedna.

— Ode onda moja i Čovina spojnica, i mi opet na protivnim polovima! Šteta, kad sam istom doznao, da smo tako blizi.

— Čini se, da biste se mogli još zaljubiti u Čovu.

— Da je on... njegova sestra, onda bi možda i moglo biti, no ovako nije opasno, usprkos toj našoj najnovijoj dodirnoj točki. Samo mi je drago, što sam doživio, da je i najočitija nemogućnost postala ne samo mogućom nego i pravom i živom činjenicom: nas dva stupamo uporedo k istom cilju!

— Pa svi mi stupamo k istom cilju! — dobaci opet neki iz hrpe. — Tko ne ide s nama k istome cilju, taj i nije ovdje.

— To je opet drugi cilj i druga glazba! — odgovori Filipin, da time izbjegne pobližem tumačenju i razglabanju.

Stožina je pozorno motrio, kako drugi prate tu upadicu, no nije ništa rekao. Časak je čekao, da vidi, hoće li se koji drugi javiti, a onda reče polako i oprezno:

— Naši su ljudi kao apoštoli mudri i pametni, a oprezni, da im ravnih nema. Oni slijede svoje starije s najvećom pažnjom, slušaju i gledaju i mozgaju. Kada jednom vide, da nije onako, kako su oni vjerovali da jest, i kako drže da bi moralo biti, onda je svršeno, onda su lavovi, neumoljivi zmajevi. Nema onda više sile, koja bi ih mogla uzdržati, da ne zbace nedostojne, koji su zloupotrebljavali njihovo povjerenje i dobru vjeru.

— To je kao Sveto Pismo! — potvrđivao je Filipin. — Narod je kao vatra i voda: izvrstan sluga, no strašan gospodar.

— Ja mislim, da vi loše sudite — osjeti Stožina potrebu, da pred ljudima malko ispravi tu tvrdnju. — Tko može drugi biti gospodar nego narod?

— Toga još nije nikada bilo, niti će ikada biti! Narod izabere onoga, koji gospodari u njegovo ime, jer ne može gospodariti nekoliko milijuna glava, nego samo jedna jedina. Tako je bilo i tako će biti, dok ljudi budu ljudi. Poslije toga... vidjet ćemo. Narod može gospodariti samo... dok poruši, što mu naleti, ali, kada treba podizati i graditi, onda on stupa opet u svoju veliku pozadinu, a pojedinac radi. Sve velike izume, djela, misli — sve, što je veliko, stvori samo jedan veliki Duh! Skupina duhova je vazda bez ikakova duha.

— Malko pretjerujete — branio je Stožina neodlučno i neodređeno, samo da nešto govori, što zvuči u prilog narodu kao cjelini, iako nije iznio ništa važnije proti Filipinovim tvrdnjama.

— Ne pretjerujem nimalo: kao vatra i voda! Teško onome, kome narod sudi. To ja vama velim, a nisam još iskusio, i ne daj mi, Bože.

— Što nije bilo, može biti! — dobaci opet neki iz hrpe.

11.

Čim je stigao brzojav, Janko ga je dao Djedu, da ga i on pročita i da rekne ostalima, da znadu.

— Dolazi — govorio je Djed, smiješeći se. — Dolazi, blago nama.

— Danas dolazi? — pitali su ljudi i smijuljili se.

— Danas, danas — potvrđuje Djed — ako ne udari bura i ne potopi broda.

— Mogla bi, kako je on zaslužan!

— Ne će na onakve! Bi, ne boj se, da je vrijedan!

— A, eto: gospodin Janko kaže, da se je opametio i došao k sebi — govori Djed, jer mu je Janko kazao. da tako reče ljudima.

Može to biti, ali ne će dugo ostati pri sebi. Samo dok progovori s kojim, koji će ga gurnuti niz brdo. Ode on kao po ledu! — tumačili su drugi. — Ne može njega nitko prekrojiti.

Djed je branio među ljudima, no kad je bio sam s Jankom, izražavao je još gore i nepovoljnije mišljenje, nego ostali.

— Može to sve biti, Djede — mirio ga je Janko — no mi moramo s njim samo lijepo, moramo ga podržavati, moramo ga podupirati, da se opet ne obori.

— To je gotovo! — odvrati Djed. — Možete vi sto puta dizati pasju šapu na stol, kad ona ne će nego pod stol! Stvorena je, da bude pod stolom, i tako će ostati.

— Mora nam biti glavno, da ponovno ne izgubi vjere u svoje zdravlje.

— Tu najbolje vidite na tom pitanju, kakav je to čovjek i kakva je duša: on svoje zdravlje nosi u sebi i osjeća ga u svakoj kapljici svoje krvi i u svakom trzaju svakoga i najmanjega svoga živca, a ipak — ne vjeruje u njega, nego se krivi i urliče, da je bolestan i da umire! Kako bi on onda mogao bilo što vjerovati vama ili kome drugome, kad vas može samo čuti i vidjeti?!

— Izvrsna poredba, Djede, no iz toga slijedi samo naša obveza, da mu to više budemo pri ruci i na pomoći.

— Ta, ne možete vi, gospodine, pomoći, komu se po-

moći ne da! Tu je i Svemogući digao svoje svete ruke, pa što ćemo mi kušati, da Njega tučemo svojom mudrošću i dobrotom?!

— A što bi ti onda tu načinio?

— Ništa, brate! Ništa ja ne bih tu načinio, nego pustio njega, pa da ga vidimo, kako se valja i kotrlja. Da vidimo, dokle će, i neka ide, dokle može dospjeti.

— To bi značilo, pustiti ga da propane!

— To mu i najzad ne gine! On je zato tu, da svrši u kojem jarku kraj ceste ili u kome gradskom kanalu. Suđenom se ne uteče!

— Bit će on još čovjek na mjestu! — reče Janko posve nehajno i bez želje, da mu Djed vjeruje, da govori ozbiljno.

— E, da! Može još biti na visokom mjestu — složi se Djed. — Vi znate bolje od mene, da ih ima i gorih tamo. Donese ga vjetar kao pljevu i baci, a on se odmah raskokodače i rašepiri, pa — rekao bi, čovjek na mjestu, dok ne dođe slijedeći vjetar.

— Baci se ti, Djede u veliko mudrovanje.

— A, ne. Ovo je mudrovanje još moga šukundjeda.

Obojica iziđu na obalu, kad je brod dolazio, da ga dočekaju.

— Gledajte ih! — šane Djed, pokazujući glavom na cijelo Stožinovo društvo, koje se već bilo okupilo na obali. — Ti njemu nose sveto Pričestilo, ne bojte se. Oni će njega usrećiti i osokoliti.

— Oni ga vole i veoma su dobri s njime — odgovori Janko.

— Jesu, jesu, dok ga trebaju i dok su raspoloženi, da mu se rugaju.

— To nije istina, Djede. Baš se je gospodin Mataja upravo žrtvovao, nastojeći, da ga uspravi i osovi na noge.

— Jest to. On je to činio, a ujedno je pustio druge, da su iz kukavca pravili budalu, kakve nikad nije bilo. Sve sam ja to dobro vidio.

— Oprosti, ali to si zaista krivo vidio! — usprotivi se Janko. — Mataja se je tu najbratskije ponio, ali bez ikakva uspjeha.

— Vi uvijek preblago sudite!

— To nije dokaz, da dobro ne vidim!

Međutim su se približili ostalima, pa prekinuše razgovor. Janka su svi veoma srdačno i prijateljski pozdravili osim Velečasnoga. On se je držao mrko i ljutito, dok su i Stožina i Filipin i Mataja i svi ostali bili veseli, ljubazni i nasmijani.

— Dolazi vulkanska bolest! — usklikne Filipin, smijući se.

Stožina ga ošine ljutitim pogledom i ujedno se i sam nasmiješi, pa reče glasno, da ga svi bliži moraju čuti:

— Vi hoćete reći, da nosi bolesti dosta za sve vulkane! To želite reći, a spominjete određenu bolest, koja se zove »vulkanska bolest«.

— U tu se mudrost ne razumijem! — odgovori Filipin, ne prestajući se smijati.

Janko je razumio Stožinovo tumačenje, no nije ničim pokazao, da daje bilo kakvu važnost tome malom nesporazumku.

— Čim stupi na ovo tlo — govorio je Filipin kao čekalo na mlinu — odmah će početi jecati i plakati i drvlje i kamenje i brda i doline i psi i mačke i konji i goveda. Sve će ih zaraziti svojom srčanošću naš odlični, uvaženi i blagorodni narodni mučenik Skijaš!

— Molim vas, nemojte tako! Ako nastavite, bit će vam teško, kada budete morali naglo prekinuti, a prekinuti morate. I sami znate, da ga morate pridizati, a ne još rušiti — govorio je Janko uvjerljivo. — Svi mu moramo pomagati, da se uzdrži na visini, na kojoj je sada.

Stožina je mirno i pažljivo slušao Jankove riječi, pogledavao sad ovoga, sad onoga svoga bližega i značajno se podsmjehnuo.

— Vi ste, Velečasni, nešto neraspoloženi? — reče mu Janko.

— Ne, ne, ne! — odgovori on kao navijen. — Znate: prema sebi i štrcaljka, pa tako i ja. Ne ćete mi, sigurno, zapovjediti, da ovdje pjevam i igram?! Još nismo tako daleko — ne?

— Vi ste danas zle volje, Velečasni — reče Janko posve mirno. — Kada ste jutros čitali svetu Misu, morali ste se pod svaku cijenu udobrovoljiti.

— Posvadio se je sa ženom! — dobaci Filipin, na što ih većina prasne u smijeh, a Janko se veoma uozbilji, smrče i reče:

— Ima mnogo stvari, s kojima se ne smijemo nikada šaliti!

Govorio je veoma ozbiljno, gledajući Filipina. Tada primijeti, da mu je lice isparano i modro, no ne reče ništa. Samo ga je pozorno motrio i odmah vidio, da je izgreben noktima. Trebalo je samo malko mašte, pa da vidiš posve pravilne poteze prstiju.

— Možemo radije o vašim parotinama nego o popovoj ženi, koje nema! — dobaci neki iz društva.

— O mojim se parotinama nema što govoriti. Evo ih tu su! — reče Filipin i podigne glavu. — Nisu prve, a ne će biti ni posljednje, ako me Providnost još uzdrži na nogama.

— A nije li sramota takvu junaku, da takov iziđe iz boja?!

— Da nisam imao posla s trnjem i s lavom, ja mislim, da bi svršetak bio drugačiji! — odgovori on posve mirno, čime je otupio svaku oštricu i izbio oružje iz protivničkih ruku. — Tako me je i Grudica sinoć napao i htio da svakako zna bolje od mene, kako sam se ovo izgrebao.

— Eno ga, maše kapom! — vikne neki, pokazujući na brod.

— Eno ga, eno ga! — povikaše i drugi, pogledavši prema brodu, koji se je umanjenom brzinom primicao obali.

— Sad ćete vi čuti priča i divana! — reče Filipin, osjećajući veliko olakšanje i zadovoljstvo, što prijeđoše na drugi predmet razgovora. — Grmjet će svi vulkani, pa nije isključeno, da bi mogao izazvati tolike titraje, da izmame i riganje kojeg vulkana, kojemu se lakše smuči

— Ako dođe do tog, onda je Demens već sada u gibanju.

— Njegova je utroba vazda spremna da riga kao naš Filipin poslije dobre pijanke! — dobaci neki i sakrije se.

— Pogana jezičino! — vikne Filipin tobože ljutito. — Neka se javi, tko je vidio Filipina u takvu poslu. Prije ćeš dočekati, da možeš Demensu držati zdjelu pod gubicom i mećati mu mokru krpu na čelo nego Filipinu! Zapamti to, mladiću! Ovaj se ne predaje ni u kome smislu!

— Evo me, braćo! — vikao je Skijaš s palube kao bezuman.

— Vidimo te mi, vidimo! — odgovori mu Filipin u sav glas, te se svi zasmijaše. — Vidi se, da se vraćaš luđi nego si otišao.

— Nemojte, brate, tako! — Ako mu ne možete pomoći, ne smijete mu hotimice škoditi.

— Ta, manite, gospodine Janko! — reče on i odmahne rukom. — Ovom ne naškodi! Što se ludo rodi, to i u grob ludo hodi! Vjerujte vi meni.

Brod je međutim pristao i Skijaš ponajprije istrčao iz njega i stao sve redom ljubiti i grliti.

— Ne znate vi, koliko sam ja sretan, braćo moja! — vikao je on, gurajući se od jednog prijatelja do drugoga. Kad je došao do Janka, stade kao ukopan, uspravi se, pogleda na ostale i reče veoma povišenim glasom:

— Slušajte me, braćo, da znate: što me vidite ovdje živa i zdrava i vesela, moram zahvaliti samo i jedino Bogu i našem gospodinu Janku! Evo njega, evo vas svih, da znate i pamtite! On je mene spasio mojoj staroj majci i narodu, Bog mu platio!

Iza tih riječi se naglo prigne i htjede Janku poljubiti ruku, no on je još u zadnji tren istrgne i potegne k sebi.

— Ne, ne! — usprotivi se Janko. — Meni je najveće zadovoljstvo i priznanje, što vas vidim među nama tako vesela. Ja više ne trebam ništa, osim da uzdržite svoju dobru volju i veselje za život. Ništa više!

— Ne bojte se više za mene! Ja sam zdrav! Slušajte svi, braćo: ja sam potpuno zdrav! — vikao je Skijaš oduševljeno. — Moram još uzimati nekakve vode i šerbete, ali to nije ništa. E, da znate, braćo, što je Bradica liječnik i profesor, nunu mu njegovu, ne biste se dosta čudom načudili! Jesam ja i njega opsovao i potjerao kusu psu pod rep — s proštenjem govoreći! — i imao sam pravo, ali kada on mene uze u ruke, kad je naš gospodin Janko s njime nekoliko progovorio onako, kako on već zna i kako se govori, a — valaj, čudo, čudo od čovjeka i profesora! Evo, ja imam u džepu opisanu svu svoju bolest i sve, kako je moram liječiti. Piše, kao što bi mi drugi pisali o krumpirima ili o poderanim cipelama. Eto: to vam je taj znameniti Bradica!

— E, kad je tebe izliječio, onda mu i nema para! — dobaci neki, a drugi se počeše smijati.

— Idemo, braćo, da ovdje ne smetamo prometu! — reče Janko glasnije, čuvši, kakva opaska pade, i očekujući, da će ostale posve naravno slijediti.

— Valaj sada možemo, kuda god vi zapovijedate! — odgovori Skijaš veselo. — Ako hoćete, već večeras na Demens ili Terribilis.

— Polakše, polakše! — podvikne Filipin. — Vidider ga i sad, kako pljucka, a daleko smo, pa mu slinu ćutiš. Kako će biti, kad mu se nadviješ nad otvoreni grkljan?!

— Sad se ništa ne bojim, hvala Bogu, Janku i Bradici! — odgovori Skijaš oduševljeno.

— Idite vi odmah kući — reče mu Janko posve tiho — pa činite sve, kako vam je profesor propisao. Točno se držite svake i najmanje malenkosti, koju vam je odredio, pa se ne bojte. Što god trebate, koliko je do mene i koliko je u mojoj moći, biti će vam učinjeno. Ne trebate nego reći meni ili Djedu.

— Hvala vam kao mom ocu. Nikad vam ne ću zaboraviti! — govorio je Skijaš i opet svratio pažnju sve okolice na sebe.

Janko se oprosti sa svima i okrene s Djedom prema svome stanu. Djed je išao uza nj i sve se napola obzirao.

— Past ćeš, Djede! — opomene ga Janko.

— Ne, ne. Gledam, kako su kukavca smotali u klupko kao psi ježa. Da je najpametniji, mora s onakvima početi ludovati!

— Nema nikakve opasnosti, Djede. Ja se nadam, da je temeljito prebolio, pa da će sada doista ozdraviti.

— Hoće, ako mu opet ne napune glavu i s jedne i s druge strane. Molim vas, recite vi meni, zašto su vazda svagdje dvije strane? — upita on nenadano i zastade u hodu. — Ja uprav često o tome mislim i nikad se ne mogu pravo domisliti.

Janko se malko nasmiješi na to njegovo pitanje, zagleda se u njega i reče:

— Čovjek je satkan iz dobra i zla. Svako vuče na svoju stranu i nastoji, da pobijedi. Čas pretegne duh, čas je jače tijelo. Kako je u pojedinom čovjeku, tako je i u pojedinom

društvu i u pojedinom narodu, jer svaka skupina stvorovâ, ima zapravo i svoju zajedničku posebnu dušu.

— Tako — — To je onda velika mudrolija — —

— Jednostavno, Djede: to je natjecanje dobra i zla, tijela i duha. Kod životinja vlada tijelo; kod divljaka vlada skoro isključivo tijelo; kod malko naprednijih naroda se pojavljuje i duh; kod još naprednijih duh češće i pobjeđuje, no još uvijek vlada tijelo — — —

— Tako i jest.

— Uprav tako. Stoga vidiš u svake stvari dvije strane, jer se kod nas duh već svagdje pokazuje.

— Samo nigdje ne pobjeđuje — dometne Djed.

— Nažalost! Znaš, ovo nije posve jasno, što sam ti rekao, ali je svakako istinito. Stoga je posve bezuspješna svaka borba proti toj pojavi tako dugo, dok ne dodje razvojem mogućnost, da pobjedjuje duh. Oni veliki, oni zastavnici i lučonoše, koje rasvijetli milost Svemogućega prije ostalog čovječanstva i pošalje ih kao učitelje i vođe. — Oni su uzori, koje treba slijediti, no čovječanstvo ih najprije ismije: popljuje, ponizi i spali, objesi ili razapne, da ih istom za nekoliko stoljeća ili još više godina počnu pomalo razumijevati. Slijediti ih još uvijek ne može, jer je za to potreban još daljnji razvoj — — —

— Ja sam često puta već pomislio, da bismo mi morali ovo sve stjerati u red, pa i željeznim metlama. To ja uvijek ponavljam.

— I uvijek se varaš! — odgovori Janko, smiješeći se veoma prijateljski i ljubazno. — Istina je, da su zaboravili s v i, iz čijih je Usta izišla ona: »Tko se mača laća, od mača će i poginuti: i da je spominju kao i svaku drugu poštapalicu, koje se nitko, upravo nitko ne drži, ali se ne smiješ prevariti i pomisliti, da je zato išta otpalo od te velike istine! Ništa, savršeno ništa. I taj »mač« nije samo mač od čelika, nije samo kovano gvoždje, nego može biti i od mesa u obliku jezika, može biti u obliku bilo koje i bilo kakve sile i nasilja.

— To je istina, iako je se ni ja ne držim, no ovdje je posve druga stvar. Mi tu moramo ne samo uzdržati red, nego i spasiti našu braću od otrova i propasti.

— Istina je, no ni jedan pametan čovjek ne uzbija ni svoje blago kamenjem ili hitcima iz puške!

— E, da, al' vi znate, kako je rečeno: ako te tvoja desna ruka navodi na zlo, odsijeci je?!

— Istina je, istina, ali se sjećaš, da je Isus svojom rukom podigao komadić uha, koje je njegov učenik odsjekao neprijatelju, da obrani Učitelja, i da ga je svojom moć! iscijelio?!

— I onda ništa — pustiti ih, da vršljaju?! Pustiti ih, da truju i ruše i upropašćuju?!

— Ne tako. Neka rade, što moraju raditi, ali i mi moramo pri tome izvršiti svoju dužnost: biti im blizu i pridržati svaki predmet, koji bi oni srušili, kada mi ne bismo pritrčali i spasili ga. Ti ne možeš vola naučiti, da neprestano hoda na dvije noge, niti vuka odučiti od mesa.

— Mogu ga ubiti.

— Izvrsno: to je jedini lijek u svim slučajevima, ako se smije misliti, da je to uopće ikada lijek.

— Lijek jest! Ne uvijek, ali jest.

— Nije istina. To je uvijek otrov, uvijek nasilje, na koje nema prava nitko, a služi se njima samo zvijer — bilo da je na četiri ili dvije noge. Nitko drugi ni u kojem slučaju. Zapamti to, Djede!

— Zapamtit ću ja, zapamtiti, kad vi velite, i ja vama vjerujem sve kao ocu, ali opet. — Neka stoji!

— Veliš: ne ide ti u glavu?!

— Uprav tako.

— Pomisli ti, moj Djede, samo ovo: ako priznaš pravo sudjenja i uredovanja na taj način i takvom žestinom, kako se gdjekad učini potrebnim — komu možeš priznati, a kome poreći takvo pravo?

— E, pa. — Tko ima pravo, ima ga.

— Obično je danas tako, da se silom stiče vlast, koju drugi onda moraju priznavati kao nekakvo pravo. To je redovita pojava i nitko nema prava, da iz ovakva shvaćanja izvodi za sebe nekakvo priznanje ili za drugoga osudu. Svi, bez iznimke svi smo u tome jednaki. Prema tome bi svi silnici imali potpuno pravo, da uredjuju, kako se svidi njihovoj životinjskoj naravi i ćudi?! Naravno, oni to i čine, ne pitajući

nas dvojicu za dopuštenje i blagoslov, ali ne rade to pravom, nego silom, baš kao što i vuk ugrabi i odnese janje. I on se služi — svojim pravom.

— Ja bih ovo ipak uredio. Ne žestoko, ali bih dao po prstima gospodinu Stožini, da zapamti, kada ih je metao, gdje im nije mjesto.

— Ja ga nisam tu metao, nisam ga ovamo slao, nisam ga ni prije slao i na kakav posao, nisam ga poučavao a nisam ga ni — razumij me dobro, Djede! — stvarao, pa se ne ću onda ni miješati u tok njegovih nesreća! On njih sam mora proći bez mojega utjecaja i prikazati ih na čast i slavu onima, koji mu pomogoše do njih! Ovo je jedino pošteno i ispravno shvaćanje. Vjeruj mi!

— Vjerujem ja vama, a vi vjerujte meni, da će i on nama zadati mnogo jada i nesreća.

— Ne trebam ti to vjerovati, kada ja to i sam vidim i osjećam žešće nego itko drugi, jer ni na koga toliko ne padaju njegove nepromišljenosti i bolesne misli njegove veličine kao na mene. No ipak, moj Djede, to meni ne daje ni najmanjeg prava — da ga slijedim u zlu. Naprotiv: ako sve točno vidim — a vidim barem malenkosti, jer sam još strahovito daleko od toga, da bih vidio sve! — ako nešto točno vidim, onda se moram i vladati prema onome, što sam vidio i što gledam, a ne slijediti tuđe varave i pogubne sjene.

— Jest to, jest, ali morate vidjeti, kuda nas gone kao da su se zakleli, da će nas upropastiti s jedne strane jedan, s druge strane drugi, jer ja ne lučim Čovu od Stožine ili Filipina od Krlje ili Mataju i Velečasnoga od jednih i drugih. Sve bi ja to u jedan koš, pa nečastivom za večeru.

— Znaš, Djede: nečastivi hodaju po zemlji...

— Gdje bili, ja bih njih pozvao na večeru. — Vidjet ćete vi, što će načiniti od onoga jadnika, mjesto, da mu pomognu.

Skijaš je medjutim išao u sredini cijeloga velikoga društva, koje ga je pratilo, lamatao rukama i pripovijedao, kako je bilo u bolnici. Mnogi su dobacivali upite, da ga izazovu i podbodu, a on je prihvaćao i zagrizao kao ribica.

— I veliš, sve bilo lijepo i pošteno!

— Jest, valaj, da mi ni moja mati ne bi bila mogla biti bolja nego mi je bio Bradica! Nema, brate, nego sve frcaju

oko njega oni njegovi doktorčići i sestrice, kada se on samo namrgodi i pogleda ih. A to sve, da meni ugodi, i da ja budem miran i zadovoljan.

— A kad te ono htjede u luđačku košulju? — dobaci neki.

— E, bradicu mu njegovu! Htjede li, htjede, psi mu se mesa napotezali, ali — duša valja! — i ja sam bio njemu svašta rekao i načinio. Bio sam mu razjurio sve one njegove pomoćnike i naučnike kao piliće, a sestrice se nijesu usudile ni na moja vrata poviriti. Što je pravo, pravo je, braćo: bio sam im se popeo na vrh glave, pa su se morali braniti. Nije ona bolnica moja očevina, pa da ja njih sve gonim po njoj! Čim je došao gospodin Janko, Bog mu platio, odmah se Bradica razvedrio i — Bradica ko prava i poštena Bradica, kao da nije ništa ni bilo. Opet on sa mnom u šale i pripovijesti, da su svi dolazili na vrata moje sobe slušati, kako nas dva ljudikamo. Jest, valaj, bila nas je milina slušati! A da ste vidjeli, kad jutros podjoh! E, jest čudo!

— Svi proplakali?

— Pa, sad, nisu plakali, ali su me ispratili kao rođenoga, a Bradica samo što me nije poljubio. Zagrlio me jest i još me junački uhvatio za obje ruke i veli: »Jesi mi se bio zamjerio, jesi, al' neka ti bude! Glavno je, da si sada zdrav kao riba i takav ćeš i ostati!«

— A ti njemu? — dobaci neki podrugljivo.

— Ja njemu kao ocu, kao što je i zaslužio. Pao ja njemu k ruci, a on me diže i smije se. — »Ovo — rekoh — uime moje starice majke, kojoj sina spasiste!«

— E, imao je i što spašavati! — dobaci isti glas.

— Valaj, da vidiš, da i jest! I jest imao što spašavati mojoj majci.

— Teško njoj, kad je spala na tebe!

— E, sad: njoj sam sve na svijetu kao i ona meni — odgovarao je Skijaš na zlobne i šaljive upadice s najvećom ozbiljnošću i mirom.

Stožina je mirno slušao, a lagan mu smiješak nije silazio s lica. Kad su se svi izvikali, a i Skijaš na čas prestao pripovijedati, upitao ga Stožina:

— Reče li vam taj vaš Bradica, kad je primio moje pismo?

— Vaše pismo?! Kakvo vaše pismo? — iznenadi se Skijaš.

— Pisao sam mu radi vas.

— Vi mu pisali?!

— Ja, ja, moj Skijašu, i da nije bilo toga moga pisma, ne biste vi sada tu s nama ćakulali.

— Ne šalite se vi sa mnom, kad ja znam, kako je sve išlo! A da gdje bih ja bio, ako ne ovdje?!

— A i sami ste rekli, što su htjeli oblačiti na vas, pa vam onda nije teško pogoditi, gdje biste bili svršili — odvrati Stožina mirno, malko povišenim glasom.

— Sve je to bilo, brate moj, prije nego dođe Janko, Bog mu platio i na ovom i na onom svijetu, al' kada Janko stiže, sve se to prevrnu. Tako je to bilo. A vi ste meni govorili i prije nego sam otišao, da će me Janko prevariti, pa nijeste pogodili kao što ni sada ne pogađate.

— Ja vama to govorio?! — iznenadi se Stožina. — Vi sanjate, moj prijatelju.

— Nismo bili sami, kada ste mi govorili! — odsiječe Skijaš.

Stožina se je samo posprdno smiješio, no ne odgovori ništa.

— Vidi se, da si ti ipak zalutao — dobaci opet onaj prijašnji bockavi glas.

— A što sam ja, kuda sam ja zalutao?! — odvrati Skijaš ljutito. — Znam ja, što govorim, pa kada trebam Janka psovati, ja ne štedim ni njega, al' kada je govoriti istinu, onda ću dati i glavu za nju!

— Dok se sjećaš istine, a kada je zaboraviš, onda lupaš obratno.

— To nije istina! — branio se on. — Ovdje je meni samo Janko pomogao, pa da je bilo i samo do mene samoga, ne bi me bili izliječili, nego bi me bili strpali u ludnicu. To ja vama velim.

— Pa, naravno, jer Bradica dobro zna, kuda tko spada!

— E, laj ti, koliko hoćeš! — vikne Skijaš. — Ja vidim za čim vi idete, al' se tu nećete udebeliti. Nit ćete vi mene opet natjerati u ludilo, nit ću ja ovo zaboraviti našem Janku!

— Ne bojte se vi, dok je vamá mene! — ohrabri ga Filipin, koji je dotada uporno šutio, baveći se svojim mislima. — Pozivljem vas poslije objeda na kavu.

— Baš sam poželio, da popijem dobru kavu! — odgovori on veselo.

— Blago meni, kad se otimljete za mene. Doći ću ja redom i k jednom i k drugom.

Filipin se je odvojio od društva i zakrenuo prema Filinoj kući. Izdržao je preksinoć, izdržao je i jučer cijeli dan, da ne ide tamo, jer je želio, da mu s lica prodju modrice i nestanu one male sitne ogrebotine, no danas više nije mogao svladavati želje.

Nema im reći ništa osobita, zna da ni one njega ne žele tako strastveno i neodoljivo, ali ipak ne će prekinuti, dok ne izvede svoje nakane s Marialbom, pa ga stajalo i glave. Osobito poslije onakva doživljaja ne može prekinuti. Zapamtit će onaj mladac, kad se je drznuo dirnuti u njega. Ako je i uzme za ženu, naći će Filipina! To mu on jamči!

— Došao sam samo na čas — ispričavao se je on, našavši Filu i Marialbu u kući. — Znate, želio sam vam ispripovijedati moju pustolovinu od prekjučer.

— Pričajte, molim vas! — potakne ga Fila ljubazno, dok ga je Marialba ocjenjivački promatrala, kao da je nastojala, da joj ne izmakne ni jedan treptaj njegova oka, ni jedan drhtaj i titraj živaca.

Kad su sjeli, on se je namjestio tako, da mu Fila gleda ravno u oči, dok je Marialba ostala malko postrance.

— Čule smo, da je za vama bila cijela potjera i potraga — reče Fila.

— Jest, jest. I jedni su vjerovali, da sam negdje u gozbi, dok su drugi držali, da sam otišao na Demensa, a treći su nagađali, da sam — pomislite: kod vas na objedu! Vjerujte mi, bilo je i takvih. Vidjeli su me, kada sam ovamo ušao, a čuli, da me nema na objed kući, i odmah napravili cijelu priču, sa svim mogućim dodatcima.

— A što su, molim vas, dodavali? — upita Fila, smiješeći se.

— Ne smijem vam pripovjedati pred gospođom Marialbom — odgovori on i nasmije se.

— Otkad se vi mene bojite i što se mene tiče, što vaši prijatelji o vama naklapaju?! — reče Marialba veoma ljubazno, ali toliko hladno, da je on to dobro i jasno osjetio.

— Da čujete, što su govorili, vidjeli biste, da vas se tiče.

— Vjerujte mi, da me se ne tiče ni najmanje. Mogu govoriti, što im je god drago.

— E, kada ste baš uprli, onda ću vam reći, što su govorili, da možete prosuditi i ocijeniti, da li vas se tiče ili ne.

— Ne zanima me. Ne zamjerite, no doista me ne zanima.

— Ipak! Dopustite, da rečem.

— Zašto ne biste rekli?! — odgovori mu Fila umjesto Marialbe, koja je šutjela i gledala preda se.

— Smijem li reći, gospođo? — upita on ponovno, obrativši se k njoj. — Bez vašega izričitoga dopuštenja ne mogu reći.

— Već ste čuli, da me se nimalo ne tiče, pa onda možete pripovijedati, štogod vam je drago. Pripovijedajte.

— Onda slušajte: ja ne znam otkuda potječu priče i tko ih je prvi ubacio, no uporno se šire i sve se više i više uvećavaju, da će gospođa Marialba poći za mene.

— Tako?! — iznenadi se Fila i zagleda se u njega.

— Tako, tako, gospođice Filo.

Marialba je problijedila, stisla usne i šutjela kao mramor.

— To je već u gradu javna tajna — nastavljao je on i lagano se smiješio, promatrajući ispod oka Marialbu. — Mene su već mnogi prijatelji i izravno pitali, što je na stvari.

— A što ste im vi odgovorili? — pitala je Fila, misleći, da je ovo samo uvod, da zaprosi Marialbu.

— Znate: što mogu, što smijem odgovoriti?! — sleže on ramenima i nasmije se. — Ja ne kažem ni da ni ne. Puštam, da svatko misli, što mu je milije.

— To mi nije nimalo: milo — reče Marialba veoma odmjereno i teško. — Smeta me, da se tako govori o meni, ali meni ne može škoditi!

Fila opazi, da je sestra nešto naglašavala i isticala, no nije razumjela, što je zapravo htjela reći. Filipin je vrlo dobro

razumio i pobojao se, da nije slučajno, što ona reče, pa požuri priču:

— Tako su i prekjučer odmah rekli, da sam kod vas na objedu i da slavim zaruke.

— Tako su govorili? — čudila se je Fila, samo da mu pomogne pomicati priču.

— Baš tako I neki su tamo na ćoškovima čekali, da vide, kad ću odavle izići. Međutim. — Gdje sam ja bio?! To je cijeli roman!

— Molim vas?! — šane Fila, sustežući dah i jedva čekajući, da čuje, gdje je bio Nije bilo ništa do čiste radoznalosti, jer ona nije poznavala ljubomore u ovakvim odnošajima. Smatrala ih je kao kiticu cvijeća, kojom se čovjek zakiti, dok ne uvene, a tada je baci na smetlište Nikako drugačije.

— Cijeli roman, velim vam!

— Bez stida i poštenja?! — upita Marialba i pogleda mu ravno u oči.

— A i kako bi se drugačije doživljavali romani, gospođo Marialbo?! S drugačijom se prtljagom ne može nego u prošnju, a kada se pođe u lov na romane, onda treba i oružje prema divljači! Ponosne i jake žene ne pobjeđuju pošteni i pobožni stidljivci, nego nepoštene i drske bekrije, pred kojima one padaju kao pitome kokice! Oprostite — reče on, nakloni se objema, nasmiješi se i nastavi — ovo je bio samo mali postrani izlet, a sada slijedi glavna priča: Ja nisam bio pošao u lov na romane, nego sam pošao samo da se naužijem Božije prirode. Pošao sam u gradsku okolicu, da se odmorim od ove vreve, buke i ludovanja.

— Kojim ste putem udarili?! — upita Fila.

— Ovuda gore! — reče on i pokaže rukom na posve protivnu stranu od njihovih voćnjaka. — Tuda sam okrenuo, jer tu u brdima imam dobrih prijatelja, pa sam mislio: ako već ne nađem njih u vilama, jer tamo nisu, naći ću njihove seljake, najesti se naranča, koje ću sam svojom rukom ubrati sa stabla, malko se pozabaviti, načavrljati se i onda kući.

— Tako ste vi snovali, a izišlo je posve drugačije.

— Da. Posve drugačije, gospođice Filo! Ne bi čovjek vjerovao što se sve može dogoditi. Međutim, tko ima veliko iskustvo kao što ga ja u tome poslu imadem, ne smije se nikad

iznenaditi. Ni ja se nisam iznenadio, jer sam uvijek spreman na sve, što se uopće može zbiti.

— A što je bilo?

— Došao ja tu gore do vile jednoga svoga dobrog prijatelja. Znate: posve je naravno, da vam ne ću spomenuti ni jednog jednog imena.

— Naravno, naravno! — potvrdi Fila.

— Došao ja i gledam, a ne vidim nikoga. Zovnem, nitko mi se ne odzivlje. Idem okolo zgrada — nigdje ni žive duše. Opazim posve slučajno da je otvoren nekakav kućerak — ne znam, što bi moglo biti: stajica ili inače nekakva spremnica, pa povirim. Kad tamo! Vjerujte mi, da nisam u prvi čas vjerovao svojim očima.

— A što je bilo? — pitala je Fila i nagnula se prema njemu kao da se je i ona nagnula, da kroz otvorena vrata zavirı u kućerak.

— Unutra čaroban polumrak, odnosno — nešto vidnije od polumraka, na vrata udara snop punoga dnevnoga svjetla i dopire nekoliko koračaja ravno unutra, a oko te svijetle poljane spomenuti čarobni polumrak. I u tome polumraku, zamislite, što sam opazio?!

Marialba se nije ni ganula ni okom trenula, ne podižući pogleda ispred sebe, sa svojega krila, dok je Fila nepomično zurila u Filipinova usta i čekala svaku njegovu riječ. Na njegovo pitanje ne odgovori, jer nije dospjela, budući da je on nastavio:

— Opazio sam prekrasnu mladu ženu! Stajala je uspravna kao svijeća u svoj ljepoti svojega zrelog ženstva. Gledali smo nijemo jedno u drugo kao začarani, kao

— — zmija i njezina žrtva — dodade Marialba, ne podižući pogleda.

— Vi točno pogađate položaj, gospođo Marialbo! — potvrdi on, obujmivši je žarkim, raspaljenim pogledom, koji ona nije prihvatila. — Poredba nije laskava, ali je istinita, jer sam je doista gledao s takvom željom, požudom i strašću. Vi znate, da sam ja uvijjek iskren, pa i tu, kada vam pripovijedam ovaj doživljaj. Isto je tako istina, da je i ona mene gledala s neopisivom željom, ali sam ujedno vidio u njezinu pogledu i veliki, bezgranični strah, koji nisam razumio, jer

mu nisam mogao opaziti razloga. Pristupio sam joj odlučno i odredjeno, bez krzmanja i dvomislenosti. Bilo je sve jasno. Vidjeh, da dršće, a u pogledu joj neizkazana bol i strepnja, i ako je očito kao dan, da mi se njezino zrelo ženstvo veseli. Jedan sam tren počeo kolebati. — I to je —

— bilo veliko zlo! — reče Fila i duboko odahne.

— Vi poznate žensku dušu, gospođice Filo! — potvrdi Filipin, promatrajući Marialbu, koja se je bila potpuno okamenila. — To je bio izvor sloma. Kad sam ja pokolebao, ona se je trgla: to je bio samo jedan jedini hip, jedna iskra munjine, koja nas je spojila. Moram vam reći, da se ja i ta ljepotica poznamo već od prije. Dobri smo prijatelji, iako nam se nije nikad prije pružila prilika, da se približimo. Muž joj je u Australiji i ona uživa glas uzorne žene.

— Rekoste previše! — opomene ga Fila. — Ne će nam biti teško pronaći, o kojoj se to radi.

— To će vam biti vrlo teško, jer ćete vidjeti, kad počnete istraživati, da ne možete zaključiti upravo ništa — reče on, smiješeći se.

— Iz toga onda moram zaključiti, da nisu točni podatci, koje nam dajete.

— To bi moglo biti točno! — potvrdi on.

— A onda? — šane Fila.

— Moram vam reći još i to, da je u tom kućerku dosta slame i da mi je oko odmah zapelo za širok, lijep ležaj. Vi znate, što znači ležaj? Lijepo uvaljano, utišteno mjesto, gdje je bilo pruženo tijelo. To je ležaj, a može biti ležaj kakve životinje na četiri noge ili ležaj četiriju nogu kakvih dvonožaca. Ovdje se je radilo nesumnjivo o ovakvu svježem ležaju. U prvi čas nijesam posvetio nikakve pažnje tome značajnom mjestancu kraj nogu moje lijepe znanice, nego sam pošao ravno prema njoj, zakolebao, trznuo se, a ona se, prenula i udarila me svom snagom po licu.

— Ta, nije moguće! — reče Fila skoro potresena, a Marialba se trže, uspravi se toliko, da je glavom skoro zavagnula unatrag i pogled podigla toliko, da je bio nekako u visini polovice prozora, ali nije nikud gledala, jer je bila sva njezina snaga i sve sposobnosti iscrpljene unutrašnjim događajem.

— Ostao sam nepomičan, jer me je iznenadila tim pokretom, koji nije ženski! U istome mi trenu sijevnu glavom misao, da to ne čini ona nego iz nje netko drugi i pogled mi ponovno pade na onaj svjež ležaj, no nisam imao vremena razmišljati, jer je iz najtamnijeg kuta kućerka skočio k meni — vlasnik i nosilac onih drugih dviju nogu i bacio se na mene kao divlja zvijer tolikom snagom i brzinom, da nisam dospio ni da izmahnem šakama, da ga odbijem, ni da kriknem, da ga uplašim snagom svojeg glasa. Osjetio sam odmah, da sam jači, pa se stresem i odbacim ga s tolikom snagom, da je kućerak zadrhtao.

Marialba ustane, stisne pesnice i izmakne jedan korak.

— A onda?! — šaptala je Fila i sva se opet nagnula k njemu, prateći svaku njegovu kretnju i proživljavajući u tančine tešku borbu.

— Tada njih oboje skočiše ponovno na mene.

— I ona?!

— Da. I ona. Ja sam osjećao, da ona to čini, jer tako mora činiti pod pritiskom njegove snage, kao što me je morala i udarili ono odmah na početku. Nisu ni oboje skupa bili mnogo jači od mene, ali su me ipak svladali i ponovno oborili. Ona me je izdrapala i izgrebla po licu kao mačka, a on je udarao, kuda je dospio šakama i nogama.

— Strašno! — prošapće Fila posve sućutno i meko, te se činilo, da će se nagnuti posve k njemu, da mu pogladi tijelo, kuda su padale šake, e da mu tako olakša bolove, dok je Marialba stajala kao utjelovljen bijes, ponos i srdžba. Filipin je točno promatrao njezino držanje i neprikriveno joj se smješkao i izazivao je.

— Nije bilo strašno — nastavljao je on — jer sam ja tvrd i, rekao bih, neosjetljiv na udarce. Oni su mislili, da su me već skoro dotukli i pustili me, da ostanem i iziđem, što sam ja veoma žurno i učinio, da izmaknem iz toga zaklona, gdje su mogli raditi, što su htjeli.

— I tako ste se spasili!

— Sad je slijedilo istom ono glavno! — odgovori on i pogleda Marialbu, koja je nepomično stajala kao kip.

— I još nije gotovo?! — iznenadi se Fila.

— Zar bi i moglo tako svršiti?! Ne, ne, draga moja gospođice Filo! Filipin tako ne završava svojih dvoboja! Ja sam tada njih oboje zovnuo k sebi i —

— Još ste ih zvali k sebi?! — zaprepasti se Fila.

— Naravno: da ne bude nesporazumaka. Zovnuo sam ih k sebi i rekao im, prije nego sam pošao: Doviđenja!

— Tako ste im rekli?! — reče Fila, odahnuvši mnogo lakše nego li je i sama očekivala.

— Da, gospođice Filo, rekao sam im oboma: D o v i đ e n j a ! Oboje su me dobro razumjeli, jer sam opazio, kako su se pogledali i poblijedili.

— Zbog česa su poblijedili?! — iznenadi se Fila.

— Zbog toga: D o v i đ e n j a ! Zbog toga su poblijedili. A vi mislite, da vi ne biste poblijedili, kada biste doživjeli od mene takav pozdrav?!

Marialba bez i jedne riječi umače iz sobe, a Fila nije skidala s njega očiju, pa ni ne primijeti te nagle sestrine kretnje, već upita njega:

— Pa, kakvo je zlo u tome pozdravu?!

— Hahaha! — — naduši se on nenadano glasno smijati, opazivši, da Marialba odlazi. — Ovo je bajka, ovo je priča za djecu, koju sam vam sada ispjevao!

— Što govorite?! — pitala je Fila, ogledavajući se oko sebe kao da traži razlog njegova smijeha i sada istom opazi, da nema Marialbe, pa je zovne: — Dođi de, da vidiš čuda od čovjeka! — vikala je ona, pa se i sama počela smijati.

— Za čas! — odgovori Marialba.

— Bajku sam vam pripovijedao, gospođice Filo — govorio je on kroz puna usta smijeha. — Ja sam u brdima zaspao pod nekim drvetom i spavao sve do noći, pa kad sam po mraku išao kući, pao sam i izgrebao se na trnju i kamenju. To mi je bilo i ništa drugo. Drugo je plod moje bujne pjesničke mašte! — reče on, prikuči se Fili i čvrsto je primi za ruku, pripovijedajući joj zažarenim očima svoje želje i raspoloženje.

— Mir! — šane mu ona. — Ja ne ću odgovoriti šakama, a ne će iza mene iskočiti ni kakav momak, ali ipak — mir! Sestra će doći...

— I u istinu, Marialba se povrati među njih.

— Jesi čula pravu priču?! — upita je sestra, smijući se u sav glas.

— Čula sam je! — odgovori Marialba mirno i čvrsto. — Čula sam i ono prije i ovu priču o kamenju, ali ja ću, gospodine Filipine — govorila je ona čvrsto, gledajući mu ravno u oči — ja ću ono prvo pisati vašoj gospođi, da se i ona malko pozabavi i nasmije.

— Mojoj gospođi?! — upita on i glasno se nasmije. — Možete gospođo! Ujedno joj pišite, da je lijepo pozdravljam.

— Ne znam, da li ćete biti uvijek tako zadovoljni mojom uslugom, kao što se sada pretvarate?!

— Zar ste vi uistinu oženjeni? — upita ga Fila.

— To, Filo, nije važno za nas, ali je važno za onu sirotu, koju je gospodin usrećio! I, vjerujte mi, ja se bunim samo iz samilosti prema svemu, što je žensko pred ovakvim mužjacima, pa tako i prema vašoj siromašnoj ženi.

— Razumijem vas, razumijem, gospođo! — odgovori on, podsmjehujući se podrugljivo.

— Ali znate — poče Fila, gledajući zažarenih očiju u njega — vi ste to pripovijedali tako živo i uvjerljivo, da sam ja sve s vama proživljavala i upravo gledala, kako se obarate, borite i udarate kao živo klupko pobješnjelih zmija. A je li i ona bila pala skupa s vama na slamu?!

— Da. I ona, i ona. Skupa smo se valjali — pripovijedao je on — ali to je samo početak i igrarija prema onome, što će istom slijediti, kad se ispuni onaj moj: »Do viđenja!«, govorio je on živahno i žurno, bacajući pogled na Marialbu, a najednom se trgne, opet se nasmije i jedva progovori. — Opet smo zaboravili, da sam ja to sve izmislio, pa se zavezli kao da je bio pravi i živi događaj!

— To je divno. Sjajno! — klicala je Fila.

— Ništa je to još! — odgovarao je on.

— Ja sam bila otišla, pa se povratih, da vam nešto rečem — rekla je Marialba odmjereno, naglašujući riječi. — Samo nekoliko riječi.

— Izvolite gospođo.

— Učinit ćete djelo čestita čovjeka, ako se više nikad ne navratite pod ovaj krov.

— Ali, gospođo, za Boga! — reče on kao da je gromom ošinut, jer bi bio spreman na sve prije nego li na takav odgovor. — Vi se očito samo šalite.

— Ne, gospodine. Ja se ne šalim. Na vaše geslo: »Bez stida i poštenja«, odgovaram sa lozinkom: »Vedra čela i odvažno!«

Fila ju je gledala, kao da je pala s kišom. Nije mogla ni riječi progovoriti od pusta čuda i iznenađenja.

— Ja te, Marialba, zaista ne razumijem — najzad joj reče i zagleda se u nju, čekajući razjašnjenje.

— Vjerujem ti, Filo, da me ne razumiješ, no gospodin me razumije veoma dobro.

— Vi se gospođo varate — branio se on. — Ni ja vas, vjerujte, ne razumijem.

— Sigurno ne želite, da vas povrh svega smatram i ograničenim, kad ste veliki prefriganac, što vam moram pošteno priznati?!

— Oprostite, no ne razumijem vas! — ponovi on.

— A ja sam, vidite, razumjela i onaj dio vaše priče, koji mi je bio posve nepoznat! — odgovori mu ona. — Po tome možete valjano ocijeniti moj postupak i povući sve nužne posljedice. I molim vas, nemojte me više izazivati, jer ćete vidjeti, da i drugi znadu biti zvijeri kao što ste vi.

On se je veoma uznemirio i nesigurno pogledavao sad jednu sad drugu, no nije nigdje našao uporišta, jer Fila sama nije znala, što bi, dok je Marialba nepomično gledala u njega kao neumoljiva Grožnja i Odmazda. U tome muku ustane smeteno promuca:

— I to je posve ozbiljno?!

— Najozbiljnije! — odreže ona.

— Oprosti, ali ja te ne razumijem — poče Fila kao da dolazi k sebi i da se budi iz teškoga sna. — Što ti je dalo povoda, da tako postupaš prema gospodinu?!

— On dobro zna, što mi je dalo povoda. Neka ti rastumači, ako je čovjek!

— Nije vrijeme, gospođo, da tumačim, no gospođica će Fila već čuti tumačenje. Ja se pokoravam, jer vaša je želja meni zapovijed — reče i duboko se nakloni i jednoj i drugoj. — Veoma mi je žao, gospođice Filo, što mi je na ovaj način,

na moju veliku žalost, nemoguće, da barem vas posjećujem, no moram se pokoriti, ali D o v i đ e n j a !

Iza tih se riječi ponovno duboko nakloni i otide.

— Jesi li sada razumjela? — upita Marialba. — Jesi li čula onaj njegov: D o v i đ e n j a ! Jesi li ga čula? Je li sada razumiješ, zašto sam ga potjerala?

— Oprosti, ali ne razumijem upravo ništa i što dalje idemo, to sve manje i manje razumijem — odgovori Fila. — Ti, slama, napadaj, muž u Australiji, ljubavnik?! To je sve bajka i ništa drugo nego bajka.

— Slušaj odgonetku te bajke: nije mi dao mira i dala sam mu ćušku; išao je u voćnjak, misleći, da će tamo naći mene, a našao je Marka i sigurno ga svojim izjavama o meni izazvao, da ga je Marko isprebijao. Otuda njegova grožnja i meni — koju mi je doista izrekao! — i Marku. Ja mislim, da ne trebaš potpunijeg tumačenja?!

— Ako je sve tako, kako pripovijedaš, onda je jasno.

— Ja ne znam sve, ali sam uvjerena, da se ne varam, a nije daleko nedjelja, pa ćemo već naći načina, da ispipamo od Marka, da li se je s njime sukobio u voćnjaku. Tada ćemo imati potvrdu za sve.

— A što znači njegova grožnja?!

— Ne znam, što kani s grožnjom Marku. — To ne znam, ali se bojim.

— Česa se bojiš?!

— Ni to ne znam, ali se strahovito bojim.

— Onda si morala s njime opreznije.

— Varaš se, ako misliš, da bi to što bilo promijenilo.

12.

Hodala je po sobama kao zvijer po željeznoj krletci, ne nalazeći mira ni pokoja nigdje ni na jedan jedini čas.

Da sada barem Marko prođe, da je pogleda, da zaviri u njegove velike žarke oči, da zastane tu pred njezinim prozorima. — Odmah bi odahnula i smirila se, no uzalud je svaki čas povirivala na ulicu, uzalud ga je priželjkivala i očekivala.

— Nisi pametno radila — rekla joj je i Mala, kad je čula, što se je tu odigralo, dok je ona bila u gradu.

— Nisam mogla pametnije — odgovorila joj je Marialba, ne prekidajući hoda i ne ustavljajući pogleda ni na kojem predmetu osim, tu i tamo, na ulici, tražeći Marka.

— Morala si se svladati.

— Nije mjesto svladavanju. Svladavati se moraš, kad se igraš s ukroćenom životinjom, ali s divljom zvijeri moraš uvijek držati naperen oštri željezni trozub.

Fila je otišla van ubrzo poslije objeda, sada se je spremala i Mala, da iziđe.

— Žao mi je, što te ostavljam samu — rekla joj je prije nego je pošla. — Ako želiš, ja ću ostati s tobom.

— Nije potrebno. Samo ti hajde, da tvoji ne pomisle, da nijesi htjela doći — odgovori joj Marialba. — Znaš, da te čekaju.

— To je istina, no ako bi tebi bilo ljepše sa mnom, ja bih njima poručila, da sam zaposlena, pa da ne mogu doći.

— Nije potrebno. Hvala ti, Mala moja! Samo ti hajde, a ja ću već i sama preživati svoje doživljaje i neprilike.

— Tako mi te je žao — —

— Oprosti, no ti znaš, da me tako ne tješiš. Ja ni ne trebam utjehe, nego samo mira. Ne trebam ništa drugo.

Mala joj ne odgovori ništa više, nego se s njome oprosti i ode, a ona nastavi hodanje ubrzano i užurbano.

— — — Njoj ne može ništa i ona se ne boji. Ona se ne boji nikakve neprilike, ali njemu može načiniti najveću nesreću. — Da nju kod njega oblaje, pa da je Marko ne bude htio?! Može i to, no to ne bi bila neprebolіva nesreća, kao što bi bila nesreća, da njemu nanese nepopravljivo zlo. A on to može, jer je čovjek sposoban za sva zla.

Nemir je u njoj sve više rastao, pa sjede na naslonjač, pokrije oči rukama i pomisli, da će joj srce pući od neke strahovite tjeskobe i muke. Poželi, da zaplače, no nije bila nimalo plačljivo raspoložena, te bi se prije mogla s kime svađati, pa i tući, nego li proplakati.

Naglo ustane, napiše nekoliko riječi, metne u omot, zovne djevojku i rekne joj:

— Nosite ovo gospodinu Janku. Ako ga ne nađete u stanu, pitajte, gdje je, pa idite za njim, nađite ga i uručite mu.

— A ako ga ne nađem? — upita djevojka bojažljivo.

— Otputovao nije, a ni Demens nije rigao, da bi ga bio mogao zatrpati, pa ga onda morate naći!

— Tražit ću ga, dok ga ne nađem?!

— Tako je. Tražit ćete ga, dok ga ne nađete i dok mu ne predate ovo pismo

Stala je kraj prozora i naslonila čelo na staklo. Studen joj je silno godila, pa poče sve jače i jače pritiskivati kao da će time povećati stupanj hladnoće. — Kadgod je dosada vidjela Marka, vazda je držala čelo na staklu baš kao i sada — samo, nije uvijek on tuda prošao, kada se je ona naslonila na staklo. — Hoće li sada proći?! Napregla je sluh, e da bi začula daleku škripu kola i udaranje praporčića, zvončića i šviku biča — no ne ču ništa osim obične gradske vreve, ubrzanog lupanja, kojemu nije mogla odrediti pravog izvora i neodređene huke i buke. — Pogled je nepomično uperila na pločnik i pozorno promatrala sve prolaznike, a kada bi opazila, da koji nju pogleda, brzo bi svrnula pogled na drugu stranu. Prošli su mnogi znanci, ali njega nije bilo.

Odmakla se je od prozora i opet se ushodala sobama, pootvaravši sva vrata širom, da joj ne smetaju pri hodu, a kada je ni to nije više zadovoljavalo, sjela je pred glasovir, otvorila ga i počela lagacko, lagacko prebirati tipke, kao da se boji, da će ih dodirom svojih prstiju povrijediti. Nije mislila, što svira, no osjećala je, da svira nešto veoma tugaljivo i sjetno. Nije ni pomislila, da li svira čiju tuđu glazbu ili sama prelijeva u tipke titraje i trzaje svoje uzbuđene duše, udarajući bez prestanka, bez razmišljanja i bez i jedne druge želje osim da svu svoju bol, sve svoje čežnje i sve svoje bojazni prelije i pretoči u skladne valove zvukova. A to je pretakanje teklo tako savršeno i potpuno, da više nije osjećala ni tjeskobe ni bojazni ni bolova . . .

Nije ni primijetila, kada je djevojka ušla u sobu, već se je samo malko trgla, kada je čula njezin glas, kojim joj je rekla, da je list uručila.

— Što je rekao? — upitala je, ne prekidajući glazbe.

— Rekao je: »Eto me odmah«.

— I ništa drugo?

— Ništa drugo. Smiješio se je i bio je dobre volje . . .

— Hvala vam — rekla je Marialba, priklopila vjeđe, pa i dalje lagano udarala po tipkama. Upravo je osjećala, kako joj čarobni titraji žica produžuju živce i time nepojmljivom brzinom i lakoćom umekšavaju njihovu napetost, a ujedno nekom tajanstvenom snagom skidaju s njezine duše koprenu sjete, koja ju je pritiskivala kao olovni pokrovac.

Počela je lakše disati punim plućima, a s očiju joj je nestalo maglice, koja joj je još prije nekoliko časaka sprječavala, da vidi predmete u njihovu naravnom svijetlu i boji . . .

Ubrzo iza djevojčina povratka začu zvonce na vratima i odmah skoči ispred glasovira i poleti u predsoblje, gdje je već našla Janka.

— Htjela sam preteći Luciju, da vam ja otvorim! — reče mu, smiješeći se i pružajući mu ruku.

— Da sam znala vašu želju, bila bih malko zakasnila — reče djevojka — a ovako sam letjela, jer sam znala, tko dolazi.

— Slušajte vi, kako ta djevojka govori kao kakav mudrac! — pohvali je Janko, smiješeći se. — Zahvalan sam vam, sestro Marialbo, što ste me svojim ljubaznim pozivom na kavu izvukli iz moje žabokrečine — govorio je, primajući pruženu ruku.

— Ja moram biti vama zahvalna, što dolazite, da me liječite od mojih briga i bolova — odgovori ona.

— Na vašem se licu ne odrazuje ni jedno ni drugo! Doista imate sjajnu boju u licu.

— To je moguće — odgovori ona — ali sam ipak i veoma tužna i veoma zabrinuta.

Poslije malog okolišanja i uvoda ispripovjedala mu je sve što ju je tištalo i što je učinila.

— Niste postupali oprezno — reče Janko.

— Izdala me je snaga, pa nisam mogla izdržati. Morala sam onako, bez ikakva obzira na posljedice, koje bi u svakom slučaju bile savršeno iste. On ima svoje nakane i odluke i on će ih izvesti, pa da ja upravo klečim pred njim ili da ga zasipljem živom vatrom. Ja se ne varam u prosudjivanju ljudi.

— I vi mislite, da je njega Marko uredio?

— Sumnjala sam još prije nego sam išto znala, osim da nije na vrijeme došao na objed, a onda sam se toga počela i bojati. Sada, nakon onoga, što nam je tu ispripovijedao, ja vjerujem, da se je sastao s Markom i da mu je on isprašio leđa. Morate, naime, znati, da Marko nije vaš učenik i da se nije nikad u životu svladavao. Nije on zao. Ne, ne: divna je duša po svojoj naravi, ali je ostao onakav, kakav je došao iz Stvoriteljeve ruke. Nije nikad nitko nastojao, da utanča njegovo mišljenje i njegove nazore na svijet.

— To nije ni potrebno, Tko donese sa sobom nagnuće za drvodjelstvo, on će već naći svog učitelja bez ičije pomoći, a

tko je donio volju da živi za druge, on će to učiniti bez ikakva učitelja i već će naći, tko će ga razapeti. To je sigurno.

— Marko je kao bujica: što mu smeta, to uklanja. Stoga sam posve sigurna, da je ovoga temeljito uredio.

— Jeste li sigurni?

— Sigurna nisam, kad nisam vidjela, a nije mi otvoreno nitko ni rekao, da je vidio, ali po svemu, što sam vam rekla, zaključujem sigurno, da se ne varam u svojim bojaznima.

— Čim niste sigurni, ostavite bojazni za onaj čas, u kojem ćete doznati istinu. Sada je sve preuranjeno.

— Bila bih sretna, da mogu tako učiniti! — odvrati ona.

— Ja znam, da vi sa sobom možete činiti sve, što hoćete, pa sam uvjeren, da se i sada možete svladati i smiriti se barem, dok izvidimo, što je bilo, kako je bilo i zašto je bilo, ako je uopće što bilo.

— Ja ću pokušati. Vjerujte mi, da ću pokušati, no kako ćemo se osvjedočiti, što je bilo?! Do nedjelje je još dugo.

— Dugo?! — Da. — Imate pravo: za nas je daleko sve, što ne možemo dokučiti rukom, a dugo je sve, do čega ne možemo nasjedećke. Do nedjelje je dugo i meni — govorio je, smiješeći se veoma toplo i prijateljski — a kamo li ne bi bilo vama. I ja jedva čekam, da se sastanemo ovdje, baš ovdje, Marialbo, gdje sada sjedimo. — Nas ćemo dvoje sjediti ovako, kako sjedimo i sada i na istim ovim mjestima, a Marka ćemo metnuti tamo kraj vas.

Marialba ga je pozorno slušala, prateći svaki titraj njegovih mišića i svaki blijesak njegovih očiju, pomakla se malko natrag, kao da želi Marku otvoriti vidik do Janka, pogledala na prazno mjesto, gdje će on sjediti, i sva se zažarila, gledajući ga tu u svojoj blizini.

— Ja ću čavrljati — nastavljao je Janko — a gospođica će mi Fila pomagati, dok ćete vas dvoje samo šutjeti i gledati se netremice, pozorno i nezasitno. — A onda ću ja nenadano poviknuti: — Ej, sestrice, povratite se! — rekao je povišenim glasom tako, da se je ona trgla, naglo obratila pogled na njega i u neprilici mu se nasmijala, govoreći:

— Preplašili ste me!

— To je znak, da ste se već sada bili zanijeli toliko, da je moj poziv bio posve na mjestu! Što će istom biti u nedjelju!

— Tko će dočekati nedjelju! — šane ona neodlučno.

— Ne smijete biti nestrpljivi. To je tako blizu...

— Oprostite! Bojim se, da ste me krivo razumjeli — požuri ona mnogo sabranije — jer se nisam izrazila posve jasno. Ja sam mislila, da mi je dugo čekati zbog ovog razjašnjenja. Zbog toga, zbog toga u prvom redu, tko će nedjelju dočekati!...

— Ja ne znam — odgovori on, zamisliv̌ši se. — Ja ću pokušati, da ga i prije vidim, pa ću nastojati, da navedem razgovor.

— Jao meni, kada biste to mogli, što bih vam bila zahvalna! — usklikne ona i pruži ruke k njemu, kao da će ga ogrliti.

— Ako se i sastanemo, bojim se, da će mi biti veoma teško navesti razgovor na to pitanje, jer ga ne smijem izravno pitati. Ne bi mi odgovorio. Da zaobilaznim putem dođem do toga odgovora, trebao bih mnogo vremena, kojega ne možemo imati na kratkom susretu na ulici.

— Nastojte, molim vas, pa ako uspijete, učinit ćete veliko djelo, ako li ne uspijete — ja ću ipak lakše dočekat nedjelju, čekajući u odsjecima preko vaših uspjeha odnosno neuspjeha.

— Svakako ću pokušati, Marialbo, a sada uzmimo, da sam već govorio s njime i da smo se uvjerili, da se vi varate, pa mirno sjedimo samo nas troje: vi tu, gdje i jeste, ja ovdje na ovom mjestu, a Marko tamo kraj vas i gleda vas kao otvoreno nebo. — I vas ste dvoje već vjenčani — već davno vjenčani, pa govorimo, kako ću ja biti kum vašem prvorođencu — a vi zanosnim šaptom ponavljate svome Marku:

— Oh, da znadeš, što ću biti uzorna majčica!...

Marialba je pokrila oči rukama, sva se stisla na svoje ruke i šutjela, kao da se u najvećoj skrušenosti moli Bogu bez riječi i pokreta, dok nenadano ne prošapta kao najpobožniji uzdah Bogu:

— Oh, što bih bila uzorna majčica...

On je zašutio i nijemo je i pobožno motrio, ne skidajući pogleda s njezina lika. Dugo su tako sjedili bez i jedne riječi, dok se ona naglo nije trgla, makla ruke s lica, pogledala ga i rekla posve tiho:

— Ja sam sanjala...

— Ne. Niste sanjali, jer sve — jest. Što ste gledali, ono postoji, ono je tu s nama.

— Moguće, da i jest, no — prelijepo je, a da bih smjela vjerovati — odgovori ona i lagano se, jedva primjetljivo nasmiješi. — Salijeću me teške slutnje, pa se bojim.

— Već smo rekli, Marialbo, da prelazimo preko toga.

— Da, da. Prelazimo — odgovori ona, dok je zvuk njezina glasa govorio posve jasno, da ne može prijeći...

— Sada ćemo nešto pripovijedati, da se rastresemo — predloži on. — Recimo, da nam vi pripovijedate nešto iz vašega djetinjstva.

— Ne, ne, gospodine Janko — usprotivi se ona. — To me ne bi rastreslo. Ja znam samo jednu jedinu stvar, koja bi me sada mogla otrgnuti od ovih misli i prenijeti me u posve drugo polje i u drugi život.

— Što bi to bilo? Ako mogu učiniti, učinit ću odmah.

— Nitko drugi niti ne bi mogao!

— Tako?! — reče on, malko se zamisli, a onda nastavi: — Znam, na što mislite, sestro Marialbo. Želite, da dovršim svoju priču?!

— Da — potvrdi ona. — Mjesto da ovdje strepimo pred novim bolovima, vratimo se u one, koje ste vi već preboljeli.

— Hoću, Marialbo. Pripovijedat ću vam veoma rado. Priča je već na izmaku — reč on i zagleda se preda se.

— Vi ste se povratili iz inozemstva — — poče ona.

— Da. Ja sam se povratio i odmah se sastao s Ljubicom.

— Bili ste odlučili, da ćete se odmah vjenčati?

— Ne. To još nije bilo moguće, jer ja nisam imao dohodaka, koji bi mi bili omogućili, da uzdržavam obitelj.

— To je strašno! — reče ona veoma osjećajno i skoro ljutito. — Oni, koji nisu ni za što, imadu, da mogu rasipati, a čestiti i sposobni nemaju ni korice kruha, da mogu osnovati svoju porodicu.

— »Sin čovječiji nema gdje glave skloniti«, draga moja Marialbo, a bio je mnogo, mnogo, veći i neprispodobivo velik. Što više — progonili su Ga, mučili su Ga i konačno razapeli. Uvijek isti kovači čavala za razna raspeća...

— I niste mogli misliti na vjenčanje?

— Ne osim u dalekom roku, no nisam ni dospio, da mislim na njega, jer su me odmah na prvom pogledu s Ljubicom susrela druga pitanja.

— Ona je sigurno bila sretna, kada ste se povratili?!

— Ja mislim, da je bila sretna i zadovoljna, no primijetio sam da se je u mnogome pogledu posve promijenila. Nisam vjerovao svojim očima. Moja je Ljubica bila neprispodobivo velika u svojoj naravnoj, priprostoj jednostavnosti i to je bila njezina najveća privlačiva snaga za moju dušu. Kad sam se povratio, ona više nije bila takva. Nije načinila ni jedne jedine

kretnje, da nije očito proučila, kako će je načiniti, kako će pri tome držati usne, kako će podići ruku, kako će malko nagnuti glavu, kako će nategnuti na lice sjenku malog smiješka i zamamno tresnuti glavom samo toliko, koliko je mali titraj vrbova lista na povjetarcu. Sve je na njoj bilo namješteno, proračunato toliko, da sam ja osjetio u duši neizrecivu bol, poniženje i samilost i prema njoj i prema sebi. Mislio sam, da ću poludjeti. I to sam joj rekao, jer nisam imao dovoljno snage, da prikrijem te svoje bolne osjećaje, a nisam ih ni smio skrivati, jer sam morao birati: ili joj reći, da se osvijesti ili je ostaviti i uteći. Ja sam nju dobro poznavao, pa sam bio siguran, da je to držanje samo časovita zabluda nepromišljenog ženstva, koje neprestano traži sredstva za svoj cilj, kada ni ne ide k njemu, pa sam stoga ujedno bio posve siguran, da ću joj lako otvoriti oči.

— Čudnovato! — šane Marialba.

— Ne, Marialba. Nije ništa čudnovato. Ako dobro ispitate svoju prošlost, a vrlo ste ustaljena narav, uvjeren sam, da ćete i vi naći svoj točno ovakav odsjek! Svako žensko to prođe, i razlika je samo u tome, kakvo društvo ima žena u časovima toga rušenja i opadanja njezine svijesti. Da sam ja bio uz Ljubicu, kad je nju napala ta vrtoglavica, ja bih je bio odmah izliječio za koji dan ili najviše za koji tjedan, no ovako je ona bez mene bila prepuštena sama sebi, pa je od male nepažnje postala mana a iz mane se razvila savršena glupost, koju ja više nisam mogao iskorijeniti.

— Nije vas poslušala?! — iznenadi se Marialba.

— Morate se sjetiti, da sam vam već pripovijedao, kako je ona držala, da se mora svima muškarcima sviđati, a kada to mišljenje spojite s ovim izvještačenim držanjem i vladanjem, onda istom možete omjeriti, nad kolikom je provalijom stajala.

— To je strašno...

— Ja sam vjerovao, da nije strašno, nego samo neprilično, jer sam znao, da ona nije izgubila svoje divne duše. Duša je uvijek ista, samo je pustila, da je zamagli, da je uprlja okolica i dnevni život svojim bolesnim dahom, a to se dade odstraniti kao što se staklo dade oprati i usvjetlati kao što je bilo prije nego su se djeca na njega nabacivala blatom. Ja sam u to vjerovao, pa sam prema tome i postupao. Radio sam vrlo obzirno i oprezno, no ona je bila preosjetljiva i

razdražljiva. To mi je posao veoma oteščavalo i veoma me vrijeđalo, jer sam vidio, da je ne smetaju laske i najobičnije, nevjerojatne bedastoće drugih muškaraca. U meni je počelo vreti nezadovoljstvo, a to je veoma nesiguran suradnik u poslu, kakav sam ja morao kod nje obavitu.

— Nevjerojatno...

— Ne, nažalost, Marialbo: nije nevjerojatno, nego svagdanja pojava s tom razlikom, da sam ja po svojoj naravi za nju morao zapeti i praviti iz nje pitanje, dok je drugi jedva i primijete i prelaze preko nje. Sve — oprostite: najveća većina! — žena se prenemaže, cmoli i cmizdri gdje tome nije mjesta, pa smo na to već naučeni. Što više: u stanovitim krugovima takvo odvratno vladanje spada dobrom odgoju svake žene! Ja sam računao sa svim tim društvenim ludostima, ispričavao sam Ljubičine zablude i nastojao, da joj pomognem, da što brže i što lakše nađe samu sebe i da se povrati na svoju savršenu, uzornu i zavidnu jednostavnost. Ali — udario sam o kamen. Bila je otporna i neosjetljiva za sve moje navijanje i oprezno upozoravanje, a žestoko je odbijala svaku moju otvorenu opomenu. Ja sam osim toga primijetio, da je s nekim muškarcima prijateljevala više, povjerljivije nego li je to mladoj ženi moguće činiti bez velike opasnosti. Meni se to nije nipošto sviđalo, ali sam ipak ispričavao, jer sam odvajkada na to pitanje gledao svojim očima. Pogledajte ovo naše prijateljevanje! Zar ono ne prelazi sve granice, koje je društvo postavilo kao najskrajnju među izmedju muškarca i žene?

— Imate pravo! — potvrdi ona tiho.

— Pa ipak?!

— Da! — Al to ste vi. Drugi ne bi bili takvi...

— Po tome možete razumjeti, zašto sam i Ljubičina prijateljevanja ocjenjivao mnogo blaže, nego li to čine drugi ljudi. Ipak vam moram priznati, da sam često uhvatio pokrete i poglede onih njezinih prijatelja, koji me nisu mogli uvjeriti, da njih dvoje nisu razgovarali o pitanjima, koja ne bi htjeli ponoviti preda mnom. To sam vidio, ali sam i za to nalazio ispriku. Znate, svakom čovjeku, pogotovo neiskusnu, godi da govori o pitanjima, koja ne pozna, osobito, ako su mu ih u kući zavijali u predpotopne krpe tajanstvene

čarobnosti, a o takvim pitanjima ne govori rado sa svojima najbližima, koji bi mu ih najpoštenije rastumačili s jednostavnog razloga, što su oni već imali zgode, da o tom govore, ali nisu htjeli. S toga se to onda raspravlja s prvim, koji naleti i koji je drsko otvoren, da sijeće kao od hrasta. Tako sam mislio, ispričavajući Ljubicu. Uložio sam sve sile i svu svoju pažnju i ljubav, da je povratim k sebi onakvu, kakva je bila, kada smo se upoznali. Vidio sam, da me ljubi i da sam joj, bezuvjetno, najmiliji muškarac, a u gdjekojim se je časovima znala toliko raznježiti, da je bila divnija i veća u mojim očima nego li ikad prije.

— To je zanimljivo. A nije vas htjela inače slušati?!

— To je bilo u časovima, u kojima je nadvladavala duša svu onu tjelesnu rugobu i slaboću! I u takvim sam časovima zaključio, da je ne ću i da je ne smijem ostaviti, na što sam već često pomišljao i skoro bio zaključio.

— Htjeli ste je ostaviti? — iznenadi se Marialba.

— Kamo njezine i moje sreće, da sam to i učinio!

— Strašno...

— Možda je i strašno, ali je još strašnije, što je slijedilo. Odlučio sam, da je ne ću ostaviti, jer sam vidio, da je divna duša. Vjerovao sam u svoju snagu, da ću je moći podići i uzdržati uza se veliku, prirodnu, uspravnu i jednostavnu kao jutarnju rosu, jer je njezina duša bila takva.

— Da, to je divno — govorila je Marialba, proživljavajući svaku njegovu riječ.

— Kada sam tako odlučio, morao sam misliti i na sredstvo, kojim bih je za sebe nerazdruživo privezao i ujedno odvratio i od same pomisli na bilo koga drugoga. Kako već rekoh, nisam još mogao misliti na vjenčanje. Njezin otac nije promijenio mišljenja, a ja nisam imao čime samostalno uzdržavati porodicu.

— I nije vas htio pomoći njezin otac?!

— Tko jednom, Marialbo, nađe život u novcu, taj ga više ne može ni zamisliti bez novca i uvijek je u strahu, da mu ga ne će doteći. Pod riječi »život«, mislim — život u pravom značenju te riječi, kojega bogataš, posve naravno, ne može nikad naći, no on misli, da je život ono, što njega okružuje. Međutim — reče on, malko zastane i trpko se nasmiješi

— svaki će mi odgovoriti: »A zašta niste vi mogli bez novaca, kada tako lijepo propovijedate?!« Je l' te, da biste me tako mogli upitati?

— Bih. Bez novaca se ipak ne može nikuda.

— I to je točno. I tu je, vidite, početak svih naših nesreća: dali smo vrijednost nečemu, što nema po sebi upravo nikakve vrijednosti! Vi ste sigurno čuli, da kod nekih crnačkih plemena kao novac vrijede samo i jedino goleme kamene okrugle ploče, koje su slične mlinskom kamenju. To je vrhunac ljudske ludosti i njezin neoborivi dokaz. Međutim — mi sada ne okrenusmo svjetskog načina gospodarenja i življenja, već moramo barem donekle s njime računati i prema njemu udešavati i svoj način života i onda, kada jasno vidimo, da činimo gluposti i zločine, jer drugačije ne možemo. Tako je bilo i sa mnom i onda, kada sam odlučio, da Ljubicu moram nekako usko povezati sa sobom. Sigurno ne bih bio došao na tu pogubnu misao, da nisam bio potpuno siguran, da me ona iskreno ljubi. — Još nešto — reče on i zamuknu. Kada se je njegova šutnja protegla, Marialba ga upita:

— Što je još bilo?

— Znate, došla mi je bila u glavu najstrašnija pomisao . . . Ja ne znam, kako je bilo moguće, no ipak — i znam. Njezino slobodno vladanje, njezino prijateljsko šuškanje, njezino zavodljivo smješkanje nekim drugima izazva u meni strašnu pomisao, da se tu već ni ne radi samo o nevinoj i neopreznoj zabavi! Pomislio sam, da je već otišla mnogo dalje.

Marialba duboko odahne i uspravi se, pa prošapće:

— Ta, nemojte! To sigurno nije bila istina . . .

— I ja se nadam, da nije, no onda sam bio skoro posve uvjeren. Ili ne: nije istina, da sam bio uvjeren. Ja sam se samo ozbiljno bojao, da tako jest, ali sam se ujedno uvjeravao, da se varam, te da samo postoji opasnost, da se lako, veoma lako dogodi ono, česa se ja toliko bojim. I tada — da predusretnem najveće zlo . . .

— Što je bilo?!

— Mi smo, Marialbo, sami upali u njega . . .

— A onda? — Što je onda bilo? — upita Marialba iza duge, veoma duge mramorne šutnje.

— Onda? — trže se on. — Pitate, što je onda bilo? — Onda smo, divna moja sestrice, oboje umrli . . .

— Umrli? — iznenadi se ona. — Kako to mislite?

— Vrlo jednostavno, Marialbo: nas smo dvoje time umrli u našoj ljubavi. Izgubili smo se za uvijek i više se nismo nikako mogli naći. Ona je izgubila svoju živahnost, nestalo je i pomisli na to, da se bilo kome treba sviđati, sjaj je njezinih divnih očiju iščeznuo kao da ga je progutao onaj suton, koji nam je bio ovio i opojio svijest, nestalo je iz nje svake volje i veselja za život, te je znala sate i sate provesti kraj mene, da ne bi ni riječi progovorila, da me ne bi ni pogledala, a kada bi i podigla oči prema meni, samo bi joj preko njih preletio bolan smiješak i opet bi ih obarala.

— Užasno! — šane Marialba kroz dubok uzdah.

— Meni su se tada otvorile oči i spoznadoh svoj zločin, no više nisam mogao ništa učiniti, da učinjeno učinim neučinjenim! Zgrozio sam se sam nad sobom i nad svojom ludošću i tražio izraze, kojima bih mogao njoj olakšati njezinu očajnu muku, no, ne mogu se naći izrazi, gdje nema ni misli, a kamo li osjećaja. Brbljao sam kao bezumno dijete kojekakve besmislice, koje je ona primala bez osjećaja i prijateljski, no nije im, posve naravno, podavala nikakve važnosti. Uspjelo mi je, da umirim i nju i sebe barem za neko kratko vrijeme, dok vidimo, a kada je i to prošlo bez uspjeha, kojeg smo očekivali, ona je potpuno pala u očaj, a ja nisam uopće više znao ni kako se zovem. Bio je strahovito težak teret neobično, užasno pitanje u rukama posve nevještih i neupućenih. U onoj sam muci odlučio, da se vjenčamo.

— Eto — šane Marialba — to je pametno riješenje!

— Već je bilo sve prekasno, draga moja Marialbo, jer kada sam ja to predložio, već nisam imao kome predlagati, jer mi se je ona samo nasmiješila. U njoj se je razvila savršena, preduboka tuga, kojoj nije bilo lijeka. Kao što je za vrijeme moje odsutnosti zapala u očite bedastoće, tako je sada upravo potonula u posve protivnim mislima i osjećajima. Sada mi je, naravno, bilo posve jasno, koliko sam joj bio zločinački nepravedan, kada sam bio pomislio, da je možda išla i dalje od same nepromišljene zabave.

— Da. To je istina. Sada je bilo jasno, da ona nije bila takva.

— Bilo je jasno, ali je sve bilo kasno. Nisam se mogao ni utješiti ni smiriti od užasne grižnje savjesti, pa sam neprestano jurišao na nju, da je nagovorim, da pristane na vjenčanje. Ja sam bio spreman, da se vjenčamo i tajno, ako je potrebno, a isto sam tako već tražio bilo kakvo namještenje, koje će nam dati barem suhu, najsušu koricu kruha. Upotrijebio sam svu svoju vještinu i okretnost i najzad sam je sklonio da je pristala, ali nije htjela, da to učinimo bez pristanka njezinih roditelja.

— Nije htjela?!

— Ne. Ja sam se bojao otpora, pa sam ga htio izbjeći, no nisam je mogao nagovoriti. Ona se nije upuštala sa mnom u rasprave, nego mi je rekla kratko i odrješito: »Radije ću umrijeti, nego još i to učiniti bez njihova odobrenja.«

— To je lijepo.

— Ne mogu reći, da nije lijepo, no u našem je slučaju bilo i strahovito sudbonosno. Njezina je majka očito naslutila o čemu se radi, pa je bila spremna, da pristane, ali...

— Otac?!

— On je ostao nepomičan kao klisura.

— Zašto mu nije otvoreno priznala?!

— Ah, moja draga Marialbo, kako je strašno i pomišljati na one užasne dane?! — Zašto mu nije rekla? Ja ne znam. Bila je posve otupila kao da je poludjela i više se nije ni brinula, da ga nagovori. Ja sam je molio i zaklinjao, da se vjenčamo bez ikakva obzira, jer je to naše ne samo pravo nego i najsvetija dužnost, no ona mi se je samo trpko i bolno smješkala. — »Što je naše pravo?« — upitala me je i briznula u ljuti plač, te sam je jedva smirio. Poslije toga je uopće zanijemila.

— I niste je mogli nagovoriti?

— Na što? — upita on rastreseno.

— Da se vjenčate.

— Ah, da: oprostite mi, sestrice moja! Vidite, kako sam rastresen. Ne, ne. Nisam je mogao nagovoriti. Nije uopće više htjela ni govoriti, pa sam se bio počeo ozbiljno bojati

kakve nesreće. Nije mi bilo jasno, kakvo bi to zlo moglo biti, ali sam strepio pred njim.

— I niste je više nagovarali?

— Jesam. Nagovarao sam je do zadnjega časa, no ona je ostala nepopustljiva. Nisam vam spomenuo, ali ste sigurno i sami već zaključili, da nisam mogao zalaziti u kuću, pa smo se sastajali — krišom kao gimnazijalci. Mene je to strahovito vrijeđalo, no nisam mogao naći nikakva pametnijeg izlaza, osim što smo nekoliko puta bili kod jedne njezine prijateljice. Poslije onoga — — sastajali smo se sve rjeđe i rjeđe, jer je ona uvijek našla bilo kakav izgovor, a najčešće je govorila, da joj roditelji ne dadu samoj ni iz kuće. Na tome je bilo mnogo istine, ali sam ja ubrzo vidio, da ni ona ne želi tih sastanaka. Naglo smo se približavali svršetku. Ja sam se bojao, strepio sam, ali ipak nisam bio svijestan ni da je svršetak tako blizu ni da će biti tako strašan. Vjerujte mi — živio sam kao u nekoj omaglici i čekao nešto nepoznato — ne znam ni sam, što i ne znam, da li sam čekao slom ili oslobođenje i rješenje iz toga neizdrživog položaja. Naravno je, da sam uopće prestao raditi, te sam provodio dane lunjajući gradskom okolicom ili kutreći u kavanskom dimu kao kobasica.

— I nije se dalo ništa promijeniti?

— Na čemu?

— Na Ljubičinu držanju!

— Ja mislim, da sam se bio već prestao i nadati. Očekivao sam nešto, ali ne znam, što. To je tako potrajalo puna tri mjeseca. Već sam bio počeo osjećati, da naglo propadam, a ona je bila samo sjena svoje ljepote i živahnosti. Nije je više ništa ni bilo do velikih, divnih očiju, koje su me gledale s neopisivim bolom i čežnjom. Jednog smo lijepoga sunčanog dana sjedili pod drvetom izvan grada. Nije na daleko bilo ni žive duše, pa se je ona spusitla na travu, legla i metnula glavu na moju nogu. Umirila se je, kao da je zaspala, a ja sam joj nijemo milovao rukom kosu. Disala je tiho i pravilno. Nenadano je dva-tri puta uzdahnula, a ja sam je još toplije i čvršće počeo milovati, tepajući joj posve bezumne riječi ljubavi. Više nisam ni sam znao, što bih joj govorio kao što nisam znao

ni što mi zapravo čekamo. Uznemirila se je, a meni se učini, da je počela i plakati, pa se nagnem, da joj pogledam u oči.

— Ne plačem, ne plačem — reče mi ona. — Samo uzdišem.

— Ne uzdiši, milo moje, već se odluči! — rekao sam joj i posve se nadvio nad nju. — Mi ne možemo ovako čekati — govorio sam joj, osjetivši užasnu tjeskobu i upravo strah pred tom našom neodgovornom neodlučnošću. Mi više nismo djeca i ne smijemo ovako zločinački prekrižiti ruke i čekati rješenje iz nebesa, kada nebesa nisu još nikome izravno odgovorila. Moramo se micati, moramo nešto učiniti — govorio sam joj užurbano, a ona je samo uzdisala. Tada reče šaptom:

— Je l' ti se jako žuri, srce moje?

— Samo radi tebe! — odgovorio sam joj. — Samo mi se radi tebe žuri, jedina moja, jer znam, da više ne ćeš moći dugo ovako snositi.

— Nadala sam se, da još ne ćeš postati nestrpljiv! — šane ona i bolno uzdahne kao da je na tome uzdahu izbacila komad živoga srca.

— Ti ne ćeš moći još dugo ovako — rekao sam joj, a ona je pokrila lice rukama, dosta dugo šutjela i neprekidno duboko uzdisala, a onda je nenadano jedva čujno promucala:

— Ah, da znaš, što bih bila divna majčica!...

— Iza tih je riječi briznula u glasan plač, a meni se učinilo, da mi je nož zarinula u srce. Nisam se mogao ni pomaknuti ni progovoriti. Ja ne znam, nisam siguran, ali mi se sve čini, Marialbo, da sam i ja proplakao. — Vi sada istom razumijete, kako sam ja osjećao, kada ste vi u divnoj želji ponovili skoro doslovno posve istu misao!

— Strašno! — prošapće ona. — A vi znate, da sam ja to posve slučajno rekla! Nisam imala ni pojma, da ste vi to već jednom čuli...

— A ipak sam već čuo te iste riječi, Marialbo. Čuo sam ih iz njezinih dragih usta. Kada sam se malko sabrao i došao k sebi, počeo sam je miriti i sokoliti, nastojeći, da je nagovorim, da se pomiri s pomišlju, da će ubrzo i biti majka, jer je to sada njezina dužnost, kojoj ona ne može i ne smije izbjeći.

— Naravno! Kada nije htjela, da se vjenčate, onda nije bilo drugog izlaza.

— Tako sam mislio i ja, dok je ona, nažalost, već bila sigurna, da postoje i drugačiji izlasci iz toga položaja. Stoga nije na moje riječi niti odgovarala, nego je dugo i dugo plakala bez ijedne riječi kao da uopće nije ni čula, što sam joj ja govorio. Kad se je malko smirila, uspravila se je i brišući oči, duboko, teško uzdahnula i rekla:

— Ah nadala sam se, da ti se ne će toliko žuriti.

— Opet sam joj počeo tumačiti, da se meni ne žuri radi mene osim u koliko je i moja najsvetija dužnost, da to uredim, no da sam uvjeren, da će ona ubrzo klonuti pod tim teretom. Uzalud sam govorio. Ona nije ni odgovarala. Tada sam joj dokazivao, da bi bio najmanji grijeh i najmanje zlo, da se vjenčamo mimo volje njezinih roditelja, jer će oni ipak najzad morati sve oprostiti, no ona nije ni na to odgovarala. Kad sam joj, vjerojatno, dojadio svojim dokazivanjima, rekla je samo ovo:

— Meni je bogatstvo i obilje u krvi i kostima...

— I ništa više. Nisam nikako mogao dobiti više ni jedne riječi, po kojoj bih bio mogao zaključivati, kako ona to misli i što iz toga zaključuje. Ni jedne jedine riječi. Uzdisala je i šutjela kao da je izgubila dar govora. Češće je podigla pogled prema meni, kroz suze mi se malko nasmiješila i opet — muk. Pokušavao sam na sve moguće načine, da je trgnem iz toga strašnog mrtvila, no nije mi više pošlo za rukom. Kada smo ustali, da idemo kući, pala mi je oko vrata, opet se rasplakala i nekoliko puta prošaptala:

— Zlatni, jedini moj Janko, što smo učinili...

— Opet sam počeo iz početka, da je tješim, da joj tumačim i da je sokolim i podižem, no ona je samo još jednom ponovila:

— Nisam znala, da ti se toliko žuri, ali ti imaš pravo...

— Naravno: sada sam joj opet počeo tumačiti, zašto mi se žuri, no sve su moje riječi otišle u prazno. To je bilo četvrtog kolovoza tik pred podne. Grlila me je, cjelivala i polijevala suzama kao nikad do tada, te mi je već bilo neugodno i nisam znao, kako bih je umirio, pa sam joj se — naravno: u šali — zagrozio, da više neću s njom u šetnje, ako će se

tako vladati. Na te je moje riječi podigla glavu i uperila mi pogled, koji se nikad ne zaboravlja. Sav sam protrnuo pod bolovima, koje sam vidio u tome pogledu.

— Ah, strašno! — šane Marialba i kradom obriše oči.

— Rastali smo se upravo, kad je na stolnoj crkvi zvonilo podne. Ona nije rekla ništa drugo osim što je prošaptala:

— Janko moj, doviđenja!

— Ja sam se istom poslije sjetio, da mi nikad prije nije tako rekla, kada smo se rastajali.

— I više se nijeste vidjeli? — šane Marialba.

— U dvanajst sati i pet časaka je ona već bila mrtva, moja draga Marialbo. — — — I tako svršava moja priča.

Ona prva prekide dugu i tešku šutnju:

— Možda se ipak radi o nesretnom slučaju?!

— Nema slučaja, Marialbo. Nema ga uopće, a napose ovdje. — Ja bih bio presretan, kada bih mogao vjerovati, da se radi o običnoj nesreći. Istina jest, da je Ljubica bila posve smućena i da nije vidjela nikoga i ništa pred sobom. pa ne bi bilo nikakvo čudo, da je u tome potpunome bunilu dospjela pod tramvaj, no ja sam vam pripovijedao posve vjerno sve, što je bilo kratko vrijeme prije toga užasa...

— Strašno...

— Novine su pisale o nesretnom slučaju, ali...

— Zašto je niste pratili do kuće?

— Rastali smo se toga dana na istom mjestu, na kojemu smo se redovno rastajali. Ona nije nikada htjela, da je dalje pratim kroz grad. Ja se nisam s njome slagao ni u tome, no nisam mogao preokrenuti njezina mišljenja ni njezine volje. Toga smo se dana rastali na istom mjestu...

— Užasno... Naravno: badava je raspravljati...

— Sve je raspravljeno, Marialbo. Ona, očito, na moju veliku žalost, nije mogla drugačije... Bila je samo slaba, preslaba žena... a ja lud zločinac.

— Janko, brate moj...

13.

Filipin je ispao iz kuće kao u ludilu. Već je doživio svega i svašta, ali mu se ne desi, da mu zabranjuje da je opet posjeti,

žena, kojoj je nudio sve svoje čare i muževnost. To mu se još ne desi, iako je doživio, da nije uspio sa svojim osnovama i navalama. Pobjednica je uvijek imala svoje valjane razloge, zbog kojih se je ušančila proti njemu i odolijevala i odoljela, no uvijek je bila ponosna na svoju pobjedu i ponekad ga još i draškala time, a uvijek je ostao i dobar prijatelj i rado viđen gost. Žene su redovito ponosne na ovakve svoje pobijeđene obožavaoce, pa ih rado pokazuju, ne govoreći ni jedne riječi osim pogdjekada svojim najboljim i najpovjerljivijim prijateljicama, koje onda to u najvećem povjerenju i s najtišim šaptom pripovijedaju dalje.

S ovakvim junakinjama Filipin vodi poslije najslobodnije razgovore, jer se one rado s njime roškaju i keckaju, kao što se dijete rado igra s puškom, za koju misli, da mu više nije opasna, jer je pozna i može s njome vladati. Mnogoj se je u takvoj igri desilo kao što se dešava dječaku s puškom: odapela je i ubila ga. Filipin je to već iskusio u raznim oblicima, jer je svaka žena u svome postupku samonikla. Tu nema nasljedovanja, nema majmunisanja.

— Tako ti meni, lijepa Marialbo! — šaptao je kao u vrućici, lupajući po gradskim pločama i udarajući nogama kao da ih je negdje ukrao. Nekoliko je puta kresnuo prstima o izbočen kamen, no to nije ni svratilo na sebe njegove pažnje, a kamo li, da bi ga dozvalo k svijesti. Jurio je mimo znanih i neznanih da što prije dođe kući, da se odmori i okrijepi u samoći i tišini. Trže se iz misli, opazivši na desetak koraćaja pred sobom Polita na kolima. Išao je prema njemu, švikajući bičem velikom snagom i u posve pravilnim razmacima tako, da se nije čulo ništa nego obično švikanje kao prasak male puške. Filipin stane pred nekim izlogom, dok Polit prođe, nastojeći, da u staklu prati svaku njegovu kretnju. Vidje, da je strahovito namrgođen i ljutit, ali ujedno opazi, da nije ni oka bacio na njega. Nije ga ni opazio, a da ga je i opazio, sigurno — ne pozna ga! Njih se dvojica ne poznaju...

Brzo zamače u stan, sjede kraj stola i objeručke podboči glavu, jer mu se je činilo, da je u njoj neki olovni golemi uteg, koji je vuče prema zemlji tako kao da će mu prebiti vrat.

— — — Tako ti meni! — — —

Kad je dvorkinja ušla, da mu prostre stol, on se trže i ustane, pristupi k prozoru i zagleda se u vrt. Inače se je on s njome šalio, ne štedeći ni izraza ni njezine stidljivosti, no ona je to sve podnosila, pa se je stoga iznenadila, videći ga tako šutljiva i mrka. Već je ono prekjučer bilo čudno, kako je uletio u stan kao noćno strašilo i potjerao je kući, a da joj nije rekao nikakove šale, nijedne doskočice, uopće ništa, baš ništa. I jučer je cijeli dan bio veoma škrt na riječima, ali je ipak govorio barem nešto, a danas eto upravo ništa. Žurno je radila, promatrajući ga ispod oka i smišljajući, što bi mu pripovijedala, no nije se nikako mogla sjetiti. Da joj je sada kakova priča o kojoj mladoj ženi ili djevojci, sigurno bi ga odmah trgla iz njegovih tužnih misli, no nije znala ništa, što on već nije znao, pa je samo šutjela i nešto jače lupkala posudjem, e da bi ga tako izazvala, da joj štogod reče. Može je i opsovati, može i vikati na nju — njoj je to svejedno, jer je već naučena i zna, da on nije loše duše i da joj rado pomogne i preko pogođene plaće, pa onda može i vikati i psovati, koliko mu drago.

— Danas je lijep objed — reče, mećući jelo na stol.

— Je li? — upita on i okrene se k stolu. — Lijep, lijep, kad ga čovjek jede ovako sâm kao gospodin pas na vezu! Naravno, da je onda lijep i sladak! A što vi mislite o tome?!

— Lijep je, lijep — odgovori ona tiho i ponizno, izmičući prema vratima.

— Kuda bježiš! Da si i mlađa, ne bih ti ništa! — govorio je i počeo se glasno smijati. Ona je žurno izišla, misleći, da se smije njoj i bi joj neobično, jer to nije nikad dosada činio. Čak ju je i pijan puštao s mirom osim što bi je zvao »mamicom« kada bi se dobro napio i pripovijedao da je vršnjakinja njegove pokojne babe Anđe. Inače ništa. S toga se je iznenadila, kada je čula taj njegov smijeh kojim se je on — rugao sebi.

— Svršeno je, vrlo poštovani ljubavniče najvećih ljepotica! — pomislio je i nesvijesno počeo u pola glasa govoriti. — Svršeno je, dok su te počeli ispraćati svojim nježnim nožicama u poštovani svršetak hrptenice umjesto, kao prije, da ti se bacaju oko vrata i vežu te svojim ručicama kao mornarskim konopima, da im ne utečeš. — — — Svršeno je, ali ne može to tako svršiti!

Jeo je vrlo malo, a zatim odredio dvorkinji, da skuha obilato kave.

— Doći će netko? — upita ona.

— Doći će, doći jedna budala — poče on malko veselije, pa se dvorkinjino lice odmah razvedri, veselo ga pogleda i reče glasno:

— Hvala Bogu, kad vas opet čujem, da se šalite!

— A kakvo je to čudo?!

— Već sam se bila prepala, da ste bolesni.

— Ja ne ću biti bolestan ni kad budem umirao! — odgovori on i nasmije se, no to više nije bio onaj prijašnji smijeh kojim se je rugao i samome sebi. Sada se je opet smijao obješenjački, lagano i nepromišljeno, pa ga je dvorkinja zadovoljno i radosno promatrala.

— Od prekjučer ste, kao da ste napola mrtvi, pa je uprav veliko veselje, kada vas opet čujem, kako se smijete.

— A što bi vi, da ja umrem ili da otidem s Mortuusa?!

— Ja bih još nekako, ali bi zlo moji unučići, kojima sve od vas odnesoh, pa misle, da je svaki dan Božić — odgovori ona vrlo srdačno.

— Ako sve od mene odnesoste, onda to znači, da me kradete! — reče on tobože ljutito.

— Hehehe — — nasmiješi se starica bez i najmanjega uzrujavanja. — Vi najbolje znate, da još nisam odnijela ni šibice, koju mi nije pružila vaša čestita ruka.

— Šalim se ja, šalim — odgovori on, ustane i opet priđe k prozoru. Čas iza toga dođoše Skijaš i Grudica.

— Reče mi, da si ga pozvao na kavu, pa gdje se kuha za dvojicu, bit će i za trećega — reče Grudica, ulazeći. — Nisam pozvan, ali niti ne bih želio, da me svatko zove.

— Kada ti dođeš, ja sam uvijek uzvišen! — reče Filipin veselo.

— I drugi su sretni i ponosni, kad im pošten čovjek dođe u kuću! — odgovori Grudica veselo.

— Ja znam, da je tako, kada im dođe pošten čovjek, a kako je, kada tebe vide pod svojim krovom, ja ne znam, ali

ja sam sretan i kada mi ti dođeš. Zapravo: ne može mi doći nitko miliji od tebe.

— Nemoj ti svašta mrsiti i brbljati! Vidim ja kuda ti to navijaš i šibaš, ali ćeš se nasukati.

— Velim ti, da sam uvijek uzvišen, kada sam s tobom, jer sam kao nevino dijete u poredbi s biblijskim zamahom tvoje jezičine!

— Ne jedi, što je već u tebi bilo! — opali ga Grudica — nego pogledaj na ovog momka, kojega si pozvao, a nisi mu još ni Boga primio! Jesi mi, jesi čovjek i domaćina!

— Ja, valaj, pustio, da se vas dva keckate, e da bih i ja štogod naučio od vas! — reče Skijaš, smiješeći se. — I jesam mlad prema vama, pa i dolikuje, da šutim, slušam i učim.

— Teško tebi, moj sinko, ako ti bude ovo škola za život — reče mu Grudica. — Ručala te je nesreća.

— Nije ni prvi ni posljednji, koji je prošao kroz moju školu! — pohvali se Filipin. — I da vidite, nije se nijedan pokajao, što ju je pohađao!

— Blago njima! — odgovori Grudica, smijući se. — Nego, gdje ti je ta kava, na koju si čovjeka pozvao?

— Ne juri ko kokoš na guvno! Već je pristavljena i začas će biti na stolu. Moja je stara naučena, da sve radi natenane, ali točno i valjano kao sat.

— Blago njoj, kad je dospjela u tvoje ruke poslije svoje sedamdesete!

— I jest joj blago, ali mislim, da još nema sedamdeset! Svakako — ne bi joj bilo krivo ni da je prije došla k meni. No sada — dosta smo se nas dvojica nazubali pa da čujemo Skijaša.

— To vi onako — reče Skijaš — kao da sam ja ormar za glazbu, pa ubacite dva groša i velite: da čujemo!

— Razlika je samo u tome, što vi svirate i bez groša! — odgovori Filipin. — Kod vas ide navijanje samo od sebe i sviranje bez plaće, pa bi svaki birtaš, koji bi vas uzeo, načinio s vama gospodski posao.

— Pusti čovjeka s mirom! — opomene ga Grudica, namrgodivši se. — Ti biste i takvi, kao što si ti, nagnali u ludilo i najvećeg mudraca, a u zločin biste natjerali i sveca. Kada se na nešto date, ne znate pustiti kao ni lovna vižlad zeca.

— Ništa, ništa — smiješio se je Skijaš. — Sada je meni lako, kada znam, kako je sa mnom!

— I sve je onako, kako si govorio na obali?! — upita Filipin.

— Kao sveto! Bog i naš Janko i Bradica, bradicu mu njegovu, kad je onakav! E, vjerujte mi, da ga sada volim, kao da mi je otac, a bilo mi je već došlo, da bih bio pucao u njega! Nego, znate, nije bila ni njegova ni moja krivnja.

— To je sigurno Duh Sveti bio metnuo među vas svoje prste — podrugne se Filipin.

— Pa, nije Duh Sveti, al' je bio nesporazumak. On gonio svoju, kao kad čovjek zna svoj posao, a ja opet bio zaglavio svoju, kao kad čovjek nešto zabije sebi u tikveš, pa mu onda ne može ni milost Božja to izbiti iz mozga, dok ne dobije po njemu. Tako je bilo sa mnom i da ne dođe onako brzo Janko, Bog mu platio, ja bih bio napravio najveću nesreću i bio bih upropastio i sebe i još nekoga.

Kad su popili kavu, Skijaš ustane, da će ići.

— Pozvan sam — reče — k Velečasnome na kavu.

— Pa, na koliko si ti mjesta pozvan na kavu? — začudi se Grudica.

— Zasada na dva, a dalje ćemo vidjeti — odgovori Skijaš. — Ja ću izdržati, dokgod budu zvali i nudili. Ovdje je dobra kava, nema joj prigovora, ali je kod Velečasnoga još bolja. On je bolji kavedžija od Filipinove dvorkinje.

— To priznajem i ja! — potvrdi Filipin. — Da je Velečasni kavedžija, bio bi na svome mjestu. To sam mu ja već nekoliko puta rekao.

— I već bi jednom mogao prestati preživati tu istu glupost, kad nisi sposoban, da smisliš novu duhovitost! — reče Grudica ljutito. — Ni tu ne znate prestati, kada počnete zezati, kao da je on deran, a ne ozbiljan čovjek i dobar svećenik!

— Blago njemu, kad ga takvi brane!

— E, neka, neka, ali zapamti, što ću ti reći: teško njemu, kad je dospio u tvoje društvo. Ti si dobar i za mene, jer te ja nadlajem, dobar si i za svakoga bekriju i obješenjaka, ali za njega kukavca, pa za ovoga ovdje, koji za svaku malenkost počne plakati i jaukati za svojom čestitom staricom maj-

kom — jok, moj sinko! Nisi ti njihovo društvo. Znaš ti, da Grudica nema dlake na jeziku ni ključa na mozgu. Ja ni ne tajim ni ne šapćem!

— Valaj, ja idem! — opet će Skijaš. — Rekao sam čovjeku, da ću doći, pa će me čekati s gotovom kavom.

— I ja ću s tobom, kad sam već jednom s tobom pošao — reče mu Grudica, pa ustane i on.

— Bit će pop blažen, kada vas vidi! — podrugne se Filipin, pa i sam ustane. — A da društvo bude potpuno, idem i ja s vama, da mu nabijemo ognjište.

— E, baš ćeš nas usrećiti svojim društvom! — odgovori mu Grudica. — Ja bih najvolio, da dođeš poslije nas, ili da ideš pred nama, da me ne vidi u gradu koja poštena žena s tobom, jer će odmah pomisliti, da sam kao i ti, a to ne bih želio ni zašto na svijetu.

— Toga se ne trebate bojati! Koja mene pozna, zna, da to nije moguće, a da se koja nesretnica i prevari, samo bi vam koristilo!

Kod velečasnoga su našli već i Stožinu i Mataju.

— Pravo društvo! — reče Grudica, kad je vidio, tko je sve tu.

— Zar se kod vas kada skupi bolje?! — upita Velečasni malko povišenim glasom, no nije se ljutio, jer je uzeo za šalu.

— Nijesam se rugao! — odgovori Grudica. — Ja se nikad ne rugam s mladim ljudima. — Mogu ih opsovati, kada zaslužuju, ali im se nikad ne rugam, jer znam, da na njima svijet ostaje. I za mene ovo nije šuplja doskočica!

— Ja sam to tako i primio — reče Velečasni, dok su se ostali samo smijuljili i šutjeli, slušajući Grudičino razlaganje.

— Doveo sam vam ovoga — nastavljao je Grudica — kojega ste pozvali na kavu, kako on barem tvrdi, a ovaj nam se je prikrpio, pa za njega ne odgovaramo.

— A ne kažete, kojim ste pravom vi došli! — reče Filipin.

— Rekao sam, a nisam kriv, što si ti glup ili gluh. Oprosti na ovome izrazu, no zavede me zvuk, pa rekoh.

— Vi možete sve, što vam naleti na lopaticu, a kada nije vas tu, onda je to moja povlastica!

— Bilo bi zanimljivo vidjeti, kako bi ispala utakmica

između vas dvojice — reče Mataja, smijući se i gledajući u Stožinu.

— Misliš: između Stožine i Filipina? — upita Grudica.

— Ne, nego između vas i Filipina!

— Govorio je Filipin, a vi ste govoreći gledali u Stožinu, pa se je moglo odnositi samo na njih dvojicu ono, što ste rekli.

— A kakva bi to bila utakmica? — upita Stožina samo, da još više zamiješa i zamuti.

— Naslov bi bio — tumačio je Mataja: — »Utakmica na jezicima«, pa im pustiti, neka udaraju, kuda koji hoće i kuda može, a —

— — a podnaslov bi bio — preuze Grudica riječ — »Vjerni prikaz Matajina tumačenja velike politike«.

Stožina prasne punim ustima u grohotan smijeh, koji svi popratiše osim Mataje. On se je namrgodio, veoma naškubio usne i onda rekao:

— Mislim, da niste previše duhoviti, no to nisam ni očekivao. Svatko da, što ima.

— Moj mladiću, moj mladiću, vidi se, da si još doista mlad, kada se ti počmeš sa mnom šaliti, pa na prvi moj udarac napneš gubice kao puran benu! — govorio Grudica veoma mirno, ali povišenim glasom. — A nisi li ti počeo šalu sa mnom, koji bih ti mogao biti taman otac, pa i još, da mi ne budeš najstariji sin!? Jesi li me razumio?!

— Svaka šala ima svoje granice! — odgovori Mataja. — Ima pitanja, koja se ne mogu povlačiti!

— Porodica i poštenje! — odreže Grudica. — Sve drugo može biti predmetom pametne i pristojne šale.

— A Bog i Domovina? — upita Mataja veoma strogo.

— To nije čovjeka pojedinca, pa ni ne spada u naš razgovor! — odgovori Grudica. — Nego: ne čusmo, kuda bi spadalo ono, što sam ti spomenuo? Pod pojam Boga ili Domovine?!

Mataja ne odgovori ništa, a Stožina se zlobno podsmijehne i prijateljski pogleda Mataju tako, da je mogao misliti, da je Stožinov posmijeh išao na Grudičin račun.

— Oprostite, prijatelji — upade Velečasni u razgovor — ja sam pozvao gospodina Skijaša i svi ste se skupili radi njega, a on siromah još nije mogao ni do riječi doći.

— E, baš ste veliko dijete! — usklikne Filipin. — Zar vi

ne znate, jadi vas ne znali, da u društvu, u kom je Grudica, nema nitko riječi osim njega?!

— Ti i opet žvačeš, što su već psi probavili! — podvikne Grudica. — Ako te ja uzmem preko koljena, zapamtit ćeš me, dok te bude jedna krpica tekla! Nije ti dosta, što te taj neki čovo propustio kroz šake, već tražiš, da te i ja prorešetam, kako ja znam rešetati i sijati!

— Znate: još me nitko prstom ne tače, da mu prst ne otpade, pa da me tkogod propusti kroz šake, otpale bi mu šake, ali to vi samo sanjate — odgovorio je Filipin posve mirno i sabrano. — Što se tiče vašeg rešetanja, priznajem vam, da ste čvršći na jeziku nego mazga na grudima.

— Šteta, što nisi učio za popa! — odvrati Grudica. — Znao bi u propovijedima praviti tako blještave poredbe, da bi te sve babe smatrale mudracom i prorokom.

— Ne daj, Bože, da je sveti red pao i na takvu glavu! — dobaci Velečasni.

— E, onda bih Velečasnoga uzeo za svoga kapelana! — reče Filipin. — On bi savjesno radio, a ja bih savjesno vodio gospodarstvo i brinuo se za ženski svijet svoje župe.

— Tada bi — reče Mataja — ili žene proklele sveti red ili bi sveti red prokleo žene!

— Nije, jadan, Filipin takav junak kod žena, kakvim se prikazuje — reče Stožina i rastegne usta na posmijeh. — Evo, ja vam velim, da ga još nikad nisam sreo na svom putu.

— E, ne zamjerite mi, ali moram i vama rastumačiti, kada se baciste na mene — odvrati Filipin veoma pristojno i lijepo. — Znate: ne idu lavovi, kuda hijene prolaze!

— Oho, oho! — poviče Grudica. — Što mu to znači, gospodine Stožina?

— Da čujemo, koji je lav, koji li hijena! — javi se i Skijaš.

— Evo lješinara! — vikne Filipin, pokazujući rukom na Skijaša. — Čekao je u zasjedi, na koga će se baciti! Kada ne smije na Janka, onda će na nas kojega! Svakako, na nekoga mora, jer ne može živjeti, da ne plače i da ne psuje.

— Pa, da vidiš, da i nije tako! — usprotivi se Skijaš. — I zašto se ljutite, kada ste sami ovo potegnuli? Nisam ja rekao, da se gospodin Stožina baca na plijen, na kome

je već netko radio, nego to vi rekoste! Vi ste ga nazvali hijenom, a znamo i zašto!

— Vi se šalite, mladiću! — reče mu Stožina veoma povišenim i čvrstim glasom. — Vi niste razumjeli gospodina Filipina, pa ste počeli tumačiti veoma šaljivo njegove riječi. Uostalom, ja vam ni ne zamjeravam, jer niste ni mogli razumjeti, što nije za vas.

— Točno! — potvrdi Filipin. — Ja sam mislio na nešto posve drugo, a vi tumačite na svoju.

— E, valaj, kada ste vas oba zadovoljni, zadovoljan sam i ja — odgovori Skijaš — ali vam moram reći, da se varate, gospodine Filipine, kad velite, da ja uvijek moram nekoga psovati i da moram plakati.

— Ne branite se, jadan! On se je samo šalio — rastumači mu Stožina. — Nismo došli ovamo, da se kvačimo zbog neuspjelih ili nerazumljenih šala, nego da se pozabavimo i porazgovorimo kao ljudi. Radije vi nama pripovijedajte, kako vam je bilo u bolnici.

— Pa, valaj, i ne bih više imao što pripovijedati. Već sam ispripovijedao sve, što sam znao. Bilo mi je svakako.

— Naravno! — potvrdi Stožina, gledajući ga uporno i smijući se. Čim sam počne govoriti, odmah diže pogled i baca ga na strop. — Ja znam točno, kako vam je bilo, ali ne znadu ostala gospoda, kao što ne znate ni vi, što se je sve odigravalo iza zastora!

— Ja znam ono, što sam čuo i vidio, a to mi je dosta.

— Naravno! — potvrdi mu Velečasni. — I za vas je najvažnije, da se sada osjećate dobro i da ste zdrav.

— Još ni nisam potpuno zdrav, ali sam siguran, da ću potpuno ozdraviti još prije nego potrošim sve ove ljekarije, koje mi je dao Bradica. Što mi je god rekao Bradica, sve se je ispunilo, pa će i ovo.

— On misli, da mu je Janko pomogao — reče Stožina tiše Filipinu, no tako, da je Skijaš morao čuti.

— Ne mislim, nego znam! — odgovori mu Skijaš.

— Oprostite, prijatelju! — reče mu Stožina. — Ja nisam vama ništa rekao niti sam dirao u vaše mišljenje. Samo vi i dalje mislite, što držite za pravo.

Te riječi Skijaša iznenadiše i malko smetoše. Začudi se,

čemu tolika Stožinova tajanstvenost, pa se zamisli: možda se on ipak vara u ocjenjivanju Jankovih zasluga za sebe?!

— Pustite ga, dok sam sve ne uvidi. Nemojte mu vi otvarati očiju — reče Stožina Filipinu kao čas prije, pa nastavi glasno: — Znate, što mi se danas desilo?! Ne ćete mi vjerovati, ali je istina kao što mene ovdje vidite među vama. Slušajte: danas vam ja sjedim u sobi, kada nenadano: kuc, kuc, kuc na vrata. Ja viknem, da uđe i zamislite, koga opazim na vratima?! Najpovjerljivijeg Čovina suradnika! Ne ću vam reći imena, jer sam mu obećao, da ću zasada šutjeti, no nije bio Krljo.

— Ta, nije moguće?! — iznenadi se Velečasni.

— Kad vam velim! Dođe on vrlo ljubazno i čedno i ponizno, a ja ga primim vrlo dobrohotno i prijazno, pa mu ponudim čak da sjede, a on se sve ne usuđuje, dok ga nisam uzeo za ramena i prijateljski ga metnuo na stolicu.

Skijaš je u čudu podigao glavu i hvatao svaku riječ, ne vjerujući svojim ušesima.

— Pa otkada ti i Čovo izmjenjujete poslanike? — upita Grudica. — E da bi vam Bog i Gospa rasvijetlili pamet i izveli vas na pravi put, jer vi i smetate svemu: jedni vučete u lijevu, a drugi u desnu grabu, a uvijek u grabu.

— Ne će biti baš tako! — odgovori mu Stožina smiješeći se s velike visine — a da se varate, pokazat će vam i ovo, što slijedi.

— A po što je došao? — upita Filipin.

— Poslao ga Čovo! — odgovori Stožina polako i tajanstveno, skoro šaptom. — Jest, braćo! Poslao ga gospodin Čovo k meni na razgovor! Nudi mi savez i pomoć.

— Ta nije moguće! — usklikne Velečasni zadovoljno i oduševljeno. — Bog ga blagoslovio!

— Polako, polako, Velečasni! — umiri ga Stožina. — Čovjek ne bi vjerovao, ali je ipak ovako. Vidi, kaže, da se s Jankom ne može. Janko ne poštiva starih zaslužnih radnika, pa nema druge nego traži i nekoga izlaza iz tog nemogućeg položaja. Ovo, gospodo, što vam pripovijedam, točno je kao Sveto Pismo.

— Ja, valaj, ne mogu vjerovati! — progovori Skijaš iza prvog naleta iznenađenja i čuđenja. — Ja znam, koliko je

on vas psovao i grozio vam se ko i meni, pa nije moguće, da bi sada poklekao pred vama.

— Kad vam velim, da je ovako!

— Jok, valaj! — odreže Skijaš. — Oprostite mi, no vi pripovijedate, što vam kada naleti i kako vam padne na jezik. Vidio sam ja to već.

Stožina pocrveni, no svlada se, jer je već naučio i od drugih, da mu tako govore, a znade, da svađe ne vode uspjehu. Oštro pogleda Skijaša i reče povišenim glasom:

— Hoćete li mi vjerovati, ako vam se zakunem?!

— Valaj — — otegne Skijaš, no ne reče ništa.

— Svetoga mi groba moga pokojnoga oca, da je istina, što vam pripovijedam! A sada, mladiću, pazite, što govorite! — vikne Skijašu i ljutito ga pogleda.

— Eto: oprostite. Mislio sam, da se samo šalite, jer poznam Čovu i znam, što misli o vama.

— Sve to može biti, no pametni ljudi gledaju na prilike i prema njima udešavaju svoje vladanje. Nije ovo meni prvo iskustvo. Pjesnicima i sanjarima prepuštamo tako zvanu katonsku dosljednost, a ljudi se ravnaju prema mogućnostima. Čovo nije glup, i ako može biti zao kao zmija. Glup nije. Treba, kaže, mnogo toga mijenjati, treba udariti novim pravcima s novim ljudima.

— Čuda Božjega, braćo moja! — čudio se je Velečasni i krstio se. — Tko bi nam to bio rekao još samo pred nekoliko dana. Živili vi, naš dični, mudri Stožina! Vi znate, kako se narod vodi!

Skijaš je zadivljen gledao u Stožinu i osjećao, kako se Janko pred njegovim očima ruši sve niže i niže tako, da ga najzad posve nestaje ispred njega kao magle. Malko se strese, uspravi se, široko otvori oči i počne nešto govoriti, pomičući samo usne, ne izvodeći ni jednog glasa, kao da je izgubio dar govora.

— Svi ste vi uzeli patent na narodno vodstvo! — reče Grudica mirno i dostojanstveno.

— Trebaju ga samo donijeti k vama na previšnji podpis! — dobaci mu Filipin i nasmije se.

— Stanite, braćo! — opomene ih Stožina. — Kada ja svršim, onda se gonite, koliko vam drago.

— Nude, nude! — reče Skijaš s najvećim zanimanjem i namjesti se prema Stožini kao da dosad nije zgodno sjedio i dobro čuo.

— Evo kruha za vaše zubiće! — reče tiše Velečasni Skijašu i prijateljski ga potapše po ramenu. — Samo pažljivo slušajte. Ne će vam škoditi, ne bojte se.

— Onaj mi reče, da mi Čovo spremno stoji na usluzi sa svim svojim bogatim i iskustvom i gradivom, koje je prikupio kroz dugi, dugi niz godina, medju kojim da imade i veoma dražesnih stvarčica i o vrlo poštovanome i uvaženom gospodinu Janku.

— Divno! — usklikne Velečasni.

— Molim vas, nemojte vi svoje buhe istresati medju narodom i svoju gubu grebsti s ljudskim noktima! — reče Grudica veoma oštro. — Nije Janko ni svetac ni savršen čovjek niti je posve dobar za ove prilike i poslove, ali je najbolji od svih nas, što nas je! To morate svi znati i tko mu ne će pomoći, neka mu ne smeta i ne odmaže. Nije Janko na svojoj očevini i prćiji niti radi za sebe, nego se dere za sve nas, pa nije pošteno, da mu mi onda još i podmećemo klipove pod noge. Kad ga treba opsovati, evo mene prvoga, ali kada ga treba pomoći, i opet evo mene prvoga, jer mislim pošteno. Zapamtite, što sam vam rekao i do viđenja! — reče i ustane.

— Još malko posjedite — ponuka ga Velečasni — dok dođete na red, da vam dam kavu.

— Hvala, moj vrijedni pope. Nije Grudici do tuđih obalina! Ako nisam zaslužio, da je popijem prvi, borme je zadnji ne ću piti.

— Eto: budi Bog s nama! Sad se uvrijedio radi moje male zabune! — reče Velečasni. — Vjerujte mi, da nisam mislio, pa sam stoga pogriješio.

— Drugi put misli, pa ne ćeš pogriješiti — odgovori Grudica — a ja sada dulje ne ću čekati, jer ne ću da svašta slušam. Imam ja i pametnijega posla, a vi čeprkajte po smeću, možda nađete zlata.

— Pustite ga! — reče Stožina, kad je Velečasni kušao, da ga još zadrži. — Bolje je da ide.

— I ja tako mislim! — dobaci Grudica iz predsoblja, čuvši Stožinine riječi.

— Pripovijedajte dalje! — podsjeti Filipin Stožinu, koji se je bio zanio načas mislima ili se je samo pretvarao, da se je zamislio.

— Da. Kako sam vam ono rekao?

— Ima gradiva i o gospodinu Janku — pomože mu Skijaš.

— Izvrsno! — reče Stožina. — Vidite, kako vi dobro pamtite moje riječi. Nastavite tako. Možda ću vam kada i koristiti.

— Pa ja nisam nikada rekao, da ne valja, što govorite — reče Skijaš u neprilici.

— Tako meni Čovo poručuje — nastavljao je Stožina. — I veli, da on imade svoj položaj od Viših, pa da ga ni Janko ni nitko drugi ne može maknuti, zbog česa, da je njegova usluga tim značajnija i veća.

— A što ste mu vi poručili? — upita Filipin.

— Polako! — reče Stožina i nasmije se. — Ne žuri se tako sa odgovorom. Neka gospodina malko na ledu, da vidimo, otkuda on to vuče tu nekakvu svoju vlast i položaj. Neka se malko ukiseli čekajući, pa će biti mnogo mekši i jeftiniji.

— Izvrsno! — potvrdi Velečasni.

— Znate, kako su novi članovi ulazili u crkvu? Najprije su morali stajati odmah iza ulaza, kraj vrata, i njima je svećenik govorio: »Hajte, misa je gotova«, i kada su oni otišli, onda je nastavio razgovor s kršćanima. Tako je to bilo onda u crkvi, pa zašto ne bi bilo i sada kod nas?! Ja sam mu poslao svoje veselje, što je i on našao pravi put, a sve drugo — neka se strpi. Onaj mi reče, da se je posvadio s Krljom.

— To sam i ja sigurno doznao — potvrdi Mataja.

— Ta, nije moguće?! — usklikne Skijaš. — Ne zna se, koji me je više mrzio, koji li mi je više krvi popio! E, neka su se sada oni pograbili i počupali, psi im se mesa načupali.

— Ne kunite! — opomene ga Velečasni blago i prijateljski. — To su sve putovi Gospodinovi. On, slava Mu i hvala, ravna čovjeka i vodi ga, kuda mora ići i kamo mora doći.

— Propovijedajte vi to, kome hoćete, a ne meni! — vikne Skijaš. — Tko bi meni bio rekao pred pola sata, da će se njih dva posvaditi i da će i Čovo otvoriti oči, ja bih mu bio

razbio glavu, a vidi der ti sada, što se događa! I Čovo veli tako za gospodina Janka?!

— Tako, tako — potvrđuje Stožina nenapadno, polako i nehajno. — Pametni ljudi moraju prije ili poslije doći do istine, a ne može se reći, da Čovo nije pametan i iskusan.

— Kako rekoh — opet će Mataja — ja sam te stvari već bio doznao. Osim Čove, ima ih i više na istom putu.

— Neka Duh Sveti rasvijetli svakome bratu pamet i otvori oči — govorio je Velečasni usrdno i pobožno.

— Ja već dugo opažam taj razvoj! — reče Filipin. — Nekidan sam sreo Čovu, pa mu namignem kao obično, da ga naljutim i izazovem, a on mi se samo malko osmjehnu i prođe. Prije je vazda siktao od bijesa, kada bi me tako vidio, a meni bilo sve u frkeš! Točno je, točno, da je posve drugi.

— Pa, tko onda i ostade s kukavcem Jankom? — upita Skijaš.

— A, ne može se reći, da ih nema — odgovori mu Stožina, naglašavajući svaku riječ. — Eno Djeda, pa Krljo — —

— E, jest valaj društvo! — usklikne Skijaš.

— Pa vi — nastavljao je Stožina mirno i ozbiljno.

— Ne miješajte vi mene s Krljom! — vikne Skijaš. — S njim ja ne ću ni u raj!

— Uz Janka ste oba, pa vas ja ne mogu lučiti, a ne bi bilo ni pošteno — odvrati Složina.

— Jok, valaj, ne ću! Brišite i mene! — vikne Skijaš i skoči na noge kao da će uteći.

— Živio! Živio! — poviče mu Velečasni, priđe mu i potapše ga po ramenu. — Tako valja.

— Blago nama, kad imamo i vas! — podrugne mu se Filipin, no ujedno mu se prijateljski nasmiješi i nastavi: — Ja se samo šalim, jer moram malko praviti komediju sa svakim.

— Sad komedijajte, koliko vam drago! Ja sam sve osjećao, da s Jankom nije sve u redu, ali nisam smio reći, kada me znade zalagati i obrlatiti, pa ne znam, jesam li muško ili žensko!! Jest, vjerujte mi. Onaj lopov Bradica i ovaj naš oko mene, pa kako ne bi i kukurijekao kao pijetao, kada te uvjere, da si pijetao?! Tako i ja! Što su mi rekli, ja sve vjerovao i hvalio Boga i gospodina Janka, a kad tamo — — —

— Niste jedini, koji se je u njemu toliko razočarao — reče mu Velečasni tiho i tugaljivo.

— O tome vam može naš vrijedni Velečasni mnogo pripovijedati, pa si onda možete dati ruke — reče mu Stožina tiše kao da to govori samo njemu i za njega. — Međutim, neka vam to ne smeta. Glavno je, da ste najzad i vi progledali i da ponovno ne obnevidite.

— E, ne ću, valaj, više, pa da me u opancima nose u raj! Dosta mi je bilo — — — E, Janko, Janko, nunu ti tvoju, što ti od mene učini! — — —

— I meni je bilo tako kao i vama — tješio ga je Velečasni. — Za mene je sve bilo sveto, što je on rekao, dok nisam čuo i druge. Bog nam je poslao našega vrijednog gospodina Skijaša, te je dosta bilo, da čovjek njega gleda i promatra, pa da odmah vidi, gdje je istina.

— A vas teško okrenuti, rane moje grdne! — podrugne se Filipin. — Tko na vama zida svoje osnove, može biti siguran, da mu ih ne će razoriti ni vrata paklena!

— Samo vi tako! — odgovori Velečasni. — Ja znam, što znam.

— Šalim se ja, jadan! — odvrati Filipin. — Ako ništa drugo, vrijedite i vi i Skijaš — jednu brojku u društvu, a gdjekada je važno i to.

— Vrijede i mnogo više! — reče Stožina i zadovoljno im se nasmiješi.

14.

Janko se je ominjao po gradu, e da bi gdje slučajno sreo ili opazio Marka, no sve mu je nastojanje i trčkaranje bilo uzaludno. Nije ga nigdje vidio. Išao je i u gradsku okolicu k voćnjacima i vinogradima, no ne nađe ga ni tamo.

Razmišljao je, što bi još mogao pokušati, da ga nađe, pa kada se ničem ne dosjeti, odluči, da će ići k njemu kući. Istina, nije još nikada bio kod njega, njegovoj majci nije ni poznat — koliko on barem zna — ali nije bilo drugoga puta, da se s njime sastane. Još prije nego li je pošao, ispita cijeli događaj, da vidi, da li je doista potrebno, da se on toliko

zanima?! Je li hitno, je li važno, može li stvari škoditi, ako Marka ne upozori, može li učiniti što korisno, ako mu reče?! Bezbroj mu je pitanja palo na um i na sve je odgovorio jednostavno i kratko:

— Potrebno je. Važno je. Mora s njime govoriti.

Kad je jednom odlučio, nije više krzmao.

Velika su kućna vrata prema ulici bila otvorena i Janko uđe, no ne pođe u stan, nego ravno kroz vežu u dvorište, očekujući, da bi Marko mogao vrlo lako tamo biti zabavljen kakvim gospodarskim poslom. Ta mu je misao posve slučajno naletjela u glavu i on ju je odmah prihvatio samo s toga, što mu je bilo milo, da izbjegne susretaj s Markovom majkom prije nego se sastane s njime. Nije znao, što bi pametno naveo k o razlog, s kojega dolazi u kuću, kada nije nikad prije bio tu, pa mu je pomisao na dvorište došla kao velika pomoć i spasonosan izlaz iz neugodnosti, ako nađe Marka.

Čim je otvorio vrata prema dvorištu, skoro se sudari s nekim momkom i upita za Marka.

— Izvolite naprijed! — reče mu momak. — Tamo je zabavljen u staji nešto oko konja.

Janko pođe za momkom, veseleći se kao dijete, da je tako dobro pogodio.

— Vi ste tu namješteni? — upita momka.

— Ja sam kočijaš — odgovori onaj.

— Kakav ste vi kočijaš, kad gazda Marko uvijek sâm upravlja konjima?

— Ja sam ipak kočijaš — odgovori momak i nasmije se. — Gdjekada i ja gonim konje, a uvijek redim i kola i konje. To je moj glavni posao.

Marko je čuo, da momak s nekim razgovara, pa poviri iz staje, da vidi tko je.

— Ta, nije moguće! — uzklikne veselo, kada je opazio Janka. — Nemojte ovamo! Idemo u kuću!

— Meni je milije, da ostanemo ovdje — odgovori mu Janko. — I tako imam samo nekoliko riječi s vama progovoriti, pa smo gotovi i ja bježim, da vam ne smetam u poslu.

— Sretan sam, da vas ovdje vidim! Vjerujte mi! — govorio je Marko, a lice mu je sijevalo od veselja. — Ne mogu vam opisati, koliko mi je milo, što ste došli k nama. Majka

će biti presretna, da vas upozna. Ja sam joj toliko pripovijedao o vama, pa jedva čeka, da vas upozna.

— Ja bih najvolio, da danas to ispustimo — odgovori mu Janko. — Vi imate posla, a i meni se veoma žuri. Stoga sam i došao najprije i ravno ovamo.

— Majka pozna vaše stare, no vas se ne sjeća, jer ste bili skoro uvijek vani, a otkad ste tu, ne prolazite ovim stranama, a napose ne dolazite k nama u kuću, pa vas stoga ne pozna. Znate, da je i ona blažena, što ćemo moći prebroditi one stare nesreće i bedastoće!

— To je divno! — reče Janko.

— A što kažu gospođice?

— Ono, što i vi!

— Nije moguće!

— I gospođa Marialba? — upita Marko malko nesigurnije.

Janko ga samo pogleda i nasmiješi se, ne odgovarajući mu.

— Vi mi se smijete?!

— Da. Smijem vam se, jer sam siguran, da vi znadete, što misli gospođa Marialba! — odgovori Janko. — Pitali ste me, samo da vam ja potvrdim ono, što vi već znadete? Je l' te, da je ovako.

Sada Marko ne odgovori nego se nasmiješi.

— Vidite, da pogađam i rado vam potvrđujem, da i gospođa Marialba misli točno, što i vi: i ona se veoma veseli, da ćete ih posjetiti. Ja sam i došao, da vam to rečem. Bio sam siguran, da vi niste bili u velikoj sumnji, kako će vas primiti, ali sam ipak smatrao svojom veoma ugodnom dužnošću, da vam dođem reći i prije našega nedjeljnog sastanka. Mislio sam, da vam moj dolazak ne će biti mrzak

— Ali, molim vas! — usklikne Marko. — Ja sam vam iskreno zahvalan, što mi posvećujete toliku pažnju. Vjerujte mi.

— Ja to znam i s toga sam i došao. Moram vam reći i još nešto. Vi ste mladi ljudi veoma ljubomorni.

— Ali, molim vas, što ovdje znači to pitanje?! — iznenadi se Marko. — Da li smo ljubomorni ili ne, nije važno za odnošaj između nas dvojice.

— Znate, prijatelju, kako je — odgovori Janko, smiješeći se: — Priznajem vam, da za vas nije važno, jer ja ne mogu vama biti opasan, sve kada bih to i želio, baš ni u kome po-

gledu: ni kod ljubljene žene niti da dođe među nama do šaka! U svakom slučaju mogu stradati samo ja i stoga je to pitanje za mene veoma važno.

Marko se je počeo smijati skoro u sav glas.

— Vi se smijete, jer mislite, da ja ne pogađam, što vi sve možete učiniti iz onoga, koji vam upane u šake! — reče Janko i prijateljski mu se zagleda u oči.

— O čemu vi govorite?! — upita Marko i odmah se odade.

— O tome, na što vi sada mislite! — odgovori Janko. — No idemo odmah dalje. Morate znati, da sam ja i s gospođicom Filom i s gospođom Marialbom i s malom Anom kao rođeni brat, pa uslijed toga ne može nikad nastati sumnja, da li me se smije porediti s kim drugim. Jeste li me dobro razumjeli?

— Molim vas, na kakve vi misli dolazite?! — reče Marko veoma mirno i ozbiljno. — Međutim, kada ste već spomenuli i kada nije tajna, kao što sam se ja nadao, da će ostati, onda morate znati, da se tu nije radilo o ljubomori, nego o najobičnijoj obrani časti jedne čestite žene od neke neoprane jezičine. Radilo se samo o tome i ni o čemu drugome. To vam velim na svoju riječ.

— Vjerujem vam, prijatelju, a spomenuo sam samo zato, da vam mogu reći i još nešto o tome. Znate, nisu svi ljudi jednake ćudi. Neki doživi najveće neugodnosti i zaboravi ih čim preboli najteže bolove, dok drugi zaboravi i bolove i rane, ali ne zaboravi činjenice, dok se ne osveti. To su nesretne naravi, koje upropašćuju sebe i sve, s kojima imadu bilo kakva neugodnog posla. Vi ste zapali u takav posao.

— Mislite? — upita Marko, kao da ne vjeruje.

— Nije nikakvo čudo, jer je većina ljudi sklona osveti, pa čak i naš cijeli narod stvori krilaticu: — Tko se ne osveti, taj se ne posveti. — To nije šala, nego užasna provalija, u koju su se strmoglavile tisuće i tisuće naše braće. Inače, onaj naš prijatelj, s kojim ste se vi sukobili nita nije loša duša. On je samo ženskar i brbljavac sa svim lošim svojstvima koja prate ona dva glavna njegova dara. Inače nije loš, a napose je dobar drug i prijatelj, dok to jest i dokle ga ne izazovu na osvetu. Kada jednom zapne za to, kada mu se uvrti u glavu, da se nekome osveti, pa i za umišljeno zlo, onda je kao

pobješnjela deva: prije pogine nego li pusti ispod sebe svoju žrtvu.

— Znate, gospodine Janko, da vam pošteno kažem — odgovori Marko mirno: — Nije mi ugodno, da sam se namjerio na takav posao i na takva čovjeka, ali, kada se već sukobismo, onda ćemo se i ponosati!

— Bojim se, da ne ćete imati zgode, da se nosite otvoreno na ledini, kako se to misli, kad je netko spreman, da se s kime ponosa! Ja se bojim napadaja iz zasjede. Ne vjerujem, da će ga on izvesti, ali se bojim, da može poslati kakvu budalu, koja ne će ni znati, što radi.

— Mislite?

— Bojim se, da će zaslijepiti i izgubiti razbor. Čuo sam, da se grozi, ali ne spominje, o kome se radi, niti priznaje, što se je dogodilo. Pripovijeda, da je pao u mraku, pa se izubijao i ozlijedio na licu.

— Tako stvar prikazuje?

— Naravno. Kada su ga neki dražili, da je bio bijen, samo se je podrugljivo smijao i izricao neodređene grožnje, koje bi se odnosile na onoga, koji bi se usudio njega taknuti. Budući da taj postoji, onda se u njegovim mislima one grožnje odnose na određenog čovjeka, koji se je usudio, da ga propusti kroz šake. Eto, toliko ja znam, a poznam njegovu narav, pa sam morao doći, da vas upozorim.

— Hvala vam — odgovori Marko — no možete biti posve mirni. Vrlo će teško naći čovjeka, koji bi mene napao, a sâm ne će smjeti poslije stečenoga iskustva.

Janko je časak šutio, prolazeći u glavi sve znance i sva lica, kojih se je sjećao, a koja bi mogla ovdje imati kakva posla.

— Vi razmišljate, koga bi mogao naći? — reče Marko i nasmiješi se. — Ja ću vam reći. To je jedan jedini u ovom gradu: Polit, sluga kod Pajine. Taj bi bio spreman, da sa mnom obračuna, ako bi mu se pružila dobra i jeftina zgoda.

— Vidite, vidite! — požuri Janko. — Kako se ja nijesam prije sjetio njega?! On, on! To je onaj, koji pucketa s bičem, kada čuje vašu glazbu?! — upita Janko niti ne misleći, da nije s Markom o tome još govorio.

— Onaj, onaj — potvrdi Marko, smiješeći se i nastavi u neprilici: — Nije ono glazba. Ja se, znate, već iz djetinjstva volim zabavljati bičem, pa sam onda s vremenom došao na

pomisao, da se praporcima, zvončićima i bičem dadu izvoditi stanoviti ugođaji, koji niti nisu veoma neugodni ljudskom uhu.

— Često sam vas već slušao — odgovori mu Janko, smiješeći se prijateljski — i moram vam reći, da ste me zapanjili svojom vještinom. Ja nisam nikada ni pomišljao, koliko mogućnosti mogu u sebi skrivati ovako priprosta, jednostavna sredstva, kada su u rukama jakog razuma.

— Igrarija, velim vam!

— Ne ću vas više zadržavati. Samo još dvije riječi: molim vas, ako bi u nedjelju došao razgovor i na taj vaš sukob, morate ga odlučno poreći. Gospođa Marialba sluti, ona možda čak i vjeruje, no užasno se boji za vas — oprostite mi, što vam odajem ovu tajnu, no morao sam, da razumijete, zbog česa je nužno, da pred njom zatajite i porečete s najvećom i najčvršćom odlučnošću! — Stoga je nužno da je umirimo.

— Razumijem vas! Budite bez ikakve brige. A otkud je ona došla do tog otkrića?

— Ne znam točno, nego ako bih izmišljao, a nije vrijedno — reče Janko, sjetivši se munjevitom pomisli, da možda ne bi bilo uputno pripovijedati Marku, da je Filipin išao k njoj pripovijedati svoje doživljaje. On, doduše, tvrdi, da nije ljubomoran, no nije mu u tome pogledu vjerovati, pa je pametnije biti oprezan, a ako bude htjela Marialba, da mu pripovijeda, to joj je slobodno i to je njezina stvar. — Ne znam, samo sam sigurno razabrao, da se boji.

— Molim vas, umirite je — reče Marko toplim glasom. — Zaista nije vrijedno, da se zbog mene zabrinjuje.

— Onda: u nedjelju, u jedanaest na trgu, kako smo rekli?! — reče Janko, pružajući mu ruku na pozdrav.

— Točno kao sat — odgovori Marko, smijući se. — Ako rečete, da ste bili sa mnom, molim vas lijepo, izručite moje najodanije i najtoplije pozdrave. Vjerujte mi, da sam neobično sretan i da sam i vama skoro isto toliko zahvalan.

— Nemate zašto, prijatelju. One su kao moje rođene sestre, pa je njihova sreća i moja sreća — odvrati mu Janko. — Samo se čuvajte i imajte onog Polita dobro na oku.

— Ne brinite se — — —

Bio je veseo, što je opet s njim razgovarao, pa je išao lagano kao na krilima, ali je svaki čas osjetio kao mali ubod

nožićem — pomisao na nesretni sukob. Dok je išao k Marku, sve se je nadao, da se možda ipak nisu našli, da se je Filipin ozlijedio na bilo koji drugi način samo ne u tučnjavi, no sada je pala svaka nada, a kruta je zbilja legla na Jankov mozak kao najteža mora.

Bio je sretan, što je opet vidio iz bliza one divne, otvorene oči, koje su svijetle i jasne, kao anđeoska misao, a tople kao sunčane zrake, jer je uživao u pomisli, koliko će sreće i zadovoljstva donijeti njegovoj dragoj sestrici. U tim je mislima poskakivao od veselja, posrćući od časa do časa na strjelovitoj prikazi — sudara dviju golemih snaga u borbi za njezinu ljepotu. Jedna je životvorna snaga, koja joj se približuje kao duh mira, zadovoljstva i blaženstva u novome, produljenome životu, a druga je kao razjarena zvijer požude, strasti i nezasitnoga tjelesnoga užitka — a ona među njima, divna, velika i vrijedna, da za njom ginu i umiru.

Bez razmišljanja je okrenuo ulicom, u kojoj je Pajinova kuća, nadajući se, da će možda vidjeti Polita. Želio je, da ga pogleda iz najbliže blizine, da mu pročita oči, ako nosi dušu u njima, kao što je vjerojatno, da je nosi, jer nije ni lud ni bijesan.

Otkad je opazio njegov sudar s Markom, češće je prošao blizu njega, no nije nikad nastojao, da mu zaviri u oči, jer nije polagao osobite važnosti na njega niti je slutio, da će se taj sukob razčlaniti i razviti tako, da Polit dobije važnost i više, nego li je sâm može nositi u svojoj pojavi.

Čim je mogao dohvatiti kuću pogledom, podigao je glavu i pazio, ne će li ga gdje opaziti, no nije ga vidio. Velika su kućna vrata bila širom otvorena, a pred njima je stajao stari Pajina kao da nešto očekuje, dok su vrata na dvorištu bila zatvorena. Janko usitni korake, da ne prođe prebrzo, jer bi možda baš time mogao promašiti zgodu, da se srete s Politom, no isto tako bi je mogao promašiti i time, što ide presporo, pa odluči, da ide brže i da stane s Pajinom. Poznati su, pa ne će biti nimalo ni čudno ni napadno, što se s njime zaustavlja.

Pozdravio ga je i kao posve slučajno stao, što je starca veoma obradovalo, jer je Janka cijenio već od najranije mladosti, kada je bio na sveučilištu, a Pajina — općinski načelnik i nekako kao otac svih svojih sugrađana. Tada je Janka češće

spominjao i dobivao o njemu izvještaje, jer je običaj, da se općina brine za svoje članove i onda, kada živu izvan nje.

Poslije prvih, najobičnijih pitanja i odgovora, reče mu Janko:

— Neobično je, da sam jednom našao, kako i vi stojite pred vratima i gledate na ulicu bez posla!

— Vi se tome čudite! — odgovori starac, smiješeći se. Očito je bilo, da mu godi, što njegovi sugradjani drže, da on nije nikad bez posla. — A ja to češće činim. Izidem ovako pred kuću prekrižim ruke na ledjima i promatram s koliko gluposti ljudi klipšu po ovome čudnom svijetu. Znate li, što sam ja htio uvesti, kad sam ono desetak godina bio načelnik?!

— Znam, da ste uveli mnogo korisnih i lijepih novotarija! — odgovori Janko.

— Ali ne znate, koju mi nije uspjelo provesti, jer niste bili tu! Znate htio sam uvesti kontumac za ljude kao što postoji kontumac za pse, s tom razlikom, da pasji postoji kao obrana proti jednoj pasjoj bolesti za sve pse, a ljudski bi kontumac postojao za pojedine ljude obojeg spola, da ne okuže svojom bolešću sve ostale. Kod pasa bolesne siromahe ubijamo, a zdrave mučimo, kod ljudi bismo zdrave pustili s mirom, a bolesne bismo i liječili i metnuli ih u kontumac.

— To je izvrsna misao! — potvrdi mu Janko. — A zašto niste proveli?

— Htjeli su najprvoga mene strpati u kontumac, u ludnicu! — odgovori starac i trpko se, ali veoma sočno nasmije. — Ne možete ništa, dok su u većini oni, koji bi morali nositi tu kontumacionu brnjicu, već u kome obliku bila!

— Jeste li bili razradili misao i obradili glavne razloge, koji bi nekoga stavljali u opasnost kontumaca?

— Sve sam bio potanko obradio, no to je gradivo takve naravi, da bi ga trebalo najmanje svake desete godine potpuno i temeljito najsavjesnije nanovo obraditi, jer se u brzini života mijenjaju i oblici i nazori o svagdanjim pojavama.

— I vi još uvijek sami lično vodite gospodarstvo? — skoči Janko bez ikakva prijelaza na drugi predmet, samo da što prije dođe do cilja.

— Dokle ga sam vodim, dotle sam siguran, da je dobro vođeno, a kada ga jednom prepustim sinovima, onda — vidjet ćemo!

— Često viđam vaše konje: divno blago, a čini mi se, da ih i momak dobro gleda.

— Nije loš, dok zna, da sam mu ja za petama s batinom u ruci. Ja sam vam, znate, čovjek starog kova, pa ne izbirem sredstva, kojima ću nekoga dognati u raj. Ako ide molitvom i tamjanom, hvala Bogu, ako li ne ide, onda ja imam i kolac pri ruci. On to zna, boji se razbojnik i ide putom pravednika! — reče Pajina povišenim glasom i srdačno se nasmije. — Da znate, koliki je to razbojnik, da mu je zgode i prilike, ali ne smije!

— A meni se čini, da je blag i krotak kao janje.

— Čini se. Pogledajte vuka u krletci: kao svako obično pseto lješkari, hoda, malko navire na željezne gatre i ništa više, no pogledajte mu u oči, pak ćete odmah vidjeti, da je divlja zvijer. Takav je i moj ukroćeni Polit. On bi još spadao svojim razvojem u špilju, da se s medvjedom otimlje za drenjine i korjenje.

— Tko bi to rekao?! — čudio se Janko, e da bi još što više čuo. — Govore, da je majci veoma dobar i pažljiv.

— Valja priznati, da to jest, no i to je samo puki nagon.

— Ne bih se u tome mogao s vama složiti, gospodine Pajina, jer životinje ne poznaju nagon osim materinstva, dok im je nepoznat naš osjećaj prema roditeljima. To je samo ljudski osjećaj i znak je velikog razmaka izmedju životinje i čovjeka.

— Možete imati pravo, no nikako ne mogu vjerovati, da je Politova duša još sposobna za bilo kakav viši osjećaj. Morate mu zaviriti u oči, pa da se odmah složite sa mnom.

— Nisam ga još nikad vidio iz neposredne blizine.

— Nastojte, da ga vidite, pak ćete mi odmah dati pravo. Sad je s konjima u masliniku, a da je kod kuće, dozvao bih vam ga, da mu zavirite u oči. Tada vam ne bih trebao više ništa govoriti.

— A nema ga kod kuće?! — reče Janko i ubrzo završi razgovor i oprosti se.

— Navratite se kojom zgodom, jer je vrijedno, da ga vidite, Vas će to zanimati — reče Pajina, smiješkajući se.

Lagano je nastavio put prema svome stanu. Nenadano ispade preda nj, iz neke pokrajne ulice, Djed kao da ga je netko bacio iz praće.

— Otkuda ti, Djede? — upita ga Janko skoro u sav glas.

— Slučajno: bazao sam, kad sam svršio poslove, pa dospjeh i ovamo — odgovorio je Djed i zamišljeno gledao preda se u posve neodređenu točku. Oči su mu potitravale, a lično mišičje igralo veoma nemirno i uzžurbano.

— Što je novo, Djede?

— Pa, uprav, da vam pravo kažem — ništa. Sve po starome i sve u redu. Tako — — — Rekoše mi neki, da su se Čovo i Stožina snjušili!

— Neka, hvala Svemogućemu! — usklikne Janko. — Da su bili pažljiviji jedan prema drugome, ne bi se bili onoliko ni udaljili.

— A znate: nisu se oni bili za dobru stvar udalečili niti se za dobru stvar približuju. Cilj i razlog je vazda onaj njihov veliki »J A«.

— Ja mislim, da se varaš, Djede.

— Oprostite, ali ja ne mislim, nego znam ovog puta, da se ne varam. Onaki se samo na zlo okupljaju kao orlovi na strvinu. To ja vama velim, a vi meni vjerujte.

— Neka ih, Djede. Vjeruj mi, da mi je milo, što su se našli skupa jer i spadaju skupa. Na taj način se samo pročišćava položaj — — —

— Pripovijedaju, da vi odlazite zaposve i da će onda oni uređivati, kako oni znadu.

— Dao Svemogući, da učine kakvo dobro!

— E, sigurno! Vi ste i dosad vidjeli, da su na glogu rasle jabuke i da je vrana legla sokolove.

— Nikada ne znaš, iz česa sve može doći dobro.

— I ja tako mislim — — — Možda i iz ovoga udari veliko dobro! — — A jeste vi rekli, da ćete otputovati?

— Spomenuo sam nekima.

— Otuda onda veselje te gospode! I vele, da gospodin Stožina ne odlazi, kada odlazite vi, jer da će on biti tu potreban.

— Najvažnije je, da bude savršen red i mir, dok ja ne dođem i ne donesem nužne upute za daljnji rad. Tada ćemo provesti sve, što je nužno, u koliko dobijemo odobrenje.

— I u koliko je nužno! — dometne Djed veoma važno. — Oni lupaju ni o drvo ni o kamen, jer misle, da su ljudi glupi, pa da ne mogu razlikovati zrno od ruline i obećavaju, što se ne smije ni pomisliti. Naš je čovjek velik prefriganac i prepredenac. On samo sluša, preživa i muči, pa onaj, koji drobi, vjeruje, da ga je svega začarao i zanio, a kad tamo — onaj se pritajio i čeka kao nabijena puška!

— Samo, moj dragi Djede, ta puška ne smije odapeti!

— Niti ne će, ako je nitko ne potiče za otponac. Nego, znate, što je još novo?! Smijat ćete se.

— O čemu se radi?

— Skijaš već pripovijeda, da ste ga vi htjeli s nekakvim Bradicom strpati u ludnicu, ali da je Bog prosvijetlio i nadahnuo Stožinu, pa se on zauzeo za njega i spasio ga.

— Ja sam mislio, da će barem desetak dana ostati vjeran našem prijateljstvu! — reče Janko posve mirno i nasmije se.

— I vama to ništa?! — iznenadi se Djed. — Kao da bi netko napio vode?!

— Naravno, moj Djede, da mi to nije ništa. Ja nisam ni očekivao njegove zahvalnosti niti sam stoga išta učinio za njega. Tko se moli Bogu ne u Slavu Svevišnjega, nego da tom molitvom zaradi kraljevstvo nebesko — ne će ga nikad vidjeti. Nema ništa ne prodaji — sporedno je, čime se hoće da plaća! — a dobra djela nisu sitniš za podkusuravanje, za izravnavanje računčića.

— Ja vam se u to ne razumijem, ali vidim, da je ovo Skijaševo za objesiti! Svi znamo, a on najbolje, kako je bilo, i on nam je sam pripovijedao čim je sašao s broda, a sad, kad su mu oni jadnici ulili malko mokraće u mozak, govori sve protivno.

— Neka, Djede. On ne može drugačije. Ljudi su još mnogo gori nego li pametni zamišljaju čovjeka, no to nije razlog, da očajavamo. Sve mora ići svojim redovitim tokom, pa i razvoj ljudstva. Tko ti reče za Skijaša?

— Grudica. Sretoh ga čas prije, pa se smije i pripovijedi mi. Ne zna se, što se od njega stvara, koliko psuje, a znate, kako on zna, kada otoči psovati. Znate, Grudica nije loš, da nema poganu jezičinu, ali kada se zavalja, onda je nepromišljen kao bujica, kada udari preko ograda. Ljudi to znadu i vole ga svi i ujedno mu skoro svi zamjeravaju. Pametan je

i promišljen i požrtvovan i vjeran prijatelj, ali kada počne psovati, onda za njega više ne postoji nikakav obzir, nikakva vrednota, nikakva zasluga, i popljuje sve, za što je davao glavu, dok nije bio počeo psovati. On sam zna, da je takav i to pošteno priznaje. I ljudi tako sude, ali ga ipak odsuđuju i ne odobravaju mu.

— Teško je svima ugoditi. U glavnome je on svakako dobra duša, a to je najodlučnije.

— Jest to za vas, koji mirno i trijezno sudite, ali za maloga čovjeka duša vrijedi samo onoliko, koliko važe na dlanu. On nju gleda i prosuđuje, a vi razmišljate i prosuđujete.

— To je točno. Ja ti se divim, Djede, kako si se i ti upustio u visoko mudrovanje, a vazda naglašavaš, kako se ne pačaš u taj posao!

— Borme se ni ne razumijem, ni ne pačam, nego mi ovako gdjekada naleti koja misao, pa je na trgu zgrabim i operušam.

— Kuda si sada odumio?

— Kući. A vi? Hoćemo li skupa?

— Ja imam još malko posla u gradu, pak ću za tobom. Najzad ću za pola sata stići kući. Toliko mi dopusta daješ? — upita on, smiješeći se, na što mu Djed odgovori isto tako samo smiješkom.

Želio je svakako obavijestiti Marialbu ne o onome, što je doznao, već o posve protivnome. Odlučio je, da joj prvi put u životu svijesno reče neistinu. Nema nikakve svrhe, da se ona plaši i strahuje nad nečim, na što ne može imati upravo nikakva upliva. Opravdanije je i bolje, da ništa ne zna, da vjeruje, da Marku ne prijeti nikakva opasnost, jer će na taj način biti mirna i bez brige će se moći sva predati svojoj divnoj sreći

— A ako se doista dogodi kakva velika, golema nesreća? — pade mu u glavu pitanje. — Što će onda biti? Zar će ona biti jača, ako joj dođe posve neočekivano, nego da je očekuje i da je duhovno uvijek spremna, da primi svaki udarac?

— Ne! — reče skoro glasno i požuri korake. — Mi nismo djeca da se zavaravamo.

Odluči, da će joj reći cijelu istinu, iako je s Markom ugovorio posve drugačije.

Bile su sve tri kod kuće.

— Pogodila sam, je li?! — upita ga Marialba, čim je ušao.

— Pogodili ste — odgovori on posve mirno. — Sada moramo s tim računati kao s činjenicom, koja se više ne da izbrisati, a posljedice ćemo vidjeti.

— Kako je došlo do toga? — upita ona, svladavajući uzrujanost. Krv joj je navrla u lice i obrazi se upalili.

— Ne znam, nije mi pripovijedao. Rekao mi je samo, da ga nije iz ljubomore nego jer je ružno govorio o poštenoj ženi, ali ne znam ni to, što je govorio. Zabavili smo se drugim razgovorom, a ova pitanja i tako nisu važna, pa smo prešli preko njih.

— Sad znamo sve! — reče Marialba, stegne usne i zamisli se. Poslije kratke stanke podiže oči prema Janku i upita: — Što ćemo sada?

— Sve živce čvrsto prihvatiti i povezati, misli staložiti i čekati, jer mi drugo ne možemo. Marko će osim svega ovoga još i paziti. A on će dobro paziti, jer je pametan i oštrouman čovjek.

— Strašno se bojim — šapne ona. — Ja sam vidjela u Filipinovim očima, da se on ne šali, već sprema strašnu osvetu. Ne će prezati ni pred čim. Kad bi bilo moguće, da bude žurno maknut odavle?!

— To nije moguće — odgovori on jednostavno i uvjerljivo. — Nema ga tko premjestiti.

— Vi ne biste mogli? — upita ona bojažljivo.

— Kada bih mogao, učinio bih odmah već i za to, da njemu učinim dobro i da ga izbavim iz te strašne napasti, u koju je upao, no — nažalost! — ne mogu upravo ništa. Ja ne mogu maknuti ni sebe ni ikoga drugoga kao što nisam nikoga ni metao ovamo. Tu ljudi padaju — kao iz vulkanskih ždrijela, bez ikakve moje krivnje ili zasluge, a isto tako i odlaze kao da ih vulkani gutaju — i opet mimo mene i bez mene.

— Šteta!

— Nema sumnje, da moramo biti spremni na sve, no nadajmo se, da ipak ne će biti ništa. On se je zagrozio posve općenito, jer ga je jezik svrbio kao što ga uvijek svrbi, ali možda nije ni pomislio ozbiljno, da i izvede, što mu je naletjelo na jezik.

— Nadajmo se, ali ja ne vjerujem, jer sam ga promatrala,

kada je govorio. — — — On je spreman na svako zlo i zlo sprema i snuje.

— Znate, Marialbo: sve to može biti točno, što vi predviđate i česa se bojite, ali isto tako može i ne biti. Može proći bez ikakva neugodna događaja, a ja se nadam, da će tako i biti. Svakako, moramo znati i to, da nemamo sredstava, kojima bismo ga spriječili u njegovim nakanama, jer s njegove strane još ne postoji ni određena prijetnja. Postoji samo neka fantastična, bajoslovna priča i ništa više. Ja ću svakako pokušati, da s njime govorim o tome i da mu otvorim i oči i dušu.

— Ako se ima što otvoriti — — —

— Pokušat ću. On osjeća, da ima dušu, pa nije promišljeno ni sposoban za zločinstvo, te će mi možda ipak uspjeti, da ga zdrmam i probudim.

— Šteta je, da se ponizujete! Ako ništa ne učini, značit će, da nije uspio, da mu osnove nisu pošle za rukom, ali ne nipošto, da se je predomislio i pokajao. Ja ne vjerujem, da je sposoban, da se kaje, jer za taj se posao hoće veoma istančana duša i veoma odlučna, neslomiva volja.

— Pokušat ću, Marialbo. I to nije za mene nikakvo poniženje, pa da me on i opsuje, jer ja vršim svoju dužnost. Pokušat ću — rekao joj je na odlasku.

Bilo mu je usput, da se svrati k Filipinu, idući kući. Kod njega je bilo nekoliko prijatelja i svi ustanu i pozdrave Janka, kada je ušao. I Filipin je bio veoma ljubazan i susretljiv, te ga odmah ponudio, da sjedne. Janko se je ispričao. da nema vremena i umolio Filipina, da ga samo na čas isprati van, jer da imade s njime izmijeniti nekoliko riječi.

— Vrlo rado — odgovori on i odmah pođu, dok su svi ostali opet ustali i pozdravili Janka dubokim naklonima. Na svima se je vidjelo, da im je neugodno, što ih je Janko tu našao, no on je bio toliko susretljiv s njima, da su se odmah smirili, vjerujući, da ne vidi nikakva zla u tome posjetu.

— Želio bih vas samo nešto umoliti — reče mu, kad su bili u predsoblju.

— Na raspolaganju sam vam, koliko je do mene.

— Sve je do vas! — odgovori mu Janko. — ne ću ništa okolišati. Gospođa mi je Marialba pripovijedala priču, koju

ste njima ispripovijedali o svome tobožnjem izletu u brda i ujedno mi je rekla, kako ste se zagrozili onome, koji vas je napao. Ja znam sve, jer sam na temelju Marialbinih slutnja izmamio priznanje od onoga, koji se je bio zakleo sebi, da će s tom tajnom i u grob. Prema tome, ja znam sve i došao sam vas u svoje ime moliti, da se otrijeznite, da se vratite sami u se, da pogledate na svoju dušu i da ne mislite na osvetu.

— Tako?!

— Posve ovako! Nije lijepo od njega, što vas je napao, ali ja znam, da biste vi njega još i gore, da je on pred vama počeo loše govoriti o bilo kojoj ženi, kada biste vi bili u svome normalnom raspoloženju. To ja znam, da biste vi branili čast čak i posve nepoznate žene samo stoga, što je žena i što ste vi, slučajno, dobro i lijepo raspoloženi.

— To je istina.

— Smijete li onda zamjeriti njemu, što je branio od vašeg jezika čast žene, koju on voli?!

— Ne smijem. I ja bih njega isprebijao za nju kao mače.

— Smijete li onda misliti na osvetu?

— Nego ovako nositi batine kao pokislo pseto?!

— To ne. Vi morate požaliti, što ste gospodju pred njim vrijeđali, a on će požaliti, što ste ga izazvali, da vas je morao tući. Jeste li za takvo muško rješenje te nezgodne i ružne upadice.

— Morao bih prespavati. Ovako mi naprečac ne ide u glavu, i ako vam moram priznati, da imate pravo. Tako mi se što nije još nikada ni s kim desilo, pa mi je teško.

— Čim uviđate, da ste krivi i da je on postupao onako, kako bi svaki pošteni muškarac postupao na njegovu mjestu, onda ste razoružani i morate popustiti zdravom razumu.

— Ponavljam vam, da imate pravo, ali — — — Da ja njega molim?! To još nisam nikad načinio, pa — ne ću ni sada, nego, znate. gospodine Janko: evo vam ruke, da je za mene ta stvar uređena, a vi je uredite isto tako s njime, pa ne spominjimo više!

— Živjeli! — usklikne Janko veselo i primi pruženu ruku. — Nego, još nešto: ako ste što kome govorili, morate opozvati i urediti i to odmah, da ne bi poslije bilo prekasno.

Filipin se malko trže na te riječi, no svlada se i reče:

— Govorio sam samo s gospođom Marialbom i njezi-

nima, a tu nemam što opozivati. Inače ni s kim osim sada s vama. Na riječ i dušu!

— Živjeli!

Bio je zadovoljan s uspjehom, vjerujući, da će se Filipin držati svojega obećanja. Htjede odmah ponovno otići Marialbi, da joj to reče i da je tako posve umiri, no ipak odustane od te pomisli, i odluči, da će ih posjetiti istom pred noć.

15.

Međutim je radio i priređivao sve, što je bilo potrebno, da dovrši i uredi prije nego odputuje. Djed je dolazio i odlazio, po koju rekao ili šutke gledao, što Janko radi, časak popostao i opet odlazio, odnoseći ili donoseći koji spis ili koju knjigu.

Janko je osjećao u tijelu neku neobičnu lakoću kao da se rješava svih tjelesnih spona i tereta, kao da se rješava tijela uopće, a duh mu je slobodan lebdio neograničenim daljinama, koje za njega više nisu ni bile daljine, jer mu je sve već bez granica i međa. I što je tu radio, radio je kao nadohvat, iz daljine, koja je ljudski bila nepojmljiva, dok je za njega bila već posve naravna: on je tu u sobi radio, prigibljući se s nekog drugog planeta i gledajući ujedno zbivanja, koja ljudske oči ni ne mogu opaziti. Češće bi uzeo svoju ljevicu desnicom, da se uvjeri, da doista ne sanja, da je još tu i da radi tu, u sobi, u koju Djed ulazi, u kojoj s njim progovori po koju riječ i opet izlazi. On ga gleda, ali u isti čas opaža, da vidi preko njega, kroz njega kao da je sav iz stakla. Opaža, da uopće nema više zapreka njegovim osjetilima, a ipak je tu, na starome mjestu i sprema se za odlazak — — —

Ni vrijeme nema za njega više nikakve granice. Sve je »sada«, bez jučer, bez sutra, bez prije i bez poslije. On je sada došao tu među te ljude, na tu zemlju, na taj užareni otok, sada odlazi, sada je već otišao — — — Vječnosti ne mogu ni pojmiti, pa onda ni prikazati ljudska sjetila, koja su udešena za vrijeme i za ograničen prostor. On ju je osjećao i sav podrhtavao u tome prijelaznome stanju, koje više nije bilo tjelesno i još nije bilo posve duhovno — — —

Lagano, skoro nehajno i kao nehotice odloži posao, ustane i iziđe na otvoren balkon.

— Umorni ste već?! — reče Djed tiho, kao da se boji, da bi ga glasnim govorom još više zamorio.

— Ne, dragi moj Djede! — odgovori on neobično blago, meko i toplo. — Ja sam preodmoran, pa ne mogu svladati svoje neobuzdane snage i prisiliti je, da sjedi na jednome mjestu. Čini mi se, da ću se rasprsnuti od velike sile, koja se je skupila u mojim žilama, a ipak — kao da niti nemam tijela i žila i mišićja i tetiva — — — Kako je to divno i čudesno stanje!

— E, da! — reče Djed u velikoj neprilici, jer nije razumio skoro ni jedne riječi. — Vi previše radite i mislite — — —

— Velim ti da nisam umoran nego preodmoran! Razumi me, Djede, što ti govorim.

— Tako vi uvijek, dok jednom ne panete kao odsječena grana! Ne treba meni mnogo tumačiti.

Janko se je nasmiješio i nije mu više tumačio svojih osjećaja i raspoloženja. U jednom mu trenu dođe, da bude tamo s onu stranu Terribilisa, a usput, da poviri u otvoreno ždrijelo, no tada se čvrsto prihvati rukama za ogradu balkona, časak popostane i brzo se povrati u sobu.

— Već mi je dosta, Djede.

— Radite cijelo poslije podne. Već bi vam bilo dosta, da imate deset snaga!

— Nisam nimalo umoran, ali mi je ipak dosta ovoga posla — reče i počne se spremati, da iziđe.

— Ti još pregledaj sve, pa ako vidiš, da je nužno, da ja još što uredim, reći ćeš mi.

— Budite bez brige. Ja ne ću ništa zaboraviti.

— Ja ću prošetati. Ne znam, kuda idem, ali ću šetati . . .

Krenuo je zaobilaznim putom, gdje je manje svijeta, prema Markovoj kući. Kad joj se je već posve približio, poče krzmati, ne znajući, pod kojom bi izlikom ušao. Njegov će ponovni dolazak biti svakome napadan, a osobito sluzi, ako ga vidi U toj neprilici malko zastane na nekoliko stotina koračaja od kuće i zagleda se u kućna vrata Nije ništa čekao, no ipak je u nekom polutamnom kutiću svoje svijesti dopuštao mogućnost, da će tim čekanjem doći do rješenja, koje

bi udovoljilo njegovoj potrebi, da razgovara s Markom i ujedno ga izbavilo iz neprilike, da ulazi u kuću.

Kada je već stajao dosta dugo, a da nije nitko ni izišao iz kuće ni u nju ušao, pođe lagano, s noge na nogu. Nije više bilo izbora: morao je ili unići ili odustati od želje, da s njime govori. Krene naprijed. Išao je lagano, najlaganije, što je mogao, sve u maglovitoj, nejasnoj nadi, da će još ipak koga opaziti ili sresti. Prolazilo je dosta ljudi, koji mu nisu posvećivali upravo nikakve pažnje, pa su tako pokrivali njegovo neprilično zastajkivanje i prepolaki hod.

Nije bio nimalo zabrinut, što nikoga ne opaža, jer je osjećao, da je to riješeno pitanje. Kako riješeno?! Riješeno! Ne treba se brinuti ni bojati zbog njega. Riješeno je. Uhvatio je to svoje opažanje i načas se na njemu zaustavio, kada ga netko iza leđa pozdravi. Nije ga vidio, nije ga mogao vidjeti iza svojih leđa, no bilo mu je jasnije nego da ga gleda svojim očima, da je Marko. Što više: to nije bilo stoga, što ga je prepoznao po glasu. Još prije nego mu se je javio, znao je, vidio je nekim nepoznatim osjetilom, da je Marko iza njega. Stao je, uzvratio mu pozdrav i uzeo ga prijateljski ispod ruke.

— Vas čekam — reče mu. — Želio sam vam reći samo dvije riječi.

— Sretan sam, kada vas vidim, jer onda osjećam nekako — — tako — — Kako bih vam rekao?!

— Kao da je gospođa Marialba s vama — dovrši Janko njegovu misao. — Tako osjećate, je li?!

— Oprostite — — —

— Naravno: ne baš točno tako, ali vam je ona mnogo bliža, kada govorite sa mnom, jer znate, da sam ja s njom razgovarao.

— To je istina. Jeste li je umirili?

— Ja sam joj sve rekao.

— Rekli ste joj?! A meni ste bili rekli, da moram sve zatajiti i poreći! — reče Marko, ne prikrivajući čuđenja.

— Rekao sam, ali sam se poslije uvjerio, da to ne bi bilo pametno, pa sam joj s toga sve rekao. Molim vas, uvažite, da su me na ovo ponukali važni razlozi, do kojih možete razmišljanjem i sami doći, pak ćete onda odobriti moj postupak.

Marko ne odgovori ništa.

— Govorio sam i sa prijateljem Filipinom — reče Janko — i baš radi toga i dolazim k vama.

— I s njim ste razgovarali?! To je još veće iznenađenje.

— Nije nikakvo iznenađenje. To je bilo posve naravno, ako sam vjerovao, da je on čovjek, koji zna, da ima dušu. Ja sam to za njega vjerovao, pa sam s toga i morao s njime govoriti. Prikazao sam mu provaliju, nad kojom stoji, ako misli na osvetu; prikazao sam mu, da ni on na vašem mjestu ne bi bio postupao drugačije; prikazao sam mu — ukratko: on je uvidio svoju pogrješku i žali je, a vi uviđate, da ste bili izazvani i žalite, što ste bili izazvani, pa ga izmlatili...

— A dalje?!

— Dalje?! Što bi bilo dalje? Ništa. Ja nisam htio goniti na kićeno izmirivanje, jer to nikada ne vodi pravom izmirenju, odnosno, ne vodi redovno k izmirenju. Ja nosim njegovu poruku vama, a vašu ću odnijeti njemu i — gotovo. Uostalom, ja sam u vaše ime već dao — vašu poruku!

— I vi mislite, da je time to pitanje riješeno?!

— On mi je tako obećao i ja mu vjerujem. Rekao mi je, da nije ni s kim o tome govorio osim s Filinima i to ne izravno, kako sam vam već pripovijedao, pa da prema tome nema nigdje ništa ispravljati. Ja mu to vjerujem, no pomišljam na sve mogućnosti, pa tražim od vas jedno malo, posve malo obećanje.

— Molim? O čemu se radi?

— Od ovoga časa morate svome kočijašu prepustiti, da goni konje i vi ne smijete ni u kojem slučaju uzeti uzda i biča u ruke! To je moja želja i to tražim, da mi obećate i pričvrstite kao bratu ili ocu! Jeste li me razumjeli?

— Razumijem, na što pomišljate, i mislim, da vaše bojazni nisu opravdane — odgovori Marko mirno i odlučno.

— Možda niti nisu, a može biti, da i jesu. Mi to ne znamo, pa smo s toga dužni, da budemo oprezni. Vama nije potrebno, da sami gonite kola i konje, pa zašto biste onda hotimice pružali jednu jedinu mogućnost svojim protivnicima, da vam učine kakvo zlo?! Ja sam naime uvjeren, da vam Polit može naškoditi samo, kada se sretnete — jednak s jednakim: na nogama u kolima, u jednoj ruci s uzdama, a u drugoj s

bičem. Ja vidim borbu, koja nastaje i čiji uspjeh nipošto ne ovisi o snazi i odvažnosti, nego o jednom hipu! Koji izrabi taj hip, strovalit će protivnika bičem s kola pod kotače, a da se oko vrata ne će ni poznati kuda se je bio ovio bič kao zmija ljutica — — —

— Tako vi to zamišljate?! — upita Marko, malko se nasmiješi, no odmah se iza toga zamisli.

— Točno ovako! I ja to upravo vidim, kako se odigrava tu izvan grada u prvi suton, kada se vraćate iz vinograda ...

— Vjerujte mi, da ja nisam na to ni pomišljao!

— Pomišljao sam ja, i to je dosta za nas obojicu.

— Vi ste rekli, da onaj gospodin nije ni s kim govorio?!

— Dobro opažate! Ja mu i vjerujem, da nije govorio o sukobu s vama, ali niti mi je on rekao niti sam ga ja mogao pitati, da li je uopće govorio s Politom. I on je, uvjeren sam, opazio vaš dvoboj, koji vodite s Politom. Zar ljudi kao što je Polit — ja ga ne poznam, no reče mi, tko ga pozna, da je i zločinac! — zar takvu nepromišljenome stroju, ili — ako vam se bolje svidja — zvijeri treba reći što drugo, osim, da mu vi prijetite, da ćete ga ubiti ili samo, da ćete ga izmlatiti?!

— To je istina.

— Ja ne znam, nije li moj prijatelj vodio s Politom takav razgovor Ja to ne znam, pa se onda moramo vladati kao da jest

— Znate — — — Ne smijem reći, da nije jasno vaše umovanje i zaključivanje, no nekako mi je čudnovato — — —

— Što vam je čudnovato?!

— Nije mi jasno, zašto bih se ja nenadano ostavljao svoga najmilijeg zanimanja?! Možda je pomalo i smiješno i većina me mojih sugrađana ne razumije, no to mene ne smeta ...

— U čemu vas ne razumiju?

— Ne razumiju moje ljubavi za kola i konje. A to je posve naravno i nije nimalo neobično. Koliko ima bogataških sinova, koji sve svoje sposobnosti i vrijeme troše na jahaćim konjima?! Ja takvu istu ljubav za konje spajam sa svojom dužnošću, da se brinem za gospodarsvo, pa s toga radim, radim najobičnije težačke poslove, jer je to najčasniji i najdostojniji posao. Ja nisam htio ići u školu ne zato, što sam ovako umovao, nego jednostavno — nisam imao nikakve ni

volje ni ljubavi za tako jalov i beskoristan posao, a kraj ovakva našeg posjeda. Što sam kao dijete činio posve nagonski, kao mala nerazborita životinja, to sam poslije počeo raditi s najvećim razumijevanjem i ljubavlju. Tako je došlo do ovoga moga načina života, zbog kojeg me mnogi ismjehuju, a većina me ne razumije.

— Ja vas shvaćam.

— Vjerujem, jer to vidim na vama, ali vas molim, da onda razumijete i to, kako mi je teško, da napustim taj svoj posao.

— I to razumijem, no za neko vrijeme mora biti ovako, kako sam vam rekao. To je nužda. Razumije se, to će trajati samo tako dugo, dok budemo mogli zaključiti, da je iz Politova mozga ishlapila zla misao, ako je uopće bila kada ubačena. To ne će dugo trajati.

— Siguran sam, da vam je mnogo stalo do mira gospodje Marialbe?!

— Ne smijem vam tajiti

— Onda mi vjerujte, da će je baš ovo najviše umiriti.

— Bilo bi mi strahovito žao, ako bi ona pomislila, da sam ovo učinio iz jednog drugog razloga.

— Na što mislite?

Marko ne odgovori, već se zagleda preda se i steže usne. Janko ga je motrio, nastojeći, da odgonetne njegovu misao, no nije nikako mogao opaziti svijetla.

— Možete li mi reći, na što mislite?! — ponovi pitanje.

— Uz najbolju se volju ne mogu sam dosjetiti.

— Vi onako znate i ono, što vam nisam rekao, jer sve vidite, pa vam onda mogu reći — odgovori Marko polako i neodlučno. — Oprostite mi, što se upuštam s vama i u ovakove razgovore, ali moram, kada smo već dognali dotle.

— Molim vas, gledajte u meni više nego brata! Znajte, da ove vaše poslove promatram i pratim kao svoje rođene.

— Ja to osjećam i s toga se i upuštam s vama u razgovore, kakvih nisam još vodio ni sa svojom majkom.

— Hvala vam na povjerenju i budite uvjereni, da ga ne ću nikad iznevjeriti.

— Vjerujem, jer osjećam, da je tako. Znate, na što mislim: ne bih ni za cijeli svijet htio, da gospodja Marialba

pomisli, da ja prepuštam sluzi svoje divne konje stoga, što se bojim, da se njoj možda ne sviđa taj moj posao!

— Izvrsno! — usklikne Janko. — To mi se sviđa. Tako govore svijesni i ponosni muževi.

— Milo mi je, da ste istoga mnijenja. Sada mi je odmah lakše o tom govoriti s vama. Ne trebam vam pripovijedati . . .

— Ja sve vidim i razumijem — reče Janko — i moram vas upozoriti na jednu činjenicu, koju vi možda niste primijetili. I gospodja Marialba se bavi gospodarskim poslovima.

— To znam! — potvrdi Marko veselo. — Bio bih neiskren, kada bih vam tvrdio, da je i ta činjenica uplivala na razvoj mojih osjećaja, ali ih je svakako još podigla i učvrstila, ako je to uopće moguće. Jer . . . znate: moji su osjećaji već iz davnih vremena, kada se ona još nije nimalo zanimala gospodarstvom.

— Ne riješismo našega pitanja! — prekide Janko tok razgovora. — Povratimo se: obećavate li mi, da se više ne ćete popeti na kola s uzdama i bičem u rukama?!

— Ako mora biti! — Žrtva je doista velika, a tim veća, što nisam uvjeren, da je i potrebna.

— Vjerujte meni, da je veoma potrebna. Ja se mogu prevariti i bio bih veseo, da se i u ovom slučaju prevarim, ali mi vjerujte, da je u meni neobično razvijen osjećaj budućih događaja. Vjerujte mi! I, pogledajte: ovdje se bojim!

— Budite mirni, gospodine Janko: prihvaćam vaš prijedlog i obećavam, a što obećam, to i držim.

— Živjeli vi, dragi moj prijatelju Marko! Sada će biti sretna i moja sestrica Marialba. Vjerujte mi — govorio je on i sve se osmjehivao i zadovoljno trljao ruke.

— Bit ću sretan, ako ona bude zadovoljna — reče Marko prigušenim glasom.

Rastali su se. Marko je otišao kući, a Janko se vratio u grad.

Činilo mu se, kao da niti ne stupa po zemlji i kao da uopće više niti nije na ovom svijetu. Sve mu je bilo tajanstveno, oduhovljeno i posve neobično. Nije nikad, ni u najsmionijim zaletima svoje bujne mašte, zamišljao, da bi se svijet mogao tako preobraziti i promijeniti. Eto: ti ljudi, koji prolaze kraj njega, nemaju više onoga neprozirnoga, glomaznog tijela, nego su satkani iz neke maglice, koja je okružena najrazličnijim bojama. On zna, da je tu, na Mortuusu, vidi, da se tu kreće, ali ujedno osjeća, da bi bez ikakve muke mogao u istome hipu biti i na posve protivnom kraju ove naše male i neznatne zemlje baš kao i na kome dalekome planetu, jer — nema daljine! A ipak je tu i tu korača, ide u grad i razmišlja, što će raditi, što mora urediti još prije, neg podje na kopno.

Sutra je nedjelja. To je velik dan i osjeća, da je upravo sretan, što će i taj posao obaviti još prije svoga odlaska — — — Marko će doći, kuće će se pomiriti, a onda — nema više nikakve zapreke njihovoj sreći — — —

— — Ah, što bih bila uzorna majčica! — — —

— — I gorko je plakala, a pola sata poslije toga su teški željezni točkovi samljeli ono divno tijelo, koje je već bilo procvalo — — — Da li je svijesno pošla pod kotače?! To ga je pitanje neprestano mučilo od onoga strašnoga časa, pa do dana današnjega. On vidi, vidi mnogo, ali nikako ne može da opazi nje s onu stranu velikoga prijelaza — — — Ako je ona to hotimice počinila, kada će se, nesretnica, izbaviti najstrašnijih muka?! — — — Ipak, možda je slijepo dospjela u smrt?! — — — Ah, kad bi tako bilo — — —

Skoro se sudari sa Grudicom i Matajom.

— Kao da ne ideš po ovome svijetu! — reče mu Grudica, smiješeći se. — Ja ti, znaš, nisam vidovit, no učini mi se kao da pršeš.

— Ne šali se ti sa mnom — uzvrati Janko, pa se i sam nasmiješi, a u sebi se začudi, kako Grudica opaža skoro ono isto, što se i njemu samome čini. — Ja ovako zvrndam po ulicama kao muha u staklenci, pa ti se s toga čini, da pršem.

— Može i to biti — potvrdi Grudica i htjede proći.

— Vi ste željeli sa mnom razgovarati — reče Janko Mataji — pa to možete, ako još želite, ovih dana, prije nego otiđem.

— Sad je već kasno! — odgovori Mataja, nabere lice, kao da ga nešto škaklje u nosu, a očima naglo i nepravilno zatreperi.

— Prošlo je ono, o čemu ste kanili razgovarati?!

— Ne mislim tako, no svakako je sada suvišno, da razgovaramo. Nemojte zamjeriti: dok bih vam bio mogao biti koristan, niste me ni pitali ni zvali, a sada vam ja velim, da više ništa ne pomaže. Ja bih samo mogao napisati, što mislim tako, da ostane u pismohrani za poznija pokoljenja.

— Da se ne izgubi tvoja mudrost! — podrugne se Grudica.

— Neka se uzmognu utvrditi odgovornosti i krivnje — rastumači Mataja, gledajući u Janka veoma nesigurnim pogledom, no ipak neprekidno i uporno. Kako su mu kapci grozničavo titrali, činilo se je, da će proplakati od uzrujanja.

— Samo vi slažite papire i isprave i mudrolije, dok poštovani Demens ili Insidiosus pošalje svoga pismohranitelja, da ih sredi i odredi svakoj veličini njezino pravo mjesto u povijesti! — govorio je Grudica i neprestano se posprdno smiješio. — Naravno: povijest će pitati: zašto je ono Mataja kihnuo? Zašto je poštovanom Grudici pukao svitnjak? Zašto uvaženi Janko nije Skijaša objesio za Razievu bradicu? Zašto umni Stožina nije izrastao do neba, a Velečasni u fijakeru otišao u raj? — — Naravno! Sve je to važno za opstanak svijeta, a sigurno će se zanimati za ta pitanja i poštovani crvi, kada dobiju preda se koju tu veliku i uvaženu lešinu. Naravno, naravno — — —

— Ako vas veseli, prijatelju, možete pisati — odgovori Janko posve mirno kao da nije ni čuo Grudičinih riječi. — Ja ću sve savjesno pohraniti, da ne propadne.

— Baš si pametan, moj Janko! — usklikne Grudica. — Zašto mu to obećavaš, kad je bedastoća! Čemu da se gnjavi bedastoćama, kad bi mu bilo mnogo pametnije i korisnije, da negdje legne pod drvo i sve četiri digne u zrak, pa se veseli, što je živ?! Uostalom, ne zamjeri: nije ni prva ni posljednja — s oproštenjem! — nepromišljenost. Jedno ti ipak moram priznati: uspjelo ti je, da razbjesniš i Čovu i da ga u tom ludilu baciš u naručaj Stožini kao koleru!

— Drago mi je, što su se našli, no ne smijete meni pridavati za to nikakve zasluge. Svatko ide svojim nogostupom!

— Vidjeti ćemo, kako će dugo oni skupa?! — — — Nego: a ti zbilja odlaziš? Tako barem pripovijedaju, pa sam ti htio reći — — — A ništa! Neka ide sve svojim tokom. Već ćeš

vidjeti, što se može, pa neka učine — — Hoćeš li se brzo povratiti?!

— Ja mislim, da hoću, ali ne ovisi o meni. Možda se uopće više ni ne vratim ovamo. Što ja znam — — —

— Nego, pripazi na ono, što će Mataja napisati, da ne propadne, jer onda — tko zna, što bi moglo biti od svijeta i vulkana — — —

Ustao je dosta rano i spremio se, pa pozvao Djeda, da idu skupa na šetnju.

— Meni se ne da, da hodam tako rano, al' kada vi velite — odgovori Djed i pođe.

— Ja samo nudim, Djede, ali to ne znači, da ti moraš ići.

— Uprav ni ne bih, ako vam nije žao.

— Nije mi žao ni najmanje. Samo ti ostani kod kuće, a ja ću i sam izmjeriti obalu i koji brežuljak.

— Dobru vam šetnju želim! — reče Djed, smijući se zadovoljno, što se je tako lako izvukao iz neprilike. On uopće nije bio nikad prijatelj šetnja po gradu. Ako je trebalo na Demens ili čak i na Gravis, u svako doba i dana i noći — nije mu bilo nikad teško, ali da bi on išao samo radi šetnje, nije bio njegov običaj.

Janko je izišao samo da dotuče vrijeme, jer je bio vrlo nemiran i nestrpljiv, čekajući, da čim prije prođe vrijeme do jedanaest sati. Činilo mu se, da se odigrava veoma važan događaj u njegovu životu, ali nije bio posve načistu, kakav je to događaj: je li za njega ugodan ili neugodan, tužan ili veseo, sretan ili nesretan?!

— — On čini sve, što mu je moguće, da Marialba nađe svoju ljubav, a time će je, sigurno udaljiti od sebe — — — To je posve sigurno. On je toga svijestan i ne žali ništa, jer zna, da ona treba više, mnogo više, nego joj on hoće i može da dade — — — Ne žali! Njegova će sestrica naći svoje smirenje i zadovoljenje, izvršujući svoju veliku zadaću na zemlji, a on će — — proći i nestati — — — Ona će ga, vjerojatno, spominjati, pričajući svojoj djeci, kako je imala jednoga dobrog znanca i prijatelja — — — Djeca će slušati i zaboraviti — — — Zaboravit će ga. I on će proći svijetom bez vidljiva traga — — — Ne ostavlja iza sebe nikoga, koji bi

produžio njegovo tjelesno biće. Nikoga — — — Danas se rješava i nje, jer je predaje u ruke onome, kojega ona želi... Ne će više imati ni nje. Samo će svojoj djeci koji put spomenuti: »— — — Imala sam dobroga vjernoga prijatelja — — Zvao se je Janko«. — A djeca će slušati i ubrzo zaboraviti — Odigrava se veoma važan i velik događaj — — —

Već iza deset sati je otišao k Marialbi u stan.

— Došao sam, da vidim, jeste li spremne, da nas primite — rekao je, ulazeći. — Ne ću vas dugo zadržavati, jer znam, da želite svaku stvarcu pomaknuti i pogledati.

— Kako ste divni! — usklikne Marialba, sijevajući od sreće i zadovoljstva. — Vi se prenosite u naš položaj, pa razumijete, koliko zadajemo sebi nepotrebna posla.

— Izvrsno, setro Marialbo! Sve je to suvišno, što radite i svjetlate, ali — bez toga se ne može živjeti. Mora tako biti i bit će, dok na svijetu bude i jedne žene.

— A sigurno će ih biti, dok bude i muškaraca, — odvrati Fila, — jer vi niste nimalo važniji od nas.

— Evo — odgovori on, — gospodja Marialba je svjedokinja, da ja zastupam mišljenje, da smo mi jedno! Razumite me: jedno! Duh nema spola, gospođice Filo, samo — kad jednom dođe u ovo krhko tijelo, onda je veoma važno pitanje, da li je dospio u muško ili u žensko tijelo. To sad više nije ni jedno ni svejedno. Na primjer: nije svejedno, da li imate na sebi gumenu kišnu kabanicu ili teški srijemski kožun!

— Divna poredba! — usklikne Fila, dok je Marialba nesmetano brisala prašinu s glasovira.

— Nijedna poredba nije točna, no čim je grublja i surovija, to bolje prikazuje ono, što smo željeli pokazati. Rekao sam, dok bude i jedne žene na svijetu, jer može biti — što ne može biti kod Svemogućega?! — da će u daljnjem razvoju ova zemlja služiti višim bićima, koja ne će biti podijeljena po spolovima. Onda ne će biti žene.

— A što će onda kukavni muškarci bez nas?! — klikne Fila.

— Ne će biti ni muškaraca. Da zapane na primjer mene i vas, da onda ovamo dodjemo, bili bismo jednaki.

— U hlačama oboje!

— Eto: vi ne možete zamisliti čovječanstvo nego u ovim krpama! Zamislite nas ne samo bez odijela nego i bez ovoga tijela, pa ćete biti malko, malko bliže istini. Istom tada ćete moći nazirati, kako bi to moglo biti, kada bi bilo — — —

— Ja mislim, da je to protivno kršćanskom shvaćanju — javi se Ana, kao da se prenula iz sna.

— Ne, ne! — odgovori Janko sigurno i odlučno. — Istina ne može biti protivna Kristovoj nauci, jer onda više ne bi bila istina.

— A jeste li sigurni, da je istina, što ste tvrdili? — kvačila je dalje Mala.

— Prije svega: nisam ništa tvrdio, a zatim, da sam i tvrdio, nisam i iznosio istine. Dao sam samo jednu predpostavku, hipotezu, koja bi se mogla postaviti i s najstrožega vašega — i moga! — stanovišta: doći će sudnji dan. Što će biti poslije?! Bit ćemo sretni odnosno nesretni. I dalje?! Možete doći i na moju predpostavku — — —

— Nije baš posve jasno — usprotivi se Mala.

— Znate: sada sam došao drugim poslom, pa se ne mogu zadubiti u ove misli. Inače, drugom zgodom, doći ću samo k vama na razgovor, da skupa, složno, pregledamo svu našu duhovnu i mozgovnu prtljagu — — —

— Sada ste došli k Marialbi na razgovor — reče Fila, gledajući sestru i smiješeći joj se.

— Skoro, da je točno, što tvrdite — odgovori Janko.

— Samo »skoro«?!

— Naravno, jer sam došao malko i k vama i k Maloj, jer se i vas dviju tiče posjet, koji očekujete. I vi se morate izmiriti s onim divnim momkom, s kojim se niste nikada bile ni posvadile.

— Izvrsno! — reče Mala. — Ja se sjećam samo, kako sam se s njime igrala i zabavljala i onda je najednom to prestalo, jer on nije više k nama dolazio, kao da je umro. Meni nije bilo jasno, zbog česa je to tako, no nisam se usudila nikoga ni pitati. Tako je to i prošlo.

— Do današnjeg sretnog dana, kojega će se on opet pojaviti, da nastavite igru! — reče Janko.

— Sada ustupam mjesto Marialbi! — odgovori Mala veoma dražesno i prpošno. — Ja sam već zaposlena i imam drugoga druga u igri.

— Onda još samo ja ostajem bez druga! — reče Fila. — Moramo se onda svi dati na posao, da ga nađemo i meni.

— Mene otpustite s toga posla! — — — Otpustite slugu svojega, jer oči njegove vidješe sreću prelijepe sestrice Marialbe — govorio je Janko u zanosu. — Još samo malo, još samo jedan sat i moja je zadaća dovršena.

— I ne biste se htjeli i sa mnom veseliti? — tesala je Fila upornc isto pitanje.

— To nisam rekao, gospođice Filo, no bilo bi previše sreće za moje slabe sile — odgovori on, smiješeći joj se.

— Ja sam zakasnila na diobu, kada je dijeljena bračna sreća, pa se sada moram zadovoljiti odpadcima, ali mi niti nije žao. Bolje je ne biti na dijelu, nego nabasati na kakva Filipina i gledati, kako šeće po tuđim vrtovima kao pčelica od cvijeta do cvijeta — tješila se ona i pripovijedala nevjerojatno veselo i šaljivo kao da niti ne osjeća težine svojega djevičanstva.

— Divna ste vi narav! — pohvali je Janko, jer nije znao, što bi joj drugo mogao reći.

— Ja sam, uglavnome, vazda znala biti sretna s onim, što sam imala, ne jaučući za onim, što bih željela i što mi je bilo nedokučivo. U takvu je shvaćanju tajna mojega dobrog raspoloženja usprkos najstrašnije moje nesreće, koja može zadesiti zdravu ženu: biti suđena na djevojaštvo u današnjemu društvu!

— Imate pravo i možete biti sretni, što ste usrećeni takvim shvaćanjem.

— Inače bih neprestano urlikala od bolova kao ranjena zvijer.

Časak su zašutjeli, jer je i ona, nenadano, poslije tih riječi zapala u malo snatrenje i razmišljanje, kao da je jednim pogledom bila obuhvatila cijelu širinu i duljinu i dubljinu svoje nesreće. Janko je to primijetio i osjetio, pa je namjerice neko vrijeme šutio, a tada reče skoro šaptom:

— Htio sam, sestro Marialbo, s vama izmijeniti nekoliko misli.

Na te njegove riječi Fila i Ana, kao po dogovoru, pođoše iz sobe.

— Nije tajna, zabora! — poviče on. — Ja nisam govorio tiho, da vas rastjeram, nego upravo da vas ne bunim u snatrenju i razmišljanju.

— Ne izlazimo s toga — odgovori mu Fila — nego, jer doista imademo vani posla. Imademo još pune ruke posla.

— Sve mora biti kao smišljeno! — reče Mala vragoljasto i dobaci Marialbi veseo pogled. — To je sve u čast našoj seki i našem neprijatelju Marku!

— Malko i meni, jer ću i ja s njim doći! — ispravi je Janko.

— Vi niste gost! — odvrati ona.

— A Marko?!

— Barem prvi put, dok se — izmirimo, a poslije ćemo već vidjeti.

Marialba je samo šutjela i smijuljila se, osjećajući, kako sva poigrava i treperi kao prenapeta struna. Kad su ostali sami, reče joj Janko:

— Pomirili su se!

— Pomirili se?! — iznenadi se ona, ne vjerujući svojim ušima.

— Da. On žali, da je neoprezno govorio, a Marko žali, što je bio izazvan, da ga napadne.

—I sastali se i pomirili se?!

— Ne. Nisu se sastali niti će se sastati — koliko barem ja znam. Nije nijedan govorio o tome, da bi se sastali, a niti ne želi nijedan. Ja sam bio posrednik i sve uredio. On se ne kani osvećivati, jer sada više nema zašto i time je stvar potpuno uređena tako da možete biti potpuno mirni i, ako ne želite, ne morate Marku ni spominjati. Možda bi mu bilo neugodno, no — slobodno vam je, kako vam se svidi, jer sam mu rekao, da sam vam kazao, kako sam ga bio nagovorio, da sve zataji i poreče.

Ona je duboko odahnula.

— Nadam se, da će vas ovo potpuno umiriti i zadovoljiti?

— Hvala vam — odgovori ona. — Ja se nadam, da mu se sada ne će ništa dogoditi. Ali ipak — —

— Vi ste predivna, preosjetljiva duša i osjećate mnogo više, nego li mnogi ostali mogu i naslućivati. Ja sam mislio i na to, pa sam nešto molio Marka. Znate, što sam ga molio? Da li biste htjeli pokušati pogađati, što sam ga molio?!

— Da zasad ne ide on s kolima i konjima — reče ona tako mirno i sigurno, kao da su o tome već potanko razgovarali i raspravljali. — To ste ga molili.

— Točno, Marialbo! — potvrdi Janko, zadivljen njezinom pronicavošću. — To sam ga molio, jer sam se i ja nečesa bojao.

— Česa ste se bojali?

— Onoga istoga, što je vama otkrilo, što sam ga molio.

— Pomisao na Polita.

— Da. Pomisao na čovjeka zvijer, koji može biti posve nesvijesno oružje — kao nož ili puška.

— I ja sam tako mislila. Možda mu je Filipin samo nabacio koju opasnu misao o Marku.

— Da, Marialbo. I ja sam se borio s istim bojaznima. Marko je, najzad, pristao na sve, što sam ga molio, iako nije nikako mogao shvatiti, da bi otud mogla prijetiti kakva opasnost.

— Hvala vam, hvala vam, gospodine Janko! — ponavljala je ona, primivši ga za obje ruke. — Vi ste neprispodobivo dobri i divni! Na sve mislite. Sad sam posve mirna, vjerujte mi: posve sam mirna.

— Zadovoljan sam, Marialbo, da mi je i to uspjelo — odgovori on. — A sada idem, jer će me Marko predugo čekati.

— Kuda vam se žuri? Budite još malko tu.

— Čim prije otiđem, tim ćemo prije oba skupa doći ovamo! Mislite na to i nemojte me zaustavljati, nego me šaljite, da idem.

Ona mu odgovori samo sa zadovoljnim smiješkom.

16.

Došao je na ugovoreno mjesto mnogo prije deset i pol i već našao Marka na biljezi. Janko mu se je već izdaleka veselo smiješio i pružao mu ruku tako da je išao premu njemu kao s ispruženim kopljem. On je sam to osjetio, no

kada je već jednom pružio ruku, nije je htio više povući. Marko je išao prema njemu i takodjer se i on zadovoljno i prijateljski smiješio.

— Što smo točni, što smo točni! — ponavljao je Janko.

— Jeste li govorili? — pitao je Marko.

— S kime?

— S gospođom! Znate: da ne bude zabrinuta — — —

— A, da! Jesam, jesam i posve sam je umirio. Sada je već sve u savršenom redu.

— Zahvalan sam vam — govorio je Marko i smiješio se nekako čudno, kao da je u neprilici. Janko to opazi, pa se pozornije zagleda u njega, no u prvi čas ne opazi ništa.

— Nešto mi je na vama neobično! — reče mu. — Nešto jest, ali ne mogu nikako otkriti, što je.

— Obukao sam se posve po svim građanskim propisima i običajima, pa vam je to neobično — odgovori Marko i još se jače nasmije.

— Nešto drugo, nešto drugo — odgovori Janko — ali ne mogu naći, što je to »drugo«. Istina, neobično je, posve neobično, da imadete oko vrata tvrdi ovratnik! — reče Janko i širom otvori oči, govoreći kao izvan sebe: — A zabora, što se je to dogodilo?! Sada istom vidim, što je na vama neobično!

— Zar se tako jako vidi? — upita Marko. — Držao sam, da se ne će ni primijetiti.

— Ja sam odmah opazio, da nešto jest, no nije mi nikako pošlo za rukom, da odmah svratim pažnju baš na odredjeno mjesto, baš ondje, gdje sam opazio masnice, pa sam se stoga toliko i mučio kao u nekom strašnome snu. Vjerujte mi, da sam vidio i osjećao, da nešto jest, no nikako nisam mogao stati i reći: evo, to je novo i neobično. A, molim vas, što je to bilo?! Pripovijedajte, da čujem.

— Malenkost — odvrati Marko posve mirno — ali je svakako veoma zanimljiva malenkost.

— Kad je to bilo? — pitao je Janko, osjećajući, da se ne vara u svojim nagađanjima.

— Sinoć kasno. Već je bio pao mrak.

— I vi ste ipak — — —

— Vjerujte mi, da se je radilo o pukom slučaju ili, da budem još točniji: o pukoj mojoj nepromišljenosti. Ja sam

vam obećao i odlučio sam bio, da ću se obećanja i držati, iako nisam bio vašega mnijenja. Ipak — obećao, obećao. Pred noć sam išao sa slugom u voćnjak, da dovezemo granje i drva, koja su tamo bila složena još od kasne jeseni. Kad smo išli tamo, dao sam momku, da goni konje, a ja sam otišao pješice prečacom. Moram vam priznati, da mi je bilo veoma neobično, ali sam ipak učinio. Obećao, obećao! Nakrcali smo, po prilici, pola voza s razloga, da ne bude teret pretežak i da mi kola preduboko ne zapadaju u ledinu i njivu. Kad sam vidio, da je na kolima dosta, rekao sam momku, da ostala drva lijepo složi i uredi, da bude mogao barem poznati, da je kradeno, ako tkogod dođe i odnese koju količinu. Da konji i ja tamo uludo ne stojimo, ja sam bez ikakva razmišljanja, po navadi staroj, skočio na kola, uzeo u ruke uzde i bič i — potjerao. Toga mi časa nije moje obećanje bilo ni na kraj pameti, kao da nisam nikada postojao ni ja ni to moje obećanje!

— I tako ste sami krenuli kući?

— Da. Računao sam, da će momak imati posla najmanje desetak časaka i da će me do kuće stići. No to mi pitanje uopće nije bilo ni važno, pa nisam na njega ni pomišljao. Išao sam, odnosno, gonio sam kući bez ikakve brige i misli o — današnjem danu. To vam moram priznati zato, da budem doista posve vjeran u pripovijedanju. Bio sam se sav zanio, proživljavajući unaprijed naš današnji posjet, kada mi nenadano sunu mozgom moje obećanje. Učinilo mi se je, da me je netko udario maljem po glavi i —vjerujte mi! — htjedoh već zaustaviti konje, da počekam momka, ali me je neka nepoznata sila gonila, da idem naprijed, da ne stajem i da ne čekam. Što je bilo, ja ne znam, ali vas uvjeravam, da je bilo izvan mene i da je bilo sudbonosno, možda, za cijeli moj budući život.

— To nije rijetka pojava — rastumači i potvrdi mu Janko.

— Bio sam iza velike okuke, tu odmah iza Pajinova maslinika, kada začuh škripu kola. Toga časa mi je bilo jasno, da se više ne može izbjeći velikoj kušnji. Stegao sam živce i mišiće, našao dobra i čvrsta uporišta za noge — stajao sam. naime, na drvima, koja nijesu bila nepomična! — Pritegnuo uzde i napredovao. Nisam niti pomišljao, da to nije Polit — toliko sam bio siguran.

— Kakav susret! — šapne Janko.

— Da. Ja sam odmah pomislio: sad ćemo vidjeti, da li mu je tko što metnuo u uho?! — — Inače sam ja uvijek izazivao njega švikanjem — to priznajem! — jer mi je bilo šaljivo, i zabavno, kako se je on uzrujavao i odgovarao mi. Jednom smo se, nedavno, sreli tu u gradu i ja sam vidio. da on mene upravo čeka. Ja sam se posve spustio na njegovu razinu i s njime se sukobio nijemo kao životinja. Vjerujte mi, gospodine Janko, da sam se bio toliko uživio u tu nisku ulogu, da bih se bio mogao s njim i potući, a da me ne bi bilo pod Bogom ništa smetalo. Bio sam naprosto — životinja kao i on i nimalo bolji od njega. Istiskivali smo neke mukle glasove od samih samoglasnika i — razišli se baš kao što smo se mogli i iskrviti. Ja vam ne mogu opisati svoga tadašnjega duševnog stanja, ali sam siguran, da nije bilo normalno i uvjeren sam. da nisam bio nimalo bolji od medvjeda ili vuka, kada se sukobi s protivnikom, koji mu smeta.

— Vjerujem vam i razumijem vas.

— Tu vam moram reći, da ja nisam nikada osjetio, da bi meni Polit mogao biti opasan u mojoj ljubavi. Oprostite: no sada mogu i moram govoriti otvoreno, da me potpuno razumijete.

— To je jasno. Nemate više što tajiti.

— Tako je. Nisam se bojao, da bi mi mogao biti opasan, ali mi je ipak bio strahovito mrzak baš stoga, što mi se je upleo u taj posao. Što bih ja inače mogao imati s jednim običnim, odnosno neobičnim, neograničeno velikim siromahom, koji mi ne može nigdje presijecati putova, da se u meni nije uzbunilo nešto posve neodredjeno muško proti muškome, koji se usudjuje, da mi smeta, odnosno, da mi pokušava smetati?! One smo se večeri sretno i u miru razišli.

— Ja sam bio jedinim svjedokom toga vašega sukoba.

— Ta, nije moguće?! — iznenadi se Marko.

— Jesam i vidio sam, da nekoga čeka i sve dalje baš onako, kako ste vi to opisali.

— A ja vas, vjerujte mi, nisam ni primijetio.

— Ja sam to vidio i šutio sam. A što je onda sinoć bilo?

— Odmah sam odlučio, da ne ću ni udariti bičem i — da onemogućim i samu napast! — položim bič iza sebe na drva. Čim je on čuo moja kola. počeo je udarati kao mahnit,

mnogo luđe i žešće nego ikada prije. Bilo mi je jasno, da je razjaren. Čvrsto sam objeručke držao uzde, noge dobro učvrstio tako, da nije bilo opasnosti, da bi mi se poskliznule na komadu drveta, uperio pogled u Polita i lagano gonio. Opazio sam i još jednu novost u njegovu držanju: kod nas je bilo neugovoreno pravilo, da bičem udaramo vazda na protivnu stranu od svoga protivnika, to jest: vazda nadesno van. Ovoga puta je on udarao nalijevo, unutra, iako mu je tako bilo mnogo nespretnije. Čim smo došli nablizu, udario mi je konja, no ja sam držao živce čvrsto kao i uzde i ne rekoh mu niti jedne jedine riječi. Ne bih smio tvrditi, no meni se čini, da ga je smelo već to, što je vidio da ja nemam biča u rukama, a onda pogotovo, kada mu ništa ne rekoh ni kada mi je udario konja. Čini mi se. kao da je malko pokolebao, no onda opet udari kao mahnit jedanput i opali izmedju konjâ i mene, pa odmah užasnom brzinom drugi put i uhvati mene oko vrata. Ja ne znam, zašto, no vjerojatno zbog našeg jučerašnjeg razgovora, ja sam očekivao takav njegov udarac i strjelovito pustim uzde, a objeručke uhvatim njegov bič, da mu ga otmem ili da njega povučem. da pane on. a ne ja. Kako je on stajao čvrsto kao klisura, a mene oko vrata žarilo i još k tome opazim — sve u jednom jedinom hipu! — da je on niži od mene skoro za jedan metar, a tik ispod mene, bez razmišljanja se bacim svom snagom na njega. Srušio sam ga kao kladu i pao svom težinom po njemu. Samo je ruknuo kao zvijer, a ja sam još strašnije ponovio njegov krik. Već sam ga bio uhvatio objeručke oko vrata i samo što ga nisam počeo daviti, osjećajući neopisivu nasladu u stezanju prstiju u tuđem živom mesu. Vjerujte mi, da smo mi savršene životinje! Ja i sada osjećam sve ono. što sam proživio sinoć munjevitom brzinom.

— Strašno!

— Užasno — — — Trebao mi je samo grč uhvatiti prste i on bi bio onog istog trena izdahnuo pod stiskom mojih mišica. Međutim, umjesto grča, spopao me je neki drugi osjećaj, koji sam mogao očekivati baš tako malo kao i grč: nenadano sam prste opružio i samo mu glavu pritisnuo o kola, da se nije mogao ni maknuti. Zanimljivo je, da su i moji i njegovi konji na mjestu stali kao ukopani. On se je trzao i nastojao, da mi se otme, no to je bilo uzaludno naprezanje.

jer sam ga bio pritisnuo i svojom težinom i svojom snagom kao olovom. Došla mi je u glavu misao, da li je on svijestan onoga, što je htio učiniti.

— Sjajno pitanje!

— Ne znam, kako je bilo moguće, da sam se u onakome trenu mogao vinuti iz pandža svojega bijesa i divljanja, no doista je bilo. kako vam pripovijedam. Kada je vidio, da mi se ne može oteti i kada sam ga nekoliko puta žestoko udario, klonuo je i ležao mirno kao zaklan. Sada se među nama razvio najnevjerojatniji razgovor. Ruke sam malko popustio, da je mogao micati glavom, no koljenima sam ozbiljno pritiskivao i držao kao željezima.

»Zašto si me htio ubiti?« — upitao sam ga nenadano kao iz puške tako, da je to pitanje palo na njega kao malj.

»Zato, da ne ubiješ ti mene!« — prostenjao je on kao iz pećine.

»Tko ti je rekao, da te ja kanim ubiti?«

»Ja to znam!«

»Lažeš, pseto! Govori, jer si sad gotov! Tko ti je rekao?!« — vikao sam ja, odnosno pištao prigušenim glasom, da se kroz noć ne čuje, no osjećao sam, da mi je glas strašan. Grozio sam mu se, jer sam znao, da ću samo tako od njega doznati istinu. Čas je šutio i neodlučno stenjao, a onda reče:

»Ja ga ne poznam — — Stigao me je u mraku i rekao mi, da se ti spremaš, da me ubiješ«.

»Što ti je još rekao?«

»Nije mi ništa više rekao!«

»Lažeš! Govori, jer ću te zadaviti. a ako mi sve kažeš, pomirit ćemo se! Jesi li me razumio?«

»Jesam, al' se ništa ne sjećam. Da: rekao mi je, da pazim, pa koji bude brži od nas dvojice, ali da si jedinac, pa da ne napravim nesreće. A ja sam mu odgovorio. da sam i ja jedinac. I još mi je rekao, da je to sve radi udovice. A nije radi udovice nego stoga, što ti mene dražiš svojim švikanjem.«

»Je l' ti još šta rekao?«

»Nije više ništa. Vjeruj mi, pa me i ubio. Ništa više.«

»Stoga si ti bio odlučio, da ubiješ prije mene nego ja ubijem tebe?«

»To se zna.«

»Slušaj, Polite — rekao sam ja mnogo blaže i podigao se tako, da je i on mogao ustati, da je htio, no on je ostao u prijašnjem položaju: — Ja nemam nikakva razloga, da tebe ubijem i ne daj mi, Bože, da bih to učinio. Jest od tebe bezobrazluk, što si se počeo sa mnom kvačiti švikanjem, ali to nije još razlog, da te ubijem. Što se tiče udovice, i sam veliš, da nije rad nje. Reci mi onda, ima li smisla, da se ja i ti svađamo i da jedan ili drugi ide pod ledinu?!«

»Nema smisla i ja nisam na to nikada ni mislio. Samo sam bio na vas bijesan, jer ste mi se rugali.«

»Nisam ti se ni rugao, nego si se ti kao mazga upleo u moj posao, koji nije spadao na tebe. Znaš. Polite, što ćemo: pomirimo se mi sada i budimo prijatelji, kada nemamo razloga, da se svađamo. Ja se tebe ne bojim — vidiš i sam, da sam i jači i brži i oprezniji i okretniji! — ti se mene ne moraš bojati, jer ti ne ću ništa. Ja vidim, da je tebe zavela neka budala na zlo i to ti opraštam, ako mi obećaš, da ćeš se u buduće vladati pošteno i da ćeš mi biti pravi i iskreni prijatelj, ako to možeš biti.«

»Pa, ja sam vas i prije jako volio, pa mi je stoga i bilo toliko žao, kada ste mi se počeli švikanjem rugati! Vi znate, da prije vas nije nitko u cijelom mjestu bolje švikao od mene i onda ste najednom vi udarili u to, samo da me vrijeđate i ljutite. A do tada sam ja vas volio kao brata.«

— Govorio je tako iskreno, da sam mu morao vjerovati svaku riječ, te mi je istom sada puklo pred očima, zašto se je on počeo sa mnom bočiti i gonati. Vjerujte mi, da sam dotad i ja sam vjerovao, da se doista radi o ljubavnoj borbi i natjecanju, jer je slika bila savršeno točna. Međutim — on se je siromah borio za svoje prvenstvo u švikanju! Kad sam to čuo, rekao sam mu:

»Vjerujem ti, Polite, pa onda i ti meni moraš vjerovati, da mi nije bilo ni na kraj pameti, da ti se rugam ili da ti otimljem tvoje prvenstvo. Ja sam švikao, jer sam skladao pjesme praporcima, zvončićima i švikanjem, a ne da tebe ljutim No eto: sada smo se razjasnili i pomirimo se. Ja više ne ću nikada švikati po gradu, a ti ćeš mi biti prijatelj. Jesi li sporazuman?«

»Jesam!« — odgovori on čvrsto i sigurno.

» A jesi li uvjeren, da te je onaj smutljivac prevario samo da te navede na veliko zlo i nesreću?«

»Jesam. Sada vidim. da me je lopov htio samo natjerati, da vas ubijem. I oprostite mi! Bio bih vas svukao pod kotače — — Oprostite mi i neka mi Bog oprosti, ako može.«

— Ja sam se skoro nasmijao u sav glas njegovim riječima i načinu, kako ih je izgovarao, no svladao sam se i rekao mu, da ustane. On mene posluša, stao pokorno preda mnom kao pravi pokajnik, a kada sam mu pružio ruku, htio mi ju je poljubiti.

»To nije dostojno takvog momka!« — odgovorio sam mu ja i potegao ruku. — »Pruži ti meni desnicu, da zapečatimo prijateljstvo i pomirbu« — rekao sam mu, na što mi je pružio ruku.

— I tako je to svršilo? — upita Janko.

— Međutim je stigao moj sluga i iznenadio se, kada je vidio nas obojicu na Politovim kolima. Ja sam mu rekao, da smo se do večeras natjecali sa švikanjem, no da sam ja priznao Politu, da je bolji, pa da stoga više ne smijem po gradu švikati tako, da svi čuju, da je on ostao pobjednikom, a on mi je stoga zahvalan i moj prisni prijatelj. Sluga se je smijao i nije pravo vjerovao čak ni onda, kada sam ga ja pozvao, da nam svjedoči pomirbu time, da naše ruke presiječe svojom rukom, kako se to čini kod sklapanja oklada. Polit je jedva došao k sebi i od straha i od čuda, no kada smo se rastali, bio je posve veseo i zadovoljno se smijao. Na rastanku sam mu još rekao, da ne smije u buduće nikome vjerovati ništa o meni, nego, ako što čuje, neka me slobodno dođe pitati kao da smo najbolji drugovi. Obećao mi je i — tako smo se rastali.

— Čudesno, čudesno! — ponavljao je Janko. — I tako je sretno svršio taj nijemi dvoboj —

— Kočijaški dvoboj švikanjem bičeva — nadopuni Marko, smijući se. — Vjerujte mi, da sam se često puta pitao, kako je on došao na pomisao, da se sa mnom natječe i vazda sam se morao uteći u životinjsko carstvo, da nadjem kakav-takav odgovor, jer nisam mogao ni pomisliti drugoga poriva osim neke vrsti borbe za ženku. Nije mi bilo ni na kraj pameti, da se on siromah bori — za prvenstvo u švikanju!

– To je silno! Nego vidite: ja vjerujem da moj prijatelj Filipin nije dospio, da ga nađe! Inače se to ne bi bilo dogodilo.

– Kako bilo da bilo sada je temeljito riješeno i skinuto s dnevnoga reda Ja sam uvjeren, da se drugi put ne će dati zavesti pa sve da bi tkogod i pokušao da to učini.

— Ni govora o tome, da bi Filipin opet što poduzeo. Ja sam siguran, da će on njega i sada još tražiti, da ispravi, što je već učinio.

— I ja se nadam, da mu je žao, što je htio ovakva siromaha uvaliti u toliku nesreću

— On je samo nepromišljen, i u tome bi počinio ne jedan nego milijune zločina, ako bi mu naletjelo. Sada je glavno, da je sve dobro svršilo. Međutim, u pripovijedanju nam prođe vrijeme.

— I meni se čini — reče Marko, — da bismo već morali ići.

To je bio veoma velik i svečan dan. Cijela je kuća sjala čistoćom, prijaznošću i nekim izrazitim veseljem, koje se je očitovalo na svakom predmetu Na bezbroj je mjesta bilo postavljeno cvijeće u vrlo ukusnim i skupocjenim posudicama, te se činilo da je cijeli stan pretvoren u izložbu cvijeća i ženskih ručnih radova

Sve tri su se sestre obukle svečano, ali neobično jednostavno i ukusno, jer je to odgovaralo njihovome ukusu, no napose i zbog toga, što je to izričito željela Marialba, koja je tim mislila, da se približi njegovome shvaćanju života i ljepote.

— Ja se nadam da smo dobro došli! — rekao je Janko, ulazeći

— Nikad nam miliji gosti ne dođoše! — odgovori Fila, pružajući lijevu ruku Janku a desnu Marku.

– Ja bih se morao ispričati i moliti vas, da oprostite i meni i mojima — govorio je Marko, gledajući Filu, no pogled mu se je otimao na Marialbu koja je stajala kao prekrasan kip utjelovljene ženske skladnosti i ljepote

– Bez riječi! – prekide ga Fila — Sve je zaboravljeno sretne smo da ste vi čovjek koji je imao srca, da prekine one stare strašne zablude i ludorije.

– Moja vam majka šalje mnogo pozdrava — nastavljao je Marko dosta odrješito i sigurno — i moli, da joj oprostite,

što nije mogla i ona doći sa mnom, no ne osjeća se dobro, pa mora biti u kući

— Mi smo mlađe i naša je dužnost, da mi prve posjetimo gospođu — odvrati Marialba, a Marko primi te njezine riječi kao glas anđeoski i sav zasja u vatri svojeg oduševljenja i sreće

— To će biti najveća čast i sreća za našu kuću — odgovori joj on, nastojeći, da se riješi Filine ruke i da je pruži Marialbi, koja je već pružila svoju ruku prema njemu. Kad ju je Marko primio, zadrhtao je na taj dodir, pa je najprije malko, a onda sve jače i jače stiskao kao u grču. Ona se nije protivila niti je otimala ruke, već se je zagledala u njegove velike svijetle oči kao u luči nebeske, koje siju blaženstvo i zaborav.

— Kad smo zadnji put razgovarali — reče Fila, kada su sjeli — govorili smo jedni drugima prijateljski »ti«, a ja sam uvjerena, da nismo bili veći prijatelji onda, nego li smo danas.

— To je sigurno! — potvrdi Marko, ne skidajući pogleda s Marialbe. — Ja sam presretan — — —

— I mi — odvrati Fila — i stoga, ako nemate nikakva prigovora, ja bih željela, da samo nastavimo ondje, gdje smo i kako smo prekinuli pred više od desetak godina.

— Moja će sreća biti to veća — odvrati Marko i sav pocrveni.

— Bit će vam s početka neobično — reče Janko — no ja ću paziti i pomagati vam.

— Baš vi, koji nikom ne govorite »ti«! — odvrati Marialba.

— To je možda moja mana, sestro Marialbo, a možda i odlika Ipak, ne stoji, da ja nikom ne govorim »ti«. To su, doduše, veoma rijetki, ali ih ipak ima. Da dođemo drugi put na sv jet, pa kada bih imao štogod vlasti, odredio bih, da se svakome govori samo i isključivo »ti«, jer je sve drugo nenaravno i odvratno.

— I vi onda s nama upotrebljavate u razgovoru način, koji toliko osuđujete?! — reče Marialba veoma žurno i skoro zagriženo.

– Ne srdite se, Marialbo. Nije jedina ludost, koju žrtvujemo na žrtveniku društvenih nemogućnosti. Ja sam tako

morao činiti, jer bi inače sve velike gospođe i sve pralje vjerovale, da među nama nije samo veliko i čisto prijateljstvo.

— Žao mi je, da ste takvi— opet će ona. — Bar ste vi visoko iznad svih tih malih i jadnih gmazova!

— Jesam, Marialbo. I siguran sam, da mene ne bi dosegle, ali ste vi žene mnogo ranjavije i na većem udaru. Međutim, sada nije to pitanje na dnevnom redu! Ja sam ovdje samo kao stari komad pokućstva, koje pošteno vrši svoju zadaću, zauzimajući neki prazni prostor i kupeći na sebe prašinu, a središte današnjega događaja je prijatelj Marko, koji već tolik niz godina nije bio pod ovim divnim krovom.

Janko i Fila su se ubrzo izgubili, a kada je Mala to primijetila, došla je i ona za njima tako, da su Marialba i Marko ostali sami.

Časak su se gledali u neprilici, a zatim su bez riječi ustali i prišli k prozoru. Ona htjede rukom ukloniti zastor, da tako otvori vidik na ulicu, no on joj lagano zaustavi ruku svojom rukom i tiho reče:

— Nemoj!

Ona spusti ruku i pogleda ga. Marko dočeka taj pogled svojim pogledom, pa se prepletoše kao dvije loze tolikom snagom, da se ne mogoše više rastati, već joj on pruži svoje ruke, pa kada ne osjeti, da i ona njemu pruža svoje, on ih potraži, ne rastavljajući pogleda, primi ih, pa je šutke povede od prozoda. Ona je bez opiranja išla za njim kao u snu i neprestano držala svoj pogled na njegovim očima. U licu je osjećala veliku vatru, a i oči su joj gorjele toliko, da je upravo osjećala, kako joj iz njih siplje vatra.

— Marialbo! — šapnuo je on.

Ona ne odgovori nego se prepusti njegovim rukama, koje su se neprimjetljivo stezale i privlačile je k sebi neodoljivom snagom. Nenadano se je našla u njegovu naručaju i prepustila se njegovoj muževnoj snazi, šapućući kao u groznici:

— Marko moj — — Marko moj — — —

Poslije dugoga se je vremena iz susjedne sobe oglasio veseo smijeh. Janko je nešto pripovijedao i umetao toliko šala i doskočica, da su se njih obje morale u sav glas smijati, pa se onda smijao i on.

Marialba se trgne i lagano se izvije iz njegova naručaja.

— Sad će doći — šane mu tako nježno i toplo, da se je

taj glas prelio u njegovu dušu, kao da je njegov, ili kao da su njih dvoje i jedna duša i jedno tijelo. — Sad će doći — — Marko moj — — —

— Sjedi i sviraj mi nešto — umoli je on isto takim glasom, a u pogledu mu se je zrcalila cijela presretna i raspjevana duša.

Ona osjeti, da je to izvrstan prijelaz i odmah ga posluša. Lagano je dotakla tipke, a žice zazujaše kao da je na lakome povjetarcu zatreptalo vrbovo lišće — — —

— Živjela, Marialbo! — klikne Janko i svih troje uđu u sobu, udarajući rukom o ruku u znak odobravanja, i ako još nisu imali za to velikog povoda, jer je istom počela svirati.

— Ne šalite se sa mnom! — odvrati ona uz blažen smiješak.

— Ja znam, sestrice — govorio je on — da to nije za nas, ali ćete nam dopustiti, da slušamo i da nastojimo dokučiti, što znače glasovi, koje u ovome času mame vaši prstići iz tih nijemih žica — —

Ona se je samo smijuljila i udarala sve brže i brže tako, da se je činilo, da slušaš bujicu, koja nailazi, rušeći pred sobom sve, što joj je na putu i valjajući drvlje i kamenje. Čuo si, kako udara, dere, huči i buči, padajući s planine u dolinu — — —

— Divno, Marialbo! — usklikne on opet. — To je potres, to je propast svijeta, to je opći potop, divna, sretna, blažena ženo!

Kada je došla do vrhunca, trgla se je, baš kao da je htjela time udariti među, a zatim je opadajući pošla natrag, dok opet nisi čuo tiho žuborenje mirnog potočića i najzad šuštanje lišća na lakome povjetarcu.

— Znate, gospodjo Marialbo, što bi me veselilo, da čujem?

Ona ga samo pogleda zažarenim očima, jer je osjećala, da bi mogla samo pjevati i klicati, pa s toga nije progovarala.

— Vaš odgovor na glazbu praporaca, zvončića i biča, što ju je toliko puta skladao i izvađao prijatelj Marko. Odgovor zaslužuje.

Mjesto svakog drugog odgovora, ona se je zagledala u Markove oči i sva se u njih pretopila kao kaplja vode u more — — —

17.

Svršeno je: sutra odlazi.

Među braćom je nastalo živahnije gibanje, lica su se razvedrila i zasjala novim iščekivanjima: on odlazi i vratit će se s mnogo dobrih vijesti. Svi su se veselili tome događaju, jer je on značio veliko pokretanje, veliko miješanje misli, nazora i ljudi — — —

Zašto je to tako i otkud se to očekuje i u kojem obliku, nije nitko ni znao ni razmišljao — — — Tako je i bit će onako, kako se očekuje — — — I sam je Janko osjećao veliku važnost toga svoga puta, no njemu se je činilo, da se više ne će ovamo povratiti. On je već posve živio i nekim novim životom i na nekom drugom, nepoznatom svijetu. Put je važan i dogodit će se veliki događaji, no on ih ne će proživljavati načinom, kako se to ovdje proživljava. Te su mu misli bile posve jasne i određene, no nisu ga izvanredno ni zanimale, a kamo li, da bi ga veselile ili plašile: one su bile posve naravne, posve redovne kao što će biti obični i svagdanji i događaji, koje mu one navješćuju. Ne će se dogoditi ništa, što bi trebalo izazivati njegovu osobitu pažnju. Jednostavno će otići i ništa više — — Otići?! Da li će on uopće odlaziti kuda sa ovoga mjesta ili će se nešto drugo dogoditi, što i njemu i svim tim mjestima daje posve drugi oblik i posve drugo značenje?!

Događaj je veoma važan, to on osjeća, no ta važnost nije velika za njega nego samo za druge. Za njega je posve svagdanje, što će se dogoditi, jer on već živi u tome, za njega se je već sve dogodilo, pa sve to nije za njega ni jučerašnje ni današnje ni sutranje, nego jednostavno: ono jest!

Stožina je zadovoljno trljao ruke i posve zaboravio na svoju bolest. Obilazio je prijatelje, kod svakoga stao samo koji čas i kretao dalje, da svakoga vidi, da se svakomu nasmiješi, da ga potapše po ramenu i da mu rekne koju dobru riječ, koja će ga osokoliti i otvoriti mu nove poglede i velike nade u budućnost.

— Vi budite neprestano među braćom! — rekao je Filipinu.

— A što ću neprestano među njima?

— Da vas gledaju i da slušaju vaše priče.

— Dojadit će i meni i njima.

— Vama ne smije, a vaša je zadaća, da udesite sve tako, da njima ne dojadi. Moraju steći uvjerenje, da ste im vi najveći i najodaniji prijatelj, koji razumije sve njihove poteškoće i neprilike — —

— Takav i jesam.

— Onda vam ne će biti teško. Moraju vjerovati, da vi podmećete svoja leđa pod njihove nevolje. To nije teško postići kod neukih i lakovjernih. Mnogo ih je teže predobiti istinskim dobrim djelima i poštenim radom, nego li ih zavarati i zamazati im oči.

— Ja se ne bavim takvim poslovima! — odgovori Filipin ozbiljno i skoro ljutito.

— Oprostite, ja vas ni ne gonim na to nego sam vam samo rekao općenito, kakav je naš narod i sami znate, koliko je poštenih i požrtvovnih ljudi s njim stradalo, a koliko se je protuha i palavorda utovilo na njegovim ledjima!

Filipin se je zamislio i mudro šutio, gledajući u duhu Stožinu, kako se uspinje vrtoglavom brzinom. Oko njega padaju satrveni i pregaženi, no on se na to niti ne obzire već juri kao pomaman i lud, ne pazeći, da li mu pod noge dospijeva znan ili neznan, prijatelj ili rodjeni brat ili neprijatelj i tuđin.

U tome času osjeti i Filipin malu jezu, koja ga je obuzela po cijelom tijelu, no strese se kao psetance, kada ga poliju vodom, prođe rukom preko čela, pa skoro nesvijesno šane:

— A ića i pića će biti?!

Stožina mu se nasmije u znak, da ga razumije i da se ne treba bojati, ali mu ne reče ništa.

— Onda radite što hoćete! — opet će Filipin malko glasnije, odgovarajući na Stožinin smiješak. — Naći će se i koja ženica, pa — raj potpun!

— Prije svega morate otići k Čovi — reče Stožina oprezno i polako, smješkajući se, da ublaži tu zapovijed.

— Ako bora znate! — usklikne Filipin. — I baš ja i baš k njemu!

— Vi, vi. Ja sam uvjeren, da ćete se vas dvojica izvrsno razumjeti. Pozdravite ga s moje strane, recite mu, da sam

sretan, što je i on došao na onaj put, koji jedini vodi uspjehu i napretku naše stvari i naših poslova i, kada se upusti u razgovor, možete mu pripovijedati, štogod vas je volja.

— Janka, naravno, moram psovati?!

— To vam ne će biti teško.

— Da vam pravo i pošteno kažem: on meni nije napravio nikakva zla. Istina, nije mi vazda sve učinio, što sam tražio i želio, ali mi nije nikad ništa ni uz nos odredio. Što je pravo, pravo je, no — iz toga ne slijedi, da ga ja ne ću veoma sočno i rodno psovati, da će sve praštiti. Ne bojte se.

— Imate dobre oči, pa vidite, da je sve propušteno uslijed njegove bezbožne nesposobnosti! Dosta je, da samo to iznosite.

— To se razumije, a imam i dobru maštu, a i malko jezika, pa ću već složiti kakvu tugaljivu govoranciju »u čast i slavu našem narečenom svecu Janku«.

Stožina se nasmije toj doskočici, zadovoljno potapše Filipina po ramenu i reče:

— Vi sada znate sve, pa ja mogu dalje. Imam pune ruke posla, no najprije idem k popu.

— Mazga je ono, pa je badava s njim i govoriti. Treba mulu napiti, upregnuti, izmlatiti i — onda vozi. Ništa drugo njemu ne treba, nit je potrebno il' korisno s njim govoriti.

— Neka se gdjekad izrita. To ne škodi. Poslije toga je onda osam dana u mamurluku i miran i pokoran kao štene.

Velečasni je sam bio u stanu i metnuo kaput na ramena, časoslov u ruke, pa hodao po sobi i čitao. Kad je došao Stožina, veselo ga dočeka i odloži knjigu.

— Oprostite, što vas smetam — ispriča se Stožina.

— Ne smetate me, jer imam još dosta vremena — odgovori Velečasni veoma ljubazno.

— Kažu mi, da ste jučer bili nešto zle volje, Velečasni?!

— I vi već i to znate?! — reče on i nasmiješi se u neprilici. — Vi znate, da sam ja veoma osjetljiv, pa me gdjekad pograbi neko neraspoloženje i zlovolja. Znate — ljudski je život nedokučiva tajna — — — Možda sam ja sâm sebi mnogo skrivio, možda sam često zašao i na stramputice, ali ja osjećam, što je dobro, što li je zlo — — — Gdjekad me uhvati velika tuga — — Znate, prijatelju, imao sam jedino dobro na ovome svijetu: svoju staricu majku i ona je imala jedi-

noga mene — — Umrla je, čekajući, da joj dođem, a mene nije bilo. — — Ja ne znam, da li vi mene dobro razumijete?!

— Pustimo, Velečasni, babarije s mirom! — reče Stožina veselo s nakanom, da ga rastrese i odvede od tih tužnih misli, no on ga u čudu pogleda, smrče se u licu i reče mu posve ozbiljno:

— Neki mi rekoše, da vi uopće nemate srca, a ja sam ih opsovao. Čini se, da su oni ipak imali pravo — — — Samo nije istina, što su govorili, da nemate nego samo malko, malko mozga. To je bila zloba.

Stožinu iznenadiše njegove riječi, no svlada se i ne pokaza što misli, već se na silu nasmije i odgovori:

— Niste me razumjeli, moj dragi dobri prijatelju! Ja vas vrlo dobro razumijem, jer je i mene tukla i tuče ista žalost kao i vas. Ali vidite, molim vas: da li je kršćanski, da se predajemo tuzi i predbacivanjima? Možete li vi sada što popraviti? Jeste li sigurni, da svojim jaukanjem ne griješite i da ne mutite mir nebeski svoje divne majčice? Odgovorite mi — govorio je Stožina skoro šaptom i posve se nagnuo k njemu, kao da mu i tim načinom želi pokazati dubinu i iskrenost svojih osjećaja i razumijevanja.

— Oprostite mi! — reče Velečasni tiho. — Još sam uvijek uznemiren, pa prebrzo sudim. Znam ja, da vi dobro i lijepo mislite i osjećate.

— Znate, da gospodin Janko odlazi? — upita Stožina, da prijeđe na drugi predmet razgovora.

— Ne vratio se, da Bog dao!

— Nemojte tako! Neka se vraća, ako mu je određeno, ali će naći sve u drukčijem redu, nego li je bilo, kada je on tu gospodario!

— Imate pravo, imate pravo! To je glavno: neka bude sve drugačije, pa neka se onda on i vraća ako baš mora tako biti.

— Htio sam vas moliti, da ovih dana nastojite, da se što više sastajete s ljudima i da razgovarate, ali nastojte, Velečasni, da ne budete tužni, kada ste s njima.

— Budite bez brige. Ne bih ja bio ni jučer onoliko mahnitao, da me nijesu izazivali Mataja i Filipin: jednaki su s tom razlikom što se Mataja znade pritajiti i prikriti, a Filipin udara kao medvjed. Inače su kao dva blizanca. Narav-

no, ja ne ocjenjujem ništa nego postupak prema meni. Drugačije, kada bih bio pozvan, da sudim, uvijek bih mogao mirno tvrditi, da je Filipin mnogo, mnogo otvorenija i svijetlija duša, iako je rođena bekrija.

Stožinu je veoma veselilo, što se je Velečasni istrčavao svojim ocjenama, da tako znade, što o kome sudi, kad je prilično miran i pri sebi, no ne reče mu ni bijele ni crne.

— Samo sam se načas svratio, da vas pozdravim i da vidim, što radite, a sada idem dalje. Veseli me, što ste danas opet dobre volje. I nemojte, Velečasni, nikad previše razmišljati. To nije dobro.

— Velite: s manje se misli dalje dođe?!

— Vjerujte mi, da je tako — potvrdi Stožina, izlazeći, a Velečasni ga je pratio, smiješeći se svojemu zaključku, kojemu nije pridavao nikakva posebnog značenja u razgovoru između njih dvojice.

— Jadnik! — pomišljao je Stožina, silazeći niz stepenice. — Možeš ga voditi na uzici kao psetance. Treba samo ruku namazati alkoholom, na lice navući ljubazan smiješak, na jezik metnuti koju lijepu i laskavu riječ, pa onda možeš s njim raditi, što ti god pane na um.

Razmišljao je, kuda bi sada?! Je li potrebno, da govori napose s Matajom?! Ako on opazi, da mu se pripisuje prevelika važnost, onda se uopće ne će moći s njime ni govoriti, a ako ga se posve zanemari, počet će rovariti. Iz toga je moguć samo jedan zaključak: treba s njim onako, kako i on s drugima — »političiti«. Nikad ne znaš ni što kani ni što misli ni što će učiniti. Tako je, u glavnom, Stožina i dosad s njime postupao. Nije mu nikad ništa povjeravao, ali nije nikad ni štedio s veoma laskavim i veoma neodređenim nagovještavanjima nekih posebnih, tajanstvenih zadaća, koje čekaju samo Mataju, kao čovjeka, kojega je i sama Providnost odredila za neke posebne i više zadaće!

Što bi to moglo biti, nije ni sam Stožina znao, a nije ga ni zanimalo, pa nije s tim pitanjima ni tro glave, dok je Mataja dosljedno i čvrsto vjerovao u svoje poslanje, koje će se već pokazati, kada dođe za njega određeno vrijeme. On je i sam Stožinu veoma oprezno promatrao i prije, kada se je bacio na njega, i sada, kada su se pritajili i jedan i drugi,

vjerujući, da će doći njegov dan, koji će pokazati, da je Mataja i nad Stožinom. Samo strpljenja — — —

Sjeti se, da se mora načas svratiti k Fili, jer će inače biti preočito, da je dolazio samo dok je išao za nekim svojim računom

Primila ga je veselije nego ikada prije, te se on iznenadio i začudio, ali nije ništa rekao, čekajući, da čuje ili vidi uzrok toga njezinoga velikog veselja.

— Možda sam došao u nezgodan čas? — reče i htjede tobože poći van. — Prerano je za posjete, no ja sam slučajno ovuda prošao, pa nisam mogao odoljeti želji, a da se ne svratim.

— To je lijepo od vas i ne razumijem, kako ste mogli i pomisliti, da dolazite u nezgodan čas. Za prijatelje nije nikad ni prerano ni prekasno — govorila je ona, uvodeći ga u sobu.

— U glavnom sam želio govoriti s gospođom Marialbom — reče on tiše i kao povjerljivo: — Znate, da joj se zahvalim, što joj je uspjelo, da nagovori prijatelja Janka, da ide na liječenje, a inače — — — Vi i sami znate — —

— Velika novost! — usklikne ona. — Znam, da vama ne će biti ugodna, ali nema pomoći.

— A, što je, zabora?! Što se je desilo, što meni ne bi bilo ugodno, ako je za vašu kuću povoljno?!

— Marialba zaručena! — izbaci Fila bez okolišanja i uvoda.

— Zaručena?! — priupita on u istinskom čudu, jer takva preokreta nije očekivao. — Kako zaručena? Za koga, zabora?!

— Pogodite!

— Još i to tražite od mene, gospođice Filo?! — reče on i sav se nekako previje, kao da je prebijen, a očima zavrti nekoliko puta, ne znajući ni sam, gdje bi ih ustavio, dok mu se najzad same ne ukočiše na uobičajenom mjestu — na stropu, pa reče: — Jadan ti sam za njom!

— Oprostite, gospodine Stožina, no ja sam i opet čula, da ste vi temeljito uposleni na jednom mjestancu, pa da vam nije do ženidbe — govorila je ona kao u šali, no posve čvrsto i uvjerljivo.

— Ma, bješte, blažene vam matere! — reče on kao ljutito. — To su vam mogli pričati samo glupani i zlobnici kova — — naglo se prekine u riječi i ne dovrši misli.

— Varate se, ali nije ni važno — umiri ga ona. — Sada je i onako svršeno, pa bilo, da je bila samo igra s vaše strane, bilo, da ste doista mislili ozbiljno. Sada je gotovo.

— Jadan ti sam za njom! — ponavljao je on i vrtio glavom, kao da ga nešto steže oko vrata, a oči su mu neprestano bludile po zraku. — A gdje je, da joj barem čestitam? Ne kažete mi, za koga je zaručena?

— I sami pogađate, samo ne ćete da govorite! — odvrati ona. — Tko ne zna već, da se ona i Marko Silvestrov vole?!

— Onaj kočijaš?! — reče on naglo i nepromišljeno.

Fila se samo nasmije i ljubazno se zagleda u njega i reče:

— Pogodili ste! Miliji joj je onaj kočijaš nego sva naša učena i velemožna gospoda, koja su se za nju zanimala. A vi znate i sami, da su se za nju mnogi zanimali!

— Oprostite, što sam se prenaglio u izrazima — poče se on ispričavati, osjetivši, da se je nezgodno izrazio. — Tako sam samo rekao, jer mi je tako naletjelo, a nisam mislio zlo. Oprostite mi. I znate, mi u razgovoru tako nazivljemo prijatelja Marka, ali posve prijateljski.

— Razumijem, razumijem, gospodine Stožina, i znam, da u riječima nema nikad nikakva zla. To samo naleti i izleti, a da doista ne ostavlja traga. Doduše, kaže se, da se riječ i tane ne mogu povratiti, no to se ne mora tumačiti samo u zlom smislu.

— To se razumije, a pogotovo ne u onom slučaju — kao što je naš — gdje je sigurno, da nije mišljeno zlo. Rekao sam i ništa više. A mogu li, molim vas, vidjeti gospođu, da joj čestitam?

— Oprostite — reče Fila i pođe prema drugoj sobi. — Odmah ću je zovnuti. Ona je sada, znate, u velikom poslu.

— To mogu pojmiti — odgovori on i ugrize se za usne. U njemu je vrio bijes, što se je našla jedna žena, koja se nije ni osvrnula na njegove ponude i obećanja. Nije mogao ni pomisliti, da joj Fila nije svaki put sve potanko pripovijedala, što je s njime govorila, pa je onda znala, što joj on obećava. Nije važno za njega, što mu nije bilo ni na kraj

pameti, da bi je doista oženio, nego je odlučno za prosuđivanje to, što je ona učinila i kako se je ponijela. Sjeti se prijatelja Filipina i bi mu nekako lakše pri pomisli, da je vjerojatno i njemu poraz siguran, iako nije naučen na poraz baš kao ni Stožina. Nesreća se i poniženje u društvu nosi mnogo lakše i jednostavnije.

Došla je Marialba jednostavnija i priprostija nego ikad prije. Na licu joj se je vidjelo veliko zadovoljstvo i smirenje, no nije se ni smiješila niti su joj oči sijevale onim zadovoljstvom i srećom, koja je uistinu plamsala u njezinoj duši. Svladala je i osjećaje i njihove izražaje, samo da bude što jednostavnija.

— Čuo sam, gospođo, i koliko sam god sretan zbog vas, toliko sam nesretan zbog sebe! — reče Stožina, pozdravljajući je.

— Svoju ćete nesreću prenijeti veoma lako — odvrati mu ona i prijazno se nasmiješi — a zahvalna sam vam, što se veselite zbog moje sreće. Doista sam sretna.

— Vjerujte mi, da sam se zapanjio, kada sam čuo.

— Ne događa se ništa, što nije predviđeno u osnovi — odgovori ona — a nije naša krivnja, što redovno ne znamo, što je u njoj.

— Sretan sam i s toga, što ste uspjeli, da nagovorite našega prijatelja Janka, da se ide liječiti. Ta me je briga izjedala, dokgod nisam bio siguran, da ste i tu proveli, što smo željeli.

— Vjerujte mi, da moja zasluga nije tu upravo nikakva, jer je on i sam kanio ići — branila se je Marialba.

— Dopuštam, ali sam isto tako siguran, da bi bio još dugo otezao, da nije bilo vašega blagotvornog upliva.

— Varate se. On je odlučio da ide, jer mora ići, ali ne drži, da je bolestan, pa niti ne ide zbog toga. Ovo vam velim, jer je to moje uvjerenje, a ne bih željela, da budete mojom krivnjom u zabludi.

— Najzad, reći ću vam pošteno: nije niti važno s kojega razloga odlazi. Glavno je, da odlazi na neko vrijeme, jer je već potreban odmor i njemu i ljudima.

— Da se odmore — od česa?! — upita ona.

— Ne znate vi, kako je naš posao naporan! Vi građani niti ne slutite, koliko je herojstvo potrebno za ovakvo vla-

danje, kakvo vidite kod svih naših! A to, draga moja gospođo, jede živce i ubija mišičje, jer je sve neprestano prenapeto kao struna na glazbalu Tu onda treba odmora, potrebno je žice malko otpustiti, pa dati oduška i ruci i drvetu.

— To je naravno. A mislite, da će se odmorit., kada on otide?

— Naravno, gospođo! Ja ću uvesti posve nov način života, koji će odgovarati svim najmodernijim tekovinama na svim poljima, koja tu dolaze u obzir. napose ću staviti cijeli rad na posve nove i neviđene temelje. Ubrzo ćete o tome mnogo čuti i u gradu. ter to ne će moći proći neopaženo.

— Želim, da bude sve na dobro i korist naroda, koji se toliko izlaže i tako dugo nosi svoje terete reče Marialba. — Međutim, vi ćete meni oprostiti, što vas moram ostaviti.

— Toliko vam se žuri?! - reče on, ne kriiući svoga neugodnog iznenađenja, da već hoće uteći.

— U poslu je koji ne može čekat — rastumači Fila. — Vjerujte mi, da ću je ja potpuno zamijeniti u razgovoru.

— Velite: u poslu, koji ne može čekati?! — priupita on.

Marialba mu je pružila ruku i pošla, govoreći:

— Posao bi i mogao čekati, ali ne mogu čekati ja, jer imam i previše raditi. Nemojte mi, molim vas, zamjeriti, što moram otići

— Ne koristi mi, da vam i zamjeravam pa onda radije praštam — odgovori on i na silu se nasmije.

— Kad je tako, onda ću još malko ostati s vama — reče ona, povrati se i htjede sjesti, no u taj čas zazvoni zvonce na vratima, a kako nije bilo nikog od posluge. tko bi otvorio, skoči žurno Marialba k vratima i otvori ih no u istome času ustukne i htjede odmah zalupiti snjima, ali ne uspije.

— Oprostite mi! Nije drskost, nego dolazim, da vas molim, da mi oprostite! — reče Filipin, držeći nogu pred vratima tako, da ih nije mogla zatvoriti. — Molim vas, dopustite mi, da uđem, da vam ne govorim s vrata kao prosjak.

Ona se smete, pomakne se na stranu i propusti ga, da prođe, a da mu nije rekla ni jedne jedine riječi. Bila je izvan sebe i od bijesa i od iznenađenja. Čim je ušao, stane pred njom i opet reče:

— Došao sam, gospođo, da vas zamolim, da mi oprostite sve, što sam vam učinio i to ne radi mene, jer je meni lako snositi ovakve grijehe. Meni je do vas, jer znam, da niste naučeni, da netko bude prema vama drzak, pa da vas onda i poslije vrijeđa i da vam se grozi. Vama je to strašno — siguran sam — pa sam najviše stoga i došao, da to izgladim i izravnam i da vas umolim, da mi oprostite radi sebe. Ja sam vam sa svoje strane zahvalan, što ste me poučili svojim držanjem, da imade i drugačijih žena nego li sam ja do sada držao i vjerovao. A mislio sam, da vas sve dobro poznam.

Fila i Stožina su slušali kao na iglama i čekali, što će se dogoditi u predsoblju, no nije se nijedno usudilo ni da se pomakne ili pisne.

— Je li to zaista vaše ozbiljno i pošteno mišljenje ili opet činite kakvu nedostojnu komediju?! — upita Marialba uzdrhtanim glasom iza duge i teške šutnje.

— Da sam Janko, zamjerio bih vam, što me ponovno pitate i tražite potvrdu, kada vam jednom kažem — govorio je on veoma čvrsto i sigurno — da sam Stožina, zakleo bih vam se grobom svojega oca, a kada sam samo jednostavni Filipin, onda mi dopustite, da vam u znak iskrenoga kajanja poljubim ruku, a ako mi ne date ruke, dopustite mi, da vam poljubim cipelu.

Marialba se naglo okrene od njega, jer je osjetila, da će se morati nasmijati najviše zbog njegove poredbe sa Stožinom, a i inače zbog cijelog njegova držanja. Kad je prebrodila prvi nalet smijeha, okrene se i rekne mirno i ozbiljno:

— Izvolite naprijed.

Marialba je stajala pred njim tako, da nije mogao kroz otvorena vrata vidjeti ni File ni Stožine, pa kada uđe i opazi ih, stade kao ukopan, duboko se nakloni najprije njoj, a onda njemu i reče:

— O gospođici Fili nisam govorio, a vaš sam način zaklinjanja spomenuo u vlastitoj obrani, pa vas molim, da uvažite i uvidite. da ne rekoh ni neistine ni zla.

Stožina se je na silu smiješio, no jedva je svladavao bijes, pa iza odulje stanke reče:

— Zar se vašem jeziku smije što zamjeravati?! Kada vam prašta i gospođa — ne znam, kakve grijehe! — kako

vam onda ne bih i ja oprostio, gdje sam uvjeren, da ste nju uvrijedili mnogo teže i surovije.

— Jesam i zato je i molim ovako skrušeno, da mi oprosti i olakša sebi. Meni je svejedno: samo je na dragulju i atom prašine blato, a na ugljenu se ne vidi ni šaka mulja. Meni je radi nje, a ne radi mene.

— A otkad ste vi tako osjetljive savjesti? — pitao je Stožina, jer ga je nešto dražilo, da ga ponizi.

— Otkad sam čuo, da je gospođa zaručena. Ja sam naime veoma osjetljiv i pažljiv prema svim ženama, koje su već u svečanoj obvezi.

Stožina se ugrize za usne i više ne upita ništa.

— Ja vam se divim! — najzad progovori i Fila. — To je muževan čin: pogriješio, vrijeđao, lomatao, ali, kada se smiri i dođe k sebi, spušta koljeno i šapće: »Moj grijeh!« To mi se veoma sviđa — naglašavala je ona, pružajući mu ruku.

I Marialba mu bez riječi pruži ruku. On je žurno primi i poljubi.

— Nisam tako mislila — usprotivi se ona i naglo povuče ruku.

— Ali jesam ja — odgovori on, smiješeći se. — I hvala vam na vašem velikom razumijevanju. A sada mi dopustite, da odmah otidem — reče, nakloni se i pođe.

— Ne morate! — reče Marialba. — Ako vas veseli, možete ostati sa sestrom i gospodinom Stožinom, a oni će mi posvjedočiti, da sam ja već bila na odlasku čas prije nego li ste vi ušli.

Opet se oglasi zvonce na vratima.

— Sada ću ja otvoriti! — reče Fila, žurno ustane i iziđe, pritvorivši za sobom vrata.

— Eto, vidite, sada i ja još ostajem ovdje, pa možete i vi — reče Marialba Filipinu. — Izvolite sjesti.

— Kao da nije ništa ni bilo? — upita on malko neodlučno.

— Zasad — odgovori ona — ne bih smjela reći, da je tako, a za budućnost ćemo vidjeti. Ovisit će o vašem vladanju.

— Evo, zalažem svoju glavu, da ću se u buduće vladati prema vama kao prema svojoj sestri — iako će mi biti teško — reče on svečano.

— Ništa vam ne vjerujem, ali se nadam! — odgovori ona, gledajući prema vratima, da vidi, tko je došao. Čula je živahan razgovor, no nije mogla razabrati glasa. U to se vrata otvoriše: — Marko! — vikne ona skoro u sav glas i poleti k njemu. Došao joj je tako naglo i neočekivano, da je uopće i zaboravila, da je još netko strani tu, da se trže istom, kada je opazila njegovo ozbiljno i strogo lice. Trgla se je, pošla pred njim i rekla: — Ne znam, da li se gospoda poznaju: Moj zaručnik, gospodin Stožina i gospodin Filipin.

Ona je to izgovorila kao stroj i nije zapravo ništa vidjela od velikoga uzrujanja, koje ju je saletjelo, kada je jasno osjetila cijeli položaj. Stožina se je rukovao s Markom i odmah mu i čestitao, a Filipin je primio pruženu ruku i s najvećim mirom rekao:

— Nas se dvojica već poznamo, no milo mi je, da se baš ovdje nađosmo. Ja sam, naime, bio uvrijedio gospođu Marialbu, pa sam došao, da je umolim za oproštenje. Ona zna, da je u meni samo jezik zao, pa mi je stoga i oprostila. I zato mi je drago, da smo se baš ovdje našli, da i vi to znate kao sretni zaručnik.

— I meni je milo, da se ovdje nađosmo! — odgovori mu Marko i ponovno mu pruži ruku, koju Filipin primi, te ih stiskoše i stresoše tolikom žestinom, da je Marialba skoro viknula:

— Zabora: otkinut ćete sebi ruke!

— Ovako se rukuju pošteni muževi! — reče Filipin i zadovoljno se nasmije. — Znate, ja se ne prenemažem, ja sebi ni ne utvaram mnogo, pa stoga, kada pretjeram, znam se i povratiti i reći: »Oprostite!« Tako je i u ovom slučaju — govorio je, gledajući neprekidno u Marka, koji ga je pozorno slušao i zadovoljno se smiješio.

Fila ga je gledala s velikim zadovoljstvom i nije prikrivala tog svog osjećaja, dok su Marialbine oči bile privezane na Markovo lice.

Stožini je bilo tijesno, jer nije znao, što bi, kuda li bi sa sobom. Već uz razgovorljivog Filipina ne bi ništa značio

u bilo kojem ženskom društvu, a kad je sada došao još i zaručnik, onda je on pogotovo posve suvišan. Stoga poče smišljati kako bi izmakao a da se ipak ne učini, da bježi stoga što je došao Marko. Malko će pripovijedati, može i ispreskakati Marka, da ga Marialba vidi u pravoj slici, a onda će otići

— Sad bi nam gospodin Marko mogao štogod pripovijedati o gospodarstvu — reče on, pruži desnu ruku preko susjednog naslonjača, zabaci pogled na strop i malko se nasmiješi. On ima iskustva a nama je nužno, da bar nešto znademo o tome.

— Ja znam raditi, ali pripovijedati ne znam — odgovori on priprosto i sigurno. — Ako želite o tome što naučiti, onda morate čitati knjige, jer naša učena gospoda ne znadu samo kako vulkani dišu nego i kako kamenje raste. Sve to imate u knjigama.

Ja sam htio jeftinije doći do toga nauka: samo naćuliti ušesa i slušati, — odgovori Stožina.

— Ako biste od mene htjeli što naučiti, onda biste morali doći k meni na posao. Samo biste na taj način vidjeli i naučili. Moram vam odmah reći, da vas ne bih rado vidio na svojoj njivi!

— Oho! — vikne Stožina i nasmije se.

— I ja se slažem s vama! — reče Filipin.

— A, molim vas, zašto? — upita Stožina.

— Znate: tko mijenja svoje zanimanje, ne vrijedi ni za koje!

— Ja ne bih mijenjao. Samo bih želio, da štogod naučim.

— Ako se ne varam, vi niste rođeni daleko od gospodarstva! — odgovori Marko. — Prirodno bi bilo, da znadete mnogo, iako ste okrenuli drugim putovima. To se donekle rađa s čovjekom. Ima nešto, što mi donesemo u krvi.

Stožina je osjećao, da je zapodjeo dosadan razgovor, koji ne može razviti, da počne zanimati pa polako ustane.

— Oprostite mi, no ja moram — reče, gledajući u Filu.

— Prvi sam došao, pa moram prvi i otići.

— Idem i ja, da ne smetam i da pokažem, da se popravljam — reče Filipin, pa i on ustade.

18.

Janko se je oprostio sa svom braćom, sa svim pripravnicima i s vrlo velikim brojem građana. Svakom je rekao koju dobru riječ, svakoga ohrabrio i osokolio, da ustraje u odricanju i borbi proti samome sebi kao proti najvećem neprijatelju svojega vječnoga Duha.

Opazio je medju ljudima nekoliko slabića, kojima su oči lelujale i zavagivale kao tanašna trska na jakom vjetru, pa ih je bratski opomenuo i pridigao, a napose se je zaustavio kod Lujina koji mu se nije usudio ni pogledati u oči.

— Doći ćete malko k meni — rekao mu je, da ostali nisu mogli ni čuti ni primjetiti, a kada su bili nasamu, upita ga:

— Vi ste, bolesni?! Što vam je?

— Meni?! — iznenadi se Lujin. — Meni nije ništa. Ja sam posve zdrav i uopće se osjećam dobro i zadovoljan sam.

— Ja vas nisam ni pitao, da li ste zadovoljni, jer znam, da nitko izmedju nas ne može i ne smije biti zadovoljan s ovim i ovakvim životom, jer nam je dužnost, da težimo za uzvišenijim i boljim. Ovaj moramo samo mirno i dostojanstveno snositi, moramo ga ljudski živjeti, ali ne možemo biti zadovoljni. Tko vas je uputio, da mi rečete, da ste zadovoljni?! Ja vidim na vašim očima, da mi želite skriti sve, što se odigrava u vašoj duši.

— Nitko mi nije ništa govorio niti ja koga slušam. Ja sam razmišljam i sudim. Ništa vam ne skrivam. A i zašto bih vam što skrivao?!

— Ja ne znam, zašto to činite, ali vidim, da činite.

— Nije istina. Niti sam što skrivio niti vam što skrivam.

— Nemojte, prijatelju, tako. Budite ponosni i svijesni svih svojih teških dužnosti, pa ne ćete nikad stajati ni preda mnom ni pred ikim drugim kao pokisla kokoš ili isprebijano pseto.

— Ja se tako niti ne držim.

— I ja želim, da se tako ne budete držali? Zasad ne mogu reći, da se ne držite tako. Sada su prilike ovakve, kakve jesu i mi ih ne možemo mijenjati, pa se moramo ravnati prema njima. Kada iz Demensa poteku strašni potoci

užarene lave, vi nikad ne pokušavate, da ih zaustavite svojim slabašnim rukama, jer biste pokazali, da niste pri zdravoj pameti. Osim toga zapamtite: što je zlo vama, zlo je i ostaloj braći, pa mi svi nastojimo, da se popravi, jer nas sve tišti.

Slušao ga je nemirno i neprekidno pomicao usne, kao da će nešto reći, no nije progovarao.

— Očito mi želite nešto reći?

— Želim vam reći — poče on nesigurno — da ste vi ljuti na mene zbog one noći.

— Zbog koje noći?! — iznenadi se Janko.

— Kod Filipina, kada smo se ono izopijali.

— Vjerujte mi kao rođenom bratu, da sam na tu nezgodnu upadicu već posve zaboravio. A jeste li vi sami bili te noći kod Filipina?

— Ne! — usklikne on slobodnije i uspravi se. — Bilo nas je desetak i vjerujte mi, da sam ja išao samo, da se dobro najedem. Ništa me drugo nije zanimalo niti znam, što se je tamo govorilo. Ja nemam ništa ni sa Stožinom ni s Filipinom i svemu je mome zlu kriv naš Stožina i ona mala neošišana uš.

— Tko vam je kriv?! — začudi se Janko. — I čemu vam je uopće netko kriv.

— Tužibaba i Stožina su moja nesreća. Radi njih vi na me tako gledate. Znam ja to! Ali najviše radi one neošišane uši — — —

— Varate se, prijatelju. Ja na vas uopće ne gledam drugačije nego li na svu ostalu braću, ali svakome gledam u oči i velim mu, ako vidim, da nešto nije u redu, a držim da mu mogu pomoći, jer je to moja dužnost. Samo tako postupam i prema vama i molim vas i opominjem vas, da se uspravite, da se osovite na svoje momačke noge i da budete ponosan radnik, svijestan svojih strahovito teških dužnosti i uzvišenih prava, koja su samo — nove žrtve za svakoga, koji je svijestan velikih dužnosti!

— Pa ja ništa ne radim; ja baš ne ću da išta radim, da mi ne može nitko ništa predbaciti, ni vi ni Stožina.

— Često je mnogo veće zlo ne raditi ništa hotimice, nego li nehotice, s neznanja raditi zlo. Vi ste, bojim se, ovaj čas u takvu položaju. Trgnite se i počnite raditi, jer tko ne

radi, ne vrši svojih dužnosti, a mi svi moramo vršiti ono, što smo dobrovoljno uzeli na svoja ramena ili što nam je Providnost i bez našeg sudjelovanja dala u dio. Jeste li me razumjeli, prijatelju?! Sve ovo možete reći svakome, koji je s vama na istoj stepenici. Opomenite ga, pa će vam biti lakše, da se skupa trgnete i krenete svojom određenom uzbrdicom.

— Ona neošišana uš — ponavljao je on i stenjao kao pod teškim teretom.

— I ovo je vaše optuživanje novi teret, koji bez potrebe mećete na svoju savjest. Nije istina, da vas može itko ikuda zavesti, ako vi sami niste spremni, da krenete pravcem, koji vam pokazuju. Međutim, sada završimo i nadajmo se, da ćemo se sastati veseliji i raspoloženiji.

Nije više odgovorio nijedne riječi, nego je uporno gledao poda se, jedva podigavši oči, kada mu je Janko pružio ruku.

— Žalibože vaših poštenih pluća, što ih trošite s ovakvima! — reče Djed, kada su opet bili sami. — Badava vam je, moj brate, sve nastojanje i poučavanje: Ne naučiste vi ćuskije plivati ni praseta hrzati. Nema toga, jer nije rođeno s njime.

— Moja je dužnost, Djede, da svakoga upozorim i opomenem.

— Kad vam je Svemogući dao takvu narav — — —

— Budi i ti blag i pažljiv prema svakome.

— Ne bojte se! Ja sam ovakav: s čovjekom ljudski, a s — eto, kako ću vam reći?! Kakav je tko, onaki sam mu i ja.

— Ne smiješ se ti ravnati prema drugima, nego im moraš biti uzorom. To je pravilo.

— Uprav! — usklikne Djed. — Ne velim ja, da vi pravo ne govorite, ali pogledajte, koliko su se Lujin, Tužibaba, Čovo i toliki drugi ugledali u vaš dobar primjer. Ne zamjerite mi, ali je l' de, da se isplati biti ovakvima za primjer?! Znate, ja se ne razumijem i ne pačam, ali tako samo mislim. Znate — — ja mislim i ovako: strah lisice podaleko drži, a mudrolija koze pase. Sve ima svoj način i zahtjeve. Medvjed više sluša i poštiva derančića s kolcem u ruci nego cijelu procesiju baba s krunicama, a ovca će opet brže poslušati zrno soli neg stotinu propovijedi.

— Pametno govoriš, Djede, pa pametno i mirno radi, dok se ja povratim. Tada će sve biti dobro.

— Ništa se vi ne bojte i vjerujte mi, da se ja i moja braća razumijemo i bez riječi. Samo se pogledamo i već se zna, da li Demens podriguje, ili Terribilis pljucka, ili se je smučilo njegovoj preuzvišenosti Gravisu. Vjerujte mi: sve bez i jedne riječi!

— Vjerujem i stoga mogu mirno otputovati.

— Ne bojte se vi ništa. Ovdje će biti kao u kapelici.

— Moram još otići k našim prijateljicama, da se oprostim. Hoćeš i ti sa mnom? — upita ga Janko.

— Da vam pravo kažem: — ja njih volim kao sestre, jer su poštene žene, ali volim biti podalje! Ne idem nikud, pa mi se ne da ni k njima.

— Po volji, Djede. Ja ću onda sam.

Čekale su ga, jer su znale, da odlazi i da ne će otići, a da ne dođe. Mala je bila obećala, da će doći k svojoj budućoj svekrvi, jer nije mislila na Jankov odlazak, pa kada su spomenule u kući, poslala je djevojku, da je ispriča.

— Nije dobro! — reče Janko, opazivši, kako su ga svečano dočekale, uredivši i sebe i kuću. — Dočekujete me s previše pažnje i počasti. Bojim se, da to ima neko tajanstveno značenje, koje nam nije poznato.

— Zar mi ispraćujemo ikad koga milijega od vas, osim naše braće i sestara, koji su nam kao i vi?! — pitala je Fila u stavu dostojanstvene domaćice.

— Zahvalan sa vam na takvu shvaćanju i ponosim se ovim našim srdačnim i nehinjenim bratstvom, pa baš stoga i prigovaram ovome svečanom dočeku. Rekoh, da se bojim, da bi mogli slijediti događaji, koji bi opravdali ove naše sestrinjske svečanosti.

Marialba ga je promatrala vlažnih očiju i šutjela, kao da se ne usuđuje ili ne može progovoriti. Uistinu je osjećala, da bi veoma lako i rodno proplakala samo da reče koju mekšu riječ Stoga je stisla usne i šutjela.

— Ja mislim, da ću se povratiti, pa onda moj odlazak ne znači više nego kada uopće idem na kopno i sutradan se vraćam. Istina je, da će ovog puta moje izbivanje trajati u svakom slučaju nešto dulje nego ste naučeni, ali to u bitnosti ne mijenja ništa.

— Jest tako i mi mislimo, ali je ipak nešto neobično na cijelom tome vašem odlasku — tumačila je i opravdavala Fila.

— I ja tako osjećam Sve mi je nešto čudnovato — govorila je i Mala, pogledavajući sad Marialbu, sad Janka. — Al' vi ćete se svakako povratiti, je l'te, gospodine Janko?!

— Ja mislim da hoću

Sjedili su svih četvero naokrug u naslonjačima. Marialba je podbočila rukom glavu i gledala u svoje krilo stežući i popuštajući usne, kao da ih siše.

— Vi ćete se sigurno vjenčati prije nego se ja vratim?! — reče joj Janko. — Ja ću biti u duhu s vama, ali pazite ovo nisu prazne riječi! Bit ću s vama! To znači, da ću doista biti uz vas.

Ona ga je netremice gledala, a oči su joj se naglo napunile suzama, pa da prikrije, okrene se na stranu.

Fila dade Maloj neprimjetljiv znak glavom, pa se obje izgubiše iz sobe nečujno kao sjene. Janko je jedva i opazio, kada izdjoše, jer je svu njegovu pažnju zaokupila Marialba. Opazio je suze u njezinim očima i bi mu teško. Smišljao je, kako bi je rastresao a da ipak ne takne u ono što je tako uzvišeno i sveto u njezinoj duši i što joj posve naravno izazivlje i mami suze na obraze.

— Ja vas razumijem, Marialbo, — govorio je on tiho i polagano. — Nas oboje osjećamo isto, pa kao da znademo, što će se dogoditi. To vas ne smije žalostiti. Budite dostojni tih velikih, neobičnih osjećaja, koji rese vašu divnu dušu. Vjenčajte se čim prije, pa će vam biti mnogo lakše. Ništa se ne bojte i ne uplašite se, kada se otvore nebesa i zemlja — — — Bit će strašno za ljudsko poimanje, no tako mora biti i proći će bez velikih nesreća. Napose vi budite posve mirni — —

Okrenula se je prema njemu i gledala mu ravno u oči, a suze su joj curkom curile niz obraze.

— Budite jaki, Marialbo, i slijedite svoj put, koji je najbolji, što je moguće. Sretni ste, što ste se namjerili na ovako divnu dušu kao što je Marko. S njim ćete moći izvršiti svoju zadaću i spasiti sve ljepote svoje divne duše.

Slušala ga je otvorenih očiju i duše, koja je gorjela velikim, prigušenim plamenom kao da bdije nad dragim mrtvacem i pokazivala se na zaplakanim očima u savršeno

čistim plavim i kao najzdravija krv crvenim oblačićima, koji su se preplitali, a onda udarali prema nebesima kao dvije uzdignute ruke čiste pobožnosti i odanosti — — — Janko je to gledao kroz spuštene vjedje, pa reče mnogo tiše:

— Divna moja sestro, kako ste mi divna duša — — —

— Ne mogu govoriti — šanula je ona, i odmah počela jecati. — Na zamjerite mi — — —

— Niti ne trebate govoriti, Marialbo. Suvišna je svaka riječ, kada duša sama govori.

— I vi se zbilja ne kanite vratiti?! — prošaptala je ona, svladavši plač nadčovječnom snagom i zadržavajući jecaje, kao da se guši.

— Ja mislim, Marialbo, da se ovako ne ću moći vratiti, ali ću biti s vama Bit ću ovdje veoma, veoma brzo — — — Ne bojte se. Bit ću s vama i s mojom braćom.

— Kako je to teško — — —

— Ne, Marialbo. Vi se samo varate. Nije teško, jer je naravno. I ne će se dogoditi upravo ništa neobično. Mala promjena, malo preoblačenje i ništa, upravo ništa drugo. Morate se naučiti, da mislite na ovaj način, pak ćete mnogo lakše podnositi mnoge događaje. Ne zaboravite, da ćete doživjeti ispunjenje svojih želja i da ćete biti majčica — — a kraj kolijevke se uvijek otvaraju i rake. Zato majke moraju biti dva puta jake: kada dobivaju i kada gube!

— Bit ću jaka — reče ona, suspržući jecaje i suze.

— Moram ići, sestrice moja prelijepa — reče on veoma toplo i nježno. — Čekaju me mnogi, s kojima moram još progovoriti po koju riječ, a ni odlazak broda nije više daleko. Kada budem vidio, da ste mirni i jaki, bit ću i ja zadovoljan i miran Ne zaboravite, da ćete takim držanjem veoma olakšati i sebi i meni. Sada moram ići — reče on i ustane.

— I već doista idete? — šapne ona i naglo stegne usne.

— Moram, Marialbo. Molim vas, ne zaboravite, da Marko ima pravo, da vas gleda veselu i raspoloženu, jer samo takvu vas želi i samo takva imadete pravo na njegovu ljubav. Nemojte to zaboraviti, ako želite s pravom sačuvati njegovo oduševljenje i sreću kojima vas ovija kao najopojnijim mirisima cvijeća. Ovo vam je moja ostavština. Ne zaboravite je.

— Ostanite još malko sa mnom — molila je ona tiho i usrdno.

— Vidite, Marialbo, koliko je sati, pa recite, da li mogu dulje ostati?! — reče on i pokaže joj sat.

— Ne možete! Morate ići.

— Molim vas, zovnite sestre, da se oprostimo.

Lagano je ustala, izišla, no odmah se povrati, jer su one dvije čekale u susjednoj sobi, dok ih pozove.

Janko je stajao i pošao prema njima.

— Svršeno je — reče smiješeći se. — Red je, da idem. Molio sam Marialbu, da se brzo vjenča, pa to ponavljam i vama, gospođice Filo. Ne dajte, da se to oteže i odugovlači. Nema svrhe ni razloga.

— Vi ćete se svakako povratiti prije nego to bude! — odgovori Fila. — I, najzad, ja ne bih ni željela, da se obavi bez vas.

— Ne čekajte me, molim vas, jer ne znam, kada ću se povratiti. Sestra Marialba to zna i razumije. Ne čekajte me! I sada: doviđenja, moje drage sestre

Sve tri su nijemo stajale prema njemu, kao da ne znaju ili da se ne mogu odlučiti, na koji bi mu način pokazale svu svoju ljubav i pažnju, dok ih on trže iz te neodlučnosti, pruživši Fili ruku na pozdrav. Kada mu je ona pružila svoju ruku, jedva ju je osjetljivo stisnuo, brzo pustio, da se isto tako rukuje s Marialbom, pa onda s Malom. Odmah je poslije toga žurno stupio k vratima, veselo im se nasmiješio i ponovio pozdrav:

— Doviđenja, moje drage sestre!

Čim je izišao, Marialba je briznula u gorak plač, a Fila i Mala za njom tako, da su sve tri glasno ridale kao ljute godine.

— Na obali se skupilo veliko mnoštvo znanaca i prijatelja, a medju njima i cijelo Stožinino društvo. Došli su mnogo prije polaska broda, pa su pripovijedali i šalili se.

— Rekao sam gospodinu Janku — pripovijedao je Filipin — da kod kojega dobrog zlatara dade napraviti za Skijaša mali privješčić za sat.

— A zašto to? — upita Velečasni. — Kakav privješčić?

— Malu luđačku košuljicu! — odgovori Filipin, a svi prasnuše u smijeh. — To bi mu bila uspomena na Bradicu.

— To bi meni bila uspomena na gospodina Janka — odgovori Skijaš. — Nego, ne trebam ja njegovih uspomena i ne ću, da troši za mene, pa može kupiti jeftiniju običnu luđačku košulju i držati je u pripremi za tebe. Nije daleko vrijeme, kada ćeš je nužno trebati, jer ćeš postati opasan za sebe i za svoju okolicu.

— Čini mi se, a sudeći po tebi, da je već sada opasan za okolicu! — reče Mataja polagano i važno.

— E, naravno: za mene! — vikne Skijaš. — Za vas ne bi mi mogao postati opasan, jer da i deset puta poludi i pobjesni, ne bi mogao dokučiti vaše visine! Za to se hoće marsovsko ludilo!

— Napreduje Skijaš, napreduje! — reče neki treći. — Ne pozna samo sve vulkane izvana i iznutra, nego je već proučio i onog kukavelja — Marsa! E žalosna mu sudbina, kad ga Skijaš proučava — — —

Mataja je ljutito kosao zubima i strigao očima, no ne reče ni riječi, jer je osjetio, da je slab: on je izazvao Skijaša. Šutio je i čekao, da mu zgodno naleti, pa ako ne padne danas, past će sutra, ali će mu već doći na biljegu, kada mu bude zgodnije!

Malko izvan te skupine je stajao Grudica, uvalivše obje ruke u džepove kaputa i podignuvši visoko glavu kao lovno vižle kada traži mirise divljači.

— Pogledajte vi našega Grudicu, kako je podigao nos nebu pod oblake! — bocne ga Velečasni.

— Ovo ja zahvaljujem Svevišnjemu! — odgovori on savršenim mirom.

— A zašto mu to zahvaljujete? — umiješa se Mataja, samo da odvrati pažnju od zabune, u kojoj je ostao poslije okršaja sa Skijašem.

— Što nam je dao visoke škole! — odgovori Grudica opet s najvećim mirom, ne mijenjajući ni položaja ni pogleda.

— Pa, što mu trebate zato zahvaljivati? — opet će Mataja

— Kako ne bih, moj rođeni brate, kad nam te visoke škole daju tolike pametne glave, kolike samo vidimo ovdje! — odgovori onaj s apostolskim mirom. — Eto, da nije ništa nego, što je vas ovdje!

Opet se svi nasmijaše, a Mataja sada posve nevin dospije pod kotače, kao da je Grudica ciljao samo na njega. Sav je pocrvenio kao obaren rak, migao nosom i usnicama kao kunić i smišljao, što bi, no ništa mu pametno ne naleti na jezik, pa u tome i prođe udarni čas za odgovor.

— Ako ćete tako, onda biste vi morali napisati na čelo: »Ja sam ovakav i bez visokih škola!« — ušulja Stožina tiho i oprezno tako, da je Grudica jedva čuo, ali je ipak čuo, jer je obdaren osjetljivim i finim sluhom, pa brzo odbije:

— To ti, prijatelju, krijumčariš kao kukavica jaje, da se ne zna ni otkud je ni kome je, ali ja imam za tebe gotov natpis, koji se ne srami javnosti: »Stožina je stožina i u šumi i na sveučilištu!« — odreza Grudica, metne ruku nad oči, pogleda prema Stožini i reče: — Preusko ti je čelo za toliki natpis, pa će biti dosta: »Stožina je stožina!« Za pametne je i to dosta, a školovani i tako ne znaju ni što je stožina, pa im ne koristi tumačenje.

— Vi biste morali odbaciti slova, kad toliko govorite proti školovanima — reče mu Velečasni pomalo u šali, a pomalo u zbilji

— Ne govorim ja, jadan, o svim školovanim općenito nego samo o ovo nas, što nas je Svemogući ovako divno ovdje naslagao kao golubove — odgovori Grudica. — Ali, opet, da ti ne ostanem dužan, moram ti reći, da mi se čini, da je Isus bio nepismen.

— Najbolje onda, da se organiziramo i širimo nepismenost — reče Stožina.

— I tebe ćemo izabrati za predsjednika organizacije, koja će nositi ime: »Udruženje nepismenih visokoškolaca«.

— A vi ćete nam biti zastavnik u svečanim ophodima — odvrati Stožina.

— Da sam mudriji od Židova Salamuna, ne biste me vi uzeli ni za podvornika s ono moje malo školice! — reče Grudica, a da za cijelog tog razgovora nije ni maknuo, osim što je bio načas nadvio ruku nad oči. Stajao je hladnokrvno kao klisura a govorio mirno. kao da se to njega uopće ni ne tiče i kao da on niti ne govori.

— Šteta što nijedna akademija znanosti i umjetnosti još ne otkri ovakova uma! — dobaci Mataja kao posve prijateljski i u šali, no i sam osjeti, da je ispalo mnogo oštrije,

nego li je on kanio reći, pa požuri, da ublažuje: — Nisam baš mislio, kako rekoh.

— Izdajte tumačenje! — osokoli ga Skijaš.

— U svakom bih slučaju morao za vas napisati tumač, koji bi bio na visini vašega shvaćanja! — odvrati mu Mataja ljutito. I tu osjeti da nije umjestan odgovor i da se nije smio naljutiti, pa odluči, da se uopće ne će više miješati u razgovor. Da izbjegne napasti, odmakne se nakraj skupine tako, da nije više ni pratio razgovora.

— Koliko ja znam — reče Grudica, kad su se ostali malko umirili — akademije ne otkrivaju umove nego umovi stvaraju akademije. Naši umovi očito misle drugačije!

— Ne bojte se vi ništa, dok vam je mene! — reče Stožina veoma dobrohotno, priđe mu i potapše ga po ramenu. — Mi znamo, da vi nikom ne ostajete dužan, pa vam se ni ne zamjerava. Samo vi u mene gledajte — — —

Bilo je očito, da to Stožina misli posve prijateljski i posve ozbiljno, pa se Skijaš izmakne ispod njegove ruke, malko raširi noge i spusti se u koljenima, a ruke još dublje zabije u džepove, pa reče:

— Ne muči se, prijatelju! Ja nemam zaštitnika ni medju svecima ,nego živim samo o sebi i o svojoj muci.

— Slušajte ga, Velečasni: odriče se svoga imena! — povikaše nekoliki u jedan glas.

— Nema ga, braćo, u kalendaru! — odgovori Grudica mirno. — Sad, da li ga oni u Rimu ne mogoše naći, jer nije Augustov unuk, ili ga zbilja nema ni na nebu, ni na zemlji, ja vam ne znam

Stiže na obalu i Janko s Djedom, a s njima i cijelo, potpuno društvo, koje je one večeri tjeralo kera kod Filipina. Bili su svi, ne izuzevši ni Lujina, kojemu je uspjelo, da ide uz Janka!

— Oho, gledajte vi pratnje našeg Janka! — usklikne Filipin, koji se je iznenadio, vidjevši ih sve tako okupljene.

— Naravno! — požuri Stožina, da dade tumačenje: — Službouljudno i pokorno! To je službena pratnja, koja mora biti.

— Točno, točno! — potvrdi i Filipin, zadovoljno. — Sad je i meni jasno.

Stupali su naprijed: desno Lujin, u sredini Janko, a lijevo Djed, a ostali u hrpi neposredno iza njih.

— Ideš ko naš dragi Spasitelj! — reče Grudica Janku umjesto pozdrava.

— Mislite, kad je već bio raspet! — doda Benjamin, koji je išao postrance iza Djeda i bacio posprdan pogled na Lujina, koji je bacio pogled na sve strane kao zvijer, kada je potjeraju lovci.

— Može biti i tako! — potvrdi Grudica.

— I mislite, da onda Lujin ne će vidjeti lica Božjega? — upita Filipin, nasmije se i odmah nastavi: — Ali ne boj se ti, dok je tebi mene !

— E, pustih li zaštitnika, braćo moja! — podrugne se Grudica.

— Braćo, vi to nastavite, kada ja otidem — reče Janko, pozdravljajući se sa svakim napose. — Sada još možemo koju ozbiljnu, ako je potrebno i ako smo dosad zaboravili.

— Ja sam proti ozbiljnosti! — reče Velečasni kao tobože u šali. — Moramo gledati samo neozbiljnu stranu života, pa ga onda lakše podnosimo.

— Šteta, što vas ne upitaše, kad su stvarali svijet! — reče mu Djed, smijući se. — Možda bi nam danas bilo lakše.

— Budite mi, braćo, svi strpljivi, dok se ja ne povratim ili dok ne dobijete drukčije odredbe — govorio je Janko veoma mirno i toplo, idući pogledom s jednih očiju na druge, sve redom. Stožina i Mataja mu izmakoše, dok su svi ostali izdržali i uzvratili pogled. Na Velečasnom se je vidjelo, da gleda malko zlobno i nepromišljeno, a na Skijašu, da je ljut i nezadovoljan. Janko vidje, pa reče: — Vi, prijatelju Skijašu, morate osobito biti pažljiv i živjeti kao sat, držeći se svih liječničkih odredaba.

— E, valaj, hoću! — odvrati on ljutito i odmahne rukom.

— Ne šalite se sa svojim zdravljem. Jednom vas je liječnik sretno izveo na pravi put, no pitanje je, da li bi mu to još jednom pošlo za rukom.

— Eto: ne brinite se vi za mene — odvrati on veoma osorno.

Janko se nije iznenadio, jer je već čuo, kako se drži, pa mu reče i opet s najvećim mirom:

— Nemojte mi, prijatelju, zamjeravati, no ja se moram brinuti.

— Hajde, hajde, blažene ti matere, ne gnjavi tu sada s tim bedastoćama! — dovikne mu Stožina vrlo strogo i ljutito.

— Pa, kad me izazivlje! — odgovori Skijaš uzrujano.

— Ne luduj! — vikne Stožina.

Nasta tajac. Nitko ne reče više ni riječi, tek se zgledaše, osjetivši, da je taj preuzeo zapovjedništvo.

— Hajde, nek se je našao netko, tko će i tebi počešati ledja — reče Djed Skijašu, no on ne odgovori ništa, nego samo istisne neki glas kroz nos, kao da je roknuo.

— E, moj Janko, da sam ja na tvom mjestu, tresle bi se ovakvima gaće preda mnom! — reče Grudica veoma mirno i ozbiljno.

— Nije potrebno, moj Grudica! — odgovori Janko smiješeći se. — Samo se ovim načinom prolazi škola života, koja nešto vrijedi, jer ostavlja tragove vlastitih djela. Proći na brnjici ili u željeznoj krletci — znači čisti gubitak za pojedinca i za čovječanstvo.

— Onda, veliš: nek luduje, kako tko hoće i može?! —

— Ti znaš i sam, da ja tako ne mislim — odgovori mu Janko. — Zašto mi podmećeš?!

— Oprosti! Šalim se, jer ja te volim i jer bih te istukao kao dijete. Uprav mi tako dolazi — govorio je Grudica i zamišljeno pogledavao na pučinu. — I nijesi ti za ovoga svijeta s ovakvim mudračinama. Tu bi njima trebala moja šaka.

— Ti se vazda šališ! — reče Janko samo da skrene razgovor na drugi predmet.

— Da vidiš, da se ni ne šalim! — odvrati on ozbiljno.

Parobrod je dao znak za ukrcavanje.

— Valja ići, braćo! — reče Janko. — Djede, na tebi je carstvo!

— Dao Bog, da se vi sretno povratite, pa ću ja lako za ovo carstvo! — odgovori Djed i malko se uspravi

— Doviđenja, braćo! — opet će Janko i sa svakim se napose pozdravi. — Nastojte, da svaki bude jači od sebe samoga, pa smo onda pobijedili sve neprijatelje.

Kad se je rukovao sa Skijašom, reče mu:

— Nemojte gubiti vjere, prijatelju! Jednom vam je vraćena. Nismo sigurni, da li će to biti moguće i drugi put!

— E, valaj, kako bilo! — odgovori on nevoljko i ljutito.

— Velečasni, nemojte gubiti živaca. Nasljedujte Krista, jer ste to odabrali, pa ćete biti uzorom svoj braći — reče mu veoma toplo.

— Ah, kad smo jadni i kukavni! — odvrati on malodušno.

— Otresite se toga strašnog osjećaja — reče mu Janko, prilazeći k drugome.

— Čuvajte se na putu! — reče mu Mataja i ljubazno se nasmiješi.

— Hvala vam na brizi. Ja sam već iskušani putnik — odgovori mu veoma zadovoljno i prijateljski.

— Za ovo se ovdje ne brinite, kao da ga ni Bog nije dao i samo nastojte, da se odmorite i da ozdravite! — reče mu Stožina tako glasno, da su ga morali mnogi čuti, primi i strese Jankovu ruku, kao da će je otkinuti, no u oči mu ne pogleda.

— Brinuti se nemam zašto, dok su ovakvi ljudi ovdje, ali isto tako se nemam od šta ni odmarati niti ozdravljavati — odgovori mu Janko veoma čvrsto. — Doviđenja, braćo! I: svak na svoje mjesto! — reče Janko još jednom svima i pruži ruku Djedu najzadnjemu još jednom, govoreći: — Ovo još jednom za svu braću!

U tome mu času pristupi neki pripravnik i pruži pismo.

— Od koga je to? — upita Janko. Onaj pocrveni, nešto promumlja i odmakne se. — Ah, da: vi ste od Čove! — reče Janko, prepoznavši ga. — Hvala i pozdravite ga! Recite mu, da nisam imao vremena, da idem od jednog brata do drugoga.

Stotine i stotine ruku se je diglo na pozdrav, a s parobroda je vidio na balkonu Marialbu i sestre, kako neprekidno mašu rupčićima.

Otvorio je pismo i pažljivo čitao: Glasilo je:

»Vrlo poštovani gospodine Janko! Bojao sam se, da bi vam moglo biti dosadno na putovanju, pa sam stoga složio nekoliko misli, da se s njima pozabavite. Složio sam ih ovako, a vi tumačite, kako hoćete:

— Udario smet i strava, užas bijesno bije — Ruši, nosi, valja. Stvor za stvorom svojim čudi — Skupljaju se snage; na obranu spremni ljudi — Pesnice se grče, krv u svakom bučno vrije. —

— Magarci tek mirno stoje, zvirlaju po zraku — Nit se miču, nit sklanjaju — — — Tiho iz bukvika — Privlače se vuci — oči vidiš, nema lika! — »Glave skupa! Noge vani!« ču se krik u mraku.

— »Mir!« — zarevu mudri, zasmrdivši kao tvorci. — »Pomoć zovi. Čekaj milost« I zarevu iz sveg glasa. — Načas začudjeni zvirnu vuci, stari borci —

— A tad bijesnim skokom sav se čopor zatalasa — — — Kad zasjalo opet sutra sunce sa nebesa — Našla su se — dva tri repa i nešto ušesa — — —

Ovdje, vrlo poštovani gospodine Janko, svršavaju moje misli, a vi izvolite nastaviti. S poštovanjem. Stari vuk«.

Janko je čitao veoma pažljivo, pa čitao ponovno i posve se mirno smiješio.

U zraku se nije osjećao niti jedan jedini ćuh povjetarca, a more je ležalo mrtvo i nepomično kao olovo, kakova ga još nikad nije vidio.

Iznenadio se je tim mirom i osjećao, da mu ponestaje zraka. Disao je teško i isprekidano — — —

19.

Čim je brod odmakao od obale, Stožina duboko odahne, uspravi se i protegne u svoj svojoj veličini, pogleda oko sebe i odredi:

— Nastojte, braćo, da se slažemo. Ja razumijem svačije potrebe i nastojat ću udovoljiti svakome, koliko mi najviše bude moguće, ali tražim od svakoga, da me bez oklijevanja i štednje pomaže u radu.

Djed je stajao mirno i slušao.

— Sada na posao, a daljnje ću odrediti — nastavio je Stožina mirno i odlučno.

Lujin se je zadovoljno smiješio, primaknuvši se k Stožini i promatrajući ga s najvećom pažnjom. Benjamin gurne Djeda i značajno ga pogleda, no Djed mu ne uzvrati pogleda.

Stajao je kao mramor. hladan i nepomičan. Filipin se primače k Djedu i šapne mu vrlo povjerljivo:

— Budite bez ikakve brige. Zna se točno, tko je Djed!

On ga ni ne pogleda niti mu išta odgovori.

Velečasni se je samo smiješio, dok je Mataja namrgodio obrve, naškubio usne i ozbiljno razmišljao, pogledavajući odčas dočas Stožinu.

— Sprema se strahovito nevrijeme — reče, pogledavši na nebo, kcje je bilo zamazano — sive boje kao nečista lužina.

— Iz ovoga će mrtvila grunuti strahota — reče Grudica i podje žurno kući.

— To je Janku u čast! — dobaci Stožina, pa krene i on, a ostali za njim.

— Moglo bi te počasti biti dosta i drugima! — uzvrati Benjamin.

Grudica se je zaustavio i čekao pred nekim izlogom, dok su ga ostali dostigli ,a onda priđe k Stožini i reče mu dosta tiho, naglašavajući svaku riječ:

— Mislim, da sam te dobro razumio! Poslušaj mene, ja sam iskusan: ništa ne diraj kao u svetotajstvo, dok se Janko ne vrati! To ti veli Grudica! Dobro zapamti.

Iza tih riječi opet pođe brže naprijed.

Stožina mu nije ništa odgovorio, nego mu se samo malko podrugljivo nasmiješio.

— Otidite k Čovi — reče Filipinu — i recite mu, da ga molim, da odmah dođe k meni radi dogovora. Ili ne! Recite mu, da dođe među braću u veliku dvoranu, da ćemo se tamo naći za pola sata.

— Razumio sam — odgovori Filipin. — Što ću, ako ga ne nađem?

— Tražite ga, dok ga ne nađete.

— Ako ne bude htio doći?

— Dovedite ga.

— Za ušesa?!

— Ma, blažene vam matere, ne ludujte! Nagovorite ga, prevarite ga, kakogod hoćete, samo da dođe. Mora doći — govorio je Stožina povišenim glasom. — Ja moram nešto urediti na općini, a vi međutim to obavite.

— Svi su ostali šutjeli i slušali ovaj razgovor.

— Kako ste čuli, braćo i gospodo — reče Stožina — molim vas, da se za pola sata nađemo u velikoj dvorani. Vi ćete, Djede, to saopćiti svim ljudima.

— Je li ja? — upita Djed, ne gledajući ga.

— Vi ste prava ljudina, Djede! Vazda se šalite! — reče Stožina neobično ljubazno i nasmije se.

— Ja se uprav ni ne šalim, ali ću pozvati ljude, kad želite — odgovori Djed posve sabrano, no po glasu mu se je čulo, da jedva svladava uzbuđenost. — A što ću im reći, zašto ih skupljam?

— Recite, da sam ja odredio.

— Da ste vi odredili?!

— Da. Tako im recite.

— Uprav tako?!

— Tako, tako!

— Bilo bi bolje, da ne rečem tako.

— Samo tako! — ponovi Stožina odlučno i povišenim glasom.

— E, kad baš hoćete, neka vam bude! — odgovori Djed, kao da se predaje sudbini, pa što bude.

~

Nitko ne zna, kako je počelo, tko je prvi počeo i na kom je mjestu skočila prva iskra. Većina ih je bila složna u prikazivanju, da je plamen liznuo iz velike dvorane, no drugi su to odlučno pobijali, dokazujući, da je to bilo na posve protivnom dijelu grada

Nepobitno je i nesumnjivo bilo samo to, da su braća i pripravnici preuzeli svu vlast u svoje ruke, a pozatvarali počam od Stožine sve redom, koji su se oko njega kupili i spremali se na visoke položaje, koje im je on znao tako divno dočaravati svojim nagovještavanjem. Nije izmakao ni Čovo, ali je kotač, kada je dospio u munjevito gibanje, zahvatio i Grudicu i Krlju i još mnogo drugih, koji su bili samo malko sumnjivi, da su se skupljali oko urotničkog vodstva.

Djed je nastojao, da stišava gnjev, koji je valjao narodne slojeve, no bio je posve nemoćan.

— Miči se i muč, da ne zahvatimo i tebe !— opomenuo ga je Benjamin, držeći Lujina za jaku i vodeći ga u zatvor. — Ne ćeš biti gladan, ne boj se! — govorio mu je i smijao se.

Janko je sjedio na palubi priklopljenih vjeđa i kao u polusnu, kroz malu omaglicu gledao sve, što se događa na Mortuusu. Sav je protrnuo i htio skočiti, htio je vikati i opominjati braću, kada je vidio, da ih vodi gnjev i srdžba, no nije se mogao ni maknuti ,nije mogao ni očiju otvoriti, ni slova prozbor ti kao da je uzet. Vidje val narodnoga bijesa, kako se svaljuje na sve, koji su naletjeli kao sumnjivi ili kao tobože sumnjivi i melje ih svojom nemilosrdnom, slijepom i nepromišljenom snagom, kao što bujica nosi i obara sve, na što naleti.

Narod je gospodario, uredovao i udarao kao bijesan, kao bezuman i kao slijep — — —

— — — Narod je kao vatra i voda — — —

Janko je teško uzdisao i stenjao, svojim je mislima letio i zaštićivao svakoga bez ikakve iznimke i zbora, dovikivao je opomene i upute Djedu i ostalima, no oni ga nisu čuli, jer on nije mogao ni šaptati, a kamo li dovikivati i zvati — — —

Osjeti, da se je nebo sve više i više smrkavalo, te se je prljava siva boja pretvarala neobičnom brzinom u tmasto crnilo kao omašćena haljina. a u isto se je vrijeme more naglo budilo i počelo zaskakivati na bokove uzdrhtane ladje. Demensovi su teški pucnji bili sve jači i jači, a učestali toliko, te se je činilo da se brod približava ratištu. Ravno naprijed se je visoko uzdizala Terribilisova perjanica i sizala svojim bjelkastim dimom u garave oblake kao što mutna voda iz gradskih kanala ulazi u modru morsku pučinu.

Gravis je do preko polovice svojega s lnog brda bio ovijen tmastim oblacima, pa se nije vidjelo, što se je zbivalo na njegovu živome vrhuncu. Insidiosus je. naprotiv, neobično isticao svoj skoro bijeli dim koji je navirao okolo naokolo zaraslog ždrijela golemom brzinom, po čemu se je mogla naslućivati i veličina snage, koja ga je potiskivala. Sum porne su pare zasićavale zrak i Janko osjeti u nosu golicanje, koje ga podsjeti na šibice sumporače.

Osjeti, da ga valovi zahvaćaju, no nije se ni pomakao niti je tome posvećivao ikakove pažnje, jer su svu njegovu pozornost svrnuli vulkani na sebe.

Oko Demensova je ždrijela opazio ogroman zlatan kolobar, neobične debljine, koji je kao prsten ovijao cijelu

glavicu. Vidjelo se je, da taj prsten neprestano deblja i jača, da raste u visinu i da se cijelim svojim obujmom pomiče i prema dolje. Nenadano, na jednom mjestu, poče prema dolje rasti široki zlatni rog, a malo poslije toga još jedan, pa još jedan i tako redom, dok ih se nije naslagalo pet, jedan iza drugoga, na priličnim udaljenostima izmedju sebe. Ubrzo su izgubili oblik zubi i produljili se klinasti i rasli sve više i više prema moru, nizbrdice tako, da su to sada već bile cijele zlatne rijeke.

Kako su tmasti oblaci pritiskivali nebo i zemlju, zrak je bio veoma gust i neproziran, pa je baš uslijed toga prizor sa zlatnim prstenom i njegovih pet živih rijeka bio bezprimjerno čaroban.

— Odnijet će vas more! Idite unutra! — opomene netko Janka, no on se nije ni pomakao, jer nije osjećao ni najmanje pogibelji, i ako je već bio potpuno mokar, budući da je već svaki val redovno tukao preko cijeloga broda, koji se je naginjao kao orahova ljuska. Nije niti primjećivao te dječije igre prema onome silnome prizoru, što ga je pružao Demens, a osim toga, on doista niti nije osjećao, da je njemu tu bilo što pogibeljno. Bio je nekako — nepojmljivo i nerastumačivo! — iznad svega toga, izvan toga zbivanja, a ipak ga je pratio i promatrao — — —

U isto je vrijeme i Terribilis bio neobično živahan i radin, rasvjetljujući odčas dočas svoju gustu perjanicu golemim pljuscima bengalske vatre. No nije tu bila uperena njegova glavna snaga! Nenadano je silan pucanj potresao zemlju i more, a zrak zatalasao kao jak udarac vjetra. Odmah je bilo jasno, da je to odušak Terribilisova bijesa i Janko opazi, da je prokinuo svoj bok, skoro na samome podnožju, i nagnao na tu silnu provaliju golemu vatrenu rijeku, koja se je pomicala naprijed poput strahovite zmijurine i ujedno se širila na sve strane oko sebe. Kako je pred njom bila sama mala nizbrdica, nije se iz daljine dobro vidjela cijela površina, već zlatni obruč na rubu, koji se je neprekidno širio i pomicao naprijed.

Janko je jednim pogledom obujmio oba vulkana i promatrao ih, osjećajući ujedno, da se i na Gravisu od grava neki strahovito, užasno lijepi prizor, no nije mogao ništa vidjeti, i ako se je brod kretao baš prema tome vulkanu.

Nebo se je spuštalo sve niže i niže, pa se Janku činilo, da će sad na poklopiti i njega i brod i vulkane.

Naduo se je i jak vjetar, koji je udarao konopima i ljuljao sve, što je mogao pomaknuti i ganuti, te je cijeli brod stenjao kao razapet mučenik, kojega režu i paraju u bezbrojne komadiće.

Demensovih se je pet rijeka dosta brzo približavalo moru, a Terribilisovo se vatreno jezero brzo širilo, kada najednom, svom snagom udari ogroman pljusak, nezapamćen škropac kao da se je more okrenulo i ozgor se prolilo. Zlatne se užarene rijeke mahom pretvoriše u goleme stupove pare, koja je bjelja od najbljeljega pamuka a zlatno jezero Terribilisovo iščeznu u pari i magli.

Brod je skakao, ludovao, stenjao i jaukao, nalazeći se čas sav u vodi, a slijedećeg časa opet sav izvan vode tako, da je bilo čudo, kako se nije bezbroj puta izvrnuo i naglavce otišao na dno kao komad klisure. On je, naprotiv, plovio, skačući s vala na val, penjući se iz doline na brijeg, i pomalo napredovao tako, da je Gravisova trupina bivala sve vidljivija i vidljivija, usprkos pljuska, koji je zatvarao vidik kao gustom koprenom.

Munjina je šarala nebo kao plameni jezici, a gromovi udarali takovom strahovitom snagom i žestinom, da se više nisu razlikovali Demensovi udarci od udaraca gromova. Janko vidje cijeli Mortuus u strahovitoj uzbuni i stravi: sa svih je strana na njega navaljivalo more posve nezapamćenom žestinom tako, da je u gradu dopiralo, dokle ne pamti narodno sjećanje, noseći sve, do česa je doprlo, a nije bilo uzidano ili zabijeno u zemlju; zemlja se je tresla tako, da su mnoge kuće porušene, a skoro nijedan krov nije ostao na svome mjestu, te su svi ljudi i životinje istrčali u očajnom strahu na ulice i vrtove, gdje ih je uhvatio toliki pljusak, da su djeca i plašljiviji pomislili, da je more okrilatilo i zaletjelo se na njih.

Jauci su i zapomaganja ispunjali stravičnim urlanjem praznine izmedju udaraca pojedinih gromova i Demensovih provala, a orljava je kuća u rušenju sličila naglom, odrezanom i muklom isječku silna vodopada.

Janko vidje svoju braću u muci i stravi, ali mirne i sabrane kao najprokušanije borce i tek je nekoliko onih u

zatvoru strahovalo za svoj život i gubilo dostojanstvo muževnog mira i ponosa, koji ide otvorenih očiju u susret događajima, koji nisu u svojoj biti nimalo neobičniji i nenaravniji nego li oni, na koje smo naučeni svakog dana i koji nam se čine posve bezazleni i ugodni.

Vulkani su uvijek pod nama i uvijek su živi i uvijek rade te ne znamo ni dana ni časa, kojega će nas pokriti svojim rastaljenim zlatom ili oviti svojim parama, kojima ljudska pluća nisu dorasla. Posve je neodlučno, da li mi vidimo to rastaljeno smrtonosno oružje ili tu plinovitu britku sablju koja nas najprije opoji, a onda neosjetno prenese — na drugu stranu; sporedno je, da li mi to sve vidimo ili ne, da li osjećamo ili ne osjećamo; da li smo uopće svijesni, da se nalazimo na rubu ždrijela, koje ne pozna ni milosrđa ni praštanja — sporedno je, jer naše razumijevanje tu uopće nije važno. Događaji idu svojim putom mimo nas, s nama ili i preko nas — kao da nas niti nema — — —

Vidje i Marialbu posve sabranu, a pred očima joj neprestano njegove riječi:

»Ništa se ne bojte i ne plašite se, kada se otvore nebesa i zemlja — — — Bit će strašno za ljudsko poimanje, no tako mora biti« — — —

Markova je prva i jedina misao bila na nju, pa ostavi i kuću i svoju majku, a poleti, da traži i spašava nju. I nađoše se živi i zdravi, padoše u zagrljaj i Marko proplaka od veselja i sreće, što ju je našao živu a ona mu šane:

— Ništa se ne boj! Ovako mora biti, ali ne će biti velikih nesreća — — — Tako je rekao Janko — — —

Kada se je brod probio do Gravisova podnožja, puče Janku pred očima beskrajan prizor užasa i ljepote:

Od vrha brijega, visoka nekoliko tisuća metara, pružala se je već nekoliko kilometara dugačka vatrena rijeka, koja je bila široka nekoliko stotina, a visoka preko tridesetak metara. Puzila je ravno prema moru, ne poznavajući nikakove smetnje ni zapreke. Tamo očito nije kiša padala, jer je površina rijeke bila posve svijetla i bez bijelih parnih oblaka. Janko vidje prizor kada je čelo rijeke približavalo nekome brežuljku, kojeg je krunila mala crkvica. Kako je užarena gromada bila niža od brežuljka, obuhvati ga sa strana razdvojivši se u dva rukavca da se ispod brežuljka opet

spoji u jedan mlaz, i krenu dalje posve nesmetano, noseći na svojim leđima glavicu brežuljka s netaknutom crkvicom, kao trofejom svoje nepobjedive snage i savršenoga mira, kojim se je kretala na užas svega, čemu se je približavala. Samo je malo zvonce u crkvici bolno zaciliknulo i nekoliko puta ponovilo svoj jauk kao zahvalu Vječnoj Djevici, kojoj je posvećeno na trajnu službu.

— — Vječnoj Djevici — — — Neka bude i na sreću Djevici udovici — — —

Janko nenadano osjeti miris karbola. Otkuda nenadano taj u ovome strahovitome vrtlogu svih elemenata?!

Nebo se još jače zgusnu, gromovi učestaše kao žestoka paljba neizmjernog broja golemih topova, Demens je sustizavao jedan svoj udarac drugim, a i Terribilis se je sve češće javljao.

Najednom se sve to praskanje, svi ti udarci gromova i vulkana spojiše u jedan udarac, koji razdere nebo i zemlju, more i oblake.

Janko se trže — — —

Vidje na bijelom čistom krevetu pruženo svoje tijelo, a oko njega dvije časne sestre — Marialba i Mala! — dva liječnika: Stožina i Matija i više znanaca i prijatelja: Djed. Čovo, Krljo, Velečasni, bolnički dušobrižnik i još neki. Grudići vidi prijateljske suze na očima.

Janko se u prvi čas nije nikako mogao snaći, nije razumio, kako on to vidi, otkuda gleda, kada vidi sve, a vidi i sebe, kako nepomično leži, stisnutih očiju, blijeda lica i ovite glave kao da je malo dijete u povojima.

— Što je to?! Gdje su vulkani gdje su užarene rijeke?!

Nema ništa! To je bolnička soba, u najvećoj, pobožnoj tišini i miru, u nekom zagrebačkom zakutku, do kojega ne dopire ni buka uličnoga prometa, a kamo li huka i buka nesavladivih valova i rika tajanstvenih vulkana — — —

Osjeća, da se ne može maknuti iz sobe, i ako je neobično lagan i slobodan, bez bolova i bilo kakvih poteškoća. Vidje, kako mu se tijelo naglo trže i protegnu. U tome se času i on vinu dalje, ostavi tu sobu i prijatelje, izleti van, no vidje, da je svuda neki mrak, pa se žurno povrati u sobu. Nije mrak. Tek je nešto više od jedanaest sati prije podne.

Liječnik pusti njegovu ruku, koju je držao svojom rukom i reče:

— Svršeno je!

Svi se pomaknuše i pogledaše, a sestre briznuše u plač. Osobito je gorko plakala sestra Marialba.

— Pa, to sam se ja riješio onoga tamo, na krevetu?! — pomisli Janko i začudi se, kako mu ništa, upravo ništa ne fali, što nema njega, onoga tamo, na krevetu. Naprotiv: sada osjeća, da je krepak, jak, mlad, lagan i slobodan. Htio je reći sestri Marialbi, da ne pravi benolija i da ne plače, kad bi se morala veseliti, jer je on istom sada pravo živ, no nije se nikako mogao izraziti. Nije imao čim progovoriti, iako je bio sav, potpun, savršeno potpun čovjek.

Malko se smete i bi mu neugodno, što joj ne može rastumačiti, pa se udalji, no sretoše ga njegova majka i Ljubica.

— Ono je bila samo nesreća! — šane mu Ljubica sva blažena — — —

— Pa, ti si onda umrla? — reče on.

— Ne, Janko! — usklikne ona. — Pa, ti znaš! Kako to govoriš?! — — Samo je ono ostalo pod kotačima u krvavim komadima, no i ja smo i mala otišle kao da se nije ništa ni dogodilo.

— Mala?! Naša mala?!

— Da. Naša mala — potvrdi Ljubica, smiješeći se.

— A gdje je ona sada?

— Opet me je ostavila — —

— Ne vidim dobro — šane Janko.

— Budi miran. Brzo ćeš progledati — odgovori mu Ljubica.

I tako svršava san jedne agonije.